NIKOLAI KEIZEROV

Valta ja auktoriteetti

MISTÄ SOSIOLOGIT KESKUSTELEVAT

NIKOLAI
KEIZEROV

Valta ja auktoriteetti

MISTÄ SOSIOLOGIT KESKUSTELEVAT

KUSTANNUSLIIKE EDISTYS
MOSKOVA

Н. М. КЕЙЗЕРОВ
ВЛАСТЬ И АВТОРИТЕТ
На финском языке

Suomentanut ROBERT KOLOMAINEN

Taiteilija J. DAVYDOV

PAINETTU NEUVOSTOLIITOSSA

$К \frac{11004\text{-}875}{014(01)\text{-}75} 451\text{—}75$

ALKUSANAT

Se että kirjani ilmestyy suomeksi, tuottaa minulle erityistä tyydytystä. Olen aina muistellut ilomielin matkaani Suomeen vuonna 1970, jolloin ystävämme, Suomen kansalaispiirit juhlivat Leninin, maailman ensimmäisen sosialistisen valtion perustajan syntymän 100-vuotismuistoa. Vieraanvaraisen Suomen kamaralla tapasin useita kollegojani, tiedemiehiä ja opiskelijoita, jotka toivoakseni lukevat kirjani.

Seurustelu ihmisten kanssa, Suomen kansan taide ja henkiset arvot sekä tuhatjärvisen maan luonto ovat jättäneet minuun lähtemättömän vaikutelman, jolle annan suuren arvon ja jota vaalin.

Tampereen keskustassa, kahden kaupunginosan yhtymäkohdassa seisovat ihmisen työtä ja taitoa, voimaa ja kauneutta symbolisoivat pronssihahmot. Pysähdyimme usein niiden kohdalle päivinä, jolloin kaupungissa vietettiin Urho Kekkosen suojeluksen alaisena nuorten ja opiskelijoiden Lenin-viikkoa. Pohdimme silloin yhteiskuntakehityksen monia ajankohtaisia ongelmia, jotka askarruttivat niin meitä kuin suomalaisiakin. Eri yhteiskuntakerrostumia, erilaisia poliittisia katsomuksia ja ideologisia suuntauksia edustavien keskustelun osanottajien huomion keskipisteenä olivat yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten valtioiden rauhanomaisen rinnakkainolon leniniläiset aatteet, kysymys kansalaispiirien ja nuorison osuudesta rauhan ja turvallisuuden lujittamisessa, sosiaalisessa edistyksessä, tieteellisteknisessä kumouksessa ym. Lenin-viikon osanottajat tuomitsivat jyrkästi ja yksimielisesti imperialistisen hyökkäyksen Vietnamin sankarillista kansaa vastaan ja kehottivat päättävästi tekemään siitä lopun.

Taistelu rauhan puolesta sekä kansojen solidaarisuusliike ovat siitä lähtien laajenneet ja voimistuneet entisestään. Taistellessaan sitkeästi jännityksen laukaisemiseksi rauhanpuolustajat ovat saavuttaneet historiallisia voittoja. Kansainvälisellä näyttämöllä on tapahtunut myönteistä kehitystä.

Vakuuttavana todisteena siitä ovat mm. Maailman Rauhanvoimien Kongressin (Moskova 1973) johtopäätökset ja asiakirjat, joissa kehotetaan kaikkia hallituksia ja kansoja myötävaikuttamaan rauhan lujittumiseen.

Nykykaudelle on luonteenomaista, että ihmiset pyrkivät osallistumaan aktiivisesti valtiolliseen päätöksentekoon sisä- ja ulkopolitiikan alalla. Ja tämä on täysin ymmärrettävää.

Se miten valta hoitaa sisäiset ja ulkonaiset tehtävänsä, ei voi jättää ketään välinpitämättömäksi, koska siitä riippuu hyvin paljon — jokaisen nykyisyys ja tulevaisuus.

Sen vuoksi toivoisin, että lukija seuraisi tekijää teoreettisten väittelyjen sokkeloihin ja tutustuttuaan erilaisiin oppeihin vallan sosiaalisesta luonteesta ja vallankäytön mekanismista sekä punnittuaan kaikki puolesta ja vastaan muodostaisi asiasta oman mielipiteensä.

NIKOLAI KEIZEROV

JOHDANTO

Jokaisen elämässä valta näyttelee varsin merkittävää osaa. Ihminen joutuu hyvin usein, joskus huomaamattaan kosketukseen vallan kanssa. Hän esiintyy milloin vallan subjektina, kantajana (esimerkiksi silloin kun hän käyttää perheenpään ominaisuudessa vanhemman valtaansa tai sitten muunlaista valtaa työyhteisön ja runsaslukuisten kansalaisjärjestöjen jäsenenä), milloin vallan- ja hallintoelinten monenlaisten käskyjen ja määräysten kohteena. Nykyisin, joukkoluonteisten kansanliikkeiden kaudella kansalaisjärjestöjen, yleisen mielipiteen sekä kansainvälisten instituutioiden ja liikkeiden merkitys kasvaa entisestään. Siksi on luonnollista, että ihmistä askarruttaa kysymys vallan ja auktoriteetin luonteesta ja niiden sosiaalisista tehtävistä, että hän etsii siihen vastausta kirjoista.

Kysymykseen, mitä valta on, ei kuitenkaan ole niin yksinkertaista ja helppoa vastata kuin ensi ajattelemalta saattaa tuntua. Ihmisten tietoisuuteen on syvälle ja vankasti juurtunut vakaumus vallan välttämättömyydestä (lukuun ottamatta anarkisteja, jotka periaatteessa kieltävät vallan). Tämä näkökanta vastaa täysin todellisuutta, historiallista kokemusta.

Tosiaankin, valta ihmisiin on käynyt läpi pitkän, monivaiheisen kehityksen; sen ensimmäiset ilmaukset häipyvät vuosituhansien syvyyksiin, jolloin ihmisyhteiskunta oli vasta syntymässä. Valta myötäilee ihmistä hänen sosiaalisen kehityksensä alkuvaiheista lähtien, sen poliittiset muodonvaihdokset ovat jättäneet lähtemättömän jälkensä ihmiskunnan koko luokkahistoriaan aina nykypäiviin asti.

Kehittyneen sosialismin rakentamisen myötä käy mahdolliseksi ennakoida joitakin vallan piirteitä tulevassa Kommunistisessa yhteiskunnassa. Kaikki tämä todistaa, että valta on yksi merkittävimmistä ja olennaisimmista yhteiskunnallisista ilmiöistä, että se kuuluu yhteiskunnan olemukseen.

Luulisi näissä oloissa ihmisten tietävän vallasta enemmän kuin mistä tahansa muusta yhteiskunnallisesta ilmiöstä. Todellisuudessa asianlaita on toisin, kuten useiden sosiologien valtatutkimusten erittely osoittaa. Seuraavassa eräs huomionarvoinen esimerkki.

Kuuluisa ranskalainen lakimies Bertrand de Jouvenel puhuu kirjassaan »De pouvoir» (»Vallasta»)[1]* käsittämättömästä »kansalaisen tottelevaisuuden salaisuudesta», joka on askarruttanut tiedemiehiä sosiologian ja politiikan oppihistorian alkusivuilta lähtien. Päältäpäin katsoen asia näyttää melko yksinkertaiselta, onhan kysymys sellaisista tavanomaisista, jokapäiväisistä ilmiöistä kuin ihmisten alistuminen poliisille, verotarkastajalle, esimiehelle, katuliikenteen ohjaajalle jne. Hänestä tuntuu paradoksaalilta ja käsittämättömältä se, että ihmiset alistuvat vallan alaisiksi silloinkin, kun heillä ei ole siihen mitään halua, usein vastoin omia etujaan ja tahtoaan.

Bertrand de Jouvenel ei ole suinkaan ainoa tutkija, joka pitää valtaa salaperäisenä, arvoituksellisena voimana. Vallasta puheen ollen useimmat hänen kollegansa toteavat ne poikkeukselliset vaikeudet, joita tämän yhteiskunnallisen ilmiön tutkijat kohtaavat; he puhuvat vallan tiedostamattomuudesta, sen »salaisuuksista», »demonisesta» voimasta ym. »yliluonnollisista ilmenemismuodoista».

Kysymys ei ole vain siitä, että tutkiessaan valtaa, selvitellessään sen olemusta tiedemies todella törmää objektiivisiin vaikeuksiin, jotka liittyvät ihmisten mutkalliseen ja monitahoiseen johtamisprosessiin. Ratkaisevan merkityksen saa se tosiseikka, että riistäjäluokkien itsekkäiden etujen mukaista on salata kansalta, riistetyiltä joukoilta luokkaherruutensa todellinen luonne ja mekanismi, että riistäjäluokat varjelevat asiaan vihkimättömiltä kuin »pyhistä pyhintä», naamioivat ja peittävät mahtinsa reaalisia alkulähteitä ja vipusimia.

---

* Viitteet ja selitykset on sijoitettu kirjan loppuun.. Toim.

»Vallan salaisuus» on lakannut olemasta salaisuus siitä hetkestä, jolloin nojautuen materialistiseen historiankäsitykseen Marx ja Engels paljastivat porvariston luokkaherruuden juuret ja suorittivat ankaran tieteellisen ja tarkan analyysin porvariston käyttämästä valtiokoneistosta sekä porvarillisesta autoritaarisuudesta.

Siitä on kulunut yli sata vuotta, mutta eräät tiedemiehet puhuvat kuitenkin jatkuvasti yksilön salaperäisestä alistumisesta valtaan. He eivät ole huomaavinaan, että marxismi-leninismin perustanlaskijat ovat selittäneet tieteellisesti vielä arvoituksellisemman ja hämmästyttävämmän ilmiön — riistäjien muodostaman vähemmistön vallan riistettyyn enemmistöön — ja osoittaneet välttämättömäksi porvariston vallan kukistamisen ja työväestön poliittisen vallan pystyttämisen.

Valta, joka on riistoyhteiskunnan tärkeimpiä hallintovälineitä, on ollut ankaran luokkataistelun kohteena (mm. ideologian alueella); tämä taistelu on voimistunut ja kärjistynyt äärimmilleen toisesta yhteiskuntamuodostumasta toiseen johtavina siirtymäkausina. Erityisen suuren merkityksen valtakysymys on saanut nykykaudella, kapitalismista sosialismiin siirtymisen kaudella.

Kuten tunnettua, käsite »valta» on marxilais-leniniläisen vallankumousteorian perustavaa laatoa olevia käsitteitä. Lenin kirjoitti: »Jokaisen vallankumouksen peruskysymys on kysymys vallasta valtiossa. Ilman tämän kysymyksen selvittämistä ei voi olla puhettakaan mistään tietoisesta osallistumisesta vallankumoukseen, semmitenkään sen johtamisesta»[2].

Se että kysymys vallasta on noussut etualalle, johtuu nykyajan poliittisen ja ideologisen taistelun erikoisuuksista.

Ihmiskunnan vuosituhansia kestäneen luokkahistorian kuluessa tuotantotavassa tapahtuneisiin kumouksiin on liittynyt vallan siirtyminen toiselta riistäjäluokalta toiselle. Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous muodostui ihmiskunnan historian käännekohdaksi, jolloin työväki otti ensi kerran vallan käsiinsä.

Siirtymäkaudella kapitalismista sosialismiin kysymys vallasta tulee työväen monimuotoisen luokkataistelun keskipisteeksi.[3] Nykyoloissa erityinen merkitys on ideologisella taistelulla, joka kärjistyy entisestään. Marxilais-leniniläisen ja porvarillisen ideologian välinen taistelu valtaa koske-

vassa kysymyksessä sulkee piiriinsä yhä useampia tieteellisiä ongelmia.

Käsite »valta» selitetään tavallisesti viittaamalla termiin »valtiovalta», vaikka valtiovalta on tunnetusti vain yksi vallan muoto, joka on syntynyt yhteiskunnan jakautuessa vihamielisiin luokkiin.

Poliittinen valta näyttelee tietysti poikkeuksellisen tärkeää osaa luokkayhteiskunnan elämässä, mutta sen rinnalla on olemassa muitakin vallan muotoja (taloudellinen, sosiaalinen ym. valta).

Käsillä olevan kirjan päätehtävänä on ei-marxilaisten valtateorioiden kriittinen analyysi, joka pohjautuu vallan sosiologiseen tutkimukseen erityislaatuisena yhteiskunnallisena ilmiönä sekä kapitalismille ominaisten konkreettisten vallankäyttömuotojen ja -menetelmien selvittelyyn.

Vallan tutkimus on kokonaisvaltainen sosiologinen ongelma, joka sivuaa erilaisia yhteiskuntatieteitä: filosofiaa, valtio-oppia, oikeustiedettä, sosiologiaa, poliittisten oppien historiaa ym.

Ennen kaikkea on suoritettava itse valta-käsitteen kaikinpuolinen sosiologinen analyysi. Tähän on montakin syytä: 1) on kehitettävä vallan yleisluonteinen sosiologinen käsite, joka pätee erilaisiin yhteiskuntataloudellisiin muodostumiin. 2) Valta-käsitteen sisällön selvittely vaatii analysoimaan paitsi vallan yleistä käsitettä myös vallan erityislaatuisia muotoja, joita esiintyy yhteiskuntaelämän taloudellisella, sosiaalisella, poliittisella sekä ideologisella alalla. 3) Imperialistisissa valtioissa käytetään nykyään luokkaherruuden lujittamiseksi koko yhteiskunnallista valtajärjestelmää, kaikkia keinoja ja menetelmiä, joiden avulla vallankäyttäjät voivat vaikuttaa yksilöön ja sosiaaliryhmiin niiden manipuloimistarkoituksessa. 4) Sosialistisen rakennustyön käytännössä tärkeimmät ongelmat syntyvät niillä aloilla, joilla vallan erilaiset muodot (taloudellinen, poliittinen ym. valta) punoutuvat yhteen; näiden ongelmien ratkaisu vaatii tutkimaan valtaa yhtenäisenä ja samalla eriytyneenä järjestelmänä.

Lopuksi valtateorioiden analyysista tulee tuloksellinen ja tutkimukseen elimellisesti niveltyvä vasta silloin, kun lähdetään selvittelemään valtaa koskevia sosiologisia oppirakennelmia eikä näiden oppirakennelmien hajanaisia katkelmia. On todettava, että monien länsimaisten sosiologien teokset sisältävät merkittävää ja monessa suhteessa mielen-

kiintoista kriittistä aineistoa monopolien laajalle haarautuneesta vallankäyttökoneistosta. Tämän arvostelun puutteellisuutena on sen yksityinen luonne, laajakantoisten sosiologisten yleistysten ja päätelmien puuttuminen. Esimerkiksi hyvin useiden länsimaisten sosiologien tutkielmissa osoitetaan — joskus hyvin kirkkaasti ja vakuuttavasti — miten työnantajat vainoavat tuotantolaitosten valinnallisia elimiä[4]. Tämäntapaiset tosiseikat saavat syvemmän merkityksen silloin, kun valotetaan pääoman valtajärjestelmää, sen yleisiä edellytyksiä sekä toisiaan täydentäviä taloudellisia, sosiaalisia, poliittisia ja ideologisia orjuutusmuotoja. Voisin mainita muitakin esimerkkejä.

Kirjassa on kiinnitetty erityistä huomiota valtateorioiden sellaisten ristiriitaisuuksien paljastamiseen, jotka tulevat esille verrattaessa pääoman herruutta puolustelevia yleisluonteisia valtateorioita konkreettisiin sosiologisiin tutkimuksiin, jotka sisältävät runsaasti kriittistä aineistoa. »Uusvasemmistolaiset» arvostelevat oppirakennelmissaan kirpeästi pääoman vallan byrokraattista luonnetta ja vastustavat monopolien valtaa.

Useat ulkomaisten tutkijoiden teokset todistavat levottomuudesta ja kauhusta, jotka valtaavat sosiologin kun hän näkee vallan paisuvan tavattomiin mittoihin ja eräissä tapauksissa muuntuvan totalitaariseksi fasistidiktatuuriksi, josta koituu tuhoisia seuraksia demokraattisille instituutioille sekä kärsimyksiä ja onnettomuuksia ihmisille. Sosiologien tunteet purkautuvat joskus hyvinkin vaikuttaviksi sanankäänteiksi ja vertauskuviksi. Niinpä eräs heistä sanoo, että »vallan ongelma kohoaa tänään länsimaisen ajattelun edessä kuin vuorenhuippu suojanaan linnoitukset, monilukuiset kuilut, jäätiköt ja väijyvät laviinit, jotka sulkevat tien siihen koko ihmiskunnalta.»[5]

Tämä vertauskuva on paljonpuhuva ja oikea lukuun ottamatta tekijän aiheetonta pyrkimystä esiintyä koko ihmiskunnan nimissä. Sosiologien yhä enenevä mielenkiinto valtaongelmaa kohtaan johtuu huomattavalta osaltaan siitä, että suuri osa ihmiskunnasta — sosialististen maiden kansat — on saanut todellisen kansanvallan luomisongelman ratkaistuksi. Niinpä tunnettu ranskalainen sosiologi Amon kirjoittaa, että harrastus tähän ongelmaan selittyy vallankumouksellisen vallankäytön tehokkuudesta Neuvostoliitossa, missä kommunistien valta on muuttanut takapajuisen Venäjän teollisuusvallaksi.[6]

Kysymys vallasta, asennoitumisesta siihen, vallan luonteesta ja luokkatehtävistä on muodostunut toisaalta vallankumouksellisten (sosialististen ja demokraattisten) voimien ja toisaalta imperialististen, vastavallankumouksellisten taantumusvoimien väliseksi jakolinjaksi.

I luku

YHTEISKUNNALLISEN VALLAN JA AUKTORITEETIN KÄSITTEET

1. VALLAN SOSIAALINEN LUONNE

Marxilaisen dialektiikan teesi maailman aineellisesta ykseydestä on syvällinen filosofinen oivallus ja saa konkreettisen sisällön analysoitaessa vallan yleissosiologista käsitettä. Dialektiikan peruslakien yleispätevyys ei ilmene ainoastaan siinä, että kullakin yhteiskunnallisella ilmiöllä on joitakin yleisiä tunnusmerkkejä ja piirteitä, jotka ovat ominaisia kaikille sosiaalisille ilmiöille, vaan se ilmenee myös laajemmassa mielessä. Dialektiikan yleisten lakien vaikutuksen universaali luonne vaatii laajaa metodologista lähestymistapaa, yhteiskunnallisten ja luonnonilmiöiden yhteenkuuluvuuden ja eroavuuden filosofista selvittämistä.[7]

Kuten tunnettua, käsitettä »valta» käyttävät useimmiten oikeustieteilijät. Kuitenkin filosofisessa ja sosiologisessa kirjallisuudessa puhutaan joskus objektiivisten fysikaalisten ja sosiaalisten lakien vallasta, sattuman vallasta ja yleisen mielipiteen vallasta.

Eräät psykologit puhuvat ihmisen vallasta omaan itseensä tarkoittaen sillä tavanomaista itsehillintää, kykyä valvoa käyttäytymistään.

Tällaisesta laajasta ja moniselitteisestä tulkinnasta johtuu, että käsite »valta» osoittautuu tavattoman rikassisältöiseksi, monimerkityksiseksi, saa todella äärettömän sisältöalueen ja lukemattoman paljouden merkitysvivahteita. Valta ymmärretään hyvin väljästi ja pääpaino pannaan siihen seikkaan, että tietyssä vuorovaikutusjärjestelmässä toinen puoli määrää toisen toiminnan tai käyttäytymisen.

Edellä selostetulle perin abstraktiselle lähestymistavalle

on luonteenomaista, että toinen puoli suhdetta vaikuttaa determinoivasti toiseen riippumatta siitä, millä alalla tämä tapahtuu. Tällaista vaikutusta voi esiintyä sekä luonnossa että yhteiskuntaelämässä.

Ensi näkemältä saattaa tuntua, että tällaisten perin abstraktisten seikkojen toteaminen ei juuri lupaa tutkimusten syvällisyyttä ja tuloksellisuutta. Filosofisessa kirjallisuudessa on kuitenkin voitu viime vuosina tavata yhä useammin väitteitä, että yleisimpien lakien, systemaattisuuden ja järjestyneisyyden selvittäminen materian perusominaisuuksina saa poikkeuksellisen merkityksen. Kybernetiikka on osoittanut, että hallinto, joka on vaikuttanut hyvinkin tutunomaiselta, on yleisemmältä kannalta katsoen monessa suhteessa uusi, tutkimaton alue. Järjestelmälle ovat olennaisia yhtenäisyys sekä hierarkkinen rakenne. Elimistön (ihmisen) ja yhteiskunnan kokonaisvaltaisen tutkimuksen yhdeksi tärkeimmäksi suunnaksi on muodostunut erilaisten (biologisten, taloudellisten ja sosiaalisten) organisaatiomuotojen avaruudellisten ja ajallisten muutosten selvittely. On käynyt välttämättömäksi ratkaista se arvoitus,joka liittyy järjestelmän jasen determinoivien, ohjaavien alajärjestelmien organisaation (organisoitumisen) osuuden aktiiviseen, suhteellisen itsenäiseen kasvamiseen yhteiskuntaelämässä.

Käsityskannalla, joka pitää valtaa eräänlaisena maailmanlaajuisena universaalina,sekä luonnossa että ihmisyhteiskunnassa esiintyvänä ilmiönä, on pitkä perinne yhteiskunnallisen ajattelun historiassa. Jo Aristoteles esitti näkemyksen, että vallankäyttöä ja alistumista ilmenee kaikkialla, niin elollisten olioiden maailmassa kuin elottomassa luonnossa. Vaikka Aristoteleen mukaan valtasuhteet ovat ominaisia elollisille olioille, eräänlaista valtaa on havaittavissa myös elottomassa luonnossa, esimerkiksi harmoniassa. Hän katsoo valtasuhteiden olemukseen kuuluvan, että luonto on määrännyt toiset ihmiset alistumaan ja toiset käyttämään valtaa. Kuitenkin jo Aristoteles piti ihmisen valtaa toiseen ihmiseen laadullisesti korkeampana asteena kuin esimerkiksi ihmisen valtaa eläimeen. Vallan tunnusmerkkien joukosta on erotettava:

ensinnäkin mahdollisimman abstraktiset yleissuhteet, jotka saavat ilmauksensa dialektiikan kategorioissa ja laeissa luonnollisen ja sosiaalisen substanssin universaaleina ominaisuuksina;

toiseksi tunnusmerkit, jotka luonnehtivat valtaa samassa määrin ja samassa laajuudessa kuin muitakin yhteiskunnallisia ilmiöitä;

kolmanneksi vallan yleiset tunnusmerkit, jotka erottavat sen muista yhteiskunnallisista ilmiöistä (nämä tunnusmerkit luonnehtivat valtaa millaisessa yhteiskuntamuodossa hyvänsä);

neljänneksi tietyntyyppisen vallan yleiset tunnusmerkit (esimerkiksi poliittinen valta riistoyhteiskunnassa);

viidenneksi vallan erityiset tunnusmerkit, jotka ovat luonteenomaisia konkreettiselle yhteiskuntataloudelliselle muodostumalle.

Vallan olemusta ei siis määrittele mikään vallan tunnusmerkki erikseen, vaan tunnusmerkkien kokonaisuus; vallan yleiset tunnusmerkit kaipaavat johdonmukaista konkretisointia.

Marxilais-leniniläisessä tieteessä todetut vallan tunnusmerkit yleissosiologisena käsitteenä voidaan kiteyttää seuraavaan määritelmään: *valta on yhteiskunnalle ominainen ja sen perustan määräämä tahdonvarainen suhde ihmisten välillä (luokkayhteiskunnassa luokkien välillä), jolloin vallan haltijan käyttämä erityinen keino- ja menettelytapajärjestelmä turvaa valtatahdon ilmentymisen ja dominoimisen yhteiskunnallisen organisaation välityksellä hallintotehtävien suorittamiseksi sekä sosiaalisten normien voimassapitämiseksi sosiaalisen vastuun periaatteen pohjalta.*

Tarkastelkaamme näitä tunnusmerkkejä yksityiskohtaisesti.

Marx ja Engels käyttävät joskus termiä »valta» hyvin laajassa merkityksessä, mm. tarkoittamaan niitä suhteita, jotka muodostuvat ihmisten ja luonnon välille ihmisyhteiskunnan eri kehitysasteilla. Kysymys on ihmisen ja luonnon voimistuvasta vuorovaikutuksesta, niiden keskinäisen yhteyden yhä kasvavasta merkityksestä, suhteiden sisällön perinpohjaisesta muutoksesta.

Alun perin ihmiset olivat kokonaan riippuvia luonnosta, jonka valtaan he alistuivat. Mutta teknisen ja sosiaalisen edistyksen myötä ihmisen valta luontoon kasvaa; vaikuttaessaan luontoon yhteiskunta herättää siinä uinuvia voimia ja alistaa näiden voimien temmellyksen valtaansa.

Yhteiskunnan ja luonnon keskinäiset yhteydet ovat saaneet oikeaa ja tieteellistä valaistusta marxilaisuudesta. »Historiassa», kirjoittivat Marx ja Engels, »voidaan erottaa

kaksi puolta: luonnon historia ja ihmisen historia. Nämä puolet eivät kuitenkaan ole erotettavissa toisistaan; niin kauan kuin ihmisiä on olemassa, luonnon historia ja ihmisen historia määräytyvät vastavuoroisesti.»[8]

Marx ja Engels ovat selittäneet ne spesifiset tunnusmerkit, jotka erottavat valtasuhteet ihmisen herruudesta luontoon tai luonnon herruudesta ihmiseen. Engels kirjoittaa, että »joka askeleella saamme muistaa sen, ettemme suinkaan hallitse luontoa niin kuin valloittaja hallitsee vierasta kansaa, ettemme hallitse sitä luonnon ulkopuolella olevina, vaan että me ruumiinemme, verinemme ja aivoinemme kuulumme luontoon ja elämme sen keskellä, että koko valtamme luontoon nähden on siinä, että toisin kuin muut olennot voimme tiedostaa luonnon lait ja soveltaa niitä oikealla tavalla.»[9]

Näkemyksellä valtasuhteiden universaaliudesta on eräässä mielessä järkeenkäypä taustansa: se kuvastaa tapahtumien objektiivista keskinäisyhteyttä luonnon ja yhteiskunnan elämässä mahdollisimman yleisten vuorovaikutuskategorioiden tasolla. Mutta se pitää paikkansa vain siinä tapauksessa, että tutkija siirtyy determinoivan vaikutuksen selostelusta selvittelemään tämän vaikutuksen erityisluonnetta.

Todettaessa Marxin ja Engelsin käyttävän termiä »valta» merkitsemään ihmisen ja luonnon välisiä suhteita, jolloin luonto esiintyy milloin vallan subjektina, milloin sen objektina, on korostettava, että kyseessä on tieteellisen kategorian tavanomainen käyttötapa, jolloin kategoria esiintyy merkitykseltään vaillinaisena, ehdollisena ja mahdollisimman abstraktisena. Tosiaankin, mahdollisimman abstraktisesti ilmaistuna ihmisen valta luontoon sisältää jonkin varsin yleisluonteisen seikan, piirteen, elementin, joka lähentää sitä muihin vallan muotoihin, esimerkiksi ihmisen valtaan toiseen ihmiseen; tämä yhteinen piirre on siinä, että molemmissa tapauksissa on kyseessä tavanomainen ilmiö; vaikutuksen objektin alistuminen vaikutuksen subjektille.

Marxin mielestä ei ole mitään aihetta tulkita luonnonoloja valtasuhteiden osapuoleksi: »Eläimeen, maahan yms. ei itse asiassa voi olla mitään herruussuhdetta niiden haltuunoton tuloksena, joskin eläin suorittaakin palvelustehtävänsä. Herruussuhteen edellytyksenä on vieraan *tahdon* haltuunotto. Siis se, mikä on vailla tahtoa, esimerkiksi eläin,

pystyy tosin suorittamaan palvelusta, mutta se ei tee omistajasta herraa.»[10]

Vallan yleisimpiä tunnusmerkkejä on se, että valta on yhteiskunnallinen suhde, luonteeltaan yhteiskunnallinen ilmiö. Tämä piirre on tietysti ominainen muillekin yhteiskunnallisille ilmiöille, ja ensi ajattelemalta saattaa tuntua, ettei tämän tunnusmerkin erottaminen edistä paljoakaan vallan olemuksen ja luonteen ymmärtämistä. Näkemys vallasta pohjimmaltaan yhteiskunnallisena suhteena on kuitenkin periaatteellisesti tärkeä lähtökohta valtasuhteiden erikoislaatua tutkittaessa. Tätälähtökohtaa edellyttää porvarillisten teorioiden johdonmukainen ja perusteltu arvostelu.

Useiden länsimaisten sosiologien valtaoppien metodologinen puutteellisuus on siinä, että he unohtavat vallan yhteiskunnallisen luonteen. Monien nykyaikaisten porvarillisten valtateorioiden filosofisena perustana on positivismi, joka samastaa biologiset ja sosiaaliset lainalaisuudet. Vallan tulkinta positivismin hengessä on leimallista erityisesti ranskalaiselle poliittiselle sosiologialle, johon se on juurtunut hyvin syvälle.

Nykyaikainen strukturalismi, joka käsittää ihmisen hänen kaikesta omalaatuisuudestaan huolimatta osaksi aineellista, luonnollista olevaista, on huomattavassa määrin edistänyt niiden valtaoppien muotoutumista, joissa sosiaalisia suhteita tulkitaan fatalistisesti ja joissa ihminen esittäytyy kauttaaltaan ulkonaisista determinaatioista riippuvana rakennekokonaisuutena. Päinvastoin kuin eksistentialistinen voluntarismi strukturalismi kieltää subjektin osuuden ja aktiviteetin, panee pääpainon sosiaalisiin rakenteisiin ja vastaavasti rajoittaa luonnollisen, biologisen tekijän merkitystä.

Sosiaalidarvinismin inspiroimissa teorioissa vallan synty ja kehitys selitetään luonnollisen valinnan ja olemassaolotaistelun biologisilla lajeilla. Freudismin biologisointitaipumus ilmenee siinä, että »pyrkimys itseilmaisuun» ja »vallantahto» esitetään ensisijaisiksi elämänvieteiksi ja tähdennetään biologisten ja sosiaalisten tekijöiden erityistä osuutta persoonallisuuden muovautumisessa. Rotusyrjintäteorioissa biologisten tekijöiden osuus hipoo järjettömyyttä, tieteellisyyden ja humanismin periaatteita poljetaan. Muuten sosiologit, jotka tunnustavat biologisten tekijöiden kauaskantoisen osuuden yhteiskuntaelämässä, vastus-

tavat Duverger'n tavoin päättävästi rotusyrjintäteorioita ja paljastavat niiden valetieteellisen ja ihmisvihamielisen luonteen.

Ei-marxilaisessa tulkinnassa valta osoittautuu lähinnä universaaliksi ilmiöksi, joka on ominaista yhtä paljon eläinmaailmalle kuin ihmisyhteiskunnallekin; kaikista varauksista huolimatta eläinmaailman ja ihmisyhteiskunnan välinen laadullinen ero ignoroidaan. Niinpä ranskalainen sosiologi Maurice Marsal kirjoittaa, että »valta ei ole erityinen inhimillinen ilmiö, että se juontaa juurensa sekä ihmiselle että eläimelle yhteisestä biologisesta struktuurista».[11] Eritellessään vallan käsitettä Alfred Pose päätyy ajatukseen, että vallan perusta piilee ihmisen biologisessa perusolemuksessa.[12]

Bertrand de Jouvenel väittää kategorisesti, että »valta on meille luonnon tosio».[13] Maurice Duverger on huomaavinaan vallan ilmauksia paitsi eläimillä myös hyönteisillä. Hän pitää valtaa luonnollisena ilmiönä, joka on sidoksissa ihmisen biologiseen luontoon; sen vuoksi ihmisten tietoisuudessa valta näyttäytyy tavanomaiseksi asiaksi: he toteavat vallan yhteiskunnissa, joissa he elävät, samalla tavoin kuin sateen, tuulen ja auringon fysikaalisten luonnonilmiöiden maailmassa. »Sosiaalinen realiteetti», kirjoittaa Duverger, »sellaisena kuin ihmiset sen välittömästi kokevat, sisältää johtaja-, valta- ja auktoriteettiaatteen.»[14]

Eräät sosiologit puhuvat niin sanoaksemme eläinmaailman ja yhteiskunnan rajalinjalla esiintyvistä vallan muodoista, esimerkiksi ihmisen vallasta eläimiin, siitä että hevonen tottelee ratsastajaa, leijona kesyttäjää, koira isäntää yms.

Duverger'n mielestä eläinmaailmassa vallitseva arvojärjestys tarjoaa vallan haltijoille olennaisia etuisuuksia, jotka muistuttavat tässä mielessä niitä, jotka valta tuo mukanaan ihmiselle yhteiskunnassa.

Hän kehottaa kuitenkin varovaisuuteen ihmisyhteiskuntaa ja eläinmaailmaa rinnastettaessa, koska ne poikkeavat toisistaan olennaisesti: eläimillä valtataistelu on luonteeltaan yksilöllistä, niillä ei ole luokkia, kollektiivista tietoisuutta eikä arvojärjestelmää.

Valitettavasti itse Duverger ei läheskään aina pidä ohjeenaan oikeita varoituksiaan. Kaikista eroista huolimatta on hänen mielestään olemassa neljä oleellista yhteispiirrettä:

ensinnäkin hallitsevien ja hallittavien, ryhmän johtajien ja jäsenten olemassaolo. Tämä ilmiö edeltää ihmistä biologisten lajien kehityksessä;

toiseksi eläinten johtajille koituu vallasta yksilökohtaisia etuja, jotka tekevät vallan alituisen ja varsin ankaran kilpailun kohteeksi;

kolmanneksi valta täyttää eräissä yhteiskunnissa integraatiotehtäviä pitäen silmällä yhteishyvää, vaikka eräiden biologisten arvojärjestysmuotojen vallitessa etuisuuksien käyttö on tietyn arvoluokan edustajien yksinoikeus;

neljänneksi eläimillä valta-asema riippuu etupäässä erillisen yksilön ominaisuuksista, syntymällä ei ole juuri mitään merkitystä.[15]

Nämä katsomukset ovat tunnusomaisia länsimaisille sosiologeille. Tietysti eläinmaailmassa esiintyy joitakin biologisten yksilöiden vaikutussuhteita ryhmän sisällä tai jopa ryhmien kesken. Näillä vaikutussuhteilla saattaa olla melko korkea organisaatiotaso ja pysyvyysaste.

Ihmisyhteiskunnassa ja eläinmaailmassa esiintyvien valtasuhteiden samastaminen, niiden vieminen samaan ilmiöryhmään on siitä huolimatta täysin perustelematonta. Marx kirjoitti, että tällaisen metodologisen lähestymistavan vallitessa häviää elimistön laadullinen eroavuus yhteiskunnallisesta, poliittisesta organisaatiomuodosta: »Ei ole olemassa sellaista siltaa, joka *johtaisi elimistön yleisestä aatteesta valtioelimistön eli poliittisen järjestelmän määrättyyn aatteeseen*, eikä tätä siltaa voida koskaan rakentaa».[16]

Sosiaalisten ja biologisten ilmiöiden samastaminen on kerrassaan aiheetonta, se sivuuttaa yhteiskunnallisten valtamuotojen historiallisen syntyprosessin ja niiden laadullisen eroavuuden eläinmaailmassa ilmenevästä dominoimisjärjestelmästä.

Tiedemiehet ovat todenneet dominoimisilmiön eläinyhdyskunnissa, kaikkien yhdyskuntaan kuuluvien yksilöiden käyttäytymisen sopusointuisuuden ja keskinäisen riippuvuuden. Ihmisen läpikäymä biologisen dominoinnin voittamisprosessi on tietysti ollut poikkeuksellisen monimutkainen ja vaikea; biologisten yhdyskuntien toimintaa hallitsevat lainalaisuudet ovat vasta vähitellen tulleet korvatuiksi sosiaalisten tekijöiden vaikutuksella. Positivismi spekuloi sillä, että tieteellä on hyvin niukalti tosiasia-aineistoa, jotta se voisi rekonstruoida tämän prosessin alkuvaiheet.

Vaikka tiede ei toistaiseksi voikaan selittää kyllin täydellisesti, miten ja millaisten tekijöiden ja ehtojen vaikutuksesta tämä prosessi tapahtui, eikä rekonstruoida sen vaiheita, niin tieteen käytettävissä oleva aineisto riittää silti osoittamaan, mitä syntyi tämän prosessin tuloksena, mitkä ovat ihmisyhteiskunnan periaatteelliset eroavuudet biologisesta eläinyhdyskunnasta. Ihmisyhteiskunnan laadullinen eroavuus biologisesta yhdyskunnasta on yksityiskohtaisesti selvitetty tieteellisessä kirjallisuudessa, joten ei ole tarpeen viipyä tässä kysymyksessä sen pitempään.

Kuten tunnettua, yhteiskunnalliset suhteet eroavat laadullisesti, perin pohjin biologisista suhteista; tämän periaatteellisen eroavuuden tunnustaminen muodostaa välttämättömän metodologisen edellytyksen ihmisyhteiskunnassa esiintyvän vallan luonteen määrittelylle. Sitä keinotekoisemmalta tuntuu vallan käsitteen ulottaminen varsinaisesti fysikaalisten luonnonilmiöiden piiriin.[17]

Sosiologien keskuudessa on havaittavissa pyrkimys päästä eroon valtasuhteiden biologisoinnista ja luonnonilmiöiden antropologisoinnista. Esitetään poistettavaksi kaikenlaisia paikkansapitämättömiä analogioita ihmisyhteiskunnan ja biologisen elimistön välillä. Korostetaan, että valta ja yhteiskunta syntyvät yhdessä. Monien sosiologien valtaopissa valta on yhteiskunnallisen organisaation yksinomainen attribuutti, sosiaalinen tosio, joka on ominaista yhteiskuntaryhmälle; he johtavat vallan käsitteen ihmisen kuuluvuudesta ryhmään.

Näissä päätelmissä hyvin paljon palautuu vallan sopimusteoriaan, yritykseen johtaa ihmisen kuuluvuudesta erilliseen ryhmään kaikki hänen velvollisuutensa. Mutta niihin sisältyy myös se rationaalinen ajatus, että valta on luonteeltaan sosiaalinen tosio.

Käsite »valta» — tätä on erityisesti korostettava — on sovellettavissa yksinomaan ihmisten välisiin suhteisiin, vallan objektina ja subjektina saattavat esiintyä ainoastaan ihmisyksilö, sosiaaliryhmät tai ihmisten muodostamat yhdyskunnat, joille ovat ominaisia tietoisuus ja tahto.

Selittäessään marxilaisuuden yhteiskunnallisen tiedon metodologian ja teorian alalla aiheuttamaa mullistusta Engels kirjoitti: »Tätä menetelmää noudattaen otamme lähtökohdaksi ensimmäisen ja yksinkertaisimman suhteen, mikä historiallisesti, todellisesti on edessämme, tässä tapauksessa siis ensimmäiseksi tapaamamme taloudellisen suhteen.

Tämän suhteen me erittelemme. Jo se, että se on *suhde*, merkitsee, että sillä on kaksi puolta, jotka *ovat suhteessa toisiinsa*.»[18]

Valtasuhteiden osapuolina ovat aina ihmiset. Sen vuoksi valtasuhteiden piiristä on suljettava pois ihmisen, luonnon ja tekniikan väliset suhteet samoin kuin eläinmaailmassa ja tietysti myös luonnonilmiöiden maailmassa vallitsevat suhteet.

Valta on pohjimmaltaan yhteiskunnallinen suhde, jonka osapuolina esiintyvät ihmiset ja yhteiskunnalliset organisaatiot.

Edellä sanottu ei tietenkään sulje pois vaan edellyttää, että valtasuhteet syntyvät myös aineellisten hyödykkeiden käytön ja haltuunoton yhteydessä ja sääntelevät ihmisten suhdetta tekniikkaan, luontoon jne. Kaikissa näissä tapauksissa valta pysyy kuitenkin ihmisten välisenä tahtoperäisenä yhteiskuntasuhteena. Vain tällainen näkemys vallasta tekee mahdolliseksi asettaa kysymyksen valtasuhteen osapuolien sosiaalisesta vastuusta.

Ei-marxilaisessa sosiologiassa ovat yleistyneet teoriat, joiden tekijät pitävät tekniikkaa valtasuhteiden objektina ja subjektina. Tässä yhteydessä on mainittava niistä tulevaisuuden yhteiskuntaa koskevista utooppisista rakennelmista, joissa synkin värein kuvataan, miten koneet, robotit yms. alistavat ihmisen valtaansa.

Nykyajan yhteiskuntaoloista puheen ollen eräät sosiologit kuvaavat jonkin teknologisen prosessin (esimerkiksi jalankulkijoiden liikkumista säätelevän liikennemajakan toiminnan) ilmaukseksi tekniikan vallasta ihmiseen.

On kiistatonta, että liukuhihna pakottaa ihmisen tietynlaiseen toimintaan ja työtahtiin ja että liikennemajakka säätelee hänen käyttäytymistään. Mutta ne pysyvät kuitenkin pelkkinä teknisinä välineinä, joita ihminen tietoisesti käyttää.

Aina kun on kysymys niin sanotusta tekniikan, esineiden vallasta ihmiseen, alkaa loppujen lopuksi piirtyä esiin tämän vallan yhteiskunnallinen perusta, ihmisten väliset suhteet, omistussuhteet yms.

»Esineiden kultista ja vallasta» puhuminen vie syrjään asian ytimestä, valtasuhteiden todellisesta luonteesta. Vasta marxilaisuuden perustanlaskijat ovat selkeyttäneet riistettyjen tietoisuudessa luokkien herruus- ja alistumissuhteiden järjestelmän merkityksen.

On merkillepantavaa, että monet sosiologit ovat tietoisia siitä, että puheet tekniikan, esineiden vallasta ihmiseen antavat valtasuhteille mystisen luonteen ja riistävät niiltä yksiymmärteisyyden ja selväpiirteiset tunnusmerkit. Sen vuoksi tekniikan valta ihmiseen pysyy futurologien, nykyaikaisten utopioiden luojien suosittuna aiheena ja useat sosiologit suhtautuvat tähän ongelmaan melko skeptisesti.

Erityisen vahingollisia ovat teoriat, jotka julistavat ihmisen valtaa olemisen aineellisiin, teknisiin ja luonnollisiin tekijöihin, koska näissä teorioissa ilmenee valtasuhteiden idealistinen, voluntaristinen tulkinta.

Arvosteltaessa positivismia, joka pyyhkii pois luonnonilmiöiden ja sosiaalisten ilmiöiden välisen rajan, olisi kuitenkin suuri virhe »heittää lapsi pesuveden mukana», olla näkemättä luonnollisten voimavarojen valtavaa osuutta yhteiskunnan kehityksessä.

Tunnettu neuvostopsykologi Ananjev toteaa nähdäksemme täysin perustellusti, että historian ja luonnon, yhteiskunta- ja luonnontieteiden, sosiologisten ja psykofysiologisten tekijöiden dialektiseen yhteenkuuluvuuteen pohjautuva ihmisen teoreettinen ja käytännöllinen tutkimus muodostuu lähivuosikymmenenä tieteellisen kehityksen yhdeksi tärkeimmäksi suunnaksi.[10]

Läpeensä virheelliseltä vaikuttaa yritys erottaa ihminen, historian subjekti ja objekti luonnosta, ignoroida ihmisluonto, sen biologiset ominaisuudet, sosiaalisten tekijöiden ja yhteiskunnallisen organisaation ensisijaisuus.

Tieteellisteknisen kumouksen oloissa on mahdoton ratkaista valtaa ja hallintoa tutkivan tieteen ajankohtaisia ongelmia tutkimatta kaikinpuolisesti ihmisen biologisia, luonnollisia edellytyksiä, hänen moninaisia yhteyksiään ja suhteitaan maailmaan (luonnon abioottiset ja biologiset tekijät → ihminen; yhteiskunta ja sen historiallinen kehitys ⇄ ihminen; ihminen ⇄ tekniikka; ihminen ⇄ kulttuuri; ihminen ja yhteiskunta → maapallo ja avaruus).

Oikeustiede ei voi tänään jäädä syrjään näiden »maailmanlaajuisten» ongelmien pohdinnasta; ne hipovat nykyään välittömästi oikeutta ja tulevaisuudessa liittyvät siihen vielä kiinteämmin. Yksin leikkausten yhteydessä suoritettava elinten siirto on muodostumassa oikeusongelmaksi.

Ratkaistessaan vallan subjekteja koskevaa kysymystä ranskalainen sosiologi Jean Lhomme väittää, että niillä täytyy olla erottamattomana tunnusmerkkinä tietoisuus

ja tahto, ts. »tiedostettu kyky determinoida muiden käyttäytymistä». Tämä rajoittaa mahdollisten vallan subjektien piiriä, koska luontoa ja tietoisuutta vailla olevaa subjektia ei tässä tapauksessa oteta lukuun.[20] Olkoonpa näiden realiteettien olemassaolo kuinka kouriintuntuva tahansa, ne ovat Lhommen mielestä sittenkin vailla tietoisuutta ja siis myös vailla valtaa; vallan subjekteina esiintyvät kollektiivisessa tai yksilöllisessä muodossa tietoisuuden ja tahdon omaavat yksilöt ja ryhmät.

Kun vallan subjektina saattavat olla — kuten Lhomme aiheellisesti väittää — ainoastaan ihmiset, niin sen objektina saattavat hänen käsityksensä mukaan esiintyä elottomat oliot ja esineet, esimerkiksi aineelliset hyödykkeet tai luonnonvoimat. Käyttäessään omistusoikeutta kiinteistöön ja irtaimistoon ihminen käyttää myös valtaa. Hän käy alituisesti taistelua luonnonvoimia vastaan alistaakseen eräät palvelukseensa (tuulen ja veden voiman käyttö jne.) tai ehkäistäkseen muiden luonnonvoimien tuhoisat vaikutukset (tulvien varalle rakennettu suojapato). Ne moninaiset menettelytavat, joilla ihminen vaikuttaa luontoon, ovat Lhommen mukaan vallan ilmauksia.[21] Kuten edellä mainittiin, luonnolla ei ole valtaa ihmiseen, koska luonnolta puuttuu tietoisuus.

Sellaiset yhteiskunnalliset ilmiöt kuin laitokset, rakenteet ja hallintojärjestelmät ovat Lhommen mielestä niin ikään vallan objekteja, sillä ihmiset saattavat vaikuttaa niihin tietyllä tavalla: luoda, järjestää uudelleen ja hävittää. Vallan subjektin ja objektin välisellä erolla on Lhommen mukaan vain teoreettista merkitystä.

Todellisuudessa vallan objektia koskevalla kysymyksellä on paitsi teoreettista myös käytännöllistä merkitystä. Meidän mielestämme vallan objekti, tietoisuudella ja tahdolla varustettu valtasuhteiden osapuoli, johon valta kohdistetaan, on erotettava valtasuhteiden esineestä, jonka yhteydessä valtasuhteet muodostuvat.

Vallan objektina saattavat vastaavasti olla vain ihmiset (yhdyskunnat), joille ovat ominaisia tietoisuus ja tahto ja jotka pystyvät reagoimaan asianomaisella tavalla vallan subjektista lähteviin määräyksiin. Eri asia sitten, että nämä tahtoperäiset suhteet saattavat muodostua ihmisten välille mitä moninaisimpien ulkoisten materiaalisten, esineellisten tai ei-esineellisten olioiden yhteydessä, jotka ovat valtasuhteiden esineenä.

Olisi kuitenkin virheellistä pitää valtasuhteen osapuolena sitä materiaalista tai epämateriaalista oliota, esimerkiksi teknistä välinettä, jonka yhteydessä ihmisten väliset valtasuhteet ovat syntyneet. Arvostellessaan Proudhonin väitettä, että kone »saattaa työn alueella voimaan valtaperiaatteen», Marx kirjoitti: »Koneet ovat yhtä vähän taloudellisia kategorioita kuin auraa vetävä härkä. Ne ovat vain tuotantovoimia. Uudenaikainen tehdas, joka perustuu koneiden käyttöön, on yhteiskunnallinen tuotantosuhde, taloudellinen kategoria.»[22] Proudhonilla valtasuhteet saivat mystisen luonteen ja liukenivat sosiaalisiin suhteisiin, joiden kanssa niillä ei ole mitään tekemistä.

Nykyajan tieteellisteknisen kumouksen oloissa ihmiskunnan edut vaativat yhä suuremmassa määrin sääntelemään järkevästi suhtautumista luontoon, jotta voitaisiin välttyä lyhytnäköisen politiikan tuhoisilta seuraamuksilta. Todellisuus kuitenkin osoittaa, että suhtautuminen luontoon riippuu huomattavassa määrin poliittisen vallan luonteesta maassa tai toisessa. Monopolien vallanpidon oloissa on havaittavissa luonnonvarojen ryöstökäyttöä ja luonnossa vakiintuneen tasapainon vaarallista rikkoutumista; syynä tähän ovat hyökkäyshenkinen militaristinen politiikka sekä uusien sodankäyntivälineiden kokeilu ja rikollinen käyttö, mikä aiheuttaa luonnonympäristön tuhoutumisen (kansanmurhaa täydentää elinympäristön tuhoaminen).

Valtasuhteiden esine muuttuu yhteiskunnan historiallisen kehityksen kulussa. Vallankäyttöön ja oikeuteen perustuva säännöstelytoiminta, jolla ihmiset ohjataan suhtautumaan oikein luontoon, sekä luonnonsuojelu tulevat mielestämme yhä huomattavammin esille hallintoelinten toiminnassa. Tämä on vallankäytön lupaavimpia suuntauksia.

Marxilaisuuden vastapainoksi esitettävät valtateoriat ovat luonteeltaan enimmäkseen idealistisia. Valta ihmisten välisenä tahtoperäisenä suhteena on kuitenkin päällysrakenteeseen kuuluva ilmiö, ideologinen suhde, jonka olemassaolo ja kehitys ovat yhteiskuntaelämän aineellisen perustan determinoimia. Tätä todistaa se, että vallankäytön luonne muuttuu lainmukaisesti yhteiskuntataloudellisten muodostumien vaihtuessa. Valtasuhteet sellaisinaan ovat lähinnä aineellisten olosuhteiden determinoivan vaikutuksen kohteena, ne muotoutuvat ja kehittyvät näiden olosuhteiden määrääminä. Sen vuoksi aineellinen perusta esiintyy valtasuhteiden muodostumisen ensisijaisena tekijänä;

valtasuhteet vuorostaan vaikuttavat aktiivisesti yhteiskunnallisten prosessien kehitykseen.

Kun länsimaiset sosiologit puhuvat ihmisen vallasta luontoon, taloudellisiin prosesseihin yms., he eivät tavallisesti ota huomioon aineellisten olosuhteiden määräävää osuutta valtasuhteiden muodostumisessa. Siinä onkin idealismin ja voluntarismin ydin valtaa koskevien käsitysten kohdalla.

Ihmisillä ei ylipäänsä ole valtaa muuttaa yhteiskuntakehityksen objektiivisten lakien vaikutusta. Nämä lait pakottavat ihmiset alistumaan, toimimaan niiden mukaisesti; samalla tavoin vaikuttavat ihmisten tahtoon myös erilaiset objektiiviset tekijät ja asianhaarat, jotka eivät ole lakeja, mutta jotka valta joutuu ottamaan huomioon. Tämä ei kuitenkaan anna meille aihetta nimittää ankaran tieteellisessä mielessä lain mukaista toimintaa lain hallitsemiseksi, vallaksi.

Objektiiviset lait vaikuttavat tunnetusti ihmisten tahdosta ja tietoisuudesta riippumatta eivätkä sellaisinaan pyri tietoisesti ohjaamaan ihmisten käyttäytymistä; tämäntapainen ohjaus on tunnusomaista vallankäytölle, tietoiselle tahdonvaraiselle toiminnalle.

Näkemys vallasta ihmisten välisenä tahtoperäisenä suhteena on oikeustieteessä ja sosiologiassa selvitetty kutakuinkin täydellisesti ja seikkaperäisesti, eikä tässä yhteydessä ole syytä tarkastella sitä yksityiskohtaisesti. Todettakoon vain, että käsittämällä vallan ihmisten (tai yhdyskuntien) väliseksi tahdonvaraiseksi yhteiskuntasuhteeksi ja poistamalla vallan subjektien ja objektien joukosta luonnolliset ja tekniset tekijät yms. me konkretisoimme tietyssä määrin vallan käsitettä tämän kriteerin kaikesta abstraktisuudesta huolimatta.

Kaikki tämä antaa mahdollisuuden osoittaa vakuuttavasti, että yhteiskunnallisten valtasuhteiden samastaminen biologisiin, luonnollisiin ja teknisiin tekijöihin on perustelematonta. Marxilais-leniniläinen tiede tarkastelee valtaa yhteiskuntakehityksen objektiivisten lakien alaisena ilmiönä, välillisten yhteyksien ja riippuvuussuhteiden monimutkaisena järjestelmänä materialistisen determinointijärjestelmän puitteissa.

2. VALTA JA HALLINTO

Valtaa luonnehtii joukko tunnusmerkkejä, jotka ovat leimallisia muillekin yhteiskunnallisille ilmiöille, esimerkiksi hallinnolle. Nämä tunnusmerkit kuvastavat yhteiskuntakehityksen objektiivisten lakien vaikutusta, kokonaisuuden ja sen osan sisäistä keskinäisyhteyttä sekä sosiaalisen substanssin yhtäläisyyttä, joka tulee esille substanssin kaikissa erottamattomissa ainesosissa ja ilmenemismuodoissa. Vallalle samoin kuin muillekin yhteiskunnallisille ilmiöille on ominaista sarja yleisluonteisia tunnusmerkkejä, jotka voidaan ilmaista abstraktioissa ja määritelmissä.

Tarkastelkaamme lähinnä vallan yleisimpiä tunnusmerkkejä, jotka luonnehtivat sitä yhteiskunnallisena ilmiönä, jotta voisimme erottaa Marxin sanontaa käyttääksemme »eräät määräävät abstraktiset yleissuhteet».[23]

Vallan marxilais-leniniläinen tieteellinen käsite ja määritelmä ovat tulosta dialektisen menetelmän soveltamisesta yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimiseen sekä deduktion ja induktion elimellisestä yhdistämisestä.

Edellä mainitut tieteellisen tutkimuksen välttämättömät vaiheet vääristyvät usein sosiologian ja oikeustieteen valtatutkimuksissa, näiden vaiheiden välttämätön keskinäisyhteys rikkoutuu. Tämä ilmenee siinä, että kokemusperäisen tietoaineiston kahlitsema tutkija joko ei pysty kohoamaan tieteellisten abstraktioiden tasolle ja antamaan vallan yleistä määritelmää tai sitten operoi kaikkein abstraktisimmilla määritelmillä, jotka ovat vailla konkreettista sisältöä.

Vallan ja hallinnon käsitteiden todellisen keskinäissuhteen selvittely vaatii filosofista asennoitumista niiden olemuksen erittelyyn. Nimenomaan filosofisen lähestymistavan puuttumisesta johtuu marxilaisuuden vastapainoksi esitettävien valtaoppien metodologinen kestämättömyys.

Tämä koskee lähinnä vallan tulkintaa »matelevan empirismin» hengessä, jonka muunnoksia positivismi on. Tämän opin kannattajat pitävät valtiovaltaa olevaisen attribuuttina; kysymys, miksi valtiolla on valtaa, on näin ollen muka epämielekäs.

Niinpä Duverger väittää, että vallan ongelmaa on arvioitava tosiasioiden eikä teorian näkökulmasta ja että sen vuoksi ei ole pyrittävä selvittelemään vallankäytön teoreettisia, doktrinaarisia perusteita, vaan on ainoastaan kuvailtava ja eriteltävä kussakin tapauksessa vallan konkreettisia tunnusmerkkejä. Hänen mukaansa on epämielekästä asettaa kysymyksiä, tarvitaanko valtaa ollenkaan, onko sitä toteltava vai ei.

Sen sijaan että etsittäisiin vastausta tämäntapaisiin kysymyksiin, on selvitettävä, missä määrin vallan tottelemista esiintyy tosiasiallisesti ja mistä vaikuttimista se johtuu.[24] Tärkeintä on se, miten valta hallitsee alamaisiaan. Määritellessään tutkielmansa luonnetta ja aihepiiriä Duverger kirjoittaa: »Tässä ei ruveta tarkastelemaan valtaa, auktoriteettia metafyysisestä tai filosofisesta näkökulmasta, ei aseteta kysymystä, onko vallan käyttö teoreettisesti perusteltua vai ei, onko järki hyväksynyt sen tosiasian, että yhdet ihmiset komentavat toisia. Todettaessa vallankäyttöä esiintyvän kaikissa ihmisyhteiskunnissa, etenkin kansallisissa yhteisöissä, kiinnitetään päähuomio siihen, millaisten käytännön menetelmien avulla valta pakottaa kunnioittamaan itseään ja millä keinoin se varmistaa tottelevaisuuden.[25]

Huomautettakoon muuten, että vaikka Duverger julistaakin empiirisesti hallintotieteellistä tarkastelutapaa, hän tulee tutkielmissaan rikkoneeksi tätä periaatetta ja toteaa eräitä yleisluonteisia vallan tunnusmerkkejä.

Eräs ranskalainen tiedemies on älykkään ironisesti huomauttanut, että konkreettinen, todellinen valta on aina vetänyt ihmisiä puoleensa enemmän kuin väittelyt sen yleiskäsitteestä; itse yhteiskunnallisen vallankäytön kehitystaso ja luonne tekevät vallan ylimalkaiseksi abstraktioksi. Tosiaankin, kaikki oli selvää, kun valtasuhteet kiteytyivät

määritelmään »valtio olen minä». Nykyään vallankäyttö ilmenee monilukuisten kansalaisjärjestöjen toimintana ja esiintyy usein anonyymissa muodossa. Tämä asettaa tiedemiesten ratkaistavaksi uusia ongelmia valtatutkimuksen alalla.

Länsimaisten sosiologien asennoitumisessa vallan yleiskäsitteeseen on viime vuosina tapahtunut olennaisia muutoksia: he alkavat tunnustaa vallan tutkimisen filosofisten, metodologisten edellytysten tärkeyden. Esimerkiksi ranskalainen politologi Jean-William Lapierre toteaa, että filosofian monimuotoinen välillinen vaikutus poliittiseen sosiologiaan lisäytyy.[26] Hänen mukaansa useimmat empiirikko-tutkijat pitävät lähtökohtanaan eräitä filosofisia premissejä, mutta eivät ole siitä täysin tietoisia; he tuovat mieleen Molièrin sankarin, joka ei aavistanutkaan, että puhuu proosaa.

On merkkejä siitä, että on otettu huomattava edistysaskel nihilismin voittamiseksi yleiskäsitteitä, mm. vallan käsitettä koskevassa kysymyksessä. Monet sosiologit selittävät yhteiskuntasuhteita käsittelevien tutkimusten puutteellisuuksia johtuviksi siitä, ettei ole selvitetty vallan ja hallinnon käsitettä. Nykyään vallan ja hallinnon käsitettä koskevia tutkielmia julkaistaan yhä useammin monissa kapitalistisissa maissa. Niitä edelsivät kuvaukset eroavuuksista, jotka ilmenevät yhteiskunnassa yksityisten vallankäyttömuotojen välillä, jolloin vallankäyttäjinä esiintyvät erilaiset taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset rakenteet (yritys, monopoli, ammattiliitto, puolue, valtio, perhe jne.). Niitä edelsivät myös vertailevat tutkimukset yhteiskunta- ja valtiojärjestelmältään erilaisten maiden hallintojärjestelmistä.

Kuten Michel Crozier korostaa, deskriptiiviset ja vertailevat valtatutkimukset sellaisinaan eivät vielä anna vallan yleiskäsitettä, joskin edistävät sen kehittämiseen välttämättömän tosiasia-aineiston kartuttamista. Hänen mielestään valtaoppi on sosiologille kaikkein välttämättömin, koska vallankäyttöä esiintyy kaikissa yhteiskuntaelämän prosesseissa. Hän kokee pulmaksi sosiologien käyttämän yleisen valta-käsitteen hämäryyden ja epämääräisyyden, vaikka he operoivat sillä varsin kernaasti ratkaistessaan tieteensä ja yhteiskunnallisen käytännön ongelmia.[27]

Ilmiön yleiskäsite on sen tutkimuksen kannalta erittäin tärkeä. Marxismi-leninismin klassikot ovat useaan otteeseen

viitanneet siihen. Niinpä Lenin kirjoitti tässä yhteydesäs. »Ken käy käsiksi osittaiskysymyksiin ratkaisematta ennen sitä yleisiä kysymyksiä, tulee tietämättään ehdottomasti törmäämään joka askeleella näihin yleisiin kysymyksiin.»[28]

Leninin toteamuksen oikeellisuus käy ilmeiseksi eriteltäessä kriisitilannetta, johon sosiologit ovat ajautuneet yrittäessään ratkaista vallan ongelman turvautumatta yleiskäsitteisiin. On merkillepantavaa, että eräät sosiologit perustavat nykyään toiveensa vallan yleiskäsitteen kehittämiseen ja näkevät sen keinona, jonka avulla voidaan selviytyä kriisistä ja ratkaista joitakin sosiologian kiistakysymyksiä.

Tässä mielessä tuntuu huomionarvoiselta François Bourricaud'n kanta. Hän toteaa, etteivät tiedemiehet ole päässeet yksimielisyyteen siitä, mikä sosiaaliryhmä on vallan kantaja: osakkeenomistajat, johtajat, teknikot, insinöörit vai ammattiyhdistys- ja puoluejohtajat? Bourricaud ehdottaa, että ennen kuin paneudutaan kysymykseen, kenen käsissä valta on, on vastatt·va kysymykseen, mitä on valta.[29] Vaikka tämä ehdotus palautuu Talcott Parsonsin tunnettuun lauselmaan: »ei riitä, että sanotaan, kuka on vallassa, vaan on tiedettävä, mitä valta on», se antaa osviittoja vallan luonteen selvittämiseksi.

Siirtykäämme nyt erittelemään sitä, miten nämä osviitat otetaan varteen. Huomio kiintyy lähinnä tutkijoiden toteamien vallan tunnusmerkkien paljouteen; siinä ei kuitenkaan ole vielä mitään tuomittavaa. »Konkreettinen on konkreettista sen vuoksi», kirjoittaa Marx, »että se on useiden määreiden synteesi, siis moninaisen ykseyttä.»[30]

Valta on konkreettisessa ilmauksessaan useiden määreiden ja tunnusmerkkien synteesi; niiden välityksellä vallan olemus tulee esille. Edellä on analysoitu valtasuhteiden sosiaalista luonnetta sekä tahdonvaraisuutta. Tämä ei silti alkuunkaan riitä, koska näkemys vallasta tahdonvaraisena yhteiskuntasuhteena pysyy — niin tärkeä ja välttämätön kuin se onkin — liian väljänä ja ylimalkaisena. Yhteiskunnassa esiintyy valtava määrä ihmisten välisiä yhteiskuntasuhteita, jotka liittyvät tahdonilmaukseen, mutta se ei vielä anna aihetta nimittää niitä valtasuhteiksi.

Länsimaisissa valtatutkimuksissa on havaittavissa pyrkimys pelkistää valta sen mahdollisimman yleisiksi, muodollisiksi tunnusmerkeiksi. Eräät behavioristisesti suuntautuneet amerikkalaiset sosiologit käsittävät vallan pelkiksi hallinnon piirissä esiintyviksi henkilösuhteiksi, jolloin

subjektiiviseen katsomukseensa ja suuntautumiseensa nojautuva yksilö toimii toisen yksilön tahdonilmauksen mukaisesti.

Tämä pyrkimys on havaittavissa myös ranskalaisessa poliittisessa sosiologiassa. Esimerkiksi Bourricaud viittaa siihen, että »valta ymmärretään suhteeksi, ihmisten välisen vuorovaikutusprosessin muodoksi.»[31]

Se että valta käsitetään ihmisten vuorovaikutusmuodoksi on tavanomaisen tosiseikan toteamista, yksi yleisluonteisista premisseistä, joista on edettävä sisälle, kohti yhteiskunnallisen ilmiön tiedostamista sen konkreettisessa omalaatuisuudessa ja erikoisluonteessa. Bourricaud'n oppirakennelmassa vallan tulkinta ei ole tutkimuksen lähtökohta, vaan sen tulos, joka tekee mahdolliseksi käsittää vallankäytön »dialogiksi, mutta ei suinkaan monologiksi».[32]

Jokainen yhteiskunnallinen ilmiö, mm. valta, on yhteiskuntaelämässä ilmenevän yleisen yhteyden, kausaaliyhteyden ja determinaation osa, rengas, elementti, ja sen kehitys on objektiivisten lakien alainen. Valtasuhteet voidaan sen vuoksi ilmaista varsin abstraktisessa ja yleisessä muodossa.

Filosofian tärkeimpiä käsitteitä on »vuorovaikutus», jota ilman ei voida käsittää hallintosuhdetta. Vallankäyttäjät ovat luonnollisestikin vuorovaikutuksessa niiden kanssa, jotka ovat velvollisia tottelemaan heitä. Näin ollen vallankäyttö edellyttää vuorovaikutusta. Jo Aristoteles piti valtaa eräänlaisena vallankäyttäjän ja vallan alaisen yhteistoimintana. Mutta tällainen lähestymistapa ei vielä selvitä valtasuhteiden erityislaatuista sisältöä.

Valtasuhde ei ole pelkkä vuorovaikutussuhde, vaan valta on ihmisten välisen yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen erityismuoto, jolloin toinen osapuoli määrää, determinoi toisen käyttäytymisen. Määräävä vaikutuskyky on siis vallan yleisimpiä tunnusmerkkejä.

Tämä kyky ei kuitenkaan ole tunnusomaista ainoastaan vallalle, vaan myös muille yhteiskunnallisille ilmiöille. Tästä johtuu, että puheena oleva vallan tunnusmerkki ulotetaan joskus laadullisesti toisenlaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Edellä mainitsimme, että termiä »valta» käytetään väljässä mielessä luonnonilmiöistä puhuttaessa. Tieteellisessä kirjallisuudessa termillä »valta» on melko usein laaja merkitystehtävä, jolloin vallalla tarkoitetaan determinoivan, määräävän vaikutuksen erilaisia muotoja

yhteiskunnallisten ilmiöiden piirissä, vaikka tällainen vaikutus ei edustaisikaan varsinaista valtasuhdetta.

Marx ja Engels käyttivät joskus termiä »valta» näin laajassa merkityksessä ymmärtäen vallalla objektiivisten aineellisten olojen määräävää vaikutusta ihmisten tahtoon ja käyttäytymiseen. Niinpä teoksessaan »Saksalainen ideologia» he kirjoittivat tavarasuhteiden, tuotantotavan ja tuotantovoimien vallasta. Engels osoitti, että porvarillisessa yhteiskunnassa »tuottajat ovat kadottaneet omien yhteiskunnallisten suhteittensa hallinnan» ja että kommunismissa »elinehdot, joissa ihmiset elivät ja jotka heitä hallitsivat, joutuvat ihmisten vallan ja valvonnan alaisiksi».[33] Marx ja Engels eivät rajoittuneet toteamaan, että vallalla on tiettyjä yleispiirteitä, esimerkiksi determinoiva vaikutuskyky, vaan selvittivät syvällisesti ja yksityiskohtaisesti valtasuhteiden konkreettisen sisällön, vallankäytölle ominaisen määräävän vaikutuksen erikoisluonteen erotukseksi muista yhteiskunnallisen determinoinnin muodoista. Tämä on marxilaisen valtatutkimuksen periaatteellinen erikoispiirre.

Kuten totesimme, ei-marxilaisissa valtateorioissa on havaittavissa kaksi äärimmäisyyttä: joko metodologista ahdasmielisyyttä, rajoittuneisuutta tai liiallista abstraktisuutta. Sosiologi milloin kohoaa spekulatiivisten abstraktioiden yläilmoihin, milloin vajoaa auttamattomasti empiiristen ilmiöiden syvyyksiin. Mainittakoon kuvaava esimerkki. Sosiologit toteavat valtasuhteeksi jokaisen tapauksen, jolloin ihminen vaikuttaa toiseen ihmiseen tai fyysinen taikka tekninen kohde vaikuttaa ihmiseen. Näin ymmärrettynä valta osoittautuu kuuluvan jokaisen yhteiskunnallisen suhteen olemukseen. Marsal kuvaa hyvin maalauksellisesti, miten valta kattaa koko meitä ympäröivän maailman, vaikuttaa meidän ulko- ja sisäpuolellamme muistuttaen meitä ympäröivää ilmaa, johon me olemme joskus tukehtumaisillamme, mutta jota ilman me emme voisi tulla toimeen.[34] Hän väittää, että jokaisessa tavanomaisessa ilmiössä on havaittavissa vallankäyttöä (alistussuhteita), ja perustelee ajatustaan viittaamalla jalankulkijaan, joka pysähtyy punaisen valon syttyessä ja jatkaa kulkuaan punaisen valon vaihduttua vihreään; kahvilan tarjoilijaan ja asiakkaaseen tai sitten vaununosaston kahteen matkustajaan, joiden ratkaistavana on kysymys, mihin matkatavara on pantava, saako avata ikkunan, sammuttaa valon yms.

Vieläpä täysin yhdenvertaisten ystävysten keskinäisissä suhteissa Marsal näkee merkkejä toisen herruudesta toiseen, ts. vallankäyttöä.

Hän toteaa itsestään, että kirjoittajana hän on oikeinkirjoitus- ja lauseopillisten sääntöjen sekä menneisyyden ajattelijoiden auktoriteetin vallan alainen, että hän pyrkii saamaan yliotteen lukijasta ja elättelee salaista toivoa, että hänen kirjansa saavuttaa joskus auktoriteetin vallan. Tämäntapaiset halut ja pyrkimykset ovat ymmärrettäviä, mutta ne eivät ilmeisesti riitä varmistamaan oppirakennelman tieteellistä auktoriteettia. Tieteellinen auktoriteetti perustuu objektiivisen totuuden selvittämiseen, mutta siitä Marsal on toistaiseksi kaukana. Valta on hänen mielestään sikäli luonnollinen ilmiö, ettei sitä joskus edes huomata, niin kuin ei huomata ilman painoa. Sanalla sanoen ihminen käyttää valtaa huomaamattaan kuin ilmaa.

Millä tavoin voidaan sitten selvittää vallan luonne erikoislaatuisena yhteiskunnallisena suhteena? Marsal ei anna vastausta tähän kysymykseen, koska metodologiset menettelytavat, joiden avulla hän yrittää määritellä vallan luonteen, eivät paljasta vallan olennaisia tunnusmerkkejä, vaan päinvastoin liuentavat vallan muiden hallintotoimintaan liittyvien yhteiskuntasuhteiden joukkoon.

Valta- ja inhimillisen käyttäytymisen determinointi -käsitteiden välisellä eronteolla on periaatteellista metodologista merkitystä. Vaikka ihminen käyttäytyykin tietyllä tavalla objektiivisten asianhaarojen tai subjektiivisten herätteiden, motiivien vaikutuksesta, se ei vielä anna aihetta sanoa, että hänen menettelynsä määräytyy vallasta. On olemassa useita sosiaalisia tekijöitä, jotka vallan tavoin vaikuttavat ihmisten tietoisuuteen ja panevat heidät toimimaan tietyllä tavalla.

Monet tiedemiehet samastavat käsitteen »valta» käsitteeseen »hallinto», mikä on mielestämme vakava metodologinen virhe.

Vallankäyttömekanismi on hallinnon tärkeimpiä ainesosia. On korostettava, että hallintojärjestelmän ja -prosessin tutkimus kohtaa suuria vaikeuksia, koska tällä alalla moni kysymys on vielä selvittämättä.

Olisi asian yksinkertaistamista ajatella, että kaikki valtateoreetikkojen virheet johtuvat asioiden tietoisesta sotkemisesta, konstikkaasta juonittelusta, jonka tarkoituksena on tutkittavien ilmiöiden olemuksen salaaminen.

Ilkeä sotkeminen paljastuu melko helposti. Asia on paljon mutkikkaampi, kun itse tutkimuskohde tuottaa objektiivisia vaikeuksia.

Siitä huolimatta väittely metodologiasta on periaatteellisesti tärkeä.

Niihin, jotka sivuuttavat vallan olennaisen eroavuuden hallinnosta, kuuluvat esimerkiksi ranskalaiset oikeustieteilijät. He arvelevat, että aikaisemmassa oikeustieteessä ja sosiologiassa esitettyä erontekoa vallan ja hallinnon välillä voidaan tänään pitää ohitettuna vaiheena. Tämä on vakava virhe siksi, että yksinpä sosiaalisen hallinnon piirissä — puhumattakaan hallinnosta yleensä— vallankäytön ja hallintotoiminnan välinen ero pysyy hyvin olennaisena.

Vallalle on luonteenomaista ennen kaikkea valtasuhteen osapuolien periaatteellinen eroavuus. Valta on tahdonvarainen yhteiskuntasuhde, tietty tahtotoiminta, jolloin valtatahdon ensisijaisuus ja dominointi tulevat turvatuiksi. Tämä tunnusmerkki on vallalle kuvaava jokaisessa yhteiskunnassa huolimatta laadullisesta eroavuudesta tahdon luonteessa, sisällössä ja suuntautumisessa. Jokaisessa yhteiskunnassa valtasuhteen ydin on siinä, että valtatahto on dominoiva, ensisijainen, luonteeltaan määräävä. Tämä on suhteen toinen puoli, joka tavallisesti luonnehditaan vallan subjektiksi. Sen ohella on toinenkin puoli, johon valtatahto kohdistaa vaatimuksensa ja joka on velvollinen alistumaan, toimimaan tietyllä tavalla tai pidättymään tietystä toiminnasta.

Engels on selvittänyt syvällisesti valtasuhteiden sisällön tahtoperäisinä suhteina. Hän kirjoitti: »— — auktoriteetti merkitsee vieraan tahdon tyrkyttämistä; toisaalta auktoriteetti edellyttää alistumista.»[35]

Tällä väittämällä on perustavanlaatuinen merkitys, se auttaa ymmärtämään vallan olemuksen ja luonteen valtatahdon dominoimisena, herruutena. Huomattakoon, että valtasuhteiden osapuolien välinen eroavuus ei ulotu koko sosiaaliseen hallintotoimintaan. Sosiaalisen hallintotoiminnan monilukuisten muotojen joukossa valta esiintyy alistus- ja dominointisuhteena.

Asiaa ei muuta se, että suhteen osapuolet saattavat vuorotellen esiintyä milloin vallan käyttäjänä, milloin vallan alaisena. Siinä ilmenee vallan dialektiikka. Esimerkiksi työyhteisö asettaa erilaisia luottamusmiehiä hoitamaan julkisia asioita, sillä on valta valita heidät, kuulla selon-

tekoja ja aika ajoin vaihtaa heitä. Mutta sinä ajanjaksona, jonka kuluessa valtuutetut käyttävät valtaansa, yhteisö alistuu demokraattisesti valitsemilleen elimille ja edustajille. On abstrahoiduttava myös siitä, että toisessa tapauksessa henkilö tai elin käyttää valtaa ja toisessa tapauksessa on alistussuhteessa, esimerkiksi elin, jolla on alempi ja ylempi virka-aste jne.

Sosiaalisen hallinnon piirissä hierarkkisuus ja toisen osapuolen alistussuhde toiseen eivät ole universaali ilmiö vaan yksityistapaus.

Hallinto on laajempi käsite kuin valta, joka on ihmisiin kohdistuvan hallintotoiminnan erityinen muoto ja keino. Suuri joukko hallinnollisia tapahtumia ja toimia on luonteeltaan fakultatiivinen, ehdonvaltainen, kun taas vallankäyttö on aina imperatiivista, velvoittavaa, se varmistaa tahdon herruuden, valtasuhteen toisen osapuolen tietynlaisen ensisijaisuuden. Ottakaamme äärimmilleen yksinkertaistettu tapaus, eräänlainen alkeismalli: satunnaiset jalankulkijat kohtaavat kadulla ja toinen heistä antaa tietä toiselle. Ilmeneekö heidän käyttäytymisessään joitakin valtasuhteita? Täydellä varmuudella voidaan sanoa, ettei varsinaisia valtasuhteita näiden jalankulkijoiden välille synny. Kyseessä ovat tavanomaiset suhteet, jolloin toisen henkilön menettely määrää toisen käyttäytymisen. Tässä tapauksessa hallintosuhteiden kannalta on tärkeä vain se, että jompikumpi jalankulkijoista antaa tietä toiselle, hallintosuhde ei vaadi sen enempää, sen toteutumiselle on olennaista, että jalankulkijat ohittaisivat toisensa. Korostettakoon, että hallintosuhteen näkökulmasta on yhdentekevää, kumpi jalankulkijoista antaa tietä toiselle.

Valtasuhteen laita on toisin. Tässä tapauksessa valtasuhteita koskeva säännöstö antaa yksiselitteisellä tavalla etusijan jommallekummalle osapuolelle, esimerkiksi sotilaan on annettava tietä upseerille, miehen naiselle, nuorukaisen ikämiehelle jne. Tässä todetaan valtasuhteiden jommankumman osapuolen ensisijaisuus eikä kajota sen syihin ja perusteisiin (sosiaalisiin normeihin yms.).

Alkeellisimmillaan hallinto on ihmisten keskistä tiedonvälitystä, johon ei useinkaan voida soveltaa varsinaisen vallankäytön edellyttämää käsitettä dominointi, tahdon herruus. Ihminen omaksuu päivittäin valtavan määrän hänen toimintaansa ohjaavaa informaatiota. Esimerkiksi myrskyvaroitus panee kalastusaluksia etsimään suojaa tyy-

nestä poukamasta, tien epäkuntoisuutta tarkoittava liikennemerkki determinoi jalankulkijan päätöksen kiertää vaarallinen paikka, mainos antaa ostajalle valinnan varaa. Tämäntapainen informaatio ei edellytä alistussuhdetta eikä dominointia. Hallinto on tietyssä määrin mahdollista ilman valtatahdon dominointia; jälkimmäinen on vain hallinnon yksityistapaus eikä sitä saa käsittää universaaliksi.

Valta- ja hallintosuhteet kietoutuvat dialektisesti yhteen ja ovat toistensa läpitunkemia. Sen ohella että sosialistisessa yhteiskunnassa kansantalouden keskitetyn hallinnon komentotehtävä säilyttää määräävän ja periaatteellisen merkityksensä, yhteiskunnallisten prosessien tilaa ja kehitystä koskevan tieteellisen informaation analyysi ja synteesi, sosiaalinen ennustetoiminta sekä oikea-aikainen ja pätevä päätöksenteko saavat yhä suuremman merkityksen vallankäytössä. Hallinnon osuuden kohoamisesta tieteellisteknisen kumouksen oloissa johtuu, että on erittäin tärkeää kehittää tehokkaat erikoismenetelmät, joiden avulla vallanelimet voisivat säännellä yhteiskunnallisia suhteita.

Monet sosiologit tunnustavat, että nyky-yhteiskunnassa valtasuhteen osapuolet ovat epäyhdenvertaisia. Tiettyä kiinnostavuutta on Duverger'n näkemyksellä vallasta epäyhdenvertaisuuden ilmauksena. »On palautettava mieliin», Duverger kirjoittaa, »että valtasuhteella tarkoitetaan epäyhdenvertaisuussuhdetta, jolloin yksi tai usea henkilö hallitsee toisia ja alistaa heidät enemmän tai vähemmän tahtoonsa. Tällainen on useimpien ihmissuhteiden luonne. Hyvin harvalukuiset suhteet ovat todella tasa-arvoisia».[36]

Voidaan yhtyä Duverger'n ajatukseen, että valtasuhteissa pistää silmään osapuolien eriarvoisuus. Tosiaankin, yhteiskunnan tahto ja yksilön tahto ovat sekä luonteeltaan että sisällöltään epäyhdenvertaisia: yksilön tahdon tulee mukautua yhteiskunnan valtaan ja sosiaalisiin normeihin, yhteiskunnan valtatahdon ensisijaisuus, sen dominointi suhteessa yksilölliseen tahtoon pistää aina esille. Samoin kollektiivin, yhteiskunnan ainesosan tahto ja itse yhteiskunnan tahto ovat epäyhdenvertaisia keskenään. Lopuksi laadullisesti erilaisia ja epäyhdenvertaisia ovat myös hallitsevan ja sorretun luokan tahdot.

Valtasuhteissa ilmenevää eriarvoisuutta luonnehdittaessa tuntuu kuitenkin tarkoituksenmukaiselta käyttää käsitettä »vallan osapuolien, sen subjektin ja objektin erilaisuus».

Käsite »sosiaalinen epäyhdenvertaisuus» valtasuhteisiin sovellettuna antaa aihetta väärintulkintoihin.

Nykyajan länsimaiselle sosiologialle on varsin luonteenomaista, että päätöksen tekijän ja päätöksen toimeenpanijan välinen eriarvoisuus esitetään vallan yleiseksi tunnusmerkiksi. Tällöin yleisiä eivät ole ainoastaan latteat järkeilyt ihmisten erilaisesta älykkyystasosta, minkä takia lahjakkaimmat ja kyvykkäimmät pääsevät vallankäyttäjiksi ja lahjattomat, »vailla hallintokykyä olevat» joutuvat täyttämään käskyjä, tottelemaan passiivisesti. Ihmisten ominaisuuksien eriarvoisuudella on suuri merkitys ihmisten välisten valtasuhteiden erityislaadun ymmärtämiselle, sen vallan ymmärtämiselle, joka on konkreettisella yksilöllä toiseen yksilöön. Tuo eriarvoisuus ei kuitenkaan selitä vallan luonnetta sellaisenaan.

Engels ehdotti seuraavanlaista ajatuskoetta: olettakaamme, että kaksi ihmistä on kärsinyt haaksirikon ja joutunut autiolle saarelle. Heidän tahtonsa ovat muodollisesti aivan yhdenarvoisia, ja he molemmat tunnustavat sen. Mutta asiallisesti heidän välillään valitsee melkoista eriarvoisuutta: A on päättävä ja tarmokas, B epäröivä, hidas ja vetelä: A on älykäs, B tyhmä. Loppujen lopuksi A alistaa B:n tahtoonsa, ensin vakuuttelun avulla, sitten vakiintuneen tavan mukaisesti, mutta aina vapaaehtoisen suostumuksen muodossa.[37]

Tässä ajatuskokeessa Engels asettaa suhteen osapuolet sellaiseen asemaan, jolloin kykyjen eriarvoisuus saattaa synnyttää valta- ja alistussuhteet. Mutta tärkeintä ei ole tässä kykyjen eriarvoisuus vaan ne erityisolot, joista tämän eriarvoisuuden merkitys riippuu. Yksityiset omistussuhteet saattavat aiheuttaa sen, että laiska, veltto ja tyhmä B saavuttaa vallan nokkelaan ja tarmokkaaseen A:han.

Edelleen, vaikka valtasuhteelle on ylipäänsä leimallista osapuolien sosiaalinen erilaisuus, jolloin toinen niistä on valta-asemassa, niin tämä ei suinkaan merkitse, että tasa-arvoisuus ei voisi esiintyä lähtökohtana. Kysymyshän on valtasuhteen hallitsevan ja alistetun osapuolen välisestä erosta. On olemassa sellaisia valtasuhteita, jotka perustuvat osapuolien tasa-arvoisuuteen; osapuolia ei voida pitää muodollisesti enempää kuin asiallisestikaan toisaalta johtajana ja toisaalta toimeenpanijana. Tällaisia ovat mm. valtasuhteet, jotka johtuvat todella tasa-arvoisten osapuolien solmimasta sopimuksesta. Marx kirjoitti: »Voidakseen aset-

taa nämä oliot keskinäiseen suhteeseen tavaroina, tavaranomistajien täytyy olla suhteissa keskenään henkilöinä, joiden tahdot asuvat noissa olioissa, niin että toinen ainoastaan toisen tahdosta, siis kumpikin vain molemmille yhteisen tahdontoiminnan kautta voi ottaa itselleen vieraan tavaran, samalla kun hän luovuttaa omansa.»[38]

Valtana esiintyy kahden yhdenvertaisen subjektin yhteistahto, joka poikkeaa kuitenkin periaatteellisesti kummankin yksilöllisestä tahdosta. Yhteistahto esiintyy suhteessa heihin valtana. Valtasuhteet saattavat olla olemassa siinäkin tapauksessa, että yhteispäätöstä tekevät osapuolet ovat täysin yhdenvertaisia. Yhteispäätös on kummallekin osapuolelle valtaa, osapuolien keskinäisen yhdenvertaisuudenkin vallitessa niitä sitoo toisiinsa molempien epäyhdenvertaisuus suhteessa yhteispäätöksen valtaan. Esimerkiksi kaksi työkollektiivia on solminut sopimuksen, jossa ne ovat osapuolina yhdenvertaisia, mutta jonka velvoitteisiin ne alistuvat. On ajateltavissa toinenkin tapaus, jolloin kollektiivi esiintyy samalla kertaa päätöksen tekijänä ja sen toimeenpanijana; epäyhdenvertaisuus ei tässä tule kysymykseenkään. Esimerkiksi tuotantolaitoksen kollektiivi päättää tehdä niin ja niin monta tuntia ylityötä luovuttaakseen täten hankitut varat johonkin varantoon; kollektiivi itse paneekin tämän päätöksen toimeen. Tämäntapaisia esimerkkejä (vallan subjektin ja objektin yhteenkuuluvuudesta) voisi mainita lisää, mutta se ei ole tarpeen.

Edellä sanottu osoittaa kestämättömiksi kaikki yritykset tehdä sosiaalisista eriarvoisuussuhteista fetissi, esittää ne vallan ikuiseksi perustaksi. Sosiaalinen hallintosuhde on todettavissa siinä tapauksessa, että vaikkapa jommallekummalle osapuolelle on ominaista tietoisuus ja tahto, mikä turvaa yhteiskuntaelämän tavoitehakuisen sääntelyn.[39] Hallintoprosessin toisena osapuolena saattavat esiintyä paitsi ihmiset myös sosiaaliset prosessit ja ilmiöt (arvot, normit, sosiaaliset laitokset ja järjestelmät jne.). Sen sijaan valtasuhteille jommankumman osapuolen tietoisuus ja tahto eivät riitä, valta edellyttää tietoisen määräyksen osoittamista osapuolelle, jolle on niin ikään ominaista tietoisuus ja tahto. Ilman sitä ei valtasuhdetta voi olla, sillä valtasuhde synnyttää vallankäyttäjän ja vallanalaisen sosiaalisen vastuullisuuden. »Sosiaalisen prosessin» vastuullisuudesta taas olisi epämielekästä puhua, koska se merkitsisi yhteiskuntasuhteiden mystifioimista.

Marx kirjoitti: »Kaikki välittömästi yhteiskunnallinen eli yhteinen työ, jota tehdään suurehkossa mittakaavassa, tarvitsee enemmän tai vähemmän johtoa saattamaan keskinäiseen sopusointuun yksilölliset toiminnat ja täyttämään ne yleiset tehtävät, jotka johtuvat tuottavan kokonaisruumiin liikkeestä toisin kuin itsenäisten elinten liike.»[40]

Tässä klassisessa määritelmässä Marx korostaa hallinnon välttämättömyyttä kollektiivin työprosessin turvaamiseksi ja erottaa seuraavat hallinnon tehtävät: ensinnäkin yksityistöiden yhteensovittaminen ja toiseksi sellaisten yleisluonteisten tehtävien suorittaminen, jotka juontuvat ehyen järjestelmän, tuotantoelimistön toiminnasta.

Tuotanto-olot määräävät objektiivisesti vallankäytön välttämättömyyden. Niiden analysoinnin pohjalta Engels päättelee: »Olemme siis nähneet, että toisaalta tietty auktoriteetti, olkoon se miten tahansa luotu, ja toisaalta tietty alistuminen ovat mistä hyvänsä yhteiskunnallisesta organisaatiosta riippumatta meille pakollisia niiden aineellisten ehtojen vallitessa, joissa tuotteiden tuottaminen ja vaihto tapahtuu.»[41]

Hallinto ja valta ovat seuraavassa riippuvuussuhteessa toisiinsa: mitä korkeampi on järjestelmän elementtien sopusointuisuusaste, sitä suuremmassa määrin vallankäytön ja hallinnon välinen ero tasoittuu. Hallintotoiminta on tällöin omaehtoista luonteeltaan, johtoelimen komento ja sen täytäntöönpano kuuluvat elimellisesti yhteen. Hallinto on komennon jatkuvaa välitystä ja täytäntöönpanoa, valtasuhteen erityisluonne ei tule esille, eikä hallinnon ja vallan välinen dialektinen ero saa kouriintuntuvaa ulkonaista ilmausta. Tällaista tilaa voidaan sanoa »potentiaaliseksi vallaksi».

Luokkavastakohtaisuuteen perustuvissa järjestelmissä hallinto törmää vastakkaisten etujen ja sosiaaliryhmien taisteluun, yhteensovittamistehtävä ei tule kysymykseenkään, hallitsevan luokan etujen ajaminen, joka on hallinnon päätehtävänä, kohtaa alituista vastustusta sorretun luokan taholta. Hallinnon subjekti ja objekti ovat toistensa vastakohtia, komento ja täytäntöönpano ovat ristiriidassa keskenään. Valtasuhteet, herruus-ja alistussuhteet ilmenevät selväpiirteisissä organisaatiomuodoissa.

Valta- ja hallinto-käsitteiden suhde voidaan ymmärtää oikein vain ottamalla varteen niiden dialektinen keskinäisyhteys ja yhteenkietoutuminen. Puhuessaan hallinnon

koordinointi- ja yhteensovittamistehtävästä Marx toteaa, että luokka-antagonismin oloissa hallintotoiminta saa ristiriitaisen, kaksinaisen luonteen, jolloin hallinto ei ole ajateltavissa ilman valtaa. »Jos siis kapitalistinen johto», kirjoittaa Marx, »on sisällykseltään kaksinainen itse johdettavien tuotantoprosessien kaksinaisuuden takia, tämä kun on toisaalta yhteiskunnallinen työprosessi tuotteen synnyttämiseksi, toisaalta pääoman arvon lisäysprosessi, niin muodoltaan kapitalistinen johto on itsevaltainen. Sitä mukaa kuin yhteistoiminta kehittyy suurisuuntaisemmaksi, tämä itsevaltaisuuskin kehittää ominaiset muotonsa.»[42]

Parsons, Lipset, Lapierre, Burdeau, Bourricaud, Aron ym. sosiologit määrittelevät vallan tehtäväksi yhteisten päämäärien ja etujen yhteensoveltamisen sekä yhteishyvän turvaamisen. Tiedetään kuitenkin, että kapitalistisessa yhteiskunnassa valta ei suojele hallitsevan luokan etuja yhteensovittamisen eikä koordinoimisen tietä, vaan harjoittamalla järjestelmällistä väkivaltaa työväestön suhteen.

Tahtojen ristiriitaisuus, joka antagonistisessa luokkayhteiskunnassa kuuluu vallankäytön luonteeseen, tekee järjestelmällisen pakotuksen välttämättömäksi ja aiheuttaa erityisen, hallinto-organisaatiosta poikkeavan vallankäyttöorganisaation paisumisen. Pakotus ei ole vallankäytön välttämätön ominaisuus, koska tahdon herruus toteutuu eri tavoin konkreettisista olosuhteista riippuen. Valta- ja vallanalainen tahto saattavat käydä elimellisesti yksiin, mutta myös olla vastakkaisia toisilleen. Edellisessä tapauksessa ei tarvita pakotusta, vallan käytännöllisten tavoitteiden toteuttaminen on mahdollista ilman sitä.

Käsitteet »valta» ja »hallinto» eroavat toisessakin poikkeuksellisen tärkeässä suhteessa. Kuten marxilaisen poliittisen kirjallisuuden erittely osoittaa, kommunistien vaalivoitto ja heidän osallistumisensa hallitusvastuuseen (esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina Ranskassa, jonka hallitukseen kuului kommunistiministereitä) ovat »osallistumista hallintoon», mutteivät »osallistumista vallankäyttöön». Mielestämme tämänkaltaisissa tapauksissa tähdennetään aivan oikein valta- ja hallinto-käsitteiden eroa, koska valta kuuluu yhteiskunnan hallitsevalle luokalle ja mikä tärkeintä, vallan käyttö ei ole pelkästään hallitusvastuuseen ja hallintotoimintaan osallistumista, vaan

koko taloudellista, sosiaalista, poliittista ja henkis-ideologista valtajärjestelmää koskevaa päätöksentekoa.

On kuvaavaa, eräät sosiologit ovat viime aikoina alkaneet pitää erillään käsitteet »osallistuminen hallintoon, hallitusvastuuseen» ja »vallassaolo». Näin menetellään esimerkiksi ranskalaisen poliittisen sanakirjan viime laitoksessa. Perusteltaessa tätä erontekoa viitataan Ranskan sosialistipuolueen poliittiseen käytäntöön, jolloin puolueen edustajat olivat vallassa (au pouvoir) tai osallistuivat hallitusvastuuseen (au gouvernement) ja ottivat siten osaa hallintotoimintaan.[43]

Käsitettä »osallistuminen hallitusvastuuseen, hallintotoimintaan» käytetään silloin, kun on kyse sosialistipuolueen osallistumisesta johonkin hallituskokoomukseen. Sen sijaan käsitteellä »olla vallassa» on aivan toisenlainen merkitys, se edellyttää vallantäydellisyyttä, parlamenttienemmistöä ja muita poliittiseen herruuteen liittyviä vallanehtoja.

Selvä ja tarkka eronteko vallan- ja hallintoelinten keskken on poikkeuksellisen tärkeä sen vallankumoustaistelun kannalta, jota kommunistit käyvät nykyään pääoman valtaa vastaan sen moninaisissa muodoissa. Edistyksellisten voimien kanssa liittoutuneet kommunistit ovat saaneet pysyvän jalansijan edustuselimissä, mutta eivät vielä hallintokoneistossa. Hallintokoneisto ja -elimet taas pyrkivät anastamaan kaikin käytettävissä olevin keinoin edustuselimille kuuluvan vallan, asettumaan näiden yläpuolelle ja ottamaan hoidettavakseen tehtäviä, jotka kuuluvat edustuselinten, vallanelinten toimialaan. On itsestään selvää, että kommunistit vastustavat päättävästi hallintoelinten yrityksiä riistäytyä edustuselinten, vallanelinten alaisuudesta.

3. VALLANKÄYTTÖMENETELMÄT

Abstraktisten valtamallien takana ovat täysin konkreettiset ilmiöt, joista seuraa tiettyjä käytännön johtopäätöksiä. Tästä on helppo vakuuttua, kun erittelee sosiologien yrityksiä tulkita valta »vaikutukseksi», »painostukseksi». Vaikka eräät tiedemiehet pyrkivätkin pitämään termit »valta» ja »vaikutus» erillään, yleisenä on taipumus näiden käsitteiden samastamiseen, niiden käyttämiseen synonyymeina.[44]

Sillä, että valta pelkistetään mahdollisimman abstraktisiksi muodollisiksi tunnusmerkeiksi, on tiettyä ideologista merkitystä, se auttaa salaamaan paitsi vallan luokkaluonnetta myös eri luokkien ja sosiaalikerrostumien todellista suhtautumista vallankäyttöön. Tällainen lähestymistapa estää näkemästä monopolien vallankäytön väkivaltaista ja autoritaarista luonnetta ja tekee mahdolliseksi esittää väärässä valossa työväenluokan todellisen aseman kapitalistisen yhteiskunnan valtajärjestelmässä. Esimerkiksi tunnettu amerikkalainen sosiologi Lipset tulkitsee vallan »vaikutukseksi» perustellakseen paikkansapitämättömän teesin, että USA:n työväenluokalla on valtaa, koska sen osuus yhteiskuntaelämässä on viime vuosina kasvanut. Jos sosiaaliryhmä tai luokka vaikuttaa vallanelinten päätöksentekoon, niin hänen mielestään se on »osallinen vallankäytöstä».[45]

On ilmeistä, että tämä väite on läpeensä virheellinen, todelliset valtasuhteet on siinä vääristetty ja käännetty ylösalaisin: sorrettu ja riistetty luokka esitetään vallankäyttäjäksi, mikä ei vastaa todellisuutta. Jonkin sosiaali-

ryhmän tai luokan osuus yhteiskunnassa ja vallankäyttö eivät läheskään aina käy yhteen. Työväenluokka muuttuu valtasuhteiden alistetusta, sorretusta osapuolesta, jollaisena se on kapitalismin vallitessa, hallitsevaksi osapuoleksi vasta sosialistisessa vallankumouksessa.

Paitsi että valta tulkitaan »vaikutukseksi», on yleistynyt näkemys vallasta »kykynä» toimia tietyllä tavalla. Valtaoppi, jonka mukaan valta on kyky (mahdollisuus) vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen, on peräisin tunnetulta saksalaiselta sosiologilta Max Weberiltä, joka on antanut seuraavan määritelmän vallasta: »Valta (Macht) merkitsee millaista tahansa mahdollisuutta saada vastustuksesta huolimatta tahtonsa läpi tiettyjen yhteiskuntasuhteiden piirissä, perustuipa tämä mahdollisuus mihin tahansa».[46] Weberin ajatukseen, että valta on mahdollisuus, kyky ajaa tahtonsa läpi, perustuvat nykyajan länsimaisen sosiologian useimmat valtamääritelmät.

Tämä yleisin näkemys vallasta esitetään useimmissa hakuteoksissa ja sanakirjoissa, ja sillä on varsin monilukuinen kannattajajoukko.

Eriteltyään kyky-termin käyttötapoja sosiologit ovat kehitelleet joukon erilaisia vallan määritelmiä, joissa tähdennetään vallan yksityisiä ilmenemismuotoja.

Kanadassa julkaistussa sosiaalitieteiden sanakirjassa lukee: »Valta sanan laajimmassa merkityksessä tarkoittaa a) kykyä (toteutettua tai toteuttamatonta) tehdä tietty vaikutus: b) vaikutusta, jota ihminen tai ihmisryhmä harjoittaa joillakin keinoin toisten ihmisten käyttäytymiseen hyväksyttyjen suuntaviivojen mukaisesti».[47]

Ranskalainen sosiologi Alain Birou määrittelee vallan käsitteeksi, jota voidaan käyttää sosiaalisen realiteetin eri tasoista: »Valta on kyky saada jotakin aikaan, suorittaa jokin toiminta, yleensä se on kaikkinainen kyky 'toimia'».[48]

Amerikkalaiset sosiologit Parsons ja Lynd lähtevät siitä, että valta on »mahdollisuus hoitaa tehtävä yhteiskunnan hyväksi ja sen nimissä», ja luonnehtivat valtaa »kyvyksi mobilisoida yhteiskunnan voimavarat.»[49]

Ensi näkemältä vallan määrittely kyvyksi (mahdollisuudeksi) tuntuu itsestään selvältä. Tosiaankin, on vaikea kuvitella valtaa ilman kykyä ja mahdollisuutta ajaa tahtonsa läpi. Se olisi vallan olennaisen tunnusmerkin kieltämistä. Weberin määritelmässä on kuitenkin painotettu toista seikkaa. Kysymys on »millaisesta tahansa mahdol-

lisuudesta» saada tahtonsa läpi, »perustuipa tämä mahdollisuus mihin tahansa». Tärkeätä ei ole niinkään se, mitä itse Weber tarkoitti määritelmällään, kuin ne objektiiviset johtopäätökset, jotka siitä seuraavat, sen tehtävät luokkataistelussa. Johtopäätös taas antautuu itsestään.

Weberin määritelmä antaa vallalle »vapaat kädet», valtaa ei mikään sido, sille avautuvat rajoittamattomat mahdollisuudet. Tämä määritelmä tyydyttää täysin imperialistista porvaristoa, jolle on leimallista hillitön ekspansiopyrkimys ulko- ja sisäpolitiikan kaikilla aloilla: periaatteessa sillä voi puolustaa millaista tahansa vallankäyttäjän rikosta, nimittäin sillä »riittävällä perusteella», että vallankäyttäjä on osoittautunut pystyvän siihen. Määritelmä, jonka mukaan valta on kyky ja mahdollisuus ajaa tahtonsa läpi, puolustaa koko vallankäyttöä vetoamalla siihen, että tietty toiminta on osoittautunut mahdolliseksi.

Kyseinen määritelmä on itse asiassa sen mielivallan ja laittomuuden pyhitystä, josta on tullut yleinen ilmiö imperialismin kaudella. Tämä määritelmä pystyy puolustamaan paitsi monopolien vallan kaikkia tämänhetkisiä toimia myös sen kaikkia mahdollisia toimia tulevaisuudessa.

Saatetaan sanoa, että vallan tulkinta »mahdollisuudeksi ajaa tahtonsa läpi» antaa tiettyä liikkumatilaa paitsi hallitsevalle myös sorretulle luokalle. Ongelman ydinhän on tahdon läpiviennille tarjoutuvien mahdollisuuksien hyväksikäyttämisessä. Kaukana siitä. Weberin valtamääritelmä on kapitalismin puolustelua, kysymyshän on tahdon ajamisesta »tiettyjen yhteiskuntasuhteiden piirissä», jotka turvaavat nimenomaan kapitalistiluokan tahdon herruuden. Weberin näkemys vallasta kykynä (mahdollisuutena) on metodologisesti virheellinen ennen kaikkea siksi, että hän tarkastelee valtaa funktionaaliselta puolelta, erillään niiden yhteiskunnallisten suhteiden rakenteesta, jotka turvaavat vallan subjektin ja käyttäjän herruuden.

Kuten marxismi-leninismin klassikot tähdensivät, valta liittyy elimellisesti yhteiskunnalliseen organisaatioon, jonka tarkoituksena on valtatahdon julkituominen ja toteuttaminen, olipa kyseessä alkuyhteisö tai luokkayhteiskunta. Pikkuporvarillisen vallankumouksellisuuden puolestapuhujat erehtyvät pahasti kieltäessään vallankäytön organisaation, olkoonkin että he vastustavat kiihkeästi porvariston vallankäyttöä. He pelkistävät tämän organisaation käytännön toiminnaksi, tahtojen ja voimien vuorovaikutukseksi.

Määritellessään vallan kyvyksi saada tahtonsa läpi sosiologit eliminoivat vallankäytön organisaatiota koskevan kysymyksen. He tarkastelevat valtaa osapuolien käytännöllisen taistelun tasolla erittelemättä valtasuhteiden rakennetta, joka turvaa toisen osapuolen hallitsevan aseman kyseisen luokan koko valtajärjestelmässä riipumatta siitä, miten voimasuhteet muuttuvat joillakin yksityisillä ongelmalohkoilla.

»Reaalisen kyvyn» painottaminen ei kuitenkaan riitä selvittämään vallankäytön olemusta ja sen erityislaatuista mekanismia. Periaatteessa kaikkinainen valta perustuu reaaliseen kykyyn saada tahtonsa läpi, mutta ei läheskään jokaista reaalista kykyä ajaa tahtonsa läpi voida pitää valtana. Asian ydin on valtatahdon konkreettisessa muovautumis- ja todellistumismekanismissa, valtasuhteiden rakenteessa, vallan oikeudellisessa ja institutionaalisessa asemassa.

Imperialismin kausi on rikas monopolikoplien »vallananastusyrityksistä»; monopoleilla on reaalinen kyky valvoa yhteiskuntaelämän eri aloja; tämä kyky perustuu niiden asemaan yhteiskunnan tärkeimpien sosiaalisten instituutioiden rakenteessa. Esteenä sille ovat proletariaatin luokkataistelu, edustuslaitokset, poliittiset vapaudet yms. Siksi monopoliporvaristo koettaa päästä eroon sen itsensä luomasta mutta sille sietämättömäksi käyneestä laillisuudesta, antaa kyseiselle »reaaliselle kyvylle» oikeudelliset kehykset ja ilmaisun, joita ilman valta ei ole valtaa.

Tähdentämällä reaalista kykyä käyttää tahtoaan jätetään syrjään valtasuhteiden rakenteellinen puoli, jolloin valtaa tarkastellaan eri yhteiskuntavoimien vastakkainolon ja niiden keskinäisten vastustussuhteiden tasolla. Se on hyvin tärkeä, mutta ei vielä riitä. Kapitalistisessa yhteiskunnassa työväenluokka saa aika ajoin taistelussa, esimerkiksi lakossa, kyvyn ajaa tahtonsa läpi, mutta se ei muuta kapitalismin aikaisten valtasuhteiden yleistä rakennetta, joka perustuu porvariston herruuteen.

Weberiä seuraten valtaa pidetään tietyn tahdon dominoimisena; herruuden perusteita enempää kuin sen toteuttamismenetelmiäkään ei vallan määritelmässä oteta lukuun. Käsitettä »herruus» on sen vuoksi konkretisoitava, ja tämä konkretisointi paljastaakin täydessä määrin kapitalismin aikaisen vallankäyttäjän — porvariston — sosiaaliset luokkatunnusmerkit. Herruus näyttäytyy kaunistelemattomaksi,

ankaraksi painostukseksi, jonka tarkoituksena on pakottaa kuuliaisuuteen ja »tietynsisältöisen käskyn» täyttämiseen. Weber korostaa useaan otteeseen, että kuuliaisuuden täytyy olla ehdotonta ja automaattista, se on sidoksissa suuren ihmisjoukon täytäntöönpanotoimintaan. Tämän ihmisjoukon vastareaktio jätetään erittelemättä, se käsitetään ilman muuta käskyn viivyttelemättömäksi täyttämiseksi. Weber rakentaa valtasuhteet isännän ja palvelijan välisten suhteiden malliin, peittelemättömän ja kyynisen herruuden periaatteelle.

Ranskalainen sosiologi Aron asettaa valtasuhteet luokkien välisiä suhteita vastaan, vaikka kyseessä ovat kapitalistisen yhteiskunnan valtasuhteet. Tällainen yleissosiologinen lähestymistapa puolustaisi paikkaansa sellaisen yhteiskunnan osalta, josta luokat todella puuttuvat, kuten on asianlaita alkukantaisessa tai kommunistisessa yhteiskunnassa.

Antagonistisesta yhteiskunnasta puhuttaessa tuollainen kanta ei pidä paikkaansa. Korostettakoon, että Weber ei yhdistä valtaa luokkiin sellaisinaan vaan statusryhmiin. Antagonistisen yhteiskuntamuodostuman valtasuhteiden selvittelyssä Aron ei mene Weberiä pitemmälle, vaan pikemminkin päinvastoin: hän ottaa muutaman askeleen taaksepäin yrittäessään tasoittaa ja lieventää Weberin valtamääritelmiä, joita hän pitää liian kategorisina. Tämä kannanotto kuvastaa uusia historiallisia oloja sekä sosiologian ja mm. valtaopin sosiaalisia tehtäviä nykyajan poliittisessa ja ideologisessa taistelussa.

Tämä ei ole ainoa ero Aronin ja Weberin valtaoppien välillä. Aron tarkastelee ja erittelee vallan käsitettä laajasta, globaalisesta, yleissosiologisesta näkökulmasta, mikä ei ole läheskään yleinen ilmiö länsimaisessa sosiologiassa ja oikeustieteessä; niissä on vallitsevana valtiovallan ja sen toteuttamismenetelmien kuvailu. Pyrkimys yleisteoreettiseen lähestymistapaan on tietyssä määrin yhteistä Aronin ja Weberin oppirakennelmille. Yhtäläisyys päättyy kuitenkin tähän.

Ennen kuin Aron ryhtyy esittämään omaa näkemystään, hän erittelee kriittisesti englantilaisen, saksalaisen, ranskalaisen ja amerikkalaisen sosiologian kannanottoja tähän kysymykseen niiden historiallisessa kehityksessä; hän kuvaa oppirakennelmansa useiden näkökantojen synteesiksi, yritykseksi voittaa niiden rajoittuneisuus. Weberin valtaoppi

joutuu erityisen yksityiskohtaisen erittelyn kohteeksi. Kaikista arvostelevista huomautuksistaan huolimatta Aron jää kuitenkin Weberin valtaopin pauloihin; hän pitää valtaa vaikutuksena sen yleisimmässä muodossa. Aron katsoo vallan mahdollisimman yleisten tunnusmerkkien abstrahoinnin keinoksi, jonka avulla voidaan voittaa tieteessä käytettävän valta-käsitteen muodottomuus ja epäselvyys. Tällaisesta lähestymistavasta koituu aivan päinvastainen tulos, valta-käsitteen epämääräisyys vain lisäytyy, koska abstrahointiprosessissa se menettää viimeisetkin konkreettiset tunnusmerkkinsä.

Aron kirjoittaa, että alun perin valtasuhteet esiintyvät demonisessa, miltei mystisessä muodossa, mutta abstrahointiprosessi vapauttaa ne askel askeleelta tästä sädekehästä ja tietyssä formalisointivaiheessa jäljellä on vain muutama mahdollisimman yleinen tunnusmerkki.

Niiden joukkoon kuuluu ensinnäkin jo Weberin toteama ero toimintakyvyn (valta-aseman) ja vallankäytön (vallan konkreettisen toiminnan) välillä. Valta on »ihmisen tai ihmisryhmän kyky (mahdollisuus) vakiinnuttaa mieleisensä suhteet muihin ihmisiin ja ryhmiin».[50] Toiseksi Aron ehdottaa, että valtaa tarkasteltaisiin »herruutena», mikä tekee mahdolliseksi rajata valtasuhteiden alueen niihin suhteisiin, jotka ovat pysyväluonteisia ja jotka on kiteytetty vallan subjektin ja objektin statukseksi ja rooliksi. Hän toteaa aivan oikein, että käsite »determinointisuhteet» on väljempi kuin käsite »valtasuhteet», joskaan se ei paljasta vallan, determinointisuhteiden erityismuodon omalaatuisuutta.

Aronin oppirakennelma poikkeaa kuitenkin ilmeisesti Weberin näkemyksestä vallasta herruutena. Aronin mielestä Weberin tulkinta on liian suoraviivainen ja sopii luonnehtimaan ainoastaan isännän ja palvelijan valtasuhteita, muttei johtajien ja johdettavien välisiä suhteita. Aron rakentaa valtaoppiaan kahdesta näkökulmasta käsin: sosiologisesta ja valtio-oikeudellisesta: nämä sekaantuvat usein, kun hän vääristelee luokkaherruuteen perustuvien suhteiden luonnetta (valtio-oikeudellinen näkökulma). Aron kirjoittaa:

»Kuvitelkaamme siis koko yhteiskuntaa järjestelmäksi, jossa yksilöt ja ryhmät on liitetty yhteen. Kukin näistä yksilöistä pyrkii käyttämään valtaa joko sanan laajassa merkityksessä, so. toimintakykynä, tai ahtaassa ja rajoite-

tussa merkityksessä, ts. kykynä vaikuttaa toisten käyttäytymiseen. Kukaan ei halua olla pelkästään vallan ulkonaisen vaikutuksen objekti, vaan jokainen haluaa myös jossakin määrin vallan subjektiksi.»

Tässä lausumassa valtasuhteet pelkistyvät subjektiiviseksi tekijäksi, ihmisten haluksi ja pyrkimykseksi käyttää valtaa, päästä sen subjektiksi ja haltijaksi; sen sijaan ihminen on ilmeisesti vastahakoinen olemaan vallan objektina. Mutta mistä johtuu, että riistoyhteiskunnassa valtava määrä ihmisiä joutuu kaikesta vastahakoisuudestaan ja vastustuksestaankin huolimatta vallan objektiksi?

Aron ei anna selvää vastausta tähän kysymykseen. Hän kirjoittaa, että »valta on olemassa siellä, missä yksi tai moni tekee päätöksen kaikkia koskevissa kysymyksissä».[51] Tämä väite on ilmeisten tosiasioiden toteamista, mutta ei niiden tieteellistä erittelyä, se ei edistä tippaakaan vallan olemuksen selvittämistä.

Vastatessaan kysymykseen, mitä valta on, Duverger kirjoittaa samassa hengessä: »Jokaisessa sosiaaliryhmässä on sellaisia, jotka jakavat käskyjä, komentavat ja johtavat, sekä sellaisia, jotka tottelevat, täyttävät käskyjä ja alistuvat.»[52]

Muiden tunnettujen sosiologien ja oikeustieteilijöiden (Jouvenel, Burdeau, Chevallier) valtamääritelmissä todetaan vallan yleisluonteiseksi erityistunnusmerkiksi erikoisten sosiaaliryhmien olemassaolo: toinen näistä ryhmistä käyttää valtaa ja komentaa ja toinen pelkästään alistuu.

Tällaisen ihmisryhmän eli erityisen johtajakerrostuman olemassaolo ei ilmeisestikään ole vallan yleinen tunnusmerkki, vaan piirre, joka on ominainen poliittiselle vallalle luokkayhteiskunnassa. Alkuyhteisössä ei tunnetusti ole olemassa erityistä yhteiskuntakerrostumaa tai -ryhmää, jotka olisivat keskittäneet vallan käsiinsä, vaikka onkin erillisiä henkilöitä hoitamassa julkisia asioita.

»Valta», kirjoittaa Chevallier, »on melko vähälukuinen ihmisryhmä, joka vaikuttaa runsaslukuiseen ihmisryhmään keinoin (tehokkaimmat mukaan lukien), joiden käyttö on sen yksioikeutena.»[53] Chevallier'n määritelmässä on etualalla yksinoikeus niihin keinoihin kuten valtiokoneistoon ja vallan muihin »aineellisiin lisäkkeisiin», jotka rinnan ideologisten keinojen kanssa ovat täydellistyneet vuosisatojen kestäessä.

Kuten useat länsimaiset sosiologit toteavat, hallintokoneisto käsittää yksilöryhmän, joka ensiksikin on koulutettu täyttämään vallankäyttäjän käskyt; toiseksi yksilöryhmä on itse kiinnostunut kyseisen vallan säilyttämisestä, koska saa siitä tiettyä aineellista hyötyä ja sosiaalista arvostusta, ja kolmanneksi se osallistuu herruuden toteuttamiseen.

Herruuden rakenne porvarillisessa yhteiskunnassa on paljon mutkikkaampi kuin aikaisemmissa yhteiskunnissa. Se rakentuu paitsi vallankäyttäjän ja vallanalaisen välisille suhteille myös heidän asenteelleen »hallintokoneistoon». Länsimaiset sosiologit erottavat vallankäyttäjän tai vallankäyttäjien suhteen vallankäyttökoneistoon, mistä johtuvat tälle koneistolle luonteenomaiset »organisaatioperiaatteet», käskynanto-oikeuden hierarkkinen jakautuminen.

Vallan kyky ajaa tahtonsa läpi ei ole suinkaan ohimenevä, se on olennoitunut tahdon moninaisissa toteuttamisvälineissä, ja sillä on tukenaan vallankäyttökoneiston koko mahti. Se ei ole mikään »ruumiiton henki», joka leijailee ihmisten yllä lumivalkoisin siivin. Marxin kuvaannollista sanontaa käyttääksemme pääoma tulee maailmaan tihkuen verta ja rapaa jokaisesta huokosesta päästä kantapäähän asti, se pitää valtakuntansa alamaisia kurissa raudalla ja verellä. Pääoman vallan puolestapuhujat pitävät parempana vaieta siitä.

Käsitys vallasta kykynä on kaikenlaisten apologeettisten aaterakennelmien kannalta käyttökelpoinen siksi, että se on hyvin »plastinen» (muunteleva), se ei sovita valtaa ahtaisiin »puitteisiin», sitä ei rasita »liiallinen» yksioikoisuus eikä avomielisyys.

Asettaessaan valtamääritelmässään etualalle kyvyn käsitteen Lhomme perustelee valintaansa vetoamalla tämän käsitteen erityiseen väljyyteen ja moniulotteisuuteen; tämä erottaa hänen määritelmänsä niistä, joissa lähtökohdaksi otetaan sanktioiden, voiman yms. pakkoluonne. Tästä näkyy, että Lhomme on eri mieltä Burdeaun, Lavaun ym. kirjoittajien kanssa, jotka kehittävät vallan yleiskäsitteen lähtökohtanaan voiman tunnusmerkki. Hänen mielestään eräät heistä menevät liian pitkälle, kun näkevät vallankäytön pelkkänä väkivaltana ja huijauksena.

Itse käsite »kyky harjoittaa determinoivaa vaikutusta» ei todellakaan anna mitään viitteitä siitä, millä keinoin tämä vaikutus toteutuu. Tällaisia keinoja saattavat olla suostuttelu, pakotus, taloudelliset ja sosiaaliset tekijät jne.

Tämä sangen ylimalkainen käsitys vallan luonteesta ja vallankäytön keinoista on leimallista nykyajan porvarilliselle sosiologialle. Kuten edellä mainitsimme, tällainen käsitys ei ainoastaan täytä ideologisia funktioita, vaan myös kuvastaa tiettyjä tosioloja.

Asian ydin on siinä, että monopolit eivät käytä valtansa säilyttämiseksi ja lujittamiseksi mitään erilliskeinoa, olkoon se kuinka tehokas tahansa (esim. pakotus), vaan taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten ja ideologisten keinojen kokonaisuutta. Käsitteellä «kyky» voidaan sen äärimmäisen abstraktisuuden vuoksi tarkoittaa mitä hyvänsä riippuen kirjoittajan tavoitteista.

Guglielmo Ferreron kynästä on lähtenyt vallan yleiskäsitettä koskeva kirja. Siitä puuttuu kuitenkin tämän käsitteen analyysi; Ferrero tutkii pelkästään inhimillisen tietoisuuden subjektiivisia tekijöitä, jotka määräävät kansalaisten suhtautumisen yhteiskunnassa esiintyvään valtaan. Hän määrittelee vallan subjektiivisten tunnusmerkkien perusteella »ihmisen tunteman pelon korkeimmaksi ilmenemismuodoksi»; tämä pelko johtuu erilaisista rationaalisista ja irrationaalisista syistä, ja sillä on kaksi olomuotoa: vallan kansanpelko ja kansan vallanpelko.[54]

Ferrero selittää monia vallankäytön luonteen muutoksia pelosta johtuviksi: »pelko sokaisi kansalliskokouksen», »pelko pakotti jakobiinit verilöylyihin». Vieläpä vallan laillisuuden hän johtaa kansalaisten mystisestä kuolemanpelosta, joka asustaa inhimillisen tietoisuuden kätköissä. Näin ollen vallan mahti perustuu Ferreron mukaan pelkoon, jonka valta pystyy herättämään kansalaisissa. Vallan pakkoluonteen tunnustavat avomielisesti paitsi tutkijat myös valtiomiehet.[55]

Korostettakoon, että käsitys pakotuksesta vallan tunnusmerkkinä on varsin yleinen; näkemyksellä vallasta »kykynä pakottaa» on pitkä perinne, kiistellään vain »kvootista», pakotuksen rajoista.

Ajatus pakotuksen osuudesta valtioelämässä ei sinänsä ole uusi, porvaristo lausui sen Machiavellin suulla jo historiansa aamunkoitteessa. Arvostellessaan Stirnerin empiiristä oikeusmääritelmää Marx ja Engels kirjoittivat tässä yhteydessä: »Hän olisi voinut tässä olla turvautumattakin kaikkiin raskasrakenteisiin konsteihinsa, sillä Machiavellista, Hobbesista, Spinozasta, Bodinuksesta ynnä muista uuden ajan ajattelijoista lähtien — varhaisemmista puhu-

mattakaan — voima on kuvattu oikeuden perustaksi; politiikan teoreettinen tarkastelu on täten vapautettu moraalista, ja asiallisesti katsoen on esitetty pelkästään politiikan itsenäisen tarkastelun postulaatti.»[56]

Burdeau on hyvin osuvasti ilmaissut ranskalaisten oikeusoppineiden valtakäsityksen: hän nimittää valtaa »oikeusaatteen palveluksessa olevaksi voimaksi». Oikeusopillisissa sanakirjoissa käsite »valta» selitetään voima- ja pakkokäsitteiden avulla, jotka perustuvat oikeusnormeihin, lakeihin ja hallinnollisiin säädöksiin.[57] Lakimiesten tavanomainen käsitys vallasta pakkona on saanut ilmauksensa useissa hakuteoksissa, etymologisissa sanakirjoissa yms. Merkillepantavaa on, että mitä suuremmat mittasuhteet väkivalta ja vainotoimet saavat kapitalismin aikana, sitä toimeliaammin ideologit salaavat ja hämäävät vallan pakkoluonnetta vallan yleismääritelmässä. Tämä koskee erityisesti niitä, jotka kehottavat korvaamaan tietynmerkityksisen, suhteiden tahtoperäisyyttä tähdentävän valta-käsitteen sellaisella termillä, jolla ei ainakaan nimellisesti ole näitä kielteisiä piirteitä. Niinpä käsite »valta» korvataankin termillä »sosiaalinen kontrolli».

Ranskalainen sosiologi Gérard Bergeron vastustaa päättävästi valtaopin ja valta-käsitteen käyttöä ja ehdottaa sen korvattavaksi kontrollin käsitteellä, jolla on hänen mielestään suuria etuja, mm. ideologinen neutraalius.[58] Käsite »kontrolli» vaikuttaa hänestä vähemmän ankaralta kuin käsite »valta», se ei edellytä tiukasti ohjelmoitua toimintaa, joka kuuluu vallan käsitteeseen.

Kontrollin käsite on vielä höllempi ja epämääräisempi kuin vallan käsite, sitä käytetään usein nimenomaan itse termin epäselvyyden vuoksi. Ilmankos Bergeronin kielenkäytössä sillä on kuusi merkitystehtävää: herruus, johtotoiminta, tarkkailu, verifikaatio, kartoittaminen ja tarkistus.

Amerikkalaisessa sosiologiassa käytetään melko usein vallan synonyymina termiä »sosiaalinen kontrolli», mikä heijastuu erilaisissa hakuteoksissa.[59] Sen sijaan ranskalaisessa sosiologiassa tätä käsitettä ei valta- ja alistussuhteita luonnehdittaessa juuri viljellä. Georges Gurvitchin mielestä tämä johtuu siitä, että Euroopan mannermaan kielissä sana »kontrolli» ei assosioidu vallankäyttöajatukseen yhtä helposti kuin englannin kielessä, jossa kontrolli merkitsee valtaa, voimaa, herruutta ja auktoriteettia. Englanninkielinen termi on voimakkaampi kuin sen ranskalainen vastine;

kuitenkin myös ranskan kielessä, kun sanotaan, että »finanssiryhmä kontrolloi yritystä», »autoilija menetti auton hallinnan (le contrôle)», termi »kontrolli» sivuaa käsitettä »valta». Eräät sosiologit ovat silti sitä mieltä, että Ranskassa »kontrolli» tarkoittaa pikemminkin lippujen tarkastusta linja-autossa ja metrossa kuin jaloa valtaa käskeä ja pakottaa sanan anglosaksisessa mielessä.[60] Tarkan terminologisen analyysin tuloksena tullaan johtopäätökseen, että ranskalainen termi »sosiaalinen kontrolli» merkitsee verifikaatiota ja sen englanninkielinen; vastine valtaa.

Huomattakoon, että termi »sosiaalinen kontrolli» on peräisin Auguste Comte'ilta, joka käytti valtasuhteista nimitystä »sääntelevä vaikutus»; viime vuosisadan lopulla ajatus sääntelevästä vaikutuksesta lainautui englantilaiseen ja amerikkalaiseen sosiologiaan.

Koko joukko termejä: »määräävä vaikutus», »sosiaalinen kontrolli» ja »vaikutusvalta», joita käytetään ranskalaisessa sekä englantilaisessa ja amerikkalaisessa sosiologiassa valtasuhteita luonnehdittaessa, on tarkoitettu naamioimaan monopolien vallankäytön pakkoluonnetta, lieventämään ja verhoamaan luokkaherruuden tinkimättömiä imperatiiveja, jotka ovat olennaisia kapitalistisen yhteiskunnan valtasuhteille. Vaikutusta tähdentävien abstraktisten valtamääritelmien verhoon on taitavasti kätketty monopolien kaikkea polkeva »rautakorko».

Sen vuoksi on ymmärrettävää, että länsimaisessa sosiologiassa ilmenee taipumusta niiden valtamääritelmien uudelleenarviointiin, joissa vallan tunnusmerkkinä, vieläpä sen ainoana tunnusmerkkinä esiintyy pakko. Tähän ovat vaikuttaneet huomattavasti seuraavat seikat.

Ensinnäkin nykyajan imperialistinen valtio panee pääpainon väkivaltaan, rangaistustoimiin, vaikka se pyrkii käyttämään laajassa mitassa pakotuksen ohella muitakin kurissapitovälineitä kuten taloudellisia, sosiaalisia ja ideologisia. Välittömien pakko- ja väkivaltakeinojen käyttö on saavuttanut poikkeuksellisen laajat mittasuhteet nykyoloissa, jolloin luokkataistelu kärjistyy entisestään. On käynnissä eräänlainen »väkivallan eskalaatio» (mielenosoitusten ja vastalausekokousten kieltäminen ja hajottaminen, hallinnolliset ja oikeudelliset vainotoimet jne.). Porvariston diktatuuri esiintyy esimerkiksi Chilessä kyynisen voimankäytön ja nujerruksen, fasistiterrorin ja työväestöä vastaan kohdistuvien hillittömien vainotoimien muodossa.

Siitä huolimatta eräät sosiologit esittävät, että valtaa tarkasteltaisiin »mahdollisuutena tuoda voimatekijä sosiaaliseen toimintaan». Tämä näkemys on varsin leimallinen, sikäli kuin se todistaa nykyporvariston pyrkimyksestä pidättyä välittömistä yhteentörmäyksistä luokkavihollisensa kanssa. Kuitenkin jos porvariston herruus joutuu uhanalaiseksi, porvaristo on valmis käyttämään äärimmäisiäkin keinoja valtansa säilyttämiseksi, se turvautuu mitä ankarimpiin vainotoimiin, jolloin väkivalta esiintyy ratkaisevana keinona. Luonnehtiessaan monopolien vallankäyttöä William Fulbright toteaa: »Olemme luoneet yhteiskunnan, joka harjoittaa etupäässä väkivaltaa».[61]

Käsityskannalla, että vallalla on pelkästään mahdollisuus pakotukseen, on täytettävänään tietty ideologinen tehtävä. Marxismi-leninismi on osoittanut, että porvarillisessa yhteiskunnassa valta perustuu riistetyn enemmistön tukahduttamiseen, väkivallan ja pakotuksen harjoittamiseen kokonaisia luokkia vastaan. Eritellessään kriittisesti vallankäyttöä porvarillisessa yhteiskunnassa nykyajan marxisti-sosiologit kohdistavat päähuomionsa porvariston vallankäytön pakkoluonteeseen. Ideologisen taistelun nykyvaiheen erikoispiirteet ovat aiheuttaneet sen, että länsimaiset sosiologit ovat alkaneet tarkistaa oppeja väkivallan ja pakotuksen merkityksestä vallankäytössä, joka tähtää yleisen mielipiteen manipulointiin.

Se että valtamääritelmissä pääpaino pannaan tottelevaisuuden moraalisiin vaikuttimiin ja kannusteisiin eikä pakotukseen, on monopolien puolestapuhujien mielestä omiaan kehittämään kansalaisissa konformismia, lojaaliutta vallankäyttöä kohtaan. Sitä vastoin käsitys vallasta pakkokeinona hankaloittaa vallankäyttöä, tällainen käsitys panee vastustamaa valtaa vieraana ja vihamielisenä voimana. Paljon puhutusta yleisen mielipiteen älyllistymisprosessista johtuu, että voiman käyttö yhteiskunnallisten prosessien säätelemiseksi nähdään ehdottoman kielteisenä ilmiönä.

Merkittävä osa on vallan yleiskäsitettä selvittelevien tieteellisten tutkimusten logiikalla, joka väistämättä paljastaa valtateoreetikoille erään ristiriidan. Kyseinen ristiriita syntyy, kun pakkovoima esitetään vallan ainoaksi tunnusmerkiksi eikä muista vallankäyttökeinoista (esim. suostuttelusta, vapaaehtoisesta alistumisesta yms.) puhuta juuri mitään.

On otettava huomioon myös se, että vallan harjoittama suostuttelu, ideologinen vaikutus samoin kuin muutkin keinot jäävät tietyssä määrin huomaamatta; näitä keinoja käytetään tavanomaisen vallankäytön ulkopuolella, jonka arkipäiväisajattelu yhdistää totunnaisesti pakotukseen. Esimerkiksi jonkin hallinnollisen säädöksen täytäntöönpano tapahtuu usein kahtena vaiheena. Aluksi hallintoelimet muokkaavat yleistä mielipidettä säädöksen julkaisemiselle otolliseksi, suorittavat joitakin järjestelyjä säädöksen täytäntöönpanon helpottamiseksi jne. Tämä hyvin tärkeä ja joskus ratkaisevakin toiminta ei arkipäiväisajattelussa assosioidu vallankäyttöön sellaisenaan, jolla ymmärretään semmoista menettelyä, jolloin kansalainen on jättänyt lain säännöksen toteuttamatta, ja valta pakottaa hänet siihen. Lyhyesti ilmaistuna mutkalliset elämäntilanteet, joissa valta joutuu toimimaan, sekä itse vallan tavattoman moniubtteinen sisäinen rakenne vaikeuttavat tuntuvasti vallankäyttömenetelmien tutkimusta.

Ihmiset saattavat toteuttaa heihin kohdistetun valtatahdon vapaaehtoisesti, koska tajuavat alistumisen välttämättömyyden ja tarkoituksenmukaisuuden, tai pakosta, jos tällainen alistuminen puuttuu. Luokattomassa alkuyhteisössä sekä sosialismissa, jolloin yksilö osallistuu tahdonmuodostukseen ja jolloin yleistahto on sopusoinnussa hänen etujensa kanssa, alistuminen valtatahtoon on useimmiten vapaaehtoista luonteeltaan. Antagonistisessa yhteiskuntamuodostumassa, jossa valta ilmentää hallitsevan riistäjäluokan etuja ja tahtoa ja on perin juurin ristiriidassa sorretun luokan tahdon ja etujen kanssa, alistus turvataan, kuten Lenin korostaa, jatkuvan pakotuksen avulla, mikä ei tietenkään sulje pois ideologisten vaikutuskeinojen käyttöä.

Mielestämme pakkoa ei voida käsittää vallan yleisluonteiseksi tunnusmerkiksi. Neuvostososiologit toteavat aivan oikein, että vallankäyttöä esiintyy jokaisessa yhteisössä (inhimillisessä yhteiselämässä), mutta tästä ei suinkaan seuraa, että mikä tahansa vallankyyttö olisi pakotusta, että pakko ja valta olisivat synonyymeja.

Kysymys vallan ja pakotuksen suhteesta on hyvin monisärmäinen ja vaikea. Todettakoon lähinnä, että nämä käsitteet eivät käy yksiin, niitä ei voida ilman muuta samastaa. Pakotus on vain yksi vallankäytön menetelmistä. Siksi kun on kyseessä vallan yleinen tunnusmerkki kuten

vallankäyttäjän kyky pakottaa alaisensa noudattamaan tahtoaan, tämä väittämä kaipaa tarkentamista.

Joissakin tapauksissa pakotusta käytetään luokattomassakin yhteiskunnassa; samoin vapaaehtoista alistumista esiintyy antagonistisessa yhteiskuntamuodostumassa (esim. hallitsevan luokan edustajat alistuvat valtaan vapaaehtoisesti ja kannattavat sitä omana valtanaan, joka ilmentää heidän tahtoaan ja etujaan).

Alistuminen ja pakotus kuuluvat yhteiskuntaelämässä dialektisesti yhteen vallankäytön tunnusmerkkeinä. Vallankäytölle ei ole olennaista näiden tunnusmerkkien olemassaolo tai puuttuminen (ne ovat aina esillä), vaan niiden esittämä osa, alistumisen ja pakotuksen sosiaalinen luonne.

Lenin mainitsee vallan tunnusmerkkinä riistoyhteiskunnassa erityisen koneiston järjestelmällistä väkivaltaa varten ja ihmisten alistamiseksi väkivaltaan.[62] Yhteiskunnassa, jossa ei ole riistäjäluokkia, alistuminen on vapaaehtoista, kun taas riistoyhteiskunnassa vallankäyttö perustuu etupäässä pakotukseen, joukkoihin kohdistuvaan väkivaltaan.

Vaikka pakotus ja vapaehtoinen alistuminen kuuluvatkin vallan luonteeseen missä yhteiskunnassa tahansa, niin valtasuhteiden ydin on niiden konkreettisessa sisällössä ja tavoitteissa. Pakotus ja suostuttelu eivät ole ainoita vallanvälineitä. Niiden ohessa käytetään muitakin taloudellisia, poliittisia, sosiaalisia ja ideologisia vipusimia ja keinoja, jotka erittelemme yksityiskohtaisesti tuonnempana.

Pakotus, suostuttelu ja muut vallankäyttökeinot palvelevat paitsi valtaa myös muita yhteiskunnallisia prosesseja, jotka eivät kuulu vallan käsitteeseen. Monet hallintoprosessin puolet eivät edellytä pakon käyttämistä.

Vallan olemukseen kuuluu nimenomaan se, ettei se käytä mitään erillistä menetelmää tai keinoa, vaan moninaisten menetelmien kokonaisuutta; kyseessä on erityinen, nimenomaan vallalle tunnusomainen menetelmien järjestelmä, joka tähtää valtatahdon julkituomiseen ja toteuttamiseen.

Vallankäyttö nojautuu ilmeisesti sosiaalisiin normeihin, mm. oikeuteen. Toisaalta taas juuri valta takaa ja varmistaa sen, että yhteiskunnan jäsenet noudattavat sosiaalisia normeja. Niin erilaisia kuin sosiaaliset normit ovatkin alkuyhteiskunnassa, orjanomistuksellisessa, feodaalisessa,

kapitalistisessa ja sosialistisessa yhteiskunnassa, vallan yleisenä tunnusmerkkinä pysyy sen elimellinen yhteys sosiaalisiin normeihin.

Valtaa määriteltäessä viitataan usein siihen, että se perustuu oikeuteen, suojelee ja todellistaa oikeusnormeja.[63] Yleissosiologisessa katsannossa tämä on karkea virhe, sillä vallankäyttöä esiintyi jo alkuyhteisössä, jolloin oikeutta ei ollut olemassakaan, ja tulee esiintymään myös kommunismissa, jolloin oikeus häviää. Siksi on tähdellistä ottaa huomioon vallan osuus sosiaalisten normien voimassapitämisessä, koska sosiaalinen normi on laajempi käsite kuin oikeus. Oikeusnormien merkitys poliittisen vallan olemassaololle ja toiminalle on kuitenkin varsin suuri, se on ilmeinen ja kiistaton tosiasia eikä kaipaa sen pitempiä selittelyjä.

Valta on ominaista jokaiselle yhteiskuntataloudelliselle muodostumalle. Arvostellessaan Struven kantaa Lenin kirjoitti: »Hän kerrassaan väärin pitää pakotusvaltaa valtion erikoisena tunnusmerkkinä: pakotusvalta on olemassa jokaisessa ihmisyhdyskunnassa, se on sekä sukuyhteisössä että perheessä, mutta valtiota niissä ei ollut».[64] Tosiaankin, vallankäyttöä on esiintynyt alkuyhteisössä, orjanomistuksellisessa, feodaalisessa ja kapitalistisessa yhteiskunnassa. Vallankäyttöilmiö on ominaista sosialismille ja säilyy myös kehittyneessä kommunistisessa yhteiskunnassa. Vallan yleisenä tunnusmerkkinä voidaan sen vuoksi täydellä syyllä mainita sen historiallisesti universaali luonne. Valta kuuluu ihmisyhteiskunnan, yhteiskunnallisen organisaation olemukseen.

Eri asia sitten, että valtatyypit poikkeavat laadullisesti toisistaan yhteiskuntataloudellisista muodostumista riippuen, että autonomian ja vallankäyttöön perustuvan sääntelyn keskinäinen suhde vaihtelee olennaisesti.

Engels kirjoitti: »Olemme nähneet, että suurteollisuuden ja suurmaatalouden kehittyessä tuotannon ja vaihdon aineelliset ehdot väistämättömästi monimutkaistuvat ja pyrkivät yhä enemmän laajentamaan tuon auktoriteetin vaikutuspiiriä. Sen vuoksi on järjetöntä kuvata auktoriteettiperiaatetta ehdottoman pahaksi ja autonomiaperiaatetta ehdottoman hyväksi. Auktoriteetti ja autonomia ovat suhteellisia asioita, joiden soveltamispiiri muuttuu yhteiskunnallisen kehityksen eri vaiheissa. Jos autonomistit tyytyisivät vain sanomaan, että tulevaisuuden yhteiskunnallinen organisaatio on salliva auktoriteettia vain niissä puitteissa,

joissa tuotantoehdot tekevät sen välttämättömäksi, niin heidän kanssaan voitaisiin päästä yhteisymmärrykseen. Mutta he ovat sokeita kaikkien tosiasiain suhteen, jotka tekevät auktoriteetin välttämättömäksi, ja he taistelevat kiihkeästi sanaa vastaan.»[65]

»Autonomisen» ja valtaan perustuvan päätöksenteon keskinäinen suhde ei kapitalismin aikana määräydy niinkään paljon tuotannon johtamistarpeista kuin sovittamattomista sosiaalisista ristiriidoista, proletariaatin ja porvariston välisen luokkataistelun pontevuudesta. Porvaristo pyrkii luokkavihollisensa autonomian kaikkinaiseen kaventamiseen, sen koko elintoiminnan »taltuttavaan sääntelyyn» samalla tavoin kuin taloudellisella alalla kapitalisti pyrkii voiton maksimointiin. Porvariston pyrkimykset saavuttaa täydellinen valta proletariaattiin eivät voi todellistua ennen kaikkea siksi, että järjestäytynyt proletariaatti vastustaa niitä,—muista syistä puhumattakaan. Siitä huolimatta monia »autonomisia» oikeuksia ja vapauksia on poljettu tai uhattu.

Perinteisissä länsimaisissa valtaopeissa on omistettu runsaasti huomiota yksilön moninaisten elämänilmausten autonomialle, yksilön koskemattomien ja luovuttamattomien oikeuksien perustelulle.

Nykyään monet tiedemiehet myöntävät tämän autonomisen alueen kaventuvan romahdusmaisesti monopolien totalitaarisen herruuden voimistuessa. Yrittäjänvapaudesta, henkilön ja asunnon koskemattomuudesta, kirjesalaisuudesta yms. tulee pelkkiä kuvitelmia oloissa, jolloin tunkeudutaan yksityiselämän intiimeimpiin sopukoihin nojautumalla tekniikan uusimpiin saavutuksiin, järjestetään totaalinen poliisiurkinta, eräiden maiden lainkäytössä hyväksytään laittoman salakuuntelun tietä hankittujen todisteiden käyttäminen oikeudenkäynnissä, kavennetaan kansalaisjärjestöjen oikeuksia jne.[66]

Laajimmin on levinnyt yksilön poliittinen ja ideologinen manipulointijärjestelmä, joka nojautuu erityispalvelujen käyttöön ja monopolien ratkaisuvaltaan joukkotiedotuksen piirissä.[67]

Korostettakoon, että mainitut sosiologit tekevät metodologisen virheen, kun he toisaalta tarkastelevat vallan tunnusmerkkejä äärimmäisen abstraktisessa muodossa salaten vallan sosiaalista erityislaatua ja toisaalta esittävät luokkayhteiskunnan vallan erityisiä tunnusmerkkejä kuten

oikeusnormit, erityisen johtajakerrostuman olemassaolo yms. vallan yleisiksi tunnusmerkeiksi. On torjuttava päättävästi apologeettiset yritykset kuvata monopolien valta moraalisen vaikutuksen muodoksi, jolloin jätetään ottamatta huomioon tämän vallan harjoittama vaino, sorto ja väkivalta.

Nykykaudella, jolloin luokkataistelu kärjistyy, monopolipääoman vallankäytön autoritaarinen, diktatorinen luonne tulee erityisen selvästi esille.

4. VALTA- JA AUKTORITEETTI-KÄSITTEIDEN YKSEYS JA EROAVUUS

Marxilaiset pitävät valtaa yhteiskunnallisena suhteena, jonka osapuolina ovat tietoisuuden ja tahdon omaavat ihmiset. Tietoisuustekijän osuus vallankäytössä on poikkeuksellisen suuri. Ongelmakenttä, jonka kanssa tässä joudutaan tekemisiin, liittyy vallan ja auktoriteetin käsitteen keskinäiseen suhteeseen.

Kahden ideologian välisessä taistelussa vallan ja auktoriteetin keskinäisen yhteyden ongelma on varsin suurimerkityksinen.

Monopolien puolestapuhujat pitävät pääoman valtaa »todellisen auktoriteetin» ilmauksena ja verhoavat kaikin tavoin sitä tosiasiaa, että kapitalistisessa yhteiskunnassa vallanelimet ovat menettäneet sosiaalisen »arvostuksen». Antikommunistinen propaganda vääristelee sosialistista kansanvaltaa eikä pysty alkuunkaan kohottamaan toimeksiantajansa, imperialistisen valtion auktoriteettia. Pikemminkin päinvastoin, antikommunismi on yhtenä syynä monopolien poliittisen arvovallan kriisiin.

Ideologian apologeettiset tehtävät ilmenevät yrityksinä esittää monopoliyhtymien valta »todelliseksi auktoriteetiksi». Paitsi että vallan kriisi todetaan, etsitään kuumeisesti ulospääsyä siitä sekä keinoja yleisen mielipiteen rauhoittamiseksi.

Huomio kiinnittyy lähinnä yleisen mielipiteen tilaan, muutoksiin, jotka ovat tapahtuneet sen asennoitumisessa olemassaolevaan valtarakennelmaan. Daniel Bellin mukaan jokaisen poliittisen järjestelmän avainkysymyksenä on ky-

symys sen oikeutuksesta eli laillisuudesta väestön silmissä, ts. sen auktoriteetista. Tässä yhteydessä on syytä palauttaa mieliin Lipsetin lauselma, että oikeutus merkitsee järjestelmän kykyä luoda usko siihen, että vallitsevat poliittiset instituutiot sopivat parhaiten kyseiselle yhteiskunnalle, sekä pitää tätä uskoa yllä.[68]

Vallan olemus ja luonne määräytyvät yhteiskunnan aineellisen elämän objektiivisista ehdoista ja edellytyksistä. Erityisen tärkeitä ovat tässä mielessä vallan kantajan eli subjektin (jollaisena esiintyy tietty luokka) asema yhteiskunnan tuotantosuhdejärjestelmässä sekä konkreettinen luokkataistelutilanne, luokkaetuja ajava vallankäyttö yms. Bell ja Lipset lähtevät vallan idealistisesta tulkinnasta, jolloin ratkaiseva osa valtasuhteiden muovautumisvaiheissa varataan ideaalisille momenteille tai tekijöille.

Todettaessa tällainen lähestymistapa kestämättömäksi on korostettava kansalaisen tunneperäistä asennoitumista vallankäyttöön; siinähän ilmenee sellainen reaalinen tapahtuma kuin subjektiivisen, ideologisen tekijän osuuden kasvu nykyajan kapitalistisen yhteiskunnan vallankäytössä. Siksi on hyvin tärkeää kohdistaa arvostelu niihin vallan auktoriteettia koskeviin teorioihin, jotka puolustelevat monopolien vallankäyttöä ja pyrkivät turvaamaan kansalaisten lojaalin ja konformistisen suhtautumisen siihen.

Luokkataistelun erikoisuus nykykaudella on siinä, että monopolien vallankäytön sosiaalinen pohja kaventuu, että monopolit saavat vastaansa laajat tyytymättömät väestökerrokset. Valtiovallan auktoriteetin kriisi nykykapitalismin oloissa on seurausta syvällekäyvistä taloudellisista, sosiaalisista ja poliittisista syistä. Lännen sosiologit tarkastelevat ymmärrettävästi vallan kriisin syitä toisenlaisessa muodossa, toisenlaisista luokka-asenteista käsin. He ymmärtävät väärin luokkataistelun vaikutuksia ja kohdistavat päähuomionsa ideaalisiin tekijöihin ja yksityisseikkoihin eivätkä ole huomaavinaan tai eivät todellakaan huomaa sitä yleistä syytä, jonka erityisiä ilmenemismuotoja nämä tekijät ja yksityisseikat ovat.

Tässä yhteydessä on syytä pysähtyä tarkastelemaan niitä kielteisiä tekijöitä, joista valtaa käsittelevien erityistutkielmien kirjoittajat usein mainitsevat eritellessään vallankäyttöä vastaan kohdistuvan kapinoinnin syitä. Auktoriteetin kriisi ee ole läheskään ainoa syy. Kapinoinnin aiheuttajista pistävät silmään objektiivisluonteiset tekijät:

vallan keskittyminen imperialistisen valtion käsiin, valtasuhteiden kriisi, eri vallankäyttömuotojen, varsinkin poliittisen ja taloudellisen vallan eriytyminen ja yhteentörmäys, porvarillisen yhteiskunnan poliittisen vallan tehostuva virkavaltaistuminen sekä johtajien ja johdettavien sosiaalisen ja luokkavastakohtaisuuden kärjistyminen.

Bertrand de Jouvenel osoittaa todellisuustajua, kun näkee kansalaispiirien levottomuuden ja huolestuneisuuden pääsyynä toisen maailmansodan kuluessa tapahtuneen ja sota-ajan poikkeusoloista selittyvän vallan keskittymisen valtion käsiin. Sodan päätyttyä vallan keskittyminen, joka näytti saavuttaneen huippunsa, lisääntyi kuitenkin jatkuvasti, ja toiveet siitä, että valta luopuu etuoikeuksistaan, raukesivat tyhjiin.[69]

Sosiologin asennoitumista kapitalistisen yhteiskunnan vallankäyttöön leimaavat syvälliset ja kärkevät ristiriidat sekä tietty kaksijakoisuus, mikä muuten on luonteenomaista myös sosiaaliryhmien (luokkien) ja tavallisten kansalaisten suhtautumiselle vallankäyttöön.

Engels kirjoitti, että porvaristo käyttää valtiota riistämänsä proletariaatin taltuttamiseksi »pyrkien pitämään sitä mahdollisimman loitolla itsestään».[70] Kehitellessään pääoman vallankäyttövälineistöä, sosiaaliryhmien uusia manipulointiotteita ja -menetelmiä sosiologit pyrkivät viljelemään konformistista suhtautumistapaa valtaan voittaakseen työväestön kastavan vihamielisyyden valtaa kohtaan. Aron on kiteyttänyt sosiologien tehtäväpiirin, heidän oppirakennelmiensa ideologisen funktion ja luokkasidonnaisuuden seuraavaan lauselmaan: »Valta vaatii filosofilta paitsi alistumista myös alistumisen puolustelua».[71]

Nykyajan länsimainen »politologia» on syvällisten ristiriitojen leimaama. Vaikka sen edustajien yhteisenä tehtävänä onkin kapitalismin perustusten puolustaminen, he ovat epäyhtenäistä joukkoa. Samoin kuin poliittisella näyttämöllä he jakautuvat oikeistolaisiin ja vasemmistolaisiin, äärimmäisyysaineksiin ja maltillisiin, antikommunisteihin ja hoipertelijoihin jne. Ristiriitaisuus vaivaa usein saman tiedemiehen eri teoksia.

Vallan ja auktoriteetin keskinäisen suhteen ongelma kuvastaa nykyajan kapitalistisen yhteiskunnan ristiriitoja. Siitä, miten tämä ongelma ratkaistaan, riippuu paljolti kansalaisten asennoituminen monopolien valtaan sekä monopolienvastaisen rintaman muodostaminen.

Kärjistyvän luokkataistelun oloissa vallan ja auktoriteetin tieteellinen määrittely saa tärkeän poliittisen ja ideologisen merkityksen.

Mitä yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia käsitteillä »valta» ja »auktoriteetti» on?

Tiedetään, että Marx ja Engels käyttivät eräissä teoksissaan termejä »valta» ja »auktoriteetti» synonyymeina.[72] Kuten tuonnempana osoitamme, vallan ja auktoriteetin ykseyden korostus on tietyssä suhteessa täysin aiheellista. Toisaalta taas muissa teoksissaan Marx ja Engels erottivat auktoriteetin erityislaatuisena ilmiönä aivan tarkasti ja yksiselitteisesti vallasta. Niinpä Marx kirjoittaa artikkelissaan »Haagin kongressista», että Internationaalin Pääneuvoston auktoriteetti on luonteeltaan puhtaasti moraalinen, sillä Pääneuvostolla ei ole virkavaltaista koneistoa eikä aseistettua poliisia, jotta se voisi pakottaa kuuliaisuuteen.[73] »Jos kruunupäät», Marx jatkaa, »olisivat samanlaisessa asemassa, ilman armeijaa, ilman poliisia ja virkamiehistöä ja jos he joutuisivat rakentamaan valtansa yksinomaan moraalisen vaikutuksen ja moraalisen arvovallan varaan, niin he olisivat heikkona esteenä vallankumouksen tiellä.» Marx tulkitsee siis auktoriteetin vaikutusvallaksi, jossa ei ole pakon häivääkään.

Tehdessään eron muodollisen ja reaalisen auktoriteetin välillä Marx ja Engels toteavat vallan todellisen auktoriteetin tunnusmerkkinä sen, että kansalaiset noudattavat esivallan määräyksiä ja säädöksiä tietoisesti ja vapaaehtoisesti, mikä perustuu niiden kunnioitukseen esivaltaa kohtaan. Tieteellisen kommunismin klassikot tarkastelevat valtaa ja auktoriteettia eriävinä käsitteinä riistovaltiosta puhuessaan.

Engels tähdentää, että riistovaltion edustajien valta poikkeaa laadullisesti siitä ehdottomasta kunnioituksesta ja arvonannosta, jota sukuyhteisöjärjestelmän elimet ja niiden edustajat nauttivat luokattomassa yhteiskunnassa.[74] Riistoyhteiskunnan vallanelinten auktoriteetti on Engelsin mielestä »hankittu kepin avulla», kun taas luokattomassa (alkukantaisessa ja kommunistisessa) yhteiskunnassa vallan auktoriteetti pohjautuu vallan todelliseen kunnioittamiseen, yleisen mielipiteen voimaan, yksilön ja yhteisön perusetujen yhteenkuuluvuuteen.

Auktoriteetti samoin kuin valta määräytyy luokkayhteiskunnassa luokkien välisten suhteiden luonteesta. Antago-

nistisen yhteiskunnan luokkavastakohtaisuudet ilmenevät yksilöiden, sosiaaliryhmien ja luokkien erilaisena suhtautumisena olemassaolevaan ja osoittavat, onko vallalla auktoriteettia vai eikö sitä ole. Näin ollen auktoriteetti kuvastaa yhteiskunnan eri luokkien ja sosiaaliryhmien asennoitumista olemassaolevaan valtaan.

On ymmärrettävää, että mikäli imperialistinen valtio ilmentää monopolien luokkaetuja, se nauttii tiettyä arvonantoa monopolien taholta. Riistäjäluokka tuntee taikauskoista kunnioitusta[75] sen herruutta tukevia valtiollisia instituutioita kohtaan, se yrittää saada myös kaikki kansalaiset, mm. työväen kunnioittamaan niitä, turvata kaikenlaisen ideologisen muokkauksen avulla luottamuksen valtioon, sen poliittisen linjan kannatuksen yms. Ideologeista tulee olemassaolevan valtion innokkaita puolestapuhujia, joiden silmissä valtio saa korkeimman auktoriteetin.

Arvostellessaan Bruno Baueria Marx ja Engels kirjoittivat, että hänellä »*poliittinen auktoriteetti* on tullut *uskonnollisen auktoriteetin* tilalle. Hänen uskonsa Jehovaan on muuttunut uskoksi Preussin valtioon.»[76] Tämänkaltaiseen auktoriteettiin, joka vivahtaa taikauskoiseen kunnioitukseen ja piintyneeseen ennakkoluuloon, kiinnittävät tänään toiveensa ne ideologit, jotka kehittelevät uusia menetelmiä monopolien vallan lujittamiseksi.

Toisaalta taas työväki, joka herää vähitellen tietoisuuteen todellisesta asemastaan ja eduistaan, näkee imperialistisen valtion, pääoman koko valtajärjestelmän itselleen vieraana ja vihamielisenä voimana, joka puolustaa riistäjien etuja. Antagonististen yhteiskuntaluokkien olemassaolo määrää siis niiden periaatteellisesti erilaisen suhtautumisen valtaan, vallan auktoriteetin tai sen puutteen.

Analysoidessaan vallan ja auktoriteetin keskinäistä yhteyttä Lenin nojautui Marxin ja Engelsin perustavaa laatua oleviin johtopäätöksiin.

Lenin selvitti syvällisesti vallan ja auktoriteetin keskinäisen yhteyden, niiden dialektiikan, hän osoitti mm., että itsevaltiudella, joka on yhden henkilön ylin valta ilman kontrollia ja vastuunalaisuutta ja joka ei perustu vaaleihin, ei voi olla todellista auktoriteettia kansan silmissä.

Todetessaan vallan ja auktoriteetin periaatteellisen eroavuuden Lenin osoitti myös, että puolueiden organisaatiossa valta ja auktoriteetti edellyttävät ja täydentävät toisiaan. Arvostellessaan Plehanovia Lenin korosti, ettei

puoluejärjestön moraalisen ja älyllisen auktoriteetin olemassaolosta suinkaan seuraa, että jos on auktoriteetti, niin valtaa ei tarvita. Lenin torjui aatteiden auktoriteetin ja vallan auktoriteetin vastakkainasettelun, koska tämä anarkistinen fraasi vääristää näiden käsitteiden keskinäistä suhdetta.[77]

Osoittaessaan puolueen organisatorisen yhtenäisyyden vastustajien kannan virheelliseksi Lenin kirjoitti: »He ovat jo unohtaneet, että *ennen* ei puolueemme muodoltaan ollut järjestetty kokonaisuus, vaan ainoastaan yksityisten ryhmien summa, ja sen vuoksi näiden ryhmien välillä ei voinut ollakaan muita suhteita kuin aatteellinen vaikutus. *Nyt* meistä on tullut järjestynyt puolue, ja sehän merkitseekin vallan luomista, aatteiden auktoriteetin muuttamista vallan auktoriteetiksi, alempien puolue-elinten alistumista ylempien tahtoon».[78]

Tässä toteamuksessa on korostettu auktoriteetin erikoisluonnetta aatteellisen vaikutuksen muotona erotukseksi vallasta, jolloin järjestö voi käyttää pakkoa alistumisen varmistamiseksi.

Pakon käyttö ei läheskään aina riistä vallalta auktoriteettia. Kun bolševikeista tuli järjestynyt puolue, se merkitsi puoluevallan luomista atteiden auktoriteetin täydennykseksi eikä sen korvaukseksi. Aatteiden auktoriteetin pohjalla muovautuu ja kehittyy kaikin puolin puoluevallan auktoriteetti. Tämä prosessi osoittaa, että vallan ja auktoriteetin keskinäisiä yhteyksiä leimaa monimutkainen dialektinen luonne ja että ne eivät ole ymmärrettävissä metafyysisen vastakkainasettelun puitteissa.

Tavallisesti auktoriteettia tarkastellaan yhteiskuntaryhmän (yksilön) kykynä vaikuttaa väkivaltaa käyttämättä toisen ryhmän (yksilön) käyttäytymiseen. Niinpä filosofiassa auktoriteettia tulkitaan eettisenä käsitteenä (valta, vaikutusvalta), joka tarkoittaa jonkin henkilön tai järjestön yleisesti tunnustettua vaikutusvaltaa yhteiskuntaelämän eri aloilla. Yhteiskunnalliseksi suhteeksi käsitettynä auktoriteetti on se historiallisesti muuttuva muoto, jossa ihmisten toiminta alistuu yhteiskunnallisten normien alaisuuteen, se on keino yhteiskunnallisen kurin ylläpitämiseksi. Auktoriteetin sovellutusalue, perusteet sekä itse auktoriteetin kantaja muuttuvat historiallisista oloista riippuen.

Auktoriteetin vaikutuspiiri tulkitaan hyvin väljästi, se ulotetaan kaikille yhteiskuntaelämän aloille. Erotetaan

sellaisia auktoriteetin peruslajeja kuin välttämättömyyden auktoriteetti, kokemuksen ja tiedon auktoriteetti, aseman, esimerkin sekä sankariteon auktoriteetti. Auktoriteetin käsitteeseen kohdistuvat tutkimukset rajoittuvat valitettavasti ongelman sosiaalieettiseen aspektiin; sellainen tärkeä ja erityislaatuinen auktoriteetin laji kuin vallan, varsinkin poliittisen vallan auktoriteetti on selvittämättä.

Vallan auktoriteetti on erikoinen siitä, että se rakentuu valtasuhteiden pohjalle, jolloin on mahdollista käyttää pakkoa ja väkivaltaa. Tietysti on sellaisiakin auktoriteetin lajeja, jotka eivät edellytä pakotusta, saati sitten väkivaltaa.

Vallalle on kuitenkin luonteenomaista sekä pakotus- että suostuttelumenetelmän käyttö. On virheellistä yhdistää valta yksinomaan pakon käyttämiseen, kuten tavallisesti menetellään. Toisaalta taas fyysisten pakkotoimien käyttö vallan taholta ei periaatteessa merkitse sitä, että valta olisi menettänyt auktoriteetin. Auktoriteetin kantajana valta voi myös ryhtyä fyysisiin pakkotoimiin niiden suhteen, jotka eivät noudata sen säädöksiä.

Kysymys on siitä, minkä luokan vallasta on puhe. Valtasuhteiden luokkavastakohtaisuuden dialektiikka ilmenee esimerkiksi siinä, että tukahduttamalla vastavallankumoukselliset esiintymiset proletariaatin valta saavuttaa auktoriteetin työväen silmissä, joka tukee tätä valtaa proletariaatin luokkaetujen puolustajana. Toisaalta taas historiallinen kokemus osoittaa, että porvaristo ympäröi korkeimman auktoriteetin sädekehällä ne porvarilliset hallitukset ja valtiomiehet, jotka ovat tukahduttaneet vereen joukkojen vallankumoukselliset esiintymiset. Kuten tunnettua, porvaristo on korottanut Pariisin kommuunin pyövelit »isänmaan pelastajien» ja »järjestyksen suojelijoiden» arvoluokkaan. Monopolit tukevat Chilen fasistijuntan veristä valtakomentoa. Tämäntapaisista esimerkeistä ei ole puutetta.

Vallan auktoriteetti voidaan sen objektiivisen sisällön näkökulmasta katsoen määritellä vallan luonteen, rakenteen ja tehtävien vastaavuudeksi koko yhteiskunnan tai yksityisten sosiaaliryhmien (luokkien) etujen kanssa. Subjektiivisesti auktoriteetti on yhteiskunnan, sosiaaliryhmien (luokkien) ja yksilöiden mainittuun vastaavuuteen perustuvaa vapaaehtoista ja tietoista alistumista niihin normeihin ja säännöksiin, jotka kyseisen yhteiskunnan valta on säätänyt.

Kuten Engels ja Lenin painottivat, luokattomassa alkuyhteiskunnassa sukuyhteisöjärjestelmän elimet esiintyivät auktoriteettina, koska luokkavastakohtaisuudet puuttuivat. Tämä ei suinkaan merkitse sitä, että hallintotoiminta olisi tässä tapauksessa sulkenut pois pakkotoimien käytön. Kun sosiaalisia normeja rikkonut sukuyhteisön tai heimon jäsen joutui pakkotoimien kohteeksi, se ei suinkaan merkinnyt, että vastaavat heimon elimet olisivat menettäneet arvovaltansa. Ne nauttivat arvonantoa suvun tai heimon jäsenten ja vieläpä tapojen uhmaajankin taholta.

Vallan ja auktoriteetin keskinäistä suhdetta voidaan sen vuoksi tarkastella yleissosiologisesta näkökulmasta ihmisyhteiskunnan kehityksen alkuvaiheista lähtien. Luokattomassa yhteiskunnassa valta ja auktoriteetti eivät olleet vielä eriytyneet, niiden välinen ero oli vasta hahmottumassa ja tuli esille yksilön poiketessa käyttäytymissäännöistä.

Se että yhteiskunnan jäsenet alistuvat valtaan, ei vielä todista vallan auktoriteettia. Ensinnäkin alistumisen motiivit saattavat olla varsin erilaisia (vainotoimien pelko, pakonalaisuus yms.). Tämänkaltaiset valtaan alistumismotiivit eroavat ilmeisesti niistä, jotka ovat ominaisia todelliselle auktoriteetille (vapaaehtoisuus, kunnioitus ja tietoisuus). Toiseksi antagonistisessa luokkayhteiskunnassa on havaittavissa sekä valtaan alistumista että sen vastustamista, riistettyjen joukkojen taistelua sitä vastaan.

Mitkä ovat sitten ne objektiiviset luokkakriteerit, jotka oikeuttavat tarkastelemaan valtaa auktoriteettina? Yksi näistä kriteereistä on vaatimus, että vallan täytyy vastata yhteiskunnan työtätekevän enemmistön etuja — sosialistisessa yhteiskunnassa, josta on hävitetty antagonistiset luokat, koko kansan etuja. Tämä luo pohjan kansalaisjoukkojen vapaaehtoiselle ja tietoiselle alistumiselle valtaan, jolloin kansalaiset vaikuttavat aktiivisesti ja ratkaisevasti vallan järjestämiseen ja sen toimintaan.

Vallalla ei ilmeisesti voi olla tällaista auktoriteettia antagonistisessa, riistoon perustuvassa yhteiskuntamuodostumassa, jossa valta kohdistuu työväen enemmistöä vastaan ja perustuu pääasiassa väkivalta- ja kurissapitomenetelmien käyttöön. Jos tällaisen vallan väitettäisiin nauttivan todellista auktoriteettia, niin se merkitsisi ettei nähdä vallan luokkaluonnetta. Auktoriteetti on siis sellainen vallan ominaisuus tai tunnusmerkki, joka eräissä historiallisissa oloissa voi siltä puuttuakin.

Fasistinen valtakomento perustaa valtasuhteet pelkkään väkivaltaan ja pakotukseen; vallan rappeutuminen, sen muuttuminen pelkäksi väkivaltakoneistoksi sekä vainotoimien yleistyminen menevät niin pitkälle, etteivät useimmat porvarilliset sosiologit rohkene väittää tällä vallalla olevan auktoriteettia. Olisi virheellistä puhua fasistisen valtakomennon auktoriteetista vain sillä perusteella, että tämä valtakomento nauttii arvonantoa natsipropagandan huumaaman väestönosan taholta. Kansalaisten subjektiivisessa suhtautumisessa valtaan saattaa ilmetä joitakin ulkonaisia auktoriteetin piirteitä, mutta asian ydin on vallan objektiivisessa luonteessa, sen tehtävissä ja luokkasidonnaisuudessa.

Vallan ja auktoriteetin keskinäinen suhde voidaan tietenkin esittää graafisesti kahtena toisensa leikkaavana ympyränä siten, että niiden yhteisala olisi korrelaatiosuhteessa vallan tyyppiin ja yhteiskuntajärjestelmän luonteeseen. Mutta tämäntapaisista kaavoista ei ole suurtakaan hyötyä vallan ja auktoriteetin keskinäisen suhteen ja yhteenkuuluvuuden dialektiikan ymmärtämiselle. Ei voi olla näkemättä vallan ja auktoriteetin ykseyttä, näiden käsitteiden samuutta luokattomassa alkuyhteiskunnassa, missä valta esiintyi etupäässä auktoriteettina.

Sosialismin oloissa, jolloin riistäjäluokkien jäänteet on hävitetty, on saatu aikaan koko yhteiskunnan moraalispoliittinen yhtenäisyys, ja useimmat kansalaiset noudattavat vallan säädöksiä vapaaehtoisesti ja tietoisesti, mikä johtuu vallan objektiivisesta auktoriteetista, siitä että sen toiminta vastaa työväen etuja.

Kapitalismin vallitessa etualalla on vallan pakkoluonne, valta saa kannatusta vain hallitsevan luokan taholta, jonka etuja se ajaa.

Proletariaatin luokka-asenteiden kannalta porvariston vallalla ei ole auktoriteettia. Työtätekevät joukot alistuvat tähän valtaan vain pakosta, niiden alistuminen turvataan taloudellisen, sosiaalisen ja poliittisen pakotuksen sekä psykologisen pelottelun ja painostuksen avulla. Imperialistisen valtion käyttämät ideologiset vaikutusmenetelmät eivät pohjimmaltaan ole vakuuttelua, vaan psykologista painostusta.

Ei tietenkään pidä yksinkertaistaa niitä varsin monimutkaisia rakennetasoja, jotka ilmenevät yksilön subjektiivisessa suhtautumistavassa kapitalismin aikaiseen valtaan,

vallan auktoriteetin tunnustamisessa tai torjumisessa. Tässä paljon riippuu viranomaisten harjoittamasta politiikasta, luokkatietoisuuden kehittyneisyydestä, vallan naamioimisesta, propagandan käyttämistä kliseistä, arkipäiväisajattelun tottumuksista ja ennakkoluuloista, perinteistä yms.

Vakuuttelun ja pakotuksen välinen ero tulee varsin selvästi ilmi, kun on kysymys fyysisestä pakotuksesta. Sen sijaan niissä tapauksissa, jolloin imperialistinen valtio käyttää psykologisia vaikutuskeinoja, on paljon vaikeampi pitää näitä käsitteitä erillään. Niiden erillään pitämisestä riippuu kuitenkin huomattavassa määrin oikea eronteko vallan ja auktoriteetin käsitteiden kesken.

Kysymystä, missä määrin auktoriteetti on vallalle ominaista, ei ole ratkaistava muodollisten tunnusmerkkien ja kriteerien perusteella, vaan ottamalla huomioon asian ydin, nimittäin se, vastaako vallan toiminta työtätekevän enemmistön etuja vai ei. Siksi pelkkä alistuminen valtaan, saati sitten vallan olemassaolo ei voi olla sen auktoriteetin mittapuuna.

Silloin kun käytetään ihmisten ideologisia manipulointivälineitä, syntyy vain harhakuva vallan stabiiliudesta, vapaaehtoisesta alistumisesta siihen, koska ennemmin tai myöhemmin käy ilmi, että se on sovittamattomassa ristiriidassa kansan todellisten etujen kanssa, ja päiväjärjestykseen nousee kysymys hallitsevan luokan vallan hävittämisestä vallankumouksen kautta.

Marx puhui riistoyhteiskunnalle tunnusomaisesta »näennäisestä kollektiivisuudesta». Sitä vastaa vallan- ja hallintoelinten näennäinen auktoriteetti. Vallan todellinen auktoriteetti tulee kysymykseen vain silloin, kun valta ilmentää edistyksellisen luokan, koko yhteiskunnan tai kansan enemmistön etuja.

Tarkoituksenamme ei tietenkään ole tarkastella auktoriteetin luokittelun kaikkia hienouksia ja yksityiskohtia vallan tyypeistä riippuen. Kiinnitämme tässä päähuomion luokittelun luokkakriteeriin, joka edellyttää työväen vallan, todellisen auktoriteetin periaatteellista erottamista riistäjäluokkien vallasta, joka edustaa näennäistä, kuvitteellista auktoriteettia.

Valta ja auktoriteetti eroavat toisistaan muissakin hyvin tärkeissä suhteissa. Yhteiskunnan jakauduttua antagonistisiin luokkiin hallitsevan luokan valta menettää objektiivisesti auktoriteetin; perusta, jolle rakentuu yhteis-

kunnan enemmistön vapaaehtoinen ja tietoinen alistuminen valtaan, luhistuu. Se että antagonistisiin yhteiskuntamuodostumiin syntyy vallan luokkaorganisaatio harjoittamaan järjestelmällistä väkivaltaa, kuvastaa sitä tosiseikkaa, että valta on lakannut olemasta yhteisetujen arvovaltainen ilmentäjä, että se on muuttunut riistäjien muodostaman vähemmistön etujen ajajaksi.

Johtajien ja johdettavien, hallitsevan luokan ja riistetyn, sorretun luokan välinen vastakohtaisuus on kärjistynyt äärimmilleen.

Monet sosiologit puhuvat konformismista, kansalaisten tottelevaisuudesta esivaltaa kohtaan. Nykyään hämmästyttää toisenlainen ilmiö, joka todistaa imperialismin ristiriidoista: joukkojen tottelemattomuus kansanvastaiselle vallalle, vallanalaisten tyytymättömyyden purkaukset. Todettakoon, että aina viime aikoihin asti monet valtateoriat ovat olleet luonteeltaan selvästi individualistisia ja tarkastelleet vallan kriisin ongelmaa yksilön ja julkisen vallan keskinäisten yhteyksien vinoutumisena.

Sodanjälkeisinä vuosina alkoi kuitenkin hahmottua laajakantoinen asennoituminen tämän ongelman analyysiin; vallan kriisiä alettiin tarkastella vallan sisällössä ja tehtäväpiirissä tapahtuneiden syvällisten rakennemuutosten tuloksena. Nykyään puhutaan usein vallan »totaalisesta» kriisistä, moniulotteisesta vastustusasenteesta valtaan.

Nykyäänkin sosiologit sulkevat usein silmänsä siltä tosiasialta, että kansalaispiirien monopolienvastainen liikehdintä on luonteeltaan globaalista ja että sillä on laaja sosiaalinen perusta (kysymys on paljon puhutuista »kapinallisista yliopistoista», »nuorison ja sivistyneistön kapinoinnista», »rodullisista ja sosiaalisista 'purkauksista'», »sodanvastaisesta kohusta» yms.). He pelkistävät koko ongelman suunnattoman valtakoneiston yhden ainoan »ruuvin epäkuntoisuudeksi», ihmisen perusolemukseksi, hänen paheikseen, ennakkoluuloikseen, intohimoikseen jne.

Vallan individualistisen analyysimallin rajoittuneisuus ja vanhoillisuus, jotka ovat synnyttäneet useita »robinsonadeja» nykyajan politologiassa, väistyvät kuitenkin vähitellen sen käsityskannan tieltä, että porvariston vallan kriisi on sidoksissa valtakoneistossa tapahtuneisiin rakennemuutoksiin, siihen, että porvariston valtaa vastustavat paitsi yksilöt myös lukumäärältään suuret sosiaaliryhmät ja luokat.

Valtaoppeja analysoitaessa on pidettävä mielessä eräs hyvin tärkeä seikka. Kysymys on siitä, että eräiden sosiologien olemassaolevaan valtaan kohdistuvat arvostelu ja purnaus eivät ole aidon tuntuisia, niitä myötäilee alamaisen nöyristely vallanpitäjien edessä. Kyseessä on eräänlainen »kapinointi polvillaan», jolloin valtaa vastaan suuntautuvien ohjelmajulistusten radikalismi joutuu ilmeiseen ristiriitaan lojaalien kannanottojen ja aikeiden kanssa.

Esimerkiksi tunnettu ranskalainen filosofi Alain julkaisi kirjan nimeltä »Le citoyen contre les pouvoirs» (»Kansalainen esivaltaa vastaan»).[79] Hän myönsi vallan välttämättömäksi, joskaan ei palvontaa ansaitsevaksi. Hänen mielestään on ennen kaikkea toteltava. Kaikkinainen tottelemattomuus— oikeudenmukaisuudenkin nimessä — johtaa uusiin väärinkäytöksiin. Hän arveli, että jokaisen vallankaappauksen jälkeen tulee päivänvaloon samanlainen esivalta kuin ennen ja että jokainen vallanpitäjä pyrkii tyranniksi, ellei häntä estetä. Tämän vastapainoksi voidaan asettaa vain kansalaisten valppaus; heillä ei ole syytä luottaa vallanpitäjiinsä. Toimeenpanovallankin tulee puolustaa kansalaisen etuja mahtavaa hallintokoneistoa vastaan, joka johtaisi valtion tuhoon, jos sille myönnettäisiin toimintavapaus. Alain pelkää viranomaisia, jotka määräävät kansalaisten asioista oman mielensä mukaan eivätkä välitä tuon taivaallista heidän eduistaan. Siitä huolimatta Alainin valtaan kohdistama arvostelu ei yllä radikaaleihin kannanottoihin, se jää riippumaan ilmaan ja hukkuu tottelevaisuuden apologiaan.

Nykyajan imperialistisessa valtiossa tapahtuvien poliittisten prosessien selvittämiseksi on erittäin tärkeätä tutkia protestin ja yleisen suuttumuksen »kasautumista»; protesti ja suuttumus kiteytyvät luokkatietoisuudeksi ja yleiseksi mielipiteeksi ja ennakoivat kärkevää poliittista kriisiä. Poliittisen vallan kriisiä edeltää lainmukaisesti vallan auktoriteetin kriisi. Kuten vallankumouksen kokemus osoittaa, poliittisen vallan vaihdos alkaa monopolien vallan auktoriteetin horjuttamisesta sekä itse vallan poliittisen kestämättömyyden paljastamisesta.

Korostettakoon, että auktoriteetin kriisistä nykyajan kapitalistisessa yhteiskunnassa on tullut länsimaisten sosiologien ja lakimiesten tutkielmien vakioaihe; se tulee esille monessa asiayhteydessä, olipa kyse reaalisen vallan kriisistä tai sen erityislaatuisista ilmauksista valta- ja auktori-

teettiteorioiden alueella. Nykyoloissa tällä ongelmalla on omat erikoispiirteensä.

Seikkailuhenkiset ainekset Ranskassa ja muissa maissa olivat ylinnä kirkumassa monopolien vallan kriisistä ja kehottivat tämän vallan väkivaltaiseen kukistamiseen viivyttelemättä. Tällainen asenne ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että nämä ainekset, jotka uhkasivat viedä työväenliikkeen verisen seikkailun umpikujaan, olivat muita paremmin selvillä vallan kriisin olemuksesta. Pikemminkin päinvastoin: heidän katseensa ei tunkeutunut ilmiöiden olemukseen, vaan kiintyi niiden ulkonaisiin tunnusmerkkeihin, joita he lisäksi tulkitsivat väärin.

Kuten tunnettua, Lenin piti vallan kriisiä vallankumouksellisen tilanteen tärkeimpänä tunnusmerkkinä. Tämä kriisi iskee ennen kaikkea porvariston vallan poliittiseen organisaatioon ja ulottuu monopolien koko valtajärjestelmään, sen taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten ja ideologisten renkaiden kokonaisuuteen.[80] Tämäntapaisia vallan kriisejä sattuu melko harvoin, niitä seuraa tavallisesti mullistus yhteiskunnan valtajärjestelmässä ja ihmisten elinehdoissa. Siksi on hyvin tärkeätä erottaa vallan ja auktoriteetin kriisi, vallankumouksellisen tilanteen kypsymisen välttämätön elementti, monopolien vallan kroonisesta ja jatkuvasti syvenevästä kriisistä sekä niistä poliittisista kriiseistä, jotka aika ajoin koettelevat imperialistista valtiota.

Useiden kapitalististen maiden valtajärjestelmä on saanut kokea monia kriisitilanteita, syvällekäypiä järkytyksiä ja vieläpä todellista kapinointia eri sosiaaliryhmien taholta. Kuten Bell korostaa, 1900-luvun länsimaista valtiojärjestelmää tarkasteltaessa voidaan havaita eräitä tekijöitä, jotka tavalla tai toisella yhtyneinä ovat johtaneet valtiorakenteen sosiaaliseen epävakaisuuteen sekä poliittisen järjestelmän arvosteluun.[81] Niihin kuuluvat monilukuiset »ratkaisemattomat» ongelmat, kuten parlamentin kriisi, lisäytyvä väkivalta eri yksilöiden taholta, teollistumisen epätasaisuudesta johtuva karsinoituminen, rotujen tai heimojen väliset selkkaukset, sivistyneistön vierautuminen, sotatappio jne.

Nykyajan ideologisessa taistelussa vallan kriisiä koskeva kysymys on saanut poikkeuksellisen tärkeän merkityksen, se vaatii syventämään käsityksiä vallanluonteesta. Vakuuttavana todisteena siitä on Ranskassa keväällä 1968 puhjennut poliittinen kriisi, joka ei ole ainoastaan synnyttänyt valtavan määrän uusia monopolien valtaa vastaan suun-

natun työväen taistelun muotoja, vaan on myös asettanut sosiologian ratkaistavaksi joukon ajankohtaisia ongelmia. Tämä koskee erityisesti vallan ongelmaa. Sana »valta» toistui sinä aikana usein kokouksissa, mielenosoituksissa, poliittisissa julisteissa, lentolehtisissä ja päivälehdistössä, vieläpä varsin erilaisissa yhteyksissä; nykyäänkin maailman lehdistössä käydään kiivasta väittelyä siitä, oliko silloin kyseessä vallankumouksellinen tilanne, olisivatko vasemmistolaiset pystyneet ottamaan vallan käsiinsä. Eri poliittiset puolueet analysoivat huolellisesti tätä ongelmaa.

»Vasemmistolaisten» äärimmäisyysainesten vaikutus on vähenemässä. Erään ulkomaisen sosiologin sanontaa käyttääksemme uustrotskilaisten julistama linja —»on uitava joukoissa kuin kala vedessä»— on kärsinyt ilmeisen tappion, ja sen kannattajat muistuttavat nykyään kuiville vedettyä kalaa.

»Vasemmistolaisten» äärimmäisyysainesten poliittisten oppirakennelmien vararikkoutuessa tiettyä vahinkoa saattavat silti aiheuttaa monopolien eri äänenkannattajien yritykset virittää ja pitää yllä mielenkiintoa vallanoton vasemmisto-opportunistisiin tulkintoihin; nämä äänenkannattajat tekevät kaikkensa kiinnittääkseen kansalaispiirien huomiota trotskilaisuuteen ja sen seuraajiin sekä luodakseen poliittisen sädekehän niiden ympärille.

»Vasemmistolaiset» äärimmäisyysainekset ovat vain sanoissa porvarillisen auktoriteetin kukistajia, he kapinoivat sitä vastaan vain mielikuvituksessaan eivätkä näe monopolien kaikkivallan todellista perustaa. Heidän valtakäsityksensä ovat usein tavanomaisten dogmien toistamista.

On tärkeätä saada selville, mihin auktoriteetin kieltäminen tai puolustaminen perustuu. Olemassaolevan vallan auktoriteetin kieltäminen oli luonteenomaista porvariston poliittiselle ajattelulle feodalisminvastaisen taistelun kaudella. Fichten etiikassa, jossa ovat olennoituneet antimonarkistiset pyrkimykset, moraalisuuden ainoana kriteerinä oli »puhtaan minän» omatunto; auktoriteettiin alistumisen Fichte julisti tunnottomuudeksi. Nietzschen etiikassa, joka kuvastaa porvarillisen moraalin kriisiä, auktoriteetti esiintyi orjien moraaliperiaatteena. Auktoriteetin kieltäminen ilmeni Nietzschellä »yli-ihmisen» moraalittomuuden julistamisena. Nykyajan porvarillisissa teorioissa on vallitsevana olemassaolevan poliittisen vallan auktoriteetin puolustelu.

Nykyajan politologit tulkitsevat auktoriteetin tietoisuuden piiriin kuuluvaksi ilmiöksi ja irrottavat sen vallanelinten toiminnan objektiivisesta sisällöstä. Tällainen asennoituminen kohdistuu ilmeisesti marxilaisuutta vastaan. On kuitenkin syytä tarkastella yksityiskohtaisesti tällaisen asenteen tueksi esitettäviä uusia todisteita.

Bourricaud erottaa kaksi alistumisen muotoa: ensinnäkin alistumisen, joka johtuu pakotuksesta; pakotusta hän kutsuu vallaksi (pouvoir), ja toiseksi alistumisen, joka johtuu sisäisestä vakaumuksesta, subjektiivisesta näkemyksestä, jolla Bourricaud ymmärtää auktoriteettia sellaisenaan (autorité). Kyseessä on länsimaisen sosiologian perinteinen erontekо vallan ja auktoriteetin kesken, jonka useimmat tätä aihetta käsittelevät kirjoittajat hyväksyvät enemmän tai vähemmän olennaisin täydennyksin ja varauksin. On kuvaavaa, että valtaa pyritään tarkastelemaan samalla kertaa materiaalisena tosiona ja tietoisuuden piiriin kuuluvana ilmiönä. Edellisessä tapauksessa lähdetään fyysisen pakotuksen mahdollisuudesta, jälkimmäisessä taas siitä, että valta tajutaan välttämättömäksi sen muodosta ja subjektista riippumatta.

Edellä jo mainitsimme siitä, että käsitys auktoriteetista, ei-väkivaltaisesta vaikutuksesta, jolloin pakotus puuttuu, pitää tietyssä mielessä paikkansa. Pakkokeinoja käyttäessään valta ei kuitenkaan konkreettisissa olosuhteissa menetä auktoriteettiaan, vaan päinvastoin saavuttaa vielä suuremman auktoriteetin; näin esimerkiksi silloin, kun sosialistisen yhteiskunnan vallanelimet torjuvat tehokkaasti sosialistista järjestelmää vastaan kohdistuvia rikollisia yrityksiä, tekevät vaarattomiksi rikoksentekijöitä jne. Vallan auktoriteetille on ominaista pakotus, samoin kuin vallalle on ominaista vakuuttelu. Näiden dialektisesti yhteenkuuluvien käsitteiden mekaaninen erottaminen muodollisten tunnusmerkkien mukaan on perusteetonta.

Vaikka eräät sosiologit pitävätkin käsitteitä »valta» ja »auktoriteetti» synonyymeina,[82] auktoriteetti tulkitaan kuitenkin pääasiassa erityislaatuiseksi sosiaalipsykologiseksi ilmiöksi, jolloin kansalainen noudattaa kaikkia vallan säädöksiä sisäisen vakaumuksen kannustamana, ilman että tarvitsee käyttää pakkoa. Kuten Michel Halbecq toteaa, auktoriteetin pakkoluonne on hälvennyt tai ainakin hälvenemässä. Tämän kirjoittajan tulkinta auktoriteetin yhteydestä oikeuteen tuntuu mielenkiintoiselta ja varteenotet-

tavalta. Halbecq kirjoittaa, että jos lähdetään siitä, että oikeus on voimaan perustuva pakkolaki, niin auktoriteetti ei olekaan selitettävissä. Hänen mielestään ihmiset eivät alistu yksinomaan siksi, että muuten heidät pakotettaisiin tottelemaan valtaa, vaan he alistuvat etupäässä siksi, että he pelkäävät tottelemattomuuden yleistyvän ja aiheuttavan anarkian, yhteiskuntaelämän ehtojen tuhon, yleisen sodan ja vihamielisyyden tilan.[83] Kuten Halbecq väittää, ihminen ei alistu valtaan siksi, että vallalla olisi mahdollisuus turvautua pakkokeinoihin, vaan siksi, että hän tunnustaa vallan auktoriteetiksi, koska valta muka palvelee todellisia arvoja ja ansaitsee sen vuoksi kunnioitusta.

Lenin paljasti monopolien vallan puolestapuhujien käyttämän menettelytavan, jolloin luokkakantainen asennoituminen korvataan järkeilyillä ihmisestä yleensä, »olemisen ikuisista arvoista» yms. Suhtautuminen valtaan määräytyy itse asiassa luokkataistelun ehdoista: valta, jonka toinen luokka kokee korkeimmaksi auktoriteetiksi, on toiselle luokalle vihamielinen voima, jolla ei ole mitään auktoriteettia ja joka kuuluu lakkautettavaksi. Yksilön suhtautuminen valtaan määräytyy vuorostaan yksilön kuuluvuudesta tiettyyn luokkaan.

Halbecq pitää valtaa ja auktoriteettia eriasteisina ilmiöinä, jotka edustavat yhteiskuntarakenteen ala- ja ylätasoa. Valta on hänen mielestään fyysinen, aineellinen voima ja edustaa olemisen fysikaalis-biologista tasoa, olemassaolon kategoriaa. Auktoriteetti sitä vastoin on arvoarvostelma, se kuuluu tietoisuuden piiriin ja periaatteessa sulkee pois kaiken materiaalisen vallan.[84]

Näin on asianlaita teoriassa, abstraktisen lähestymistavan vallitessa; sen sijaan käytännössä Halbecq tunnustaa vallan ja auktoriteetin keskinäisen suhteen vaihtelevan. Auktoriteetti edellyttää valtaa eikä ole ymmärrettävissä ilman sitä, koska auktoriteetti on subjektiivinen suhde vallankäyttöön, se osoittaa, millaiseksi yksilöt ja viime kädessä koko yhteiskunta kokevat vallan.

Halbecq arvelee, että väärällä vallalla ei ole auktoriteettia; kuitenkin jos valta on mahdollinen ilman auktoriteettia, ei auktoriteetti hänen mielestään ole mahdollista ilman valtaa. Vallan puuttuminen tekee auktoriteetin tehottomaksi, hyödyttömäksi, kieltää auktoriteetin sellaisenaan. Auktoriteetin puuttuessa valta jatkaa toimintaansa fyysisen pakotuksen avulla ja pysyy sittenkin kouraantuntuvan

reaalisena voimana, joka kykenee vaikuttamaan ihmisten toimintaan, vaikka käsitteleekin heitä kuin eläimiä.

Kokonaisuutena ottaen Halbecqin valtaopin ydinajatuksena on, että valta on mahdollinen ilman auktoriteettiakin; olkoon se kuinka väärä tahansa, sen häviäminen on ajateltavissa vain kaukaisessa tulevaisuudessa. Sen sijaan auktoriteetti ilman valtaa ei pysy pystyssä ja luhistuu heti alkuun. Tämä johtopäätös on melko avomielinen; olkoon auktoriteetin merkitys kuinka suuri tahansa, ilman fyysistä pakotusta auktoriteetti ei pysy pystyssä päivääkään. Samaan johtopäätökseen tulevat nekin sosiologit, jotka rakentavat auktoriteettioppinsa uskonnollisten premissien varaan.

Lenin korosti useaan otteeseen subjektiivisen tekijän osuutta vallan organisoinnissa ja sen toiminnassa; hän selvitti perusteellisesti, miten eri luokkien ja sosiaaliryhmien suhtautuminen valtaan määräytyy aineellisista tekijöistä. Vaikka erittelemissämme auktoriteettiopeissa painotetaankin aiheellisesti kansalaisten subjektiivisia kannanottoja valtaan, auktoriteettia tarkastellaan samalla erillään yhteiskunnan aineellisista elämänehdoista. Duverger korostaa, että hänen mielestään valta eroaa fyysisestä herruudesta, se ei ole materiaalinen tosio, vaan liittyy tiiviisti ihmisten hengenelämään, yhteisöllisiin representaatioihin ja muihin ideologisiin tekijöihin.[85] Duverger'n oppirakennelmassa valta ja auktoriteetti ovat elimellisessä yhteydessä toisiinsa.

Todetessaan tämän yhteyden ylimalkaisessa muodossa Duverger on tietenkin oikeassa. Kysymys on kuitenkin siitä, millainen tämä yhteys on luonteeltaan, onko vakuuttelun osuus porvarillisen yhteiskunnan vallankäytössä todella niin suuri. Tämän selvittäminen on sitäkin välttämättömämpää, kun eräät sosiologit, mm. länsisaksalaiset määrittelevät vallan ilmiöksi, jolla ei ole mitään tekemistä fyysisen väkivallan kanssa: »Erotukseksi fyysisestä väkivallasta valta (Macht) on voima, joka vaikuttaa ruumiiseen, sieluun ja henkeen ja jonka läpitunkemia nämä ovat; se alistaa toisen tahtonsa lain alaiseksi. Pohjimmiltaan valta muistuttaa auktoriteettia. Se edellyttää kunnioitusta ja on eettinen arvo yksinomaan silloin, kun ohjaa kunnioittavaa siten, että tämä pystyy toteuttamaan monia korkeammanasteisia arvoja ilman vallan välitöntä osallisuutta siihen.»[86]

Jos riistäjäluokan valta vastaisi tätä määritelmää, ts. käyttäisi pelkästään moraalisen vaikutuksen keinoja, niin

ankaran luokkataistelun oloissa se ei pysyisi pystyssä päivääkään. Edellä esitetty valtamääritelmä on luonteeltaan apologeettinen eikä pidä paikkaansa.

Miten on selitettävissä vallan ja auktoriteetin pitkälle menevä samastaminen länsimaisten sosiologien teoksissa?

Selitysperusteina voi käyttää kahta seikkaa. Ensinnäkin tällainen tulkinta luo harhaluulon, ikään kuin valta kapitalismin vallitessa perustuisi etupäässä kunnioitukseen ja säädösten vapaaehtoiseen noudattamiseen; pakotuksesta ei puhuta juuri mitään, ikään kuin sitä ei olisi olemassakaan. Täten vääristellään vallan luokkasidonnaisuutta riistoyhteiskunnassa. Toiseksi se, että valtaa tarkastellaan yksilön subjektiivisen valtakäsityksen näkökulmasta, panee poliittisen propagandan kehittämään konformistisia kannanottoja valtaan. Tämä on olennaista uuspositivistiselle tulkinnalle vallasta, jolloin jätetään syrjään kysymys vallan luonteesta, siitä, ketä vastaan se kohdistuu, mitä menetelmiä käytetään jne. Tutkijan huomio keskittyy kokonaan vallan olemassaoloon, minkä tosiasian hän ottaakin tärkeimmäksi lähtökohdakseen.

Arvostellessaan Gustav Hugon luonnonoikeutta käsittelevää oppikirjaa Marx kirjoitti: »*Kaiken olemassaolevan* hän tunnustaa *auktoriteetiksi* ja kaiken auktoriteetin käsittää *perusteeksi*.»[87] Tällaista perustelua Marx kutsui positiiviseksi eli epäkriittiseksi. Tosiaankin, kun vallan olemassaolo käsitetään perusteeksi, joka oikeuttaa pitämään valtaa auktoriteettina, ja vallan tunnustaminen auktoriteetiksi vuorostaan oikeuttaa puolustamaan tämän vallan olemassaoloa sekä nykyisyydessä että tulevaisuudessa, niin vallan tutkimus kiertää spekulatiivisten järkeilyjen ja määritelmien noidankehää.

Yhtä kestämättömiä ovat yritykset esittää auktoriteetti eräänlaiseksi subjektiiviseksi elämykseksi, sellaiseksi subjektiiviseksi suhtautumiseksi olemassaolevaan valtaan, joka on itsessään oikeutettua. Mikäli kansalaiset noudattavat vallan säädöksiä, niin se nauttii arvonantoa heidän taholtaan ja omaa objektiivisesti auktoriteetin.

Vaikka poliittisen vallan auktoriteetti ilmentääkin kansalaisten suhtautumista valtaan, auktoriteettia ei silti voida pitää pelkästään subjektiivisena ilmiönä. Kuten edellä mainitsimme, auktoriteetilla on objektiivinen perustansa, nimittäin vallan luokkasidonnaisuus, se, minkä luokan

etuja valta ajaa, mitä menetelmiä se käyttää ja mikä on kansalaisten todellinen suhtautuminen valtaan.

Kun uuspositivistien tavoin auktoriteetti johdetaan pelkästä vallan olemassaolosta, niin tämä merkitsee, että auktoriteettia voidaan pitää jokaisen, mm. fasistisen vallan tunnusmerkkinä. Fasistinen valtakomento perustuu siihen, että monopolistinen huippukerros pitää kurissa kansalaisten valtaenemmistön; tämä hallintojärjestelmä on luonteeltaan kansanvastainen ja pysyy pystyssä pääasiassa terrori- ja pelottelumenetelmien turvin. Tästä johtuu sen autoritaarisuus, jolla ei ole mitään tekemistä auktoriteetin kanssa.

Eräät sosiologit ymmärtävät, että auktoriteetin objektiivisen perustan kieltäminen ja sen pelkistäminen subjektiivisiksi momenteiksi ja elämyksiksi tekee vallan auktoriteetin epävakaiseksi, niin että sen arvostus saattaa vaihdella yleisen mielipiteen oikuista riippuen. Siksi subjektivismin äärimmäisyyksiin asennoidutaan kielteisesti, ja eräät tutkijat panevat pääpainon auktoriteetin objektiiviseen perustaan. »Mikä tahansa poliittinen auktoriteetti», kirjoittaa Halbecq, »on täysin objektiivinen ilmiö; päinvastainen kanta tuo mukanaan subjektivismin, individualismin tai sosialismin ristiriitoja ja vaikeuksia.»[88]

Halbecqin sosialismia vastaan sinkoama syytös on ilmeinen virhe, sillä tieteellinen sosialismi ei ole koskaan pitänyt auktoriteettia pelkästään subjektiivisena ilmiönä. Päinvastoin, pitäen lähtökohtanaan yhteiskunnallisten ilmiöiden johdonmukaisen materialistista tulkintaa Marx, Engels ja Lenin selvittivät poliittisen auktoriteetin sidonnaisuuden yhteiskuntaluokkien välisiin suhteisiin sekä yhteiskunta- ja valtiojärjestelmän luonteeseen.

Edelleen, kun Halbecq puhuu poliittisen auktoriteetin objektiivisesta luonteesta, se ei suinkaan merkitse, että hän olisi materialistisella kannalla. Tässäkin tapauksessa hän tulkitsee auktoriteetin idealistisesti, ja hänen arvostelunsa kohdistuu ns. auktoriteetin subjektivisoinnin äärimmäisyyksiä vastaan, jolloin painotetaan organisaation ja subjektiivisten tekijöiden merkitystä.

Weberin tavoin monet hänen kannattajansa näkevät vallan auktoriteetin perustan erilaisissa psykologisissa ja vieläpä irrationaalisissa momenteissa, esimerkiksi mystisessä uskossa johtajan yliluonnollisiin ominaisuuksiin.[89] Heidän mielestään pääosaa näyttelee usko olemassaolevan vallan legitimiteettiin; tämä usko »perustuu vakaumukseen

ja kunnioitukseen», siihen, että valta vastaa moraalisia arvostelmia ja käsityksiä kelvollisesta ja oikeasta politiikan alueella. Tämänkaltainen suuntautuminen on luokkaetujen determinoimaa, vaikka Weber sanookin sitä pyyteettömäksi ja ehdottomaksi. Jotta valtajärjestelmän vakavuus saataisiin turvatuksi, tarvitaan jokseenkin päteviä todisteita siitä, että hallitseva ryhmä tai henkilö on oikeutettu vaatimaan tottelevaisuutta, ts. todisteita tämän ryhmän herruuden »legitimiteetista». Herruuden muodot ovat erotettavissa juuri näiden todisteiden perusteella, jotka saavat vallanalaiset (»koneisto» mukaan luettuna) tunnustamaan ne. »Weber asettaa etusijalle», kirjoittaa Reinhard Bendix, »sekä organisaation, jossa kyseinen järjestelmä olennoituu, että aatteelliset vakaumukset, jotka tukevat tätä organisaatiota. Tämä vastaa hänen kaksinaista suuntautumistaan statusryhmiin ja ideaalisiin etuihin — —. Joka tapauksessa hänen herruutta käsittelevä tutkielmansa korostaa ryhmänmuodostuksen ja uskomusten merkitystä.»[90]

Weberin mukaan herruuden legitimiteetin perustelu »ei ole teoreettisten tai filosofisten spekulaatioiden asia» vaan käytännön asia, koska se määrää viime kädessä hallitsevan valtarakenteen olemassaolon. Vallanpitäjät jamuut ryhmät, jotka tukevat olemassaolevaa valta-rakennetta siitä saamansa hyödyn vuoksi, pyrkivät todistamaan tämän vallan legitimiteetin ja saamiensa etujen oikeudenmukaisuuden. Sosiaaliryhmän alistus toisensosiaaliryhmän alaisuuteen julistetaan »oikeudenmukaiseksi kohtaloksi» ja sepitetään kaikenlaisia taruja, jotka todistavat tämän alistuksen oikeutusta ja välttämättömyyttä. Herruuden olemusta naamioidaan näillä taruilla ja vakuutteluilla, että kyseinen herruuden muoto on luonnollinen ja välttämätön.

Legitiimissä vakuuttelujärjestelmässä Weber erottaa postulaattina kokoomusosia, jotka edustavat sosiaalisen toiminnan kaikkia neljää tyyppiä: traditio (traditionaalinen tyyppi), emootiot (affektiivinen tyyppi), ehdottomat arvot (aksiologisrationaalinen tyyppi) sekä rationaaliset vakuuttelut (rationaalis-tavoitehakuinen tyyppi). Weberin esittämä valtiomuotojen tyypittely on vaikuttanut suuresti porvarillisten auktoriteettiteorioiden muovautumiseen. Huomattakoon, ettei Weber löydä sosiaalisen toiminnan rationaalis-tavoitehakuiselle tyypille vastinetta herruuden tyyppien joukosta. Vallan auktoriteetti joutuu näin ollen irrationaalisten ilmiöiden alueelle.

Ottaessaan tutkimuksensa kohteeksi auktoriteetin sellaisenaan monet sosiologit päätyvät toteamaan, että auktoriteetilla »ei ole järkeenkäypiä perusteita»; vaikka johtaja perusteleekin käskyjään joillakin näkökohdilla, tämä ei silti ole alistumisen syy. He arvelevat, että ihmiset tottelevat käskyjä siksi, että nämä olennoivat auktoriteetin, eivätkä siksi, että käskyjä on perusteltu järkisyillä. Voidaan sanoa, että auktoriteetin olemus sulkee pois järkeen vetoavan perustelun.

Tällainen irrationaalinen tulkinta on levinnyt laajalle vaikka ei olekaan vallitsevana.

Louis Salleron on sitä mieltä, että ensi sijassa on tutkittava »vallan perustaa», koska se on valtarakenteen peruselementti ja määrää sen olemassaolon: »Vallan perustan hävittäminen aiheuttaa valtarakenteen häviämisen». Hän arvelee, että yleisestä näkökulmasta katsoen vallalla ei ole perustaa: »Minä voin, siis minulla on valta tehdä sitä ja sitä. Vallan perusta tällöin puuttuu, valta itse on oma perustansa. Se on ensisijainen ja edustaa voimaa, energiaa, jota tyrkytetään toiselle voimalle ja energialle.»

Salleronin mielestä »nimenomaan auktoriteetti on vallan perusta eikä valta auktoriteetin perusta». Tästä keskinäisestä suhteesta hän johtaa legitimiteetin käsitteen. Salleron erottaa toisistaan legaalisuuden (la legalité) ja legitimiteetin (la legitimité); edellisellä hän ymmärtää vastaavuutta positiivisen, kirjoitetun lain kanssa, jälkimmäisellä taas vastaavuutta kirjoittamattoman lain, inhimillisen tai jumalallisen tietoisuuden perusolemuksen kanssa. Ristiriita on tällöin mahdollinen: legaalisen vallan toiminto saattaa olla illegitiimi, ja päinvastoin: »— — legitimiteetti on vastaavuutta yhteiskuntaelämän korkeimpien lakien kanssa», se on »tottelevaisuuden ehto yhteiskunnassa».[91]

Tämä ei ole ainoa yritys asettaa vallan auktoriteetti yhteyteen vallan legitimiteetin kanssa. Alain Touraine johtaa auktoriteettikäsityksen vallan legitimiteettia koskevasta teoriasta, joka saa kannatusta länsimaissa; hän erottaa kolme auktoriteettilajia; demokraattisen (edustuksellisen), integroivan ja repressiivisen.[92] Viimeksi mainittua on hänen mielestään oikeampaa kutsua vallaksi. Vallan hän käsittää organisaatiolle ominaiseksi »niiden elementtien kontrolliksi, jotka heikoimmin integroituvat järjestelmään».

Yleisteoreettisten kannanottojensa mystisyydestä huolimatta Salleron määrittelee auktoriteetin »kyvyksi komen-

taa». Selvitellessään tämän käsitteen sisältöä hän korostaa auktoriteetin (henkisen tekijän) eroavuutta vallasta (aineellisesta, fysikaalisesta ilmiöstä); hän tunnustaa, ettei tähän sisälly mitään uutta ongelmanasettelua eikä ratkaisua. Salleron esittää, että tutkimuksessa otettaisiin askel eteenpäin ja tarkasteltaisiin auktoriteettia »johtajan ominaisuutena», terminä, joka liittyy etymologisesti luomiskykyisen »näyttelijän» toimintaan. Hänen mielestään auktoriteetti on yksilöllinen ilmiö: »Auktoriteetti on yhden henkilön valta».[93] Se on »henkisen pakotuksen valta».

Siinä, miten yksioikoisesti ja kategorisesti Salleron yhdistää auktoriteetin yhden henkilön määräysvaltaan, ei voi olla näkemättä vallan yksilöllistämisen, johtajan persoonaan kohdistuvan palvonnan puolustelua. Tämä ilmenee siinäkin, että Salleron tulkitsee johtajan tahdon »objektiivisen välttämättömyyden, yhteiskunnan lakien ilmaukseksi».

Eräät sosiologit tarkastelevat auktoriteettia henkispsykologisena tekijänä, jonka tarkoituksena on turvata kansalaisten alistuminen valtiolle ja sen oikeusnormeille.

Edellä mainitsimme, että monet sosiologit myöntävät vallan mahdolliseksi ilman auktoriteettiakin, mutta eivät auktoriteettia ilman valtaa. Taustalla on tällöin ajatus, että ihminen on aina pakotettava vallan voimalla noudattamaan sosiaalisia normeja, että pelkkä hallintoelinten auktoriteetti ei riitä. Täten absolutisoidaan riistoon perustuvan yhteiskunnan olot, jolloin monopolien valta-asemaa suojellaan pakkokeinojen avulla.

Sen sijaan että paljastaisi monopolien vallan auktoriteetin, pikkuporvarillinen vallankumouksellisuus osoittaa näennäisradikalismiaan parjaamalla työväenluokan poliittisia ja kansalaisjärjestöjä sekä sosialistista valtiota ja horjuttamalla niiden auktoriteettia työväestön silmissä. Sosialistinen valtiolaitos, puoluekantaisuus sekä sosialistiset johto- ja hallintoperiaatteet kielletään ja johtajisto asetetaan kansaa vastaan.

Lenin kirjoitti: »Ihmiset yrittävät *keksiä* jotain aivan erikoista ja viisasteluvimmassaan muuttuvat naurettaviksi. On yleisesti tunnettua, että joukot jakaantuvat luokkiin — — että ainakin nykyisissä sivistysmaissa luokkia johtavat tavallisesti ja useimmiten poliittiset puolueet; että poliittisia puolueita johtavat tavallisesti enemmän tai vähemmän vakiintuneet ryhmät, jotka koostuvat arvovaltaisim-

mista vaikutusvaltaisimmista, kokeneimmista, kaikkein vastuunalaisimpiin tehtäviin valituista henkilöistä, joita sanotaan johtajiksi. Kaikki nämä ovat aapistotuuksia. Kaikki tämä on yksinkertaista ja selvää.[94]

On merkillepantavaa, että artikkelissaan »Auktoriteetista», joka kohdistuu anarkistisia teorioita vastaan, Engels käyttää kommunismin aikaisen hallinnon kyseessä ollen käsitettä »auktoriteetti» eikä käsitettä »valta».

Kuten tunnettua, anarkistit kielsivät kiven kovaan väittämän, että työväen on otettava valta käsiinsä; he suhtautuivat nihilistisesti kaikkinaiseen auktoriteettiin ja samastivat auktoriteetin valtaan näkemättä näiden käsitteiden välistä dialektista yhteyttä.[95]

Arvostellessaan anarkismia Lenin perusteli Marxiin ja Engelsiin nojautuen väittämän, että kommunismin aikana ihmisten on alistuttava yleisten normien ja sääntöjen sekä hallintoelinten alaisuuteen. Mutta alistumisella ja alistumisella on ero: toisessa tapauksessa se on vapaaehtoista, toisessa taas se turvataan pakotuksen avulla. Ongelman ydin on siinä, että valta ja auktoriteetti kuuluvat dialektisesti yhteen, että ne muuttuvat toisikseen.

5. VALLAN PERUSTYYPIT JA -LAJIT

Olemassaolevan vallan ikuistamistarkoituksessa riistäjäluokkien ideologit ovat kuvanneet vallan »olemisen pysyväksi arvoksi». Tämä epähistoriallinen näkemys on kuitenkin syvässä ristiriidassa todellisuuden kanssa. Ihmisyhteiskunnan historia tarjoaa kuvan vallan tyyppien ja muotojen peräkkäisestä vaihtumisesta. Kyseessä on kiistaton historiallinen tosiseikka, jota ei voida ilman muuta sivuuttaa. Alkuyhteisön valta vaihtui valtiovaltaan, jolle on ominaista yhteiskunnan luokkajaon seurauksena syntynyt oikeusjärjestelmä. Luokkajakoisen ihmiskunnan historia on täynnä sorrettujen ja riistettyjen taistelua riistäjien valtaa vastaan, järkähtämättömiltä tuntuneiden valtakuntien romahduksia sekä hallitsevan luokan eri ryhmittymien välistä valtataistelua. Kaikki tämä on melko usein johtanut vallan muotojen muuttumiseen. Jo muinais-Kreikan filosofit Platon ja Aristoteles totesivat vallan muotojen vaihtelevuuden.

Kehittäessään hyökkäystä marxilais-leniniläistä tiedettä vastaan nykyajan antikommunismi tekee valtakysymyksestä kaikenlaisten ideologisten tihutöiden, teoreettisten spekulaatioiden sekä historiallisiin tosiasioihin ja nykyhetken tapahtumiin kohdistuvien vääristelyjen kohteen. Antikommunististen teorioiden keksijät vääristelevät marxilaisleniniläistä oppia yhteiskuntataloudellisille muodostumille ominaisista yhteiskunnallisen vallan tyypeistä ja lajeista.

Nämä antikommunistiset teoriat voidaan luokitella seuraaviin ryhmiin:

ensiksikin teoriat, joissa asetetaan kysymys vallan alkuperästä, olemuksesta ja rakenteesta yleissosiologisessa mielessä;

toiseksi teoriat, joissa naamioidaan vallan luokkasidonnaisuus, sen riistoluonne ja kansanvastaisuus;
kolmanneksi kaikenlaiset antikommunistiset oppirakennelmat, jotka vääristelevät vallan olemusta sosialistisessa yhteiskunnassa;
neljänneksi vallan erilaiset luokittelumallit ja typologiat, jotka rakentuvat antikommunistisille kannanotoille.

Kukin näistä ryhmistä vaatii tarkkaa analyysia, jolloin otetaan huomioon sen erikoislaatuiset ideologiset tehtävät antikommunistisessa propagandassa. Tämä tekee mahdolliseksi paljastaa täydellisesti kyseisen valtaopin apologeettinen osa, saada selville sen vaikutuspiiri ja konkreettinen ihmisryhmä, jolle se on suunnattu.

Monet porvarillisessa sosiologiassa esitetyt vallan luokittelumallit ovat luonteeltaan peittelemättömän antikommunistisia. Esimerkiksi antikommunismin ideologit ovat viime vuosina asettaneet vastakkain kaksi vallan lajia: totalitaarisen ja demokraattisen vallan.

He väittävät sosialistisen yhteiskunnan poliittista valtaa totalitaariseksi käyttäen hyväkseen yleisen mielipiteen kielteistä reaktiota totalitarismin käsitteeseen, jota 1930-luvun lehdistö käytti Saksan, Espanjan ja Italian fasistisen valtakomennon leimaamistarkoituksessa. Totalitarismista on tullut antikommunistisen propagandan klišee; se perustuu sosialistisen valtiojärjestelmän ilmeiseen vääristelyyn ja parjaukseen, ja sen avulla pyritään säikyttämään poroporvari kommunismin pelättimellä asettamalla sosialististen maiden totalitaarisen demokratianvastaisuuden vastapainoksi länsimaisen demokratian arvot.

Jopa eräiden porvarillistenkin sosiologien on pakko myöntää tämä klišee vääristelyksi. Niinpä amerikkalainen professori Alfred Meyer on tunnustanut, että on perusteetonta käyttää neuvostovaltiosta puheen ollen käsitettä »totalitarismi» ja että länsimaisen valtiojärjestelmän luonnehdinta »demokratiaksi», »avoimeksi yhteiskunnaksi» ja »vapaaksi maailmaksi» ei ole muuta kuin sen täydellistä ja varauksetonta idealisointia.[96]

Sosialistisen ja kapitalistisen yhteiskunnallis-poliittisen järjestelmän kehityksessä on havaittavissa kaksi vastakkaista suuntausta. Nykyajan imperialistisille valtioille on luonteenomaista sellainen demokratianvastainen tendenssi kuin vallan keskittyminen monopolien käsiin ja autoritaarisuuden tehostuminen. Sen sijaan sosialismin peruslain-

mukaisuuksia on demokratian, todellisen kansanvallan kaikinpuolinen kehittäminen. Sosialistinen demokratia täydellistyy jatkuvasti. Viime vuosina on suoritettu kokonainen sarja suurisuuntaisia toimenpiteitä, jotka tähtäävät paikallisten Neuvostojen osuuden kohottamiseen sekä SNTL:n Korkeimman Neuvoston ja liittotasavaltojen Korkeimpien Neuvostojen valiokuntien toiminnan aktivoimiseen. Koko valtakuntaa koskevia asioita alistetaan jatkuvasti kansan pohdittavaksi.

Neuvostoyhteiskunnan todellinen demokraattisuus ilmenee siinä, että neuvostovaltion politiikkaa kehittävät työväen edustajat valinnallisissa elimissä laajojen joukkojen osallistuessa tärkeimpien suunnitelmien ja ratkaisujen pohdintaan. Tuotannollisten neuvottelukuntien, työläiskokousten ja kolhoositalonpoikien yleiskokousten toiminta aktivoituu. On hyväksytty uusi asetus ammattiliiton tehdas- ja paikalliskomitean oikeuksista; se avaa entistä laajempia mahdollisuuksia työntekijöiden osallistumiselle tuotantolaitosten ja virastojen asioiden hoitoon.

Jokaisella vallan luokittelumallilla on omat filosofiset edellytyksensä. Sitä ei voida rakentaa, ellei ole käsitteellistä kokonaisnäkemystä vallasta ja maailmasta yleensä sen sosiaalisessa moniulotteisuudessa. Tässäkin tulee esille marxilaisen ja porvarillisen filosofian ja tieteen vastakohtaisuus ja yhteensoveltumattomuus.

Porvarilliset sosiologit mainitsevat melko harvoin oppirakennelmiensa filosofisista premisseistä, niiden sidonnaisuudesta johonkin filosofiseen suuntaukseen. Tämä sidonnaisuus on kuitenkin selvästi havaittavissa niissäkin tapauksissa, jolloin tekijä julistaa nihilististä suhtautumista filosofiaan. Uuspositivismin, strukturalismin, eksistentialismin, personalismin yms. oppirakennelmissa asetetaan ja ratkaistaan mm. vallan ongelma; sosiologit lainaavat sitten valmiissa tai muutetussa muodossa filosofisen käsitteistön.

Tässä mielessä on pantava merkille personalismin inspiroima vallan tulkinta, joka tähdentää valtasuhteiden yksilöllisiä momentteja (»järjestynyt talouselämä yksilön palveluksessa», työläisen henkilöllisyyden kohottaminen, henkilökohtaisen vastuun ensisijaisuus anonyymiin virkamieskoneistoon nähden).

Personalismin eräiden väittämien edistyksellisyys jää valtaoppien yleisen reformistisen suuntauksen varjoon; nämä opit sivuavat muotiin tulleita manageri-teorioita. Esimer-

kiksi Domenach kiteyttää personalistien uskontunnustuksen seuraavaan lauselmaan: »Nykyajan vallankumousmies ei perusta toiveitaan omistavan luokan raakaan pakkoluovutukseen, vaan asettaa kyseenalaiseksi vallankäytön monopolin ja vaatii vallan uudelleenjakoa — —.»[97]

Perusteltavan valtaopin ja jonkin filosofisen suuntauksen välinen yhteys ei kuitenkaan aina ole noin silmäänpistävä ja suoraviivainen. Sosiologit viittaavat usein siihen, että on vaikea tehdä eroa poliittisen filosofian ja poliittisen teorian välillä, koska molemmat edellyttävät tiettyä käsitteellisyyttä politiikan tulkinnassa; näin siitä huolimatta, että poliittinen tiede on suurimmalta osaltaan empiiristä; se kuvailee paljon, mutta selittää vähän; vaikka sillä on hallussaan runsas dokumenttiaineisto, sitä vaivaa teoreettisten johtopäätösten rajoittuneisuus.[98]

Nykyajan länsimaisten valtateorioiden kriisille on luonteenomaista, että valtava dokumenttiaineisto ei saa pätevää yleistystä, että yhtenäinen teoria valtakokonaisuudesta ja vallan perustyypeistä puuttuu. Sosiologit tarvitsevat tällaista teoriaa erityisen kipeästi; tässä mielessä tuntuu oireelliselta Bergeronin ajatus, että »on koittanut kosmogonisten poliittisten teorioiden aika».

Valtateorioiden yhteys filosofiaan voimistuu sitä mukaa kuin sosiologit yrittävät päästä eroon ahtaan empiirisestä lähestymistavasta ja kohota yleisluonteisten teorioiden tasolle.

Toisaalta taas valtaa tutkittaessa tulee väistämättömästi eteen ongelmakenttä, joka vaatii filosofista lähestymistapaa ja tulkintaa. Vallan käsite on yksi niistä harvoista kategorioista, joita ilman yksikään sosiaalinen tutkimus ei tule toimeen ja joihin porvarillisen sosiologin käsityksen mukaan kiteytyy joukko filosofisia ongelmia ja käsitteitä, kuten sosiaalisten ilmiöiden keskinäisen yhteyden ja keskinäisen riippuvuussuhteen ongelma ja determinismin periaate sen eri ilmenemismuodoissa.

Porvarillisen yhteiskuntatieteen eri aloilla suoritettu vertaileva analyysi osoittaa, että filosofian merkittävin vaikutus sosiologiaan tapahtuu valtaan liittyvän käsitteistön kautta. Juuri siinä kuvastuvat filosofian tärkeimmät kategoriat ja käsitteet.

Kuten jo totesimme, yleiset käsitteet ja määritelmät näyttelevät poikkeuksellisen tärkeää metodologista osaa niiden kuvastaman objektiivisen yhteiskunnallisen todellisuuden

tutkimuksessa, ne heijastavat sitä yhteistä, mikä on ominaista vallalle kaikissa yhteiskuntamuodostumissa ja mikä erottaa vallan kunkin yhteiskuntamuodostuman puitteissa muista yhteiskunnallisista ilmiöistä.

Olemme käsitelleet pääasiassa vallan yleisiä tunnusmerkkejä ja piirteitä yleissosiologisesta näkökulmasta; kyseessä on ollut valta yleensä tieteellisenä abstraktiona. Yleissosiologinen lähestymistapa on kuitenkin yhdistettävä elimellisesti konkreettis-historialliseen.

Määriteltäessä valtaa yleissosiologisena kategoriana on pidettävä tiukasti erillään käsite »yhteiskunnallinen valta» (tämä on alaltaan ja sisällöltään varsin laaja käsite, johon kuuluvat vallan kaikki aikaisemmat ja nykyiset tyypit ja lajit) ja käsite »vallan tyyppi» (joka kuvastaa konkreettisessa yhteiskuntamuodostumassa esiintyvän vallan laadullisia erikoispiirteitä).

Näitä periaatteellisesti erilaisia käsitteitä ei missään tapauksessa saa sekoittaa, koska ne täyttävät erilaisia metodologisia funktioita vallan luonteen selvittämisessä. Käsite »yhteiskunnallinen valta» tekee mahdolliseksi irroittaa valta muista yhteiskunnallisista ilmiöistä ja selvittää sen erikoispiirteet ja ominaislaatu yhteiskunnallisten suhteiden järjestelmässä; sen sijaan käsite »vallan tyyppi» antaa mahdollisuuden määritellä historiallisten vaiheiden välisen laadullisen eroavuuden vallan kehittymisessä ja eriytymisessä.

Valta on mutkikas ja monisärmäinen sosiaalinen ilmiö, ja siksi vallan tyyppien ja lajien luokitteluperusteita saattaa olla useita. Niiden joukossa on kuitenkin erotettava tärkeimmät ja toisarvoiset, perus- ja lisäkriteerit.

Marxilaisen valtatypologian pääkriteerinä ja idealistisiin valtateorioihin kohdistuvan arvostelun metodologisena perusedellytyksenä on, että vallan muotoja analysoidaan suhteuttamalla ne tiettyyn yhteiskuntataloudelliseen muodostumaan. Tässä on vallan marxilaisen, materialistisen luokittelun ydin erotukseksi vallan historiallisten tyyppien idealistisesta tulkinnasta, joka kieltää vallan luokkaluonteen.

Marxilaisessa tieteessä on saanut yleistä tunnustusta periaate, jonka mukaan vallan muodot on erotettava toisistaan luokkatunnusmerkkien perusteella. Eronteko luokattomassa ja valtiollisesti järjestyneessä luokkayhteiskunnassa esiintyvän julkisen vallan välillä tekee mahdolliseksi vallan oikean differentioimisen sen yleiskäsitteen puitteissa.

Kuten tunnettua, yhteiskunnallinen valta, jolla ei ole luokkaluonnetta, on ominaista vain kahdelle yhteiskuntamuodostumalle: alkuyhteiskunnalle ja kehittyneelle kommunistiselle yhteiskunnalle, jossa luokkaerot on voitettu. Vaikka luokkajako puuttuukin, kyseessä ovat kuitenkin laadullisesti erilaiset vallan muodot, joista toinen esiintyy ihmisyhteiskunnan alhaisella ja toinen sen korkeimmalla kehitysasteella.

Kuten edellä mainitsimme, marxismi-leninismin klassikot näkivät vallan tärkeimmäksi luokitteluperusteeksi yhteiskuntajärjestelmän luonteen sekä vallan subjektin ja kantajan (jollaisena on joko yhteiskunta kokonaisuudessaan tai tietty luokka) objektiiviset tunnusmerkit. Periaatteellisesti eroavat toisistaan riistoon perustuvan yhteiskuntamuodostuman (orjanomistajayhteiskunnan, feodaalisen ja kapitalistisen yhteiskunnan) valta ja sosialistisen yhteiskunnan valta; sosialismi on kommunistisen yhteiskunnan ensimmäinen vaihe, jossa on hävitetty ihmisen harjoittama toisen ihmisen riisto ja pystytetty proletariaatin diktatuuri, joka riistäjäluokkien jäänteiden tultua hävitetyksi muuttuu koko kansan valtioksi. Varteenotettavalta tuntuu toisesta yhteiskuntamuodostumasta toiseen johtavan siirtymäkauden aikaisen vallan analyysi, varsinkin kun otetaan huomioon kapitalismista sosialismiin johtavan siirtymäkauden poliittisten prosessien moninaisuus.

Vallan idealistiset tulkitsijat sivuuttavat vallan materialistiset, luokkakohtaiset luokitteluperusteet. Kuten Lenin totesi, sosiologian subjektivismin juuri on siinä, että sosiologia ei pysty tekemään eroa olennaisen ja epäolennaisen välillä. Tämä aiheuttaa sen, että vallan typologiset kaavat ovat ilmeisesti mielivaltaisia ja haennaisen tuntuisia, että niiltä puuttuu sisäinen logiikka ja johdonmukaisuus. Merkillepantava on tässä mielessä länsisaksalaisen sosiologin Stuckin perusteeton väite, että USA:ssa esiintyy »yleisen mielipiteen valta», Englannissa »eliitin valta», Saksan Liittotasavallassa »menestyksen valta», Ranskassa »presidentin valta», Japanissa »ryhmäkuntien valta» jne. Tällaisen typologian mielivaltaisuus ei kaipaa kommentteja.

Weberin esittämä luokittelumalli on saanut laajalti tunnustusta lännen sosiologien keskuudessa.

Yleisesti ottaen 1900-luvun alussa saksalaisen yhteiskuntatieteen valtateoriat muovautuivat Weberin kaavojen vaikutuksen alaisina ja kärsivät yksipuolisuudesta: sosiaali-

nen valta joko samastettiin valtiovaltaan ja sen kantajaksi julistettiin valtio tai sitten sitä tarkasteltiin sosiaalipsykologisten kriteerien tasolla. Kummassakin tapauksessa vallan luokkaluonne eliminoitiin.

Ranskalaisella yhteiskuntapoliittisella ajattelulla on valtatutkimuksen alueella kunnioitettavat tieteelliset perinteet, jotka juontuvat Bodinista, Montesquieu'sta, Comte'ista ja Durkheimista. Ranskalaisten sosiologien valtaoppi on varsin omaleimainen eikä ole kovinkaan altis vieraille vaikutteille. Eräiden länsimaisten tutkijoiden mielestä saksalaisten oppien vaikutus ranskalaiseen valtateoriaan on ollut varsin vähäistä: ranskalaiset sosiologit näkivät Hegelissä vain preussilaisen monarkian kannattajan ja vuoden 1870 tapahtumien jälkeen alkoivat suhtautua Reinin takaa tuleviin aatteisiin varovasti ja vihamielisestikin.[99] Ensimmäinen ja toinen maailmansota tietenkin vain ruokkivat tällaista asennetta eivätkä suinkaan lisänneet saksalaisten koulukuntien vaikutusmahdollisuuksia ranskalaisiin koulukuntiin.

Olisi kuitenkin väärin selittää alttiutta aatteille tai sen puutetta yksinomaan maiden välisten ulkopoliittisten suhteiden luonteesta johtuvaksi. Sosiologian historia tuntee useita tapauksia, jolloin maiden kiristyneiden tai vihamielisten suhteiden vallitessa aatteiden ja oppien vaikutusvalta kasvoi.

Kansainvälisellä tasolla sosiologisten koulukuntien vaikutussuhteet riippuvat ratkaisevasti luokkataistelun kehitysehdoista, siitä, vastaavatko ulkomailta tulevat opit tiettyjen luokkien etuja kyseisessä maassa vai ei. Ranskan ja Saksan välisistä sodista ja vihamielisistä suhteista huolimatta monet ranskalaisen sosiologian merkkimiehet ovat kuitenkin saaneet kokea saksalaisen poliittisen ajattelun voimakasta ja kauaskantoista vaikutusta. Tämä koskee ennen kaikkea Aronin valtaoppia.

Palautettakoon tässä yhteydessä mieleen, että Weber erotti toisistaan *traditionaalisen* vallan, jonka perustana on usko muinaisten perinteiden ja säädösten pyhyyteen, *legitiimin* vallan, jonka perustana on käsitteellinen vakaumus yliyksilöllisten sääntöjen ja periaatteiden varaan rakentuvan yhteiskuntajärjestyksen tarkoituksenmukaisuudesta sekä usko oikeussysteemiin ja johtajan toiminnalliseen pätevyyteen ja vihdoin *karismaattisen* vallan, joka nojautuu uskoon johtajan yliluonnollisiin ominaisuuksiin.

On ilmeistä, että Weber luokitteli vallan tyypejä lähtö-

kohtanaan ihmisten subjektiivinen suhde yhteiskunnassa esiintyvään valtaan. Kansalaisten suhtautuminen olemassaolevaan valtaan on tärkeä momentti, joka tuo valaistusta vallan todelliseen olemukseen. Mutta vallan olemuksen selvittämiseksi tämä suhtautuminen on differentioitava yhteiskuntaryhmien ja -luokkien tasolla ja sitä on täydennettävä analyysilla vallan suhtautumisesta kyseisiin ryhmiin ja luokkiin. Juuri tämän Weber ja hänen seuraajansa jättävätkin tekemättä. Kuitenkin Weberin valtatypologia vetää nykyäänkin puoleensa porvarillisia sosiologeja, joista monet kannattavat sitä tietyin varauksin ja täydennyksin.

Siinäkin tapauksessa, jolloin porvarilliset sosiologit myöntävät vallan ja yhteiskunnan keskinäistä yhteyttä koskevan ongelman tieteellisen merkityksen, he tulkitsevat tätä yhteyttä väärin; he eivät rakenna vallan typologiaa yhteiskuntamuodostumien luokituksen pohjalle, vaan päinvastoin keksivät yhteiskuntien typologian perustelemattoman vallan typologiamallin mukaisesti.

Esimerkiksi pitäen lähtökohtanaan Weberin esittämää vallan typologista kaavaa Marsal erottaa traditionaalisen yhteisön, juridiselle ja sopimuspohjaiselle säännöstölle rakentuvan yhteiskunnan sekä johtajan ympärille yhtyneen ryhmän.

Weberin valtatypologia kuvastaa vallan eräitä historiallisia kehityspiirteitä, vaikkakin mystisessä muodossa. Tosiaankin, ensimmäiselle valtatyypille, jota Weber nimittää traditionaaliseksi, löytyy jokseenkin tarkka vastine alkuyhteiskunnasta, jossa perinteiden ja tapojen osuus oli tunnetusti poikkeuksellisen suuri. Hyvin syvälle on juurtunut legitiimia valtaa koskeva oppi, jonka Weber on hahmotellut pääpiirteissään ja jonka hänen seuraajansa ovat kehitelleet pitemmälle. Lipset kirjoittaa: »Legitimiteetti merkitsee järjestelmän kykyä luoda ja pitää yllä kansan uskoa siihen, että järjestelmän valtiolliset instituutiot vastaavat parhaiten kyseisen yhteiskunnan etuja.»[100]

Mitä tulee karismaattiseen valtaan, joka perustuu uskoon johtajan erityisiin ominaisuuksiin, niin Weber on tässäkin todennut nykyajan kapitalistisen yhteiskunnan vallankäytölle ominaisen piirteen. Kyseessä on johtajan persoonan ylikorostus, vallan keskittyminen yhden henkilön käsiin. On monenlaisia teorioita vallan personalisaatiosta, jotka puolustavat henkilökohtaisen hallitusvallan tavoittelua ja olemassaoloa.

Aronille on niin ikään tunnusomaista subjektiivisille kriteereille rakentuva vallan (herruuden muotojen) typologia. Hän pitää erityisen merkityksekkäinä yhteiskunnallisten suhteiden, mm. valtasuhteiden yksilöllistä luonnetta, persoonallisen ja persoonattoman sekä anonyymin ja rationaalisen yhteenkuuluvuuden astetta, ts. Weberin valta-analyysin peruskriteerejä.

Weber on todennut vallan historiallisen kehityksen sekä nyky-yhteiskunnan vallankäytön eräitä tärkeitä piirteitä, mutta hänen esittämänsä vallan typologia on sittenkin metodologisesti virheellinen. Sen olennaisin puutteellisuus on siinä, että Weber ottaa vallan tyypittelyn pohjaksi pelkästään subjektiiviset kriteerit. Weberin valtatypologia ei tee mahdolliseksi selvittää kapitalismin aikaisen vallan erikoispiirteitä erotukseksi toisen yhteiskuntataloudellisen muodostuman vallasta. Se on luonteeltaan globaali: legitimiteetti ja karismaattisuus luonnehtivat kaikkien yhteiskuntamuodostumien vallankäyttöä. Tätä ratkaisua ei voida hyväksyä.

Weberin valtatypologia nauttii melkoista tunnustusta lännen sosiologien taholta; viime vuosina sitä ovat alkaneet kannattaa myös yhä useammat lakimiehet, jotka tulkitsevat sen omalla tavallaan.

Niinpä Weberin kaava on epäilemättä vaikuttanut ranskalaisen lakimiehen Burdeaun oppiin vallan historiallisista kehitysvaiheista. Historiallisesti katsoen valtaa edustaa Burdeaun mukaan kolme perustyyppiä: a) persoonaton (anonyymi) valta, jonka haltijana on yhteisö kokonaisuudessaan; b) institutionaalinen valta, joka olennoituu valtion laitoksissa ja instituutioissa, ja c) henkilökohtainen (persoonallinen) valta, johon yhteiskunta turvautuu eri kehitysasteillaan tarkoituksenaan vallankäytön tehokkuuden lisääminen.[101]

Lakimiehenä Burdeau on kiinnittänyt luokittelumallissaan päähuomion valtaan, joka liittyy laitoksiin ja oikeusnormeihin. Tosiaankin, vallan kehityksessä on havaittavissa historiallinen vaihe, jolloin valta olennoituu valtion laitoksissa, joiden nimenomaisena tarkoituksena on vallan käyttö. Yhteiskunnan jakautuessa antagonistisiin luokkiin syntyi valtarakenne, jota alkuyhteiskunta ei ollut tuntenut, nimittäin poliittinen valta. Huolimatta siitä että erityisen valtarakenteen, erityisten valtainstituutioiden olemassaolo johtuu yhteiskunnan luokkajaosta, Burdeau ignoroi valtioval-

lan luokkaluonteen ja näkee valtiovallan edellytyksenä yhteiskuntaelämän monimutkaistumisen, sen dynamiikan. Hän ottaa valtatypologiassaan huomioon pääasiassa vallan valtiollisen muodon.

Tällainen lähestymistapa on kerrassaan virheellinen, sillä vaikka käsitteet »valtatyyppi» ja »valtiotyyppi» kuuluvatkin elimellisesti yhteen, ne eivät luokkayhteiskunnassa sittenkään samastu: edellinen on paljon väljempi kuin toinen ainakin kahdessa suhteessa. Luokattomassa yhteiskunnassa, esimerkiksi alkuyhteiskunnassa, esiintyy tietty valtatyyppi, jolloin valtiolaitos puuttuu; luokkayhteiskunnassa kulloisenkin historiallisen valtatyypin puitteissa on valtiovallan rinnalla olemassa muitakin vallan lajeja, jotka eroavat toisistaan sääntelemiensä suhteiden, subjektinsa, organisaatiomuotojensa, tehtäviensä sekä toimintamenetelmiensä puolesta.

Valtalajien jakoperusteena voi olla kunkin valtalajin sääntelemien yhteiskunnallisten suhteiden luonne, sillä yhteiskunnallisten suhteiden ominaislaatu määrää niiden sääntelyyn tarvittavan erityisen vallankäyttömuodon olemassaolon. Sen vuoksi valtatyyppi-käsitteen ohella käytetään käsitettä »valtalaji tai -muoto», jonka voi perustella seuraavilla näkökohdilla.

Käsitteet »valtatyyppi» ja »valtalaji» liittyvät dialektisesti toisiinsa ja ovat tietyssä keskinäisessä suhteessa. Eräät valtalajit ovat ominaisia erilaisille yhteiskuntataloudellisille muodostumille. Tässä mielessä valtalaji on väljempi käsite kuin valtatyyppi, koska se on ominaista eri yhteiskuntamuodostumille, kun taas valtatyyppi ilmaisee vain jonkin yksityisen yhteiskuntamuodostuman tunnusmerkkejä. Esimerkkinä valtalajista voidaan mainita poliittinen valta, joka esiintyy orjanomistuksellisessa, feodaalisessa, kapitalistisessa ja sosialistisessa yhteiskunnassa. Poliittisen vallan olemassaolo ajoittuu ihmisyhteiskunnan luokkahistorian tavattoman pitkälle ajanjaksolle.

Eräät valtalajit voidaan kuitenkin jakaa eri tyyppeihin (esimerkiksi poliittinen valta kapitalistisessa ja sosialistisessa yhteiskunnassa vastakkaisina valtatyyppeinä).

Useat kirjoittajat tähdentävät vallan poliittista luonnetta.[102] Tämä koskee erityisesti amerikkalaisia sosiologeja, jotka tulkitsevat vallan pohjimmaltaan poliittiseksi ilmiöksi. He väittävät, että valtaoppi on poliittinen oppi ja että valtaa tutkiva tiede on tarkasti ja ahdasrajaisesti ottaen

poliittista tiedettä.[103] Tämän näkemyksen historiallinen rajoittuneisuus ja paikkansapitämättömyys ovat ilmeisiä. Marxilaisen valtaluokittelun perustana on ajatus, että yhteiskuntaelämän piiriin kuuluu neljä aluetta: taloudellinen, sosiaalinen, poliittinen ja ideologinen.[104] Käsite »valtatyyppi» luokkayhteiskunnassa edellyttää sen vuoksi seuraavia valtalajeja: a) taloudellinen valta, b) sosiaalinen valta, c) poliittinen valta ja d) ideologinen valta.

Valtalajien tärkeimpiä erottamisperusteita ovat seuraavat: ensiksikin niiden yhteiskunnallisten suhteiden erityisluonne, joita tietynlajinen valta sääntelee; toiseksi se, että valtaa käyttää erityinen subjekti; kolmanneksi erityisen valtarakenteen olemassaolo ja neljänneksi kullekin valtalajille ominaiset toimintamenetelmät.

Monet sosiologit pyrkivät täydentämään Weberin esittämää herruusmuotojen typologiaa ja käyttävät oikeustieteelle luonteenomaisia valtalajien erottamisperusteita. Tästä kysymyksestä on viime vuosina esitetty omintakeisia kannanottoja, jotka ansaitsevat yksityiskohtaista erittelyä.

Porvarillisen oikeustieteen alkuvaiheista lähtien on pohdittu kiinteästi poliittisen vallan luokitteluongelmaa; lähtökohtana on ollut poliittisen vallan sisäinen rakenne ja sen eri elementtien välinen tehtävänjako. Tämä luokittelu ei tietenkään ole mikään »puhtaan järjen» tuote, vaan se johtuu materiaalisista syistä.

Marx ja Engels kirjoittivat: »Niinpä maassa, jossa kuningasvalta, aristokratia ja porvaristo taistelevat annettuna aikana herruudesta ja jossa herruus on siis jakautunut, hallitsevaksi ajatukseksi tulee vallan jako-oppi, joka julistetaan tällöin ikuiseksi laiksi.»[105]

Kuten tunnettua, vallanjakoperiaatteen esittivät Locke ja Montesquieu. Tämä periaate edellyttää tarkkaa erontekoa lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovallan kesken; tälle periaatteelle rakentuvan vallan on oltava vallan pidäkkeenä, vallan eri muotojen tulee olla tasapainossa keskenään.

Montesquieu kirjoitti: »Kaikki olisi tuhon oma, jos samassa henkilössä tai ylimyksistä, aatelismiehistä tai tavallisista ihmisistä koostuvassa laitoksessa olisivat yhtyneet nämä kolme valtaa: valta säätää lakeja, valta panna toimeen valtakunnallisia säädöksiä sekä valta tuomita rikosasioissa ja yksityisten riitajutuissa.»[106]

Korostettakoon, etteivät länsimaiset kirjoittajat noudata vallanjakoperiaatetta riittävän tarkasti ja johdonmukai-

sesti. Tämä ilmenee ennen kaikkea siinä, että luokittelumalleissa luetellaan varsin monenlaisia vallan muotoja osoittamatta, mitkä niistä ovat tärkeimmät ja mihin vallanjakoperiaate on sovellettavissa. Niinpä eri hakuteoksissa mainitaan perustuslaillisen, lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan rinnalla sellaisetkin vallan muodot kuin kurinpidollinen valta, liittovalta, keskusvalta, kunnallinen valta, siviilivalta, kirkollinen ja julkinen valta, monarkkinen, demokraattinen, parlamentaarinen ja diktatorinen valta. Tähän luetteloon on otettu ilman mitään perusteita, umpimähkään erilaisia määreitä, joita käytetään valta-sanan yhteydessä.

Porvariston todellisen vallankäytön järjestelyssä on enemmän järkeä. Marx kirjoitti, että »porvaristo on luonut keskiajan keskenään kilpailevien vallankäyttäjien kirjavan (sekasortoisen) anarkian tilalle sopusointuisen suunnitelman valtiovallaksi, joka edellyttää järjestelmällistä ja hierarkkista tehtävänjakoa.»[107] Korostettakoon, että jako tapahtuu hallitsevan luokan vallankäytön puitteissa.

Vallanjakoteorialla oli suuri merkitys vallan rakenteelliselle organisaatiolle. Kuten Duverger toteaa, vallan jakoteoria on nykyään muuntunut, se palvelee muita päämääriä kuin siihen aikaan, jolloin se oli keinona porvarillisen demokratian kehittämiseksi monarkkisessa valtiossa. Nykyään sitä käytetään hänen mielestään keinona edustuselinten, mm. parlamentin valtaoikeuksien kaventamiseksi. Tämä on melko suora ja avomielinen tunnustus, jolla on tukenaan tosiasialliset prosessit.

Eräät nykyajan oikeustieteilijät ja sosiologit väittävät, että voidaan puhua vallan eriytymisestä, tehtävänjaosta, mutta ei vallanjaosta sanan varsinaisessa merkityksessä. Niinpä Lhomme toteaa tutkielmassaan multiplikaatioilmiön, vallankäyttömuotojen lisäytymisen, joka johtuu siitä, että vallan tehtävien eriytyminen tekee välttämättömäksi sen delegoimisen, vallan siirtämisen uusille subjekteille ja kantajille. Analysoidessaan vallan eriytymistä ja eri vallankäyttömuotojen yhteenkietoutumista Lhomme yrittää saada selville lopputuloksen; hän päätyy ajatukseen, että valtakokonaisuus jatkuvasti paisuu.[108] Enemmänkin. Lhomme'in mielestä nyky-yhteiskunnassa vaikuttaa eräänlainen sosiologinen laki, joka aiheuttaa vallan jakautumistendenssin sekä vallan muotojen ja lajien lisäytymisen. Nyky-yhteiskunnan hallintojärjestelmän kehittyminen ja monimut-

kaistuminen aiheuttaa vallan tietynlaisen eriytymisen.

Voidaksemme suunnistautua valtarakenteiden suunnattoman suurissa ja moniulotteisissa sokkeloissa, joihin kytkeytyy yhä uusia elementtejä ja välimuotoja, on selvitettävä, mitä valtalajeja nykyään katsotaan olevan olemassa. Kuten edellä mainitsimme, politologit ja oikeustieteilijät erottavat tavallisesti toisistaan lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan. Luokittelu kuvastaa tässä tapauksessa poliittisen vallan sisäistä rakennetta, jonka ulkopuolella riistäjäluokka vastustaa koko vallanjakoa.

Valtalajien luokittelua koskevassa kysymyksessä politologiassa on hahmottunut kolme perussuuntausta: ensiksikin vallan kolmijaon kannattajat, toiseksi ne, jotka ovat vallan muotojen lisäämisen kannalla, ja kolmanneksi ne, jotka vaativat supistamaan vallan muodot kahteen.

Aloitamme niistä, jotka esittävät vallan muodot supistettavaksi kahteen. Aron, Burdeau ja Dabin ehdottavat, että julkisessa vallassa erotettaisiin kaksi funktiota: lainsäädännöllinen ja hallinnollinen. Edellinen edustaa valtaa koko sen laajuudessa ja suvereenisuudessa, jälkimmäinen taas toissijaista valtaa, joka alistuu edelliseen. On merkillepantavaa, että Aron asettaa hallinnollisen vallan etusijaan.

Tavallisesti dualistit yhdistävät lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan ja lukevat tuomiovallan ja poliisilaitoksen hallinnollisen vallan piiriin sillä perusteella, että nämä molemmat perustuvat lainkäyttöön. Tähdennämme, että tuomio- ja hallinnollisen vallan samastaminen vaarantaa suuresti kansalaisten vapauksia ja oikeuksia, koska hallinnollinen ja tuomiopäätös eroavat laadullisesti toisistaan. Eräät sosiologit viittaavat aiheellisesti tähän vaaraan.

Haurioun oppilas Renard erottaa toisistaan lainkäytöllisen vallan, jota edustaa oikeuslaitos, ja poliittisen vallan, jota edustavat parlamentti ja hallitus. Hänen mukaansa poliittinen valta jakautuu kolmeen alalajiin: lainsäädäntövaltaan, toimeenpanovaltaan sekä elektoraaliseen valtaan (valitsijoiden valtaan). Elektoraalisen vallan erottamista omaksi alalajikseen kannattaa myös Prelot.

Maritain yrittää niin ikään laajentaa vallan kolmijakoista luokittelua ja löytää edellä mainittujen kirjoittajien tavoin vallan neljännen osa-alueen; hänen yrityksensä eivät kuitenkaan johda selkeisiin määritelmiin.

Duverger paneutuu vallan tehtävien erittelyyn ja päätyy toteamaan, että nimitys »toimeenpanotehtävä» ei ole yhtä täsmällinen kuin lainsäädäntö- ja oikeudenkäyttötehtävä ja että se sietäisi korvata. Kuitenkin »toimeenpanotehtävän» korvaaminen »hallintotehtävällä» saattaa hänen mielestään johtaa hallitus- ja hallintotehtävän sekoittamiseen. Sen vuoksi Duverger kehottaa pitäytymään vallan perinteiseen kolmijakoon.

Bergeron erottaa neljä valtalajia: 1) ratkaisuvallan, 2) toimeenpanovallan, 3) neuvontavallan (erotukseksi päätäntävallasta) ja 4) valvontavallan. Hän on funktionaalisen vallanjaon kannattaja ja pitää erillään kaksi valvontaporrasta: a) imperatiivisen (hallitusvalta ja lainsäädäntö) ja b) toimeenpanevan (hallinto ja lainkäyttö).[109]

Kullekin porvarillisten sosiologien esittämälle vallan luokittelumallille on olennaista se, mikä paikka siinä varataan edustuslaitokselle erotukseksi vallan toimeenpanoelimistä.

Tältä kannalta katsoen pistää silmään nykyisten teorioiden eroavuus klassisista porvarillisista teorioista, jotka julistavat kansanedustuslaitoksen (parlamentin, valtiopäivien) ensisijaisuutta. Nykyiset teoriat eivät anna oikeaa kuvaa nykyajan valtiollisesta käytännöstä ja puolustelevat toimeenpanovallan yletöntä kasvua, joka saa ilmauksensa parlamentin valtaoikeuksien kaventamisessa, valtion toimielinten kontrolloimattomuudessa ja vallan keskittymisessä yhden henkilön käsiin (teoria vallan personalisaatiosta).

Imperialistisen valtion poliittiselle käytännölle on leimallista eri vallankäyttömuotojen sekoittuminen, jolloin yhden henkilön tai elimen käsiin keskittyvät saman vallan eri funktiot tai eri vallankäyttömuodoille ominaiset funktiot. Tyyppiesimerkkinä vallan keskittymisestä voidaan mainita lainsäädäntövallan tehtävien siirtyminen toimeenpanoelimille, poliittisen vallan keskittyminen liikemaailman edustajien käsiin yms.

Länsimaisessa sosiologiassa on tuntuvissa ilmeisen kielteinen reaktio ns. sotilasvallan yrityksiin alistaa siviilivalta. Tämäntapaisia yrityksiä voitiin usein todeta sodanedellisinä ja sodanjälkeisinä vuosina. Vallitsevana on se kanta, että armeija ei saa antautua minkäänlaisten poliittisten vaikutteiden ja valtarakenteisiin kohdistuvien uudistuspyrkimysten johdettavaksi, vaan sen tulee pysyä siviilivallan alaisuudessa, vaikka armeija usein astuukin välittömästi

poliittiselle näyttämölle ja voimaan nojautuen asettaa esivallalle omat vaatimuksensa. Armeijaa verrataan painostusryhmään: usein syntyi kriisitilanteita, jolloin armeija joutui konfliktiin siviilivallan kanssa. Monet sosiologit arvelevat, että valta armeijassa on yksi valtiovallan alalajeista, tosin toissijainen.

On ilmeistä, että imperialistisessa valtiossa sotilasvallan ja teollisuusvallan blokin vaikutus on suuresti kasvanut, että sotilasbyrokratian valta vaarantaa demokraattisia instituutioita. Sen vuoksi sotilasvallan erottaminen erityiseksi tutkimuskohteeksi on täysin aiheellista.

Toisena suuntana on lainkäytöllisen vallan (tuomiovallan) ja hallinnollisen vallan keskinäisen suhteen tutkimus, joka on viime vuosina tuntuvasti aktivoitunut. Vaikka ranskalaiset sosiologit julistavatkin periaatetta, ettei ole »vapautta siellä, missä tuomiovaltaa ei ole erotettu toimeenpanovallasta», oikeudenhoitokäytännön analyysi osoittaa, että tuomiovalta on pohjimmaltaan valtiovallan lisäke, että tuomarien riippumattomuus on pelkkä kuvitelma ja että tuomiovalta on vailla itsenäisen vallan arvostusta ja autonomiaa: sen todellinen asema muistuttaa pikemminkin hallinnon asemaa.[110] Tähän lohduttomaan johtopäätökseen kallistuvat monet sosiologit; he perustelevat sen lukuisilla tosiasioilla, jotka todistavat, että tuomiovallan riippumattomuus on todellisuudessa kaukana julistetuista periaatteista.

Nykyään ovat levinneet laajalle oppirakennelmat, joissa pääpaino asetetaan hallinnolliseen valtaan eikä tuomiovaltaan ja puolustellaan hallinnollisen vallan oikeutta aloitteellisuuteen päätösten teossa, itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen. Tässä ilmenee pyrkimys vapauttaa tuomiovalta ja hallinnollinen valta edustuslaitoksen valvonnan alaisuudesta ja tehdä siitä monopolien etujen varma puolustaja.

Politologiassa perustellaan hallinnollisen ja tuomiovallan jakoperiaatetta. Ydinajatuksena on se, että kumpikin valta esiintyy yksityisomistuksen puolustajana ja suojelijana. On merkillepantavaa, ettei nykyajan lakitiede määrittele laeissa hallinnollisen vallan rajoja. Tässä suhteessa ranskalainen hallintojärjestelmä eroaa anglosaksisesta järjestelmästä, jossa määritellään tarkoin hallinnollisen vallan valtaoikeudet ja tehtäväkenttä, ja muistuttaa saksalaista järjestelmää, jossa hallinto voi »järjestyksen ylläpitämisen nimessä» suorittaa laissa määrittelemättömiä toimenpiteitä.[111]

Sosiologien kannanotoissa valtaan saavat ilmauksensa kansalaispiirien moninaiset mielialat ja luokka-asenteet: hallinnollisen mielivallan pelko, tällaisen mielivallan puolustelu tai siihen kohdistuva vastalause yms.

Huomio kiinnittyy siihen seikkaan, että ranskankielisen poliittisen sanakirjan tekijät erottavat toisestaan nimellisen ja tosiasiallisen vallan (pouvoir nominal, de fait). Heidän mielestään vallankäyttö ei merkitse osallistumista hallitusvastuuseen, sillä hallituksella saattaa olla vain nimellinen, muodollinen valta; tosiasiallinen, todellinen valta kuuluu ryhmälle, jolla on suuret vaikutusmahdollisuudet hallitukseen.[112]

Tällainen lähestymistapa voisi olla tutkimukselle suureksi hyödyksi; asia ei kuitenkaan pääse ylimalkaista kysymyksenasettelua pitemmälle, ja tosiasiallisen vallan kantajat jäävät eräänlaisiksi varjo-olennoiksi, vaikka ne kuuluvat tiettyyn sosiaaliryhmään tai luokkaan ja niillä on tietty asema kapitalismin aikaisten luokkasuhteiden järjestelmässä. Porvariston ideologit ovat vastahakoisia raottamaan pääoman vallankäyttömekanismia peittävää verhoa.

Monopolien diktatuuri vääristelee vallan vastuunalaisuusperiaatetta. Siksi vallankäytön keskeisiä ongelmia ovat vallan vastuunalaisuus kansalle, vallan demokraattisen valvonnan menettelytavat sekä kansanvallan suvereniteettiperiaatteen konkreettinen toteuttaminen.

Melkoista jalansijaa on saanut teoria vallan moneudesta. Siinä saa ilmauksensa vallan varsinaisesti sosiologinen tarkastelutapa, sillä kaikista myönteisistä ja järkeenmenevistä näkökohdistaan huolimatta vallanjakoteoria käsittelee valtaa enimmäkseen sen valtiollisen rakenteen kannalta. Kuten on voitu todeta, teoriaa vallan moneudesta kehittelevät lähinnä hallintotieteilijät, oikeussosiologit ja oikeustieteilijät. Vallan moneuden kannattajille on leimallista laajakantoinen asennoituminen, he erottavat valtiovallan lisäksi melkoisen määrän muita vallan muotoja: taloudellisen, sosiaalisen ja poliittisen vallan.

Aron on tämän aatteen innokkaimpia puolestapuhujia Ranskassa.[113] Jos kysymys olisi siitä, että yhteiskunnassa ei ole yksi eikä kaksi vallan subjektia, vaan paljon useampia (kapitalismin aikana taloudellinen valta kuuluu monopoleille, porvarilliselle valtiolle sekä yksittäisille liikeyrityksille), niin siihen ei olisi mitään huomauttamista. Aron tarkoittaa kuitenkin toisenlaista vallan »moneutta». Hän

pyrkii todistamaan, että vallankäyttäjänä voi olla mikä yhteiskuntaryhmä tai yksilö tahansa. On syytä tarkastella yksityiskohtaisesti hänen perustelujaan, joihin sisältyy sovittamattomia ristiriitoja.

Vallan moneus Aronin tulkitsemana on siinä, että varallisuuden ja vallan jakatuminen eivät ole missään yhteydessä toisiinsa, koska ne ovat eri asioita eivätkä kuulu yhteen.[114]

Taloudellisesta vallasta puheen ollen Aron esittää moneusoppinsa tueksi Parsonsin mainitseman esimerkin; Parsons vertaa valtaa rahaan, ts. esineeseen, joka voidaan jakaa, joskin epätasaisesti. Koska toisilla on hallussaan suurempi rahamäärä kuin toisilla, niin myös eri ihmisten valta on erilaista. Parsonsin mielestä olisi virhe väittää, että jollakulla ei ole ollenkaan valtaa, vaikka hänellä olisikin hyvin vähän rahaa (kymmenen senttiä).

Parsonsin kannan virheellisyys on Aronin mielestä siinä, että hän asettaa vallan riippuvaksi talouselämästä, rahasta, niin että jokainen osoittautuu vallankäyttäjäksi, olkoonpa hänen omaisuutensa kuinka vähäinen tahansa.[115] Ajatus vallan moneudesta viehättää kuitenkin Aronia.

Parsonsin teoria tulkitsee rahan ja vallan keskinäisen yhteyden vulgaaristi. Kerjäläinen, joka on saanut haltuunsa kymmenen sentin lantin, osoittautuu vallanjaossa yhtä täysivaltaiseksi osapuoleksi kuin miljardööri. Jos Aronin arvostelu kohdistuisi näitä karkean apologeettisia järkeilyjä vastaan, siihen voisi yhtyä. Mutta Parsonsin teoriassa häntä viehättää ajatus vallan jakautumisesta, oikeamminkin pirstoutumisesta, atomisoitumisesta häviävän pieniin osasiin, jotka kuuluvat useille subjekteille.

Työläinen, joka saa mitättömän pientä palkkaa kapitalistin tuloihin verrattuna ja jolla ei ole mitään vaikutusvaltaa päätösten tekoon, kuvataan — väärin kyllä — samanarvoiseksi vallankäyttäjäksi kuin kapitalisti. Todellisten valtasuhteiden vääristely Parsonsin ja Aronin tutkielmissa on karkeudessaan vertaansa vailla. Kuten monet objektiiviset tutkijat toteavat, imperialistisissa valtioissa on käynnissä vallan keskittyminen monopolien käsiin sekä valtiovallan ja monopoliyhtymien vallan yhteenkasvaminen. Aronin tapaiset antikommunismin ideologit sulkevat silmänsä elämän todellisilta tapahtumilta eivätkä kapitalismia puolustellessaan kaihda suoranaista vääristelyä. Demokraattisten edustuslaitosten oikeuksia kavennetaan milloin milläkin

tekosyyllä ja niiden valtuuksia siirretään monopolistisille klikeille ja valtarakenteille.

»Toimeenpanevia valtaoikeuksia» koskevassa opissa ilmenee selvästi yleinen tendenssi kohti parlamentin ja muiden edustuslaitosten oikeuksien kaventamista sekä lainsäädäntövallan tehtävien siirtämistä toimeenpanovallan kaikenlaisten teknokraattisten »varjokabinettien» ja »aivotrustien» hoidettavaksi. Laitokset, jotka eivät kuulu viralliseen valtarakenteeseen ja joita ei mikään luokittelumalli tunne, osoittautuvat kaikkivaltaisiksi. Sosiaalinen vastuunalaisuus valitsijakunnalle samoin kuin valtuuksien demokraattinen delegointi vinoutuvat.

Aronin mukaan valta ei ole globaali ja jakamaton potentiaali. Hän kirjoittaa, että mikäli mielitään saada tietää, kuka käyttää valtaa suuryhtymässä, kunnallishallituksessa, tehtaalla, armeijassa ja valtiossa, on päästävä eroon pyrkimyksestä palauttaa valta yhtenäisiin perusteisiin: taloudellisiin, juridisiin tai filosofisiin; luopuessaan filosofisesta lähestymistavasta hän sotkeutuu ratkaisemattomiin ristiriitoihin.

Kun teoriassa julistetaan vallan moneuden periaatetta, niin käytännössä osoittautuu, ettei mitään moneutta olekaan, vaan valta keskittyy jatkuvasti monopolien käsiin. Aronin mielestä yksi hallintojärjestelmän vakavuuden kohottamiskeinoja on vallan personalisaatio eli Weberin terminologian mukaan sen karismaattisen luonteen tehostaminen. Kuten Aron väittää, Ranskan parlamenttijärjestelmien heikkoutena on ollut »vallan anonyymius», valitsijoiden ja valtiomiehen välisen suoran yhteyden puute.[116]

Puolustaessaan henkilökohtaista hallitusvaltaa Aron toteaa yleisluonteiseksi tendenssin kohti vallan personalisaatiota yhdessä henkilössä, virkakoneiston osuuden kohoamista ja sen valtaoikeuksien laajenemista sekä parlamenttien muuttumista suvereniteetin symbolisiksi kantajiksi. Nämä prosessit ja vallan moneus eivät kuitenkaan sovi yhteen, ne sulkevat pois toisensa. Aron ei ole sitä huomaavinaan. Hän pyrkii todistamaan, että vallankäyttäjänä saattaa olla mikä yhteiskuntaryhmä tai yksilö tahansa, ja samalla kannattaa teoriaa valtaeliitistä.

Aron erittelee kaksi Pareton esittämää eliittimääritelmää. Kuten tunnettua, toisen mukaan eliittiin kuuluvat kaikki menestyvät: viuluvirtuoosi, hallituksen päämies, ylin toimitusjohtajakerros samoin kuin kaikki muutkin

alallaan menestyvät ihmiset. Toisen määritelmän mukaan eliittiin on luettava ne, jotka toimivat poliittisen johtotoiminnan piirissä. Siksi Aronin mielestä on väärin lukea eliittiin kaikkia alallaan menestyviä. Eliittiin kuuluvuus ei riipu tehtävien taitavasta hoidosta, vaan asianomaisen asemasta ja vallasta.

Aron toteaa, että jokaisessa ryhmässä on havaittavissa monenlaista arvojärjestystä. Eräät yksilöt pystyvät vallankäyttöön, ts. heillä on kyky määrätä muiden yksilöiden toiminnasta virallisen valta-asemansa ansiosta; sen sijaan toisten vaikutusvalta perustuu heidän arvostukseensa. Se, mitä havaitaan ryhmässä, pätee koko yhteiskuntaan, missä ihmisille kuuluu määräysvaltaa heidän virallisen asemansa, johtopaikkansa, arvovaltansa ja kansalaiskuntonsa mukaisesti. Aron lähtee porvarillisen tieteen perinteisestä eronteosta henkisen ja fyysisen vallan kesken. Henkisen vallan haltijat vaikuttavat ihmismieliin ja arvojärjestelmiin ja nojautuvat normien kunnioitukseen. Fyysisen vallan haltijat sitä vastoin pakottavat tiettyyn käyttäytymiseen voimankäyttöön nojaten. Aronin oppi hallitsevasta eliitistä lähtee siitä, että vain harvat pystyvät käyttämään voimaa.

Näin ollen paljon puhuttu vallan moneus osoittautuu Aronin opissa harvaliston vallaksi ja ilmenee siinä, että valta keskittyy yhden henkilön käsiin, että yksityiset ryhmät monopolisoivat vallan kapitalistisessa yhteiskunnassa ja syrjäyttävät työtätekeviä yhteiskunnallisten hallintotehtävien hoidosta. Jos jätetään syrjään demagoginen sanahelinä demokratiasta, niin Aronin valtaoppi osoittautuu todellisuudessa totalitaariseksi eikä demokraattiseksi, ts. sitä vaivaavat samat puutteellisuudet, joita vastaan hän on niin kärkäs hyökkäämään.

Vallan moneutta koskevassa opissa sekoitetaan ongelman eri puolia ja käsitteitä puhumattakaan sisäisistä ristiriidoista, joihin sen kannattajat ajautuvat.

Antagonistisessa yhteiskunnassa valta ei voi kuulua samanaikaisesti sekä sorretulle että hallitsevalle luokalle lukuun ottamatta sellaisia perin harvinaisia historiallisia tilanteita kuin kaksoisvalta Venäjällä. Lenin piti kaksoisvaltaa väliaikaisena tilana, poikkeuksena, joka vain vahvistaa säännön: »On aivan varmaa, että tällainen yhteenpunoutuma *ei voi* kauan kestää. Valtiossa *ei voi olla* kahta valtaa. Toisen niistä täytyy hävitä.»[117] Lenin toisti tämän

ajatuksen useaan otteeseen: »Valtiossa ei voi olla kaksoisvaltaa.»[118]

Kysymys ei ole vallan kuulumisesta jollekin organisaatiolle, vaan vallan täydellisyydestä, joka kuuluu riistäjäluokalle ja jota se ei voi jakaa riistetyn luokan kanssa. Tietysti riistäjäluokkien (feodaaliherrojen ja porvariston liittoutuminen proletariaattia vastaan tai proletariaatin ja talonpojiston liittoutuminen porvaristoa vastaan tähtää vallan ottoon, hallussapitoon ja käyttöön, mutta riistäjäluokan ja riistetyn luokan yhteinen osallistuminen vallankäyttöön on mahdotonta, ne eivät voi jakaa valtaa keskenään sen tasa-arvoisina subjekteina, kuten eräät porvarilliset sosiologit (Aron, Lhomme ym.) väittävät.

»Pluralistisen» valtakäsityksen kannattajat kuvailevat vallan muotoja ja pitävät niiden »moneutta» demokratian tunnusmerkkinä, mutta he eivät pysty palauttamaan vallan muotoja yleisiin perusteisiin. Pluralistit eivät huomaa, että vallan peruslajit nykyajan kapitalistisessa yhteiskunnassa ovat monopolien vallan ilmauksia. Valtalajien moneus ei todista demokraattisuudesta vaan päinvastoin yksilön moninaisia elämänilmauksia valvovan pääoman vallan diktatorisesta, totalitaarisesta luonteesta.

Sen vuoksi vallan moneutta koskevien teorioiden kannattajat joutuvat nykyään tunnustamaan tietyin varauksin vallan keskittymisen hallitsevan eliitin käsiin. Parsons ja Lynd arvelevat, että vallan kokonaismäärä on rajoitettu ja että toisen ryhmän vallankäytön kasvu tapahtuu yleensä toisen ryhmän vallankäytön kustannuksella. Vaikka heidän mallinsa muistuttaa perinteistä käsitystä valtasuhteesta kahden vallankäyttäjän välisenä kilpailuna, jolloin kumpikin edustaa valtaa — olkoonkin että hyvin vähäistä —, niin se ei sulje pois vallan keskittymistä tietyn ryhmän käsiin. Luokkaluonteensa puolesta hallitsevan luokan valta on jakamaton.

Arvostelemiemme teorioiden metodologinen perusvirhe on siinä, että ne sekoittavat yksilöiden välillä tai pienryhmissä (perheessä) vallitsevat dominointi- ja valtasuhteet luokkien kesken vallitseviin herruus- ja valtasuhteisiin, vaikka ne ovatkin laadullisesti erilaisia ilmiöitä. Luokkien väliset valtasuhteet rakentuvat erityisen dominointijärjestelmän pohjalle, jolloin toisen luokan tahto alistetaan toisen luokan tahdolle; ne eroavat esimerkiksi hallitsevan luokan sisäisistä valtasuhteista, jotka mahdollistavat vallan

jakautumisen hallitsevan luokan eri kerrostumien kesken, jolloin porvariston eri ryhmittymät pääsevät vuoron perään valtaan[119] tai käyttävät valtaansa samanaikaisesti liittoutuen toistensa kanssa.

Nämä kirjoittajat julistavat vallankäytön päätavoitteeksi yhteishyvän samoin kuin yksityisen henkilön hyvinvoinnin turvaamisen. Käytännössä asianlaita on kuitenkin toisin: yksilö osoittautuu voimattomaksi vallan edessä, pelkäksi leikkikaluksi esivallan käsissä.

Monopolien valta, joka on imperialistisen porvariston demokratianvastaisen luonteen ja riistäjäolemuksen keskitetty ilmaus, ulottuu kapitalistisen yhteiskunnan ja yksilön elämän kaikille aloille ja pyrkii alistamaan ne hallintaansa.

Yhteenvetona voi sanoa, että valtatyyppien ja -lajien eriytyminen on tulosta historiallisesta kehityksestä, jossa yhteiskunnallisen työnjaon ohella ratkaiseva merkitys on luokkasuhteiden muodostumisella, vaikka marxilaisuuden vastustajat sivuuttavatkin ne luokittelumalleissaan. Pätevän valtaluokittelun rakentaminen on mahdollista vain yhteiskuntataloudellisen muodostuman marxilaisen käsityksen sekä luokkakantaisen lähestymistavan pohjalla, jolloin otetaan huomioon vallan säätelemien objektiivisten yhteiskuntasuhteiden laadullinen erikoisluonne.

2. luku

TALOUDELLINEN JA SOSIAALINEN PAKOTUSJÄRJESTELMÄ

1. VALTA VIERAASEEN TYÖHÖN

Julkinen valta luokkayhteiskunnassa on monimutkainen ja pitkälle eriytynyt järjestelmä, jonka rakenteellisia elementtejä ja osa-alueita ovat — kuten edellä mainitsimme — taloudellinen, sosiaalinen, poliittinen ja ideologinen valta. Kapitalistisessa yhteiskunnassa nämä valtalajit ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja täyttävät erilaisia tehtäviä, joiden tarkoituksena on hallitsevan luokan etujen puolustaminen. Niiden tehtäväkenttä valtasuhteiden järjestelmässä samoin kuin niiden käyttämät menettelytavat ovat kuitenkin varsin erilaisia, kullakin niistä on omat erikoispiirteensä, ja ne kaipaavat yksityiskohtaista tutkimusta säätelemiensä yhteiskunnallisten suhteiden ominaislaadun mukaisesti. Huomautettakoon myös, että nykyajan ideologisen taistelun erikoisuuksia on taloudellisten ongelmien osuuden kasvu. Aikalaisemme tuntee tavallista voimakkaampaa mielenkiintoa sellaisiin kysymyksiin kuin taloudellisen ja poliittisen vallan keskinäinen suhde.

Sen vuoksi ideologinen taistelu näiden kysymysten ympärillä kärjistyy. Palautettakoon tässä yhteydessä mieliin, että konvergenssiteorian olemukseen kuuluvat spekulaatiot, jotka koskevat vallankäyttöä yrityksessä ja sen ulkopuolella, yhteiskunnan toiminta-aloilla.

Tämä kuuluu asiaan, koska taloudellinen valta antaa avaimen useimpien poliittisten tapahtumien sekä nykyajan oikeusopillisten teorioiden ymmärtämiseen.

Taloudellisen vallan erityinen merkitys johtuu siitä, että aineelliset, taloudelliset suhteet esittävät yhteiskunnallis-

ten suhteiden kehityksessä keskeistä, ratkaisevaa osaa, että ne muodostavat yhteiskunnan perustan ja ovat luonteeltaan muita suhteita pysyvämpiä.

On tietysti tehtävä ero objektiivisten taloudellisten suhteiden ja niitä sääntelevään taloudelliseen vallankäyttöön liittyvien tahtoperäisten suhteiden välillä. Siksi taloudellisen perustan määräävää osuutta ei saa sekoittaa taloudelliseen vallankäyttöön. Kyseessä ovat periaatteellisesti erilaiset asiat. Siitä huolimatta taloudelliset valtasuhteet ovat kiinteämmässä yhteydessä yhteiskunnan perustaan kuin muut valtasuhteet, mikä antaakin niille erityisen merkityksen, josta lännen sosiologit, politologit ja oikeustieteilijät ovat jossakin määrin tietoisia.

Kuten tunnettua, porvarillisen vallankumouksen ajoista lähtien Ranskassa on esiintynyt useita hallintojärjestelmiä; valtiolaivan peräsimessä on parlamentin sisäisten voimasuhteiden vaihdellessa ollut useita porvariston ryhmittymiä sen yksityisistä edustajista puhumattakaan. Poliittisen vallan rakenne ja muodot ovat kokeneet tuntuvia muutoksia, vaikka vallan luokkaolemus on pysynyt muuttumattomana.

Poliittisen vallan kokemien lukemattomien muodonvaihdosten taustalla tuntuu sitäkin hämmästyttävämmältä se tosiasia, että pääoman taloudellinen valta on 1900-lukuun asti selviytynyt poliittisista kriiseistä ja syvällekäyvistä sosiaalisista järkytyksistä yleisesti ottaen vahingoittumattomana. Monista sosiologeista näyttää käsittämättömältä paradoksilta se, että äärivallankumouksellisten radikalismista ei jää jälkeäkään, kun tulee kysymys monopolien herruuden taloudellisista perusteista. Tässä ilmenee pikkuporvarillisen vallankumouksellisuuden rajoittuneisuus. Kommuunikin arasteli kajota kapitalistien taloudelliseen valtaan ja jätti pankit pakkoluovuttamatta, vaikka sillä oli hallussaan poliittinen valta. Vasta Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous Venäjällä antoi ensimmäisen kerran musertavan iskun porvariston taloudelliselle vallalle ja kukisti sen ainiaaksi ihmisen harjoittaman toisen ihmisen riiston mukana. Ymmärtämättä yhteiskuntakehityksen lainmukaisuuksia ei voida selittää tieteellisesti porvariston taloudellisen vallan kukistamista ja hävittämistä Neuvostoliitossa ja muissa sosialistisen ystävyysliiton maissa sosialistisen vallankumouksen tuloksena. Menetettyään toivonsa pääoman vallan palauttamisesta nykyajan antikom-

munismi yrittää perustella sitä paikkansapitämätöntä teesiä, että porvariston taloudellisen ja poliittisen vallan hävittäminen on sattuma eikä laki, joka pätee myös länsimaihin, että se on »historian syrjähyppy», joka ei enää koskaan toistu.

Ideologisissa aaterakennelmissa imperialismin taloudellinen valta kuvataan järkkymättömäksi. Täten naamioidaan sen luokkaolemusta ja sosiaalisia tehtäviä. Ideologinen taistelu näiden kysymysten vaiheilla on välittömässä yhteydessä oikeustieteen ongelmiin, sillä sosiologit ja taloustieteilijät turvautuvat usein valta- ja alistussuhteiden muodollislakitieteelliseen tulkintaan.

Marxismi-leninismin klassikot kehittelivät oppia taloudellisesta vallasta leppymättömässä taistelussa antikommunismia vastaan. Tämä oppi pohjautuu marxilaisen kansantaloustieteen, filosofian, tieteellisen kommunismin, valtio- ja oikeusopin selvittämiin ihmisyhteiskunnan, sen taloudellisen perustan, tuotantosuhteiden kehityksen lainmukaisuuksiin.

Marx ryhtyi tutkimaan porvariston taloudellista valtaa jo ensimmäisissä teoksissaan, mutta vasta »Pääomassa» sen olemus ja erityislaatuiset tunnusmerkit tulivat selvitetyiksi tiivistetysti ja kaikinpuolisesti. Marx kirjoitti: »Omistus on joka tapauksessa eräänlaista valtaa. Kansantaloustieteilijät nimittävätkin pääomaa 'vallaksi vieraaseen työhön'. Näin ollen edessämme on kaksi vallan lajia: toisaalla omistuksen, ts. omistajien valta ja toisaalla poliittinen valta, valtiovalta.»[120]

Pääoman taloudellisen vallan olennaisia tunnusmerkkejä ovat ensinnäkin kapitalistin (kapitalistiluokan) tahdon herruus ja hänen johtajuutensa tuotantovälineiden yksityisomistukseen ja työväen riistoon perustuvassa työprosessissa; toiseksi erityinen taloudellinen organisaatio, joka varmistaa sekä yksityisen kapitalistin että koko kapitalistiluokan valta-aseman ja auttaa porvaristoa riistämään palkkatyötä ja anastamaan lisäarvon; kolmanneksi taloudellisten pakotusmenetelmien käyttö muiden menetelmien ohella; neljänneksi erityinen työnteon sääntely, kapitalistisen yrityksen järjestyssäännöt ja yhteiskunnan oikeusnormit sekä viidenneksi taloudellisten prosessien johtaminen yksinomaan riistäjien itsekkäiden etujen ja tarkoitusperien mukaisesti.

Taloudellinen valta on tieteellinen abstraktio, joka kuvastaa todellisuuden tiettyä puolta; taloudellisia suhteita

sellaisinaan säätelee paitsi taloudellinen myös poliittinen valta.

Taloudellisten suhteiden pääsisältönä ovat, kuten Marx toteaa, tuotantovälineiden omistus- ja hallintasuhteet, valta työläisiin, jotka on erotettu tuotantovälineistä ja joita riistetään »kapitalistin vallan alaisuudessa». Teollisuudessa ylin valta esiintyy pääoman attribuuttina, ja työntekijä kokee sen »vieraan tahdon vallaksi». Vähitellen syntyy ja kehittyy sovittamaton ristiriita tuotannon yhteiskunnallisen luonteen ja »erillisten kapitalistien yksityisen vallan» välille.[121]

Nämä marxilaisuuden väittämät antavat riittävän täydellisen ja selvän kuvan taloudellisen vallan luokkaolemuksesta. Taloudellinen valta yksityisen kapitalistisen yrityksen puitteissa liittyy elimellisesti ja erottamattomasti kapitalistiluokan taloudelliseen valtaan koko porvarillisen yhteiskunnan mitassa.

Taloudellisen vallan sisäinen rakenne on poikkeuksellisen monimutkainen, siinä esiintyy useita tasoja ja riippuvuussuhteiden järjestelmiä. Siitä huolimatta taloudellisen vallan ensisijaisena tunnusmerkkinä on Marxin mukaan tuotantovälineiden omistajan valtatahdon herruus työprosessin osanottajiin, tuotantovälineitä omistamattomien työntekijöiden riistäminen ja heidän työtulostensa anastaminen. Siinä on asian ydin.

Monet sosiologit ja taloustieteilijät määrittelevät usein taloudellisen vallan vallankäyttäjän tahdon dominoinniksi. Tällainen näkemys pitää tietyssä mielessä paikkansa.

Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että nämä tiedemiehet tunnustaisivat vallan olennaisen tunnusmerkin, nimittäin yksityisomistajan herruuden. Useimmiten tämä tunnusmerkki joko kielletään tai sivuutetaan vaieten, ikään kuin sitä ei olisi olemassakaan. Määritellessään taloudellista valtaa Aron käyttää näitä »puhetaidollisia vaikenemiskuvioita»: »Jos vallalla tarkoitetaan kykyä determinoida ihmisten käyttäytyminen ja vaikuttaa tapahtumien kulkuun, niin taloudellisella vallalla on ymmärrettävä sellaista valtaa, jonka kohteena ovat ihmiset ja taloudelliseen järjestykseen liittyvät ilmiöt; tämä valta kuuluu eräille yksilöille, koska niillä on tietty taloudellinen asema ja paikka tuotanto- ja jakeluprosessissa.»[122]

Edellä puhuimme jo yksityiskohtaisesti sen näkemyksen vajavaisuudesta, että valta on kyky determinoida ihmisten käyttäytyminen, vaikuttaa siihen. Tällainen kyky on paitsi

vallalla myös varsin monenlaisilla yhteiskunnallisilla ilmiöillä. Itse valta, mm. taloudellinen valta on ihmisten välisenä tahdonvaraisena yhteiskunnallisena suhteena määräytynyt kehityksessään yhteiskunnan objektiivisista aineellisista elämänehdoista. Sen vuoksi viittaus kykyyn vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen sotkee asian, se ei tuo ilmi vallan, mm. taloudellisen vallan ominaislaatua eikä vastaa perustavaa laatua olevaan kysymykseen: kuka käyttää taloudellista valtaa ja minkälaiseen aineelliseen erityisasemaan vallankäyttö perustuu?

Tällainen kysymyksenasettelu on vallan analyysin ytimenä. Huomattakoon, että juuri tämän kysymyksen sosiologit sivuuttavat useimmiten vaikenemalla, vaikka eräissä tapauksissa heidän on pakko tunnustaa taloudellisten valtasuhteiden osapuolienepäyhdenvertaisuus ja vaikka joskus he osuvatkin melko lähelle totuutta.

Lännen sosiologit tapaavat erottaa kolmenlaiset taloudelliset suhteet, mm. sellaiset suhteet, joiden osapuolet ovat keskenään tasa-arvoisia. Täydelliseen yhdenvertaisuuteen perustuvat suhteet ovat heidän mielestään ajateltavissa vain ihanteena, todellisuudessa niitä ei esiinny tai ne eivät voi pysyä kauan pystyssä. Tässä näkemyksessä ilmenee sosiaalisen epäyhdenvertaisuuden absolutisointia.

Toinen suhdelaji tulee kysymykseen päinvastaisessa tilanteessa, jolloin toisen (vallanalaisen) osapuolen merkitys on olematon ja jolloin toinen (valtaapitävä) osapuoli käyttää jakamatonta valtaa. Tässä tapauksessa epäyhdenvertaisuus on luonteeltaan ehdoton, sillä vallanalainen osapuoli ei suinkaan vastusta valtaapitävää osapuolta, vaan noudattaa tämän tahtoa. Tämä on niin ikään abstraktinen malli, toinen äärimmäisyys; sosiologien mielestä sillä on kuitenkin paljon vankempi todellisuuspohja kuin edellisellä mallilla: kyseessähän oli yksinvaltius, ehdoton valta, joka muutti ihmisen orjaksi, tai sitten monopolien totalitaarinen määräysvalta fasismin aikana.

Lopuksi todetaan sellainenkin tapaus, jolloin valtasuhteen osapuolien vuorovaikutuksesta koituu viime kädessä eräänlainen myönteinen tulos, nimittäin toisen osapuolen ylivalta toiseen nähden, mikä ilmenee määräävänä vaikutuksena. Koska toisen osapuolen toiminta kohtaa vastustusta toisen osapuolen taholta, niin loppujen lopuksi syntyy ja vakiintuu jommankumman osapuolen ylivalta, ja tämä osapuoli osoittautuukin vallan subjektiksi.[123] Tämän käsityksen mu-

kaan kumpikin osapuoli vaikuttaa tietyllä tavalla toiseen osapuoleen, mutta tutkijaa kiinnostaa vain näiden voimien välinen ero; siksi eräät sosiologit puhuvatkin määräävästä vaikutuksesta, eräänlaisesta vallan määrästä toisen osapuolen yliotteena toiseen nähden. Tämä näkemys todistaa melkoisesta todellisuustajusta, se paljastaa osapuolien keskinäisten suhteiden luonteen, ja siksi tuntuu hyvin mielenkiintoiselta tarkastella valtaa toisen osapuolen herruutena, dominointina toiseen nähden.

Grozier'n mukaan valta on A:n kyky panna B:n tekemään sitä, mitä hän muuten ei tekisi.[124] Hänen mielestään tämä määritelmä on periaatteessa oikea, mutta kuvastaa vain osaa todellisuutta — A:n vaikutusta B:hen — eikä ota huomioon B:n vaikutusta takaisin A:han. Grozier arvelee, että valtaa on tarkasteltava sopimuspohjaisten suhteiden kannalta eräänlaisena taistelun ja keskinäisten myönnytysten resultanttina, kompromissiksi laukeavan vastakkaisten voimien kisailuna.

Monien muiden sosiologien mielestä vallan perustana on eri ihmisten tahtojen välinen taistelu. Valta käsitetään tällöin tahtojen yhtymisen tai yhteentörmäyksen tulokseksi. Yleistahto syntyy yksilöllisten tahtojen yhtymisestä tai vastakkainolosta, jolloin ne vastustavat toisiaan ja lopulta pääsevät tasapainoon keskenään.

Esitetyissä määritelmissä joitakin vallan tunnusmerkkejä ylikorostetaan ja käsitetään perusteettomasti universaaleiksi. Tahtojen konfliktia ja vastakkainoloa on tietysti havaittavissa kapitalismin aikaisissa valtasuhteissa. Mutta tästä ei suinkaan seuraa, että tämä tunnusmerkki kuuluu ehdottomasti vallan luonteeseen myös sosialismin vallitessa, jolloin riistäjäluokat on hävitetty. Lisäksi tarkasteltavana olevat teoriat eivät selvitä tahtojen konfliktin luokkataustaa, ne asettavat kysymyksen abstraktisessa muodossa.

Esimerkiksi Lhomme pitää lähtökohtanaan sitä yleismääritelmää, että valta on »tiedostettu kyky determinoivaan vaikutukseen». Hän yrittää konkretisoida tätä määritelmää soveltaen sitä taloudelliseen valtaan ja käsittää taloudellisen vallan »tiedostetuksi kyvyksi determinoivaan taloudelliseen vaikutukseen tarkoituksena saada taloustoiminta determinoiduksi toiminnaksi».[125] Taloudellisen vallan erikoisluonne on hänen mielestään siinä, että tämä valta on tendenssi, joka kohtaa enemmän tai vähemmän voima-

kasta vastustusta. Käsitys vallasta kahden vastakkaisen tendenssin välisen taistelun tuloksena kuvastaa kapitalismin aikana talouselämän piirissä käytävää kilpataistelua eikä suinkaan merkitse luokkataistelun tunnustamista. Kilpataistelun toteaminen on tarkoitettu verhoamaan luokkataistelua, se esitetään eräänlaiseksi kilpailuksi »sosiaalisen kumppanuuden» hengessä.

Toisiaan vastustavien osapuolien piiriin luetaan usein periaatteellisesti erilaiset ilmiöt: kapitalisti ja ammattiyhdistys, kaksi keskenään kilpailevaa yhtiötä yms. Itse asiassa taloudellisten valtasuhteiden osapuolet eroavat toisistaan olennaisesti. Taloudellinen valta kapitalismin aikana säätelee ainakin kolmenlaisia taloudellisia suhteita: a) työläisten ja kapitalistien välisiä suhteita yksityisissä yrityksissä, b) työläisten ja kapitalistien välisiä suhteita koko maan mitassa, jolloin molemmat esiintyvät luokkina, sekä c) kapitalistien keskinäisiä suhteita.

Kapitalistien välistä kilpailua, heidän tahtojensa yhteentörmäystä ei missään tapauksessa saa samastaa porvariston ja proletariaatin, kahden vastakkaisen luokan väliseen taisteluun. Juuri tällaisen perusteettoman analogian varaan rakentuu käsitys taloudellisesta vallasta kumppaneiden välisenä konfliktina.

Työläisiä edustavat kansalaisjärjestöt ja kapitalistia edustava yrityksen hallinto eivät ole valtasuhteiden tasa-arvoisia osapuolia. Sosiaalinen kumppanuus ei tule kysymykseenkään. Työkollektiivi enempää kuin ammattiyhdistyskään eivät kapitalismin aikana ylipäänsä ole taloudellisen vallan subjekteja ja kantajia. Työväestö on riiston ja kurissapidon kohteena.

Pääoman taloudellisen vallan tärkein ja olennaisin tunnusmerkki on siinä, että kapitalistin tahdon herruus saa materiaalisen, esineellisen ilmauksen kapitalististen tuotantosuhteiden järjestelmässä, joka varmistaa pääoman tinkimättömän määräysvallan riistettävään työhön. Myytti »tasa-arvoisten sosiaalisten kumppaneiden» — kapitalistien ja työläisten — yhteisestä vallankäytöstä on asian ilmeistä vääristelyä.

Edellä mainitsimme, että uusimmissa teorioissa valtaa tarkastellaan osapuolien käytännöllisen taistelun tasolla, erillään siitä yhteiskunnallisesta organisaatiosta, joka turvaa jonkin osapuolen valta-aseman; organisaation merkitys ignoroidaan. Tällainen lähestymistapa on varsin leimallista

taloudellisen vallan uuspositivistiselle tulkinnalle, jolloin valtasuhdetta tarkastellaan irrallaan sen subjektien ja kantajien todellisesta asemasta ja ignoroidaan niiden luokkaluonne.

Luonnehtiessaan taloudellisia ja sosiaalisia valtasuhteita sosiologit käyttävät luokka-käsitettä vain aniharvoissa tapauksissa (ja silloinkin vääristellysti ja epäasiallisesti) pitäen parempina käsitteitä »painostusryhmä», »etujärjestö» jne.

Lhomme asettaa kysymyksen luokan tunnusmerkeistä, jotka luonnehtivat luokkaa vallan subjektina ja kantajana. Tällaisia tunnusmerkkejä on hänen mielestään kaksi: ensinnäkin materiaalinen tunnusmerkki — luokan tehtävä — ja toiseksi ideaalinen — luokan tietoisuus.[126] Eräässä varhaisteoksessaan hän määrittelee luokan ihmisryhmäksi, joka suorittaa tiettyä yhteiskunnallista tehtävää ja on tietoinen siitä, että sillä on käytettävissään valta, joka riittää turvaamaan tämän tehtävän hoitamisen.[127] Kyseessä on vallan idealistinen tulkinta, joka johtaa luokkaherruuden tietoisuuden piiriin kuuluvista ilmiöistä. Tietoisuustekijä on tietenkin tärkeä, muttei ratkaiseva. Vallanhimo ja tietoinen valtapyrkimys eivät ilmeisesti riitä turvaamaan todellista vallankäyttöä.

Luokan tunnusmerkkejä ja sen suhtautumista valtaan Lhomme tulkitsee ylipäänsä hyvin epäselvästi. Esimerkiksi hän näkee suurporvariston eroavuuden ylimystöstä, suurmaanomistajista siinä, että suurporvaristo työskentelee, suorittaa johtotyötä, hallintotyötä, joka on erityisen suuripalkkaista toimintaa, jne. Tämä on yksi apologeettisen taloudellisen ja poliittisen teorian väittämiä, jotka marxilaisuus on jo ajat sitten hylännyt. Kuvaavaa kyllä analysoidessaan kapitalistin vallankäyttöä yksityisessä yrityksessä sosiologit osoittavat tiettyä todellisuudentajua, joka kuitenkin pettää, kun on kyse luokkasuhteiden kokonaisjärjestelmästä.

Suuri metodologinen merkitys tämäntapaisten teorioiden arvostelulle on Leninin luokkamääritelmällä, jossa painotetaan luokan suhdetta tuotantovälineisiin ja sen erityistä paikkaa ja osuutta yhteiskunnallisen tuotannon järjestelmässä. Kapitalismin vallitessa porvaristo anastaa paitsi tuotantovälineet myös taloudellisen vallan, johon proletariaatilla ei ole mitään osuutta. Siksi on epämielekästä puhua vallankäytöstä sorretun luokan määritelmässä.

Eräät tiedemiehet määrittelevät yrittäjän vallan kyvyksi panna työläiset toimimaan tietyllä tavalla. Selvittäessään tämän vallan sisältöä he toteavat, että se ilmenee työntekijöiden käyttönä sekä määräysvaltana heihin; työnantaja on tällöin ainoa päätöksentekijä liikkeenhoitoon liittyvissä asioissa, yrityksen yleispolitiikan määrittelyssä. Todettakoon, että oikeuskäytännössä on selvästi havaittavissa pyrkimys tulkita työnantajan valta edellä mainitussa väljässä merkityksessä, suorastaan yksinvaltiutena.

Lesire-Ogrel erottaa vallanjakoteorian kannattajien tapaan kolme kapitalistin sosiaalisen vallan lajia: »lainsäädäntövallan», joka saa ilmauksensa oikeudessa antaa yrityksen työprosessia sääteleviä järjestyssääntöjä, »tuomiovallan», joka ilmenee pakkokeinojen käyttönä järjestysrikkomusten sattuessa, sekä »toimeenpanovallan», oikeuden komentaa työprosessin aikana.[128] Tällainen jako on tietysti suhteellista, kapitalistihan ei tunnusta mitään vallanjakoa. Työnantajien iskulause, jossa julistetaan, että valta yrityksessä ei ole jaettavissa, kuvastaa selvästi kapitalistin mentaliteettia ja yrityksen sisäisiä valtasuhteita.

Prioure t'n kynästä on lähtenyt eräs uusimpiin lukeutuva tutkielma, jossa tuodaan ilmi kapitalistin vallan diktatorinen luonne. Sen tunnusmerkkeinä mainitaan pohjimmaltaan keskiaikainen näkemys yrityksestä läänitystilan tapaisena yksityisomaisuutena, jonka hallintaan kukaan ei saa sekaantua, ja pyrkimys antaa vallalle absoluuttinen luonne, estää vastakkaisen vallan tai jonkinlaisen vastavoiman syntyminen. Työnantajan ja työntekijöiden keskinäiset suhteet luonnehditaan isännän ja oikeudettomien palvelijoiden välisiksi suhteiksi, joita tavanomaisen kirjoittamattoman oikeuden normit sääntelevät.[129] Ihmeellistä kyllä, huomauttaa Priouret sarkastisesti, tämä feodalismin jäänne on säilynyt nykypäiviin asti. Ei voi olla hämmästymättä, lisäämme puolestamme, että pääoman jakamattoman diktatuurin oloissa porvariston puolestapuhujat julkenevat puhua osapuolien tasa-arvoisuudesta vallanjaossa yms. Nämä väittämät ovat porvarillisen ideologian kyynisyyden huipentuma, ne eivät alkuunkaan vastaa tosiasioita. Kapitalistin vallankäytön kriittinen arvioiminen on luonteenomaista muillekin lännen sosiologeille, jotka pitävät välttämättömänä rajoittaa kapitalistin valtaa ensinnäkin valtion toimesta, toiseksi yrityksen edustuselinten taholta ja kolmanneksi muiden kapitalistien kilpailun tuloksena.

Esitetyt toimeenpiteet ovat kuitenkin luonteeltaan puolinaisia eivätkä kajoa pääoman vallan perusteisiin.

John Galbraith toteaa, että vallankäytön ongelma tuotantoelämän piirissä ei pitkään aikaan saanut valaistusta tieteellisissä tutkielmissa; porvarillisen kansantaloustieteen klassikot eivät juuri omistaneet huomiota tälle kysymykselle. Galbraithin mielestä Marx asetti ensimmäisenä taloudellista valtaa koskevan kysymyksen ratkaisun tieteelliselle pohjalle, ja hänen johtopäätöksensä pääoman omistajien rajoittamattomasta vallasta, joka muuttaa valtion alaisekseen toimikunnaksi, oli historiallisesti oikeutettu. Galbraith vääristelee kuitenkin taloudellista valtaa koskevaa marxilaista teoriaa, kun jättää siitä pois käsityksen pääoman herruudesta työhön, kapitalistien herruudesta työläisiin taloudellisen vallan ytimenä. Hän pelkistää taloudellisen vallan ongelman pääasiassa kilpailevien yhtiöiden keskinäisiksi suhteiksi.[130] Luokkaherruudessa piilevä vastakohtaisuus tulee täten korvatuksi kilpailijoiden, saaliinjaon osapuolien tavanomaisella konfliktilla.

Monet lännen sosiologit tunnustavat työläisten tiukan alistussuhteen työnantajaan yrityksen sisällä ja jopa sen ulkopuolellakin, mutta puhuvat samalla jonkinlaisesta työläisten edustamasta »vastavallasta». Termi »vastavalta» saattaa epäselvyytensä vuoksi aiheuttaa väärinkäsityksiä. Voi syntyä harhakuva, että vastavalta on jonkinlainen valta. Itse asiassa niin kauan kuin kapitalistinen yritys on yksityisomistuksessa, siinä esiintyy yksi ainoa taloudellinen valta — pääoman valta; on selvää, ettei työläisillä ole taloudellista valtaa, koska kapitalistin tahto dominoi. Vaikka valtasuhteet kuvastavatkin toisen luokan rakenteellista, pysyväluonteista herruutta toiseen luokkaan, niin tässä laadullisesti pysyvässä tilassa saattaa tapahtua dynaamisia, määrällisiä muutoksia. Korostettakoon tässä yhteydessä, että työläisten taistelulla kapitalistin vallankäyttöä vastaan on suuri merkitys. Olisi väärin pitää tehtaan työntekijäkuntaa ja työläisjärjestöjä pelkästään kapitalistin vallankäytön passiivisena kohteena. Niillä sinänsä ei tietenkään ole taloudellista valtaa, mutta työväestön luokkataistelu pakottaa usein työnantajien vallan myönnytyksiin, sopimuksiin ja kompromisseihin.

Marx kirjoitti: »Kapitalisti *tahtoo* tietenkin ottaa niin paljon kuin mahdollista. Meidän tehtävänämme ei suinkaan ole jaaritella hänen *tahtomuksistaan,* vaan tutkia

hänen *voimaansa, tämän voiman rajoja* ja *näiden rajojen luonnetta.*»[131] Työläisten taistelu kapitalistin taloudellista valtaa vastaan voi muuttaa tämän vallan rajoja, sen määrää, mutta niin kauan kuin yksityisomistusta, pääoman vallan perustaa ei ole hävitetty, pääoman valta pysyy olemukseltaan muuttumattomana. Marx kuvaa kahden vastakkaisen luokan, kapitalistien ja työläisten ankaraa yhteentörmäystä työaikalainsäädännön alueella, jolloin työoikeuden säännökset muotoutuvat eräänlaisena luokkataistelun tuloksena.[132]

Työläisten taistelu työpäivän lyhentämiseksi, palkkaehtojen parantamiseksi sekä edistyksellisten muutosten aikaansaamiseksi lainsäädännössä ei hävitä pääoman taloudellista valtaa, vaan ainoastaan rajoittaa sitä, se tuo mukanaan pääasiassa määrällisiä muutoksia. Pääoma pakotetaan samalla tiettyihin myönnytyksiin, jotka luokkien välisistä voimasuhteista riippuen saattavat myöhemmin mitätöityä tai päinvastoin kasvaa. Edellinen vaihtoehto esiintyy valitettavasti useammin. Mahtavan lakkoliikkeen tuloksena työläiset saavat aikaan huomattavia palkankorotuksia. Porvaristo mitätöi kuitenkin nämä olennaiset myönnytykset panemalla toimeen hintavyöryn; hinnan korotukset ja muut vastatoimet tekevät olemattomiksi lyhyessä ajassa työväestön aikaansaannokset.

Nykyajan luokkataistelu tarjoaa runsaasti esimerkkejä monopolien kavalasta taktiikasta, joka käy yhä konstikkaammaksi ja taitavammaksi.

Samoin on muidenkin työväestön vaatimusten tyydyttämisen laita, jolloin porvaristo käyttäen hyväkseen valta-asemaansa etsii ja tavallisesti löytääkin kiertoteitä taistelun tulosten tarkistamiseksi uudelleen omaksi edukseen. Pääoman vallankäytössä tapahtuvat määrälliset muutokset (vallan määrä) eivät muuta pääoman vallan luonnetta, sillä muuttaminen edellyttää yksityisomistuksen hävittämistä ja työväestön poliittisen vallan pystyttämistä.

Marx toteaa, että samanaikaisesti työllistettyjen työntekijöiden määrän kasvaessa kasvaa myös niiden vastarinta ja pääoman painostus, jonka tarkoituksena on murtaa tämä vastarinta.[133] Tämä voimien yhteentörmäys ei kuitenkaan ole kahden vallan yhteentörmäystä, kuten eräät sosiologit asian ilmaisevat, sillä kapitalismin aikana valta kuuluu yksinomaan toiselle osapuolelle — tuotantovälineiden omistajalle. Kun työläiset saavat lakossa yliotteen, se ei mer-

kitse sitä, että heidän valtansa olisi saanut yliotteen pääoman vallasta; asia on yksinkertaisesti siten, että tietynlaisten voimasuhteiden vallitessa kapitalistin vallan on pakko tehdä joitakin myönnytyksiä kapitalistin luokka-asemien pysyessä periaatteessa ennallaan. Järjestäytyneiden työläisten yliote lakossa, jolloin heidän onnistuu murtaa kapitalistin tahto ja pakottaa hänet suostumaan vaatimuksiinsa, tuo ratkaisun yksityiskysymyksiin eikä kajoa pääoman herruuden perustaan, ts. tuotantovälineiden omistus- ja hallintasuhteisiin, palkkatyön riistoon. Taloudellisen vallan ulkonaiset muodot saattavat vaihdella hyvinkin huomattavasti proletariaatin luokkataistelun vaikutuksesta: pääoman vallan määrä ja rajat eivät ole proletariaatille samantekeviä. Muuttuipa vallan määrä ja muoto miten paljon tahansa, se pysyy pääoman taloudellisena valtana niin kauan kuin esiintyy palkkatyön riistoa ja lisätuotteen anastusta.

Teesi valtasuhteissa ilmenevästä tahtojen tasavertaisuudesta ei pidä paikkaansa myöskään kahden kapitalistin keskinäisten suhteiden osalta.

Kuten Marx totesi, kilpailuun perustuvat yhteiskunnalliset suhteet luovat harhakuvan osapuolien yhdenvertaisuudesta, ja kiertokulun alue näyttää ihmisen myötäsyntyisten oikeuksien eedeniltä, koska tavaranvaihto ei ulkonaisesti, sinänsä sisällä mitään riippuvuussuhteita lukuun ottamatta niitä, jotka johtuvat sen omasta luonteesta. Sen vuoksi tavaranvaihdon alue synnyttää sosiologissa joukon kuvitelmia.

Marxilainen analyysi osoittaa kuitenkin porvarillisen oikeustieteen toteamat tasa-arvoon perustuvat suhteet toisen osapuolen ilmeiseksi riippuvuus- ja alistussuhteeksi toiseen.

On tunnettua, että pääomalla on määrällinen ulottuvuus, josta johtuu kapitalistien vallankäytössä ilmenevä periaatteellinen eroavuus sekä heidän oikeussuhteidensa ja keskinäisten sopimustensa luonne. Määrällisten tekijöiden lisäksi huomattavaa osaa näyttelevät muutkin tekijät. Lännen sosiologit ja taloustieteilijät kohdistavat päähuomionsa asian määrälliseen eikä laadulliseen puoleen ja korvaavat vallan olemusta koskevan kysymyksen kysymyksellä siitä, mistä kapitalistin käyttämän vallan määrä riippuu. Asian määrällinen puoli tulee tietenkin ottaa huomioon taloudellisen vallan toiminnan dialektisena moment-

tina. Marx on vakuuttavasti osoittanut, että tuotannon keskittyessä »pääoman valta kasvaa». Tämän johtopäätöksen vahvistaa oikeaksi sellaisten supermonopolien muodostuminen, jotka keskittävät käsiinsä rajoittamattoman vallan.

Monet taloustieteilijät ja sosiologit arvelevat, että yrityksen taloudellinen valta riippuu voimavarojen määrästä, liikkeenhoidon tehokkuudesta sekä yleensä yhtiön aseman vankkuudesta ja pysyvyydestä, mikä tekee mahdolliseksi valita eri vaihtoehtojen välillä ja harjoittaa itsenäistä, autonomista markkinointipolitiikkaa.

Vallankäytön edellytyksistä mainitaan tavallisesti aineelliset tekijät; tässä yhteydessä tarkastellaan voimavarojen ja organisaation määrällistä puolta: voimavarojen ja organisaation keskinäinen suhde määrää vallankäytön luonteen. Esimerkiksi työläisjärjestöllä on suuri jäsenmäärä, mutta siltä puuttuvat voimavarat tai niitä on vain rajoitetusti; sen sijaan työnantajajärjestöllä on käytettävissään käytännöllisesti katsoen rajattomia voimavaroja, vaikka sen jäsenmäärä onkin vähäinen. Suuria mahdollisuuksia tarjoaa itse valtarakenteen sekä aikatekijän hyväksikäyttö, jolloin yhtiö voi toimia nopeasti ja tarmokkaasti tai sitten jäädä odottelemaan.[134]

Nämä ovat kuitenkin ongelman yksityiskohtia. Meitä kiinnostaa tässä yhteydessä ongelman ydin, nimittäin se, että tavaranomistajien ulkonaisesti tasa-arvoisten suhteiden taakse saattaa kätkeytyä ja tavallisesti kätkeytyykin niiden tosiasiallinen eriarvoisuus.

Tämä eriarvoisuus on tunnetusti voimakkaimmillaan ja räikeimmillään imperialismin kaudella, jolloin monopolit pyrkivät määräilemään kaikilla yhteiskuntaelämän aloilla. Määrällinen eriarvoisuus saa täydennykseen laadullisen eriarvoisuuden, mikä kuvastaa yritysten erilaista asemaa monopolien valtajärjestelmässä, toisten yritysten määräysvaltaa toisiin.

Monopoliyhtymän valta ja pienyrityksen omistajan valta eivät edes rinnastu toisiinsa. Toisaalta taas on kuvaavaa, että sopimuksissa sekä yleisten oikeussäännösten kannalta suhteen osapuolet (monopoli ja pienyritys) esiintyvät tasa-arvoisina oikeushenkilöinä, joilla on samanlainen valta ryhtyä oikeussuhteisiin. Kyseessä on juridinen kuvitelma, joka verhoaa valta- ja alistussuhteiden todellisen olemuksen, monopolien määräysvallan. Imperialistisen porvariston

ideologit ovat taitureita juridisten kuvitelmien ja muodollisten momenttien käsittelyssä. Tämä käy ilmi mm. siitä, miten he esittävät työläiset vallan subjekteiksi, pääoman tasa-arvoisiksi »sosiaalisiksi kumppaneiksi». Tarkastelkaamme yksityiskohtaisesti tätä »ratsastajan ja ratsun liittoa».

Pääoma käyttää taloudellista valtaansa erityisten menetelmien avulla, jotka perustuvat taloudelliseen pakotukseen.[135] Siinä ilmenee taloudellisen vallan ominaispiirre, joskin pakotus saattaa esiintyä erilaisissa muodoissa, raa'asta nujerruksesta psykologiseen, »lievään» vaikutukseen. Kuten tunnettua, orjanomistuksellisessa ja feodaalisessa yhteiskunnassa valta aineellisten hyödykkeiden tuottajiin perustui etupäässä ei-taloudelliseen pakotukseen. Orjanomistajayhteiskunnan osalta tämä on sikäli ilmeistä, ettei asia kaipaa sen erikoisempia selityksiä. Mitä tulee feodaaliseen yhteiskuntaan, niin työntekijällä on määräämisvalta tuotantovälineisiin sekä hänen toimeentuloonsa välttämättömiin työehtoihin. Näissä oloissa valtasuhteet pohjautuvat tuottajien välittömään orjuutukseen; lisäarvo nimellistä maanomistajaa varten voidaan puristaa heistä vain ei-taloudellisen pakotuksen avulla, ilmetköönpä tämä missä muodossa tahansa. Riistosuhteet ovat pääasiassa poliittisen pakotuksen varassa.

Kapitalismin oloissa työntekijä on erillään tuotantovälineistä, ne kuuluvat kapitalistille. Työläinen on näin ollen taloudellisesti pakotettu myymään työvoimaansa kapitalistille voidakseen pysyä hengissä. Tässäkin tapauksessa käytetään välitöntä ei-taloudellista pakkoa, tosin jo työväenluokan vallankumousliikkeen ja vastalauseen tukahduttamisjärjestelmänä. Normaalioloissa »työmies jätetään 'tuotannon luonnonlakien' varaan, ts. itse tuotantosuhteista johtuvaan, niiden takaamaan ja ikuistamaan riippuvaisuuteen pääomasta».[136] Marx osoitti, että luomalla taloudellisen pakotusjärjestelmän kapitalismi on lyönyt laudalta kaikki aikaisemmat tuotantojärjestelmät, jotka perustuivat suoranaiseen pakkotyöhön.[137]

»Kestää vuosisatoja», kirjoitti Marx, »ennen kuin 'vapaa' työmies suostuu kehittyneen kapitalistisen tuotantotavan johdosta vapaaehtoisesti, ts. on yhteiskunnallisesti pakotettu, myymään tavanmukaisten elinhyödykkeiden hinnasta koko aktiivisen elinaikansa, vieläpä itse työkykynsä, esikoisoikeutensa hernerokasta.»[138]

Marx selvitti kapitalistisen riiston, taloudellisen vallankäytön ja pakotuksen salaisuuden, joka kätkeytyy työläisen ja kapitalistin välisen muka tasa-arvoisen ja vapaasti solmittavan työehtosopimuksen verhoon. Kulloisenkin yhteiskuntamuodostuman historiallisista oloista riippuen taloudellinen valta perustuu joko ei-taloudelliseen pakotukseen tai varsinaisten taloudellisten menetelmien käyttöön poliittinen pakotus mukaan lukien.

Galbraithin mielestä kapitalistinen talouselämä käyttää ei-taloudellisen pakotuksen ohella organisaatioon liittyvien motiivien ja kannusteiden uutta järjestelmää.[139] Vaikka Galbraithin katsomuksissa on tuntuvissa tunnetun hallintoon »osallistumista» koskevan opin vaikutus, on ilmeistä, että nykyään kapitalisti turvautuu monenlaisiin taloudellista pakotusta täydentäviin menetelmiin, kuten hallinnolliseen ja psykologiseen painostukseen.

Taloudellisen vallan tärkeimpiä tunnusmerkkejä on se, että taloudellinen valta nojautuu taloussuhteita säänteleviin erityisnormeihin. Tässä mielessä on merkittävä »tehdaslakikirja, jossa pääoma määrittelee yksityisoikeudellisesti ja omavaltaisesti yksinvaltansa työläisiin ilman porvarien niin rakastamaa vallan jakoa tai vieläkin suuremmassa suosiossa olevaa edustusjärjestelmää».[140] Marx osoittaa, että koko tämä huolellinen, pikkuseikkoihin ulottuva työn säännöstely ei ollut parlamentaarikkojen keksimä, vaan oli kehittynyt vähitellen vallitsevista taloudellisista suhteista.[141].

Kapitalistiselle yritykselle on valtakunnallisten normien ja säännösten ohella ominaista eräänlainen sisäinen säännöstö (järjestyssäännöt), jossa saa ilmauksensa kapitalistin tahto — asiallisesti katsoen hänen rajoittamaton mielivaltansa.

Esimerkiksi useissa kapitalistisissa maissa yritykset asettavat työhönoton ehdoksi vaatimuksen, että työläinen ei saa olla ammattiyhdistyksen tai kommunistipuolueen jäsen eikä saa osallistua lakkoihin. Tämäntapaiset vaatimukset eivät perustu niinkään paljon taloudellisiin kuin poliittisiin näkökohtiin. Kullakin kapitalistisella yrityksellä on omat järjestyssääntönsä; niiden demokratianvastaisen luonteen paljastavat jopa ulkomaiset sosiologit, jotka pitävät valitettavana sitä, että näitä järjestyssääntöjä ei ole riittävästi tutkittu oikeusopillisesta näkökulmasta.[142]

Demokratiaa koskeville kysymyksille kuuluu nykyään

keskeinen sija sosialistisen ja kapitalistisen maailman välisessä ideologisessa ja poliittisessa taistelussa.

Antikommunismin ideologit vääristelevät sosialistisen demokratian etuisuuksia porvarilliseen demokratiaan verrattuna ja verhoavat kapitalismin ja sosialismin välisiä periaatteellisia eroavuuksia tässä kysymyksessä.

Kuvaava on tässä mielessä konvergenssioppi, jonka mukaan kaksi vastakkaista yhteiskuntajärjestelmää kehittyvät »yhtenäiseksi teolliseksi yhteiskunnaksi». Esimerkiksi Aron toistaa lukuisissa teoksissaan tuon tuostakin väittämän, että sosialistinen tuotantolaitos muka muistuttaa monessa suhteessa kapitalistista.[143] Hän mainitsee nykyaikaisen teollisuuden erikoispiirteiksi työpaikan erkanemisen perhesolun piiristä, teknologisen työnjaon, voimavarojen kasautumisen, järkevän liikkeenhoidon sekä työläisten keskittymisen tuotantolaitoksiin ja panee tämän perusteella pääpainon neuvostoliittolaisen ja amerikkalaisen autotehtaan johtojärjestelmien yhtymäkohtiin.

Jotkin edellä mainituista tunnusmerkeistä ovat todellakin luonteenomaisia nykyaikaiselle teollisuuslaitokselle. Mutta asian ydin ei ole siinä. Tärkeimpänä kriteerinä, joka määrää tuotantolaitoksen tyypin, on omistuksen muoto, kulloisellekin yhteiskuntataloudelliselle muodostumalle ominaisten yhteiskunnallisten suhteiden luonne. Teknologisten prosessien ja kaluston yhtäläisyyden rinnalla on havaittavissa yksityiskapitalistisen ja yhteiskunnallisen, sosialistisen omistuksen välinen laadullinen ero, mikä muodostaa metodologisen lähtökohdan periaatteelliselle eronteolle sosialistisen ja kapitalistisen tuotantolaitostyypin kesken. Pääasiana on se, kenelle tuotantovälineet ja vastaavasti taloudellinen valta kuuluvat.

Nykyajan tuotantolaitostyyppejä, niiden luonnetta ja erikoispiirteitä koskevien oppien kestämättömyys ilmenee erityisen selvästi yleisissä väitteissä, että tieteellistekninen kumous sinänsä, ilman perusteellisia muutoksia omistussuhteiden rakenteessa voi luoda uudentyyppisen, »synteettisen» tuotantolaitoksen, jossa tulee vallitsemaan uusi valta- ja hallintosuhteiden järjestelmä.

Ei ole kuitenkaan aihetta yliarvioida konvergenssiopin vaikutusta lännen sosiologeihin. Eräät heistä ovat sillä kannalla, että sosialistinen ja kapitalistinen tuotantolaitos ovat periaatteellisesti yhteensovittamattomia.

Kapitalistinen yritys on talouselämän tärkein solu, joka

prisman tavoin heijastaa kapitalistisen järjestelmän perusristiriitoja. »Teollisen yhteiskunnan» puolestapuhujat eivät ole näkevinään sille ominaisia sisäisiä paheita, jotka johtuvat sen riistoluonteesta. He syyttävät »kulutusyhteiskunnan» arvostelijoita siitä, että nämä luovat kapitalistisen taloudenhoitokoneiston ympärille ainaisen epäluulon ja vihamielisyyden ilmapiirin, mikä hankaloittaa tämän koneiston normaalia toimintaa ja jarruttaa niiden ongelmien ratkaisua, joista he itse syyttävät kapitalismia.[144] Nykyajan antikommunismi näkee sosialistiset taloudenhoitoperiaatteet kapitalismin onnettomuuksien peruslähteeksi, pääasiallisiksi »rauhanhäiritsijöiksi», joiden vaikutuksesta työväenluokka torjuu kapitalistisen yrittäjyyden periaatteet ja asettuu vastustamaan niitä.

Tämä peittelemätön yritys löytää »syntipukki» ei kaipaa kommentteja, semmitenkin kun kapitalismin sisäiset epäkohdat ja vastakohtaisuudet tulevat päivä päivältä yhä kärkevämmässä muodossa esille. Tämä koskee erityisesti tuotannon yhteiskunnallisen luonteen ja yksityiskapitalistisen hallintomuodon välillä vallitsevaa sovittamatonta ristiriitaa; tuotantovoimat ovat joutuneet ristiriitaan monopolien taloudellisen vallan kanssa. Tätä ristiriitaa yrittävät mystifioida niiden oppien kannattajat, jotka julistavat ns. »johtajien vallankumousta», »bisneksen sosiaalista vastuuta» yms.

Näissä teorioissa vääristellään taloudellisen vallan ja yksityisomistuksen keskinäistä yhteyttä ja vakuutellaan, että nykyään vallan perustana ei muka ole omistus vaan hallintotehtävien hoito.[145]

John Galbraith on kehitellyt johtajien valtaa koskevan teorian kaikkein pisimmälle. »Valta talouselämässä», hän kirjoittaa, »perustui joskus maanomistukseen, sittemmin se siirtyi pääomalle, ja nykyaikana vallan lähteenä on se tietojen ja taitojen kiteytymä, jota edustaa teknostruktuuri».[146]

Teesiä, että johtaja on taloudellisen vallan pääasiallinen subjekti, Galbraith perustelee varsin omalaatuisesti ja objektiivisen tuntuisesti. Hän arvostelee propagandistisia myyttejä ja kuvitelmia väittäessään, että tavallisella osakkeenomistajalla ei ole valtaa, että se on hänen »ulottumattomissaan». Tämä pitää paikkansa, mutta on vastattava tieteellisesti kysymykseen, kuka keskittää vallan sen uusissa muodoissa, jotka ovat syntyneet perinteisten vallankäyttäjien vallan »vuodosta».

Kun syventyy ajattelemaan propagoitavien aatteiden sisältöä, niin huomaa, että kyseinen teoria ei olekaan niin uusi ja omintakeinen kuin miltä se ensi silmäyksellä saattaa näyttää. Jo kauan ennen kuin syntyi teesi vallan eroamisesta omistuksesta kapitalisti uskoi hallintotehtävät muiden henkilöiden hoidettavaksi varaten itselleen vallantäyteyden kaikkein olennaisimmassa, lisäarvon anastusta koskevassa kysymyksessä. Kapitalisti erotti tietoisesti johtotyön omistuksesta jo kauan ennen kuin hänen ideologinsa alkoivat esittää tavanomaisen ilmiön »ajanmerkiksi», valtasuhteissa tapahtuvaksi sosiaaliseksi mullistukseksi. Marx kirjoitti, että kapitalismin vallitessa tulee esille pyrkimys »erottaa yhä enemmän tämä johtotyö erityisenä toimintona oman tai lainatun pääoman hallinnasta».[147] Nykykapitalismi vie johtotyön eroamisen omistuksesta äärimmilleen; omaisuuden hallinta ei suinkaan merkitse sitä, että omistaja suorittaisi välittömästi johtotyötä. Ja päinvastoin, johtotyön suorittaminen ei suinkaan merkitse sitä, että johtaja olisi itsenäinen vallankäyttäjä, niin kuin eräät porvarilliset sosiologit väittävät. Sellaiset amerikkalaiset sosiologit kuin Berle, Burnham, Drucker, Means ja muut painottavat, että tosiasiallinen valta teollisuuden piirissä kuuluu ammattijohtajille.[148]

Tunnustaessaan vallan ja omistuksen yhteenkuuluvuuden Bloch-Lainé pitää kuitenkin tarpeellisena tarkistaa perinteistä lauselmaa: »Ken omistaa, hän myös johtaa». Hän kallistuu amerikkalaiseen teoriaan, joka »toteaa johtotoiminnan ja omistuksen yhä lisäytyvän erisuuntaisuuden». Tämän teorian tueksi voidaan Bloch-Lainén mielestä viitata siihen tosiasiaan, että pääomanomistajien vaikutus toimitusjohtajiin on vain näennäistä, että osakeyhtiöiden demokratiasta on tullut pelkkä kuvitelma, joskaan se ei ole menettänyt merkitystään kokonaan: »Vallan ja omistuksen ykseyteen perustuva autokratia viime kädessä puolustaa paikkaansa».[149] Baumier on myös sitä mieltä, että niin sanottujen »kahden sadan perheen» mahti ja vaikutus valtiolliseen elämään ovat viime vuosikymmenien aikana jyrkästi heikentyneet.[150]

Baumier'n ydinajatuksena on, että teollisuuden kansallistaminen sekä valtionsektorin vaikutusvallan laajentaminen ja voimistaminen aiheuttavat vallan siirtymisen pääomanomistajilta toimitusjohtajien käsiin: »Nykyaikana, jolloin perhekunnat elävät rappion aikaa, teollisuus-

ja finanssivalta kuuluu teknokraateille.» »Kahdensadan perheen vallan ovat anastaneet kaksisataa toimitusjohtajaa.»[151]

Vaikka onkin aihetta puhua taloudellisen mahdin uudelleenjakautumisesta porvariston keskuudessa, uusien monopolististen sukujen kohoamisesta ja vanhojen rappeutumisesta, niin Baumier'n kategorinen väite johtajien vallananastuksesta on sittenkin liioittelua. Ranskan teollisuus- ja finanssiharvalistoon kuuluvat nykyäänkin Greusot, Schneider, Michelin, Rothschild, Dreyfus, Prouvost, Dassault, Ricard, Wendel ym.

Servan-Schreiber väittää, että valta ei ole sidoksissa omistukseen ja että siitä muka todistaa nykyajan kapitalistisen valtion käytäntö: omistajan, osakkaan oikeudet saavat ilmauksensa vain kuponkien leikkaamisessa, ja hallintoneuvostot eivät tee muuta kuin vahvistavat managerien tekemät päätökset.[152]. Hän yhtyy siihen amerikkalaisessa sosiologiassa yleistyneeseen käsitykseen, että nykyään valta on siirtymässä uudelle tuotannontekijälle — ihmisyhteisöille ja ryhmille, jotka teknise̱ltä pätevyydeltään ovat teollisuuden nykyisen kehitysvaiheen tasalla. Eräät sosiologit ovat vieläpä taipuvaisia selittämään paljon puhutun »johtajien vallankumouksen» omistajien perusteellisella syrjäyttämisellä hallinnon piiristä. Tästä tehdään antikommunistinen johtopäätös, että yhteiskunnan varsinainen vallankumouksellinen uudistaminen on tarpeetonta.

Tällainen asennoituminen vaikeaan ongelmaan, vallan ja hallinnon keskinäiseen yhteyteen kapitalismin aikana, on metodologisesti kestämätön. Yksityisomistajan taloudellisen vallan ydin on siinä, että hän ensinnäkin anastaa vieraan työn, lisäarvon, ja toiseksi ohjaa tässä tarkoituksessa tuotannon johtokoneistoa, joka toimii siten kapitalistin apuvälineenä. Nämä kaksi ratkaisevaa momenttia ovat ominaisia kapitalistiselle yritykselle, missä yksityisomistaja on vallan subjekti ja yrityksen hallinto johtotoiminnan subjekti, toissijainen, vallan subjektille vastuunalainen instituutio. Johtoporras käyttää kyllä tiettyä valtaa, mutta se on kapitalistin tahdon toimeenpanijan valtaa, joka ei ole lähestulkoonkaan itsenäinen. Toimitusjohtaja esiintyy vallankäyttäjänä työläisiin nähden, mutta pääomanomistajaan hänellä ei ole mitään valtaa. Tämä käy ilmi analysoitaessa kapitalistisen yrityksen toimintaa; tällöin selviää,

että yksityisomistajat vaikuttavat ratkaisevasti myös johtotoimintaan.'

Ennen kaikkea on otettava huomioon eronteko teknisen ja yleisen johdon kesken, jota osakeyhtiöiden oikeussäännöstö noudattaa varsin johdonmukaisesti. Tässä yhteydessä kiinnitetään erityistä huomiota osakkaiden valitseman hallintoneuvoston täysivaltaisuuden turvaamiseen oikeuskeinoin (hallintoneuvosto ei hoida varsinaista johtotyötä).

Oikeus harjoittaa yleistä johtoa, ts. pääoman valtaa, on myönnetty yhdelle korkeimmalle elimelle, samalla kun tekniset tehtävät kuuluvat toisen elimen toimivaltaan. Tehtävien sekoittamista pidetään sallimattomana. On luotu erityinen koneisto, joka turvaa kapitalistien tahdon läpirunnomisen koko johtotoiminnan valvonnanalaisuuden pohjalla (hallintoneuvostot, johtokunnat jne.). Nämä elimet, esimerkiksi johtokunta, eivät tietenkään ole tilivelvollisia osakkaiden valtaenemmistölle, vaan ajavat suurimpien pääomanhaltijoiden tahtoa ja etuja. Pääoman valta olennoituu yleisissä johtoelimissä (pääjohtaja erotukseksi teknisestä henkilökunnasta).[153] Näiden henkilöiden asemaa sääntelee erityinen oikeussäännöstö, mutta ei yleinen palkkatyölainsäädäntö, jonka piiriin kuuluvat ne, jotka harjoittavat teknistä johtoa ja kuuluvat yleisen johdon alaisuuteen.

Yleisten ja teknisten johtotehtävien välinen laadullinen ero tulee varsin selvästi esille virkojen täyttämisjärjestyksessä. Ranskalaisen lainsäädännön mukaan tietty osakemäärä oikeuttaa osallistumaan yleiseen johtotoimintaan. Näin ollen omistuksen ja vallankäytön välinen yhteys on tässä tapauksessa melko selvästi todettavissa. Tämä ilmenee muissakin tapauksissa (hallintoneuvoston jäsen valitaan osakkaiden keskuudesta, perustetaan erityinen elin — johtokunta, joka on alistussuhteessa osakkaisiin ja joka käyttää suurta valtaa). Näitä ehtoja ei sitä vastoin tarvita silloin kun on kyseessä tekninen johto, joka perustuu työehtosopimukseen eikä vaalimenettelyyn (toimitusjohtaja). Samoin teknisen henkilöstön virantoimituksen lopettamisjärjestys eroaa olennaisesti: yleisen johdon edustaja on vastuussa osakkaille, nämä voivat pidättää hänet virantoimituksesta millä hetkellä tahansa; menetettyään osakkeensa hän menettää myös oikeuden viranhoitoon; tekniset asiantuntijat sitä vastoin ovat tilivelvollisia yleiselle johdolle, ja heidän työsuhdettaan sääntelee yleinen

työlainsäädäntö. Silloin kun yleisen ja teknisen johtohenkilöstön mielipiteet menevät ristiin, jälkimmäinen alistuu edelliselle. Näin ollen yksityisomistajan tahdon herruus todellistuu käytännön oikeusmuodoissa.

Suurpääomanomistajat käyttävät edelleenkin suurta valtaa ja vaikuttavat ratkaisevasti liikkeenjohtoon. Edellä sanottuun voidaan lisätä, että itse suuryritysten toimitusjohtajat tunnustavat, että valtionsektori suo heille enemmän määräämis- ja aloitevaltaa kuin yksityissektori, jonka palveluksessa he olivat aikaisemmin toimineet. Yksityissektorissa johtajan toimintaa valvovat tiukasti osakkeenomistajat, jotka ovat hyvin selvillä markkinatilanteesta sekä seikkaperäistä selontekoa vaativista taseen yksityiskohdista. Valtionsektorissa virka-asteet tuntevat vuosikertomukseen pintapuolista kiinnostusta, sen sisällöstä ollaan vähemmän tarkkoja, ja se julkistetaan liian myöhään, kun se on jo menettänyt merkityksensä.

Johtajien itsenäisen vallankäytön tähdentäminen kuvastaa mystifioidussa muodossa eräitä reaalisia prosesseja, jotka ovat meneillään hallintotoiminnan piirissä kapitalismin aikana. Niihin kuuluvat vallan ja hallinnon eriytyminen sekä hallinnon erikoistuminen, yksityisomistajien vetäytyminen syrjään välittömästä liikkeenjohdosta, monopolien voimistunut loismaisuus, suuryritysten johtajien osuuden kohoaminen yhteiskuntaelämässä; viimeksi mainitut omistavat melkoisen pääoman ja nauttivat etuoikeuksia, jotka johtotyö byrokraattisen järjestelmän piirissä heille suo.

Johtajien osuuden kohoaminen ja kapitalistin vetäytyminen syrjään tuotannon välittömästä johdosta eivät todista yksityisomistuksen muuntumisesta, vaan sen ristiriidan kehittymisestä ja voimistumisesta, joka vallitsee yksityisomistajan edustaman vallan sekä adekvaattista hallintomuotoa vaativien tuotantovoimien yhteiskunnallisen luonteen välillä. Se, että hallintotyötä hoitavat ammattijohtajat, ei poista tätä ristiriitaa, vaan päinvastoin syventää ja kärjistää sitä entisestään; se kumoaa viimeisenkin perusteen, jonka yksityisomistus esittää olemassaolo-oikeutensa tueksi. Pääoman ohjauksen siirryttyä managerien hoidettavaksi yksityisomistus ei lakkaa olemasta, vaan muuttaa muotoaan. Antikommunismi käyttää hyväkseen uusia mahdollisuuksia kapitalististen suhteiden mystifioimiseen.

Taloudellisen vallan todellisen subjektin ja kantajan ja sen objektiivisen perustan selvittämisellä on suuri merkitys proletariaatin pääoman valtaa vastaan käymälle taistelulle. Vielä ajankohtaisempana tehtävänä on paljastaa nykyaikaista managerijärjestelmää koskevat oppirakennelmat, jotka saavat melkoista tunnustusta teknisen sivistyneistön taholta. Tämän yhteydessä on todettava, että monet länsimaiset sosiologit arvioivat realistisesti pääoman valtaa.[154]

Porvarillisten ideologien yritys esittää asia siten, ikään kuin pääomanomistajat olisivat menettäneet kaiken kiinnostuksen liikkeenjohtamiseen, vetäytyneet siitä kokonaan syrjään ja myöntäneet kaiken määräämisvallan ammattijohtajille, on todellisuuden mitä karkeinta yksinkertaistamista ja vääristelyä. Itse asiassa pääomanomistajat käyttävät edelleenkin suurta valtaa.

Neuvostoliittolainen sosiologi Gvišiani erottaa teoksessaan viisi koulukuntaa eli pääsuuntausta nykyaikaisen porvarillisen hallintoteorian puitteissa: »tieteellisen johtotoiminnan» teorian, »ihmissuhteiden» teorian, empiirisen koulukunnan teorian, sosiaalisten järjestelmien teorian sekä ns. »hallintotieteen uuden koulukunnan» teorian.[155] Kaikki nämä suuntaukset puolustelevat kapitalismia, joskin erilaisten menetelmien avulla. Kukaan näiden suuntausten edustajista ei aseta tehtäväksi tuotantovälineiden yksityisomistuksen lakkauttamista.

Arvosteltaessa teorioita, jotka julistavat »johtajien valtaa» tai »vallan eroamista omistuksesta», on kiinnitettävä huomiota tunnetun neuvostoliittolaisen taloustieteilijän Beglovin teokseen, joka on kokonaan omistettu »johtajien vallan» teorian seikkaperäiselle analyysille.[156] Tekijä tutkii tämän teorian syntyvaiheita, sosiaalisia ja luokkajuuria, paljastaa sen apologeettisen luonteen ja valtavan dokumenttiaineiston pohjalla piirtää laajan kuvan USA:n finanssi- ja teollisuuspääoman kaikkivallasta. Tässä teoksessa on nostettu esiin monia ongelmia, joita oikeustieteilijät ja sosiologit eivät tähän asti ole seikkaperäisesti tutkineet, mutta joilla on suuri merkitys analysoitavaan oppirakennelmaan kohdistuvan arvostelun syventämiselle.

Osakeyhtiömuotoisten yritysten kehitys on edistänyt eräänlaisen arvonimifetisismin syntymistä, mikä hämää ja vääristelee pääomanomistajan ja hänen palkkaamansa johtajan välisiä suhteita. Tässä on otettava huomioon myös asian juridinen puoli, nimittäin se, että johtaja on kapita-

listin (kollektiivisen tai yksilöllisen kapitalistin) luottamushenkilö, jonka kapitalisti voi periaatteessa milloin tahansa erottaa, »panna viralta». Johtaja sitä vastoin ei voi riistää omistajalta tosiasiallista valvontaoikeutta yhtiön toimintaan eikä reaalista yhteiskunnallista valtaa.

Yhtiöomaisuuden keskittyminen, joka osoittaa sen juridisen pirstomisen kuvitteellisuuden, osakkeiden kontrollipaketin haltijoiden harjoittaman painostuksen kiristyminen, niiden juridisten menettelytapojen käyttöönottaminen, joiden avulla äänestysoikeus siirretään osakkeenomistajilta yhtiön hallitukselle, pääomanomistajan oikeus palkata ja erottaa johtaja sekä kaikkivoipien pankkien harjoittaman suoranaisen ja välillisen valvonnan uusien muotojen kehittyminen osoittavat, että ns. »johtajien vallankumous» on pelkkää kuvittelua, oikeuslauseilla leikittelyä.

Kapitalismin kehitys on viime vuosina osoittanut vakuuttavasti tarkasteltavana olevan teorian kestämättömyyden. Sitä todistavat sellaiset prosessit kuin omistuksen ja vallan yhtyminen, joka huipentuu investointiyhtiöiden »äänestysvallassa», sotateollisuuskompleksien vallan voimistuminen, finanssiharvaliston muodostuminen ja taloudellisten valtakeskusten lisäytyvä vaikutus poliittiseen valtaan. Lundberg selvittelee varsin perustellusti monopolipääoman omistajien salaisia valtakeinoja[157]; monopolipääoman mahtiasema vaarantaa suuresti demokraattisia instituutioita.

Porvariston taloudellinen ja muunlainen valta tavoittelee auktoriteettia. Pääoma pyrkii herättämään riistämissään joukoissa kunnioitusta sitä taloudellista ja hallinnollis-poliittista järjestelmää kohtaan, jonka avulla joukot pakotetaan työntekoon; se yrittää luoda vallankäyttäjien ja hallintomiesten ympärille erityisen sosiaalisen arvostuksen sädekehän.

Kapitalistisen yhteiskunnan elämän taloudelliselle, sosiaaliselle, poliittiselle ja muille aloille ulottuvat arvovaltatutkimukset ovat auttaneet eräitä yhteiskuntatieteilijöitä ymmärtämään oikein auktoriteettisuhteiden luonteen.

Esimerkiksi tunnettu amerikkalainen sosiologi Mills näkee arvovallan rahan ja vallan luomana varjona: »Siellä missä on rahaa ja valtaa, on myös arvovaltaa.»[158] Hän selvittelee seikkaperäisesti arvovallan kasvuprosessia, joka on havaittavissa johtajan siirtyessä toiselta yhteiskunnan toiminta-alalta toiselle (liikemaailma, politiikka, armeija),

ja osoittaa vakuuttavasti, että kuuluvuus hallitsevaan luokkaan, »valtaeliittiin» ja poliittisten mainontavälineiden hallinta ovat tärkein peruste, joka oikeuttaa havittelemaan arvovaltaa. Sosiaalisten laitosten johdossa olevien henkilöiden arvovalta määräytyy Millsin mielestä näiden laitosten arvostuksesta, niiden merkityksestä yhteiskuntaelämässä; esimerkiksi valtiomiesten ja sotilasalan toimihenkilöiden arvovalta riippuu heidän noudattamastaan poliittisesta linjasta.

Nykyoloissa, Mills toteaa, on meneillään arvovallan nopeatahtinen byrokratisoituminen; arvovallan määrä riippuu pääasiassa virka-asemasta, varsinkin ylemmillä virka-asteilla. Monopolien »sosiaalinen insinööritaito» asettaa tavoitteeksi kehittää »suojelumekanismit», joiden avulla voidaan salata ja lieventää työn ja pääoman välisiä luokkaselkkauksia.

Nykyajan teollisuussosiologia nojaa paitsi »ihmissuhteiden» teoriaan myös periaatteeseen, joka edellyttää »kaikkien eturyhmien ja prosessien institutionaalista kytkemistä organisaation funktionaaliseen järjestelmään».

Mitä tämä merkitsee?

Länsimaisten arvostelijoiden mielestä »ihmissuhteiden» teorian perusvika on siinä, että etsiessään teollisuusselkkauksen ratkaisumallia se ylikorostaa subjektiivista, tunneperäistä asennoitumista johtajan vallankäyttöön ja auktoriteettiin. Koska tämän selkkauksen sivuuttamisesta ei ole mitään hyötyä, he ehdottavat, että se tunnustettaisiin ja ruvettaisiin sääntelemään, ratkaisemaan virallisesti hyväksyttyjen, laillisten ja laillistettujen menettelytapojen pohjalta. Uudet suuntaukset kapitalismille ominaisten teollisuusselkkausten tutkimuksessa kohdistavat huomionsa sellaisiin ongelmiin kuin organisaatioon, järjestelyperiaatteisiin sekä järjestörakenteeseen.

Niin sanotun uusrationalismin edustajat (Simon, March ym.) ovat sitä mieltä, että organisaation tehokkuus riippuu selkeästi muotoiltujen ohjeiden ja käyttäytymissääntöjen noudattamisesta. Valta pelkistyy tiukasti muotoilluksi autoritaariseksi ohjeeksi tai käskyksi, ja valtasuhde vapautuu ulkokuorestaan: psykologiasta ja moraalista. Kukaan johtajista ei välitä niistä tuon taivaallista.

Tehtäessä yhteenvetoa taloudellisen vallan analyysista ja sen tulkinnasta länsimaisten sosiologien teoksissa on korostettava viimeaikaisen valtatutkimuksen suuntien ja

aspektien useutta. Kaikesta moninaisuudesta huolimatta yhteisenä piirteenä on tahdonvaraisten suhteiden reaalisen sisällön sekä näiden suhteiden subjektien ja kantajien todellisen aseman ignoroiminen.

On merkillepantavaa, että samalla kun sosiologit julistavat vapaaseen kilpailuun liittyviä juridisia kuvitelmia (»vapaa ja tasa-arvoinen sopimus työläisen ja kapitalistin välillä»), he puolustelevat monopolien määräämisvaltaa tuotannon ja vaihdon piirissä, uhraavat todellisuuden analyysin juridisille kuvitelmille, sosiaalisille fantasioille ja tieteenvastaisille sepustuksille vallan eroamisesta omistuksesta.

Kun ideologiset vaikutuskeinot eivät tehoa, monopoliporvaristo jättää lyyrissävyiset järkeilyt ihmissuhteista omaan arvoonsa ja alkaa vaatia työprosessin tiukkaa säännöstelyä vedoten oikeusnormien ja -ohjeiden muotoon puettuihin tahdonilmaisuihin.

2. »PAINOSTUSRYHMIEN» RAKENNE JA TOIMINTATAVAT

Pääoman valta tunkeutuu kaikille yhteiskuntaelämän aloille. Monopoliporvaristo ei tyydy pelkästään taloudelliseen vallankäyttöön, vaan se järjestäytyy myös poliittisesti hallitsevana luokkana ja asettaa koko valtiovallan koneiston palvelemaan taloudellisia intressejään. Siinä ilmenee marxilaisuuden toteama talouselämän ja politiikan dialektinen keskinäinen yhteys.

Eräät porvarilliset sosiologit kieltävät kuitenkin taloudellisten suhteiden vaikutuksen politiikkaan. Aronin mielestä poliittisen teorian täytyy eliminoida talouselämän ja politiikan keskinäisen yhteyden tunnustaminen. Hän asettaa kysymyksen seuraavasti: »Voiko kehitellä mitään poliittista teoriaa oppirakennelma, joka määrittelee hallintojärjestelmät lähtökohtanaan yhteiskuntaluokan valta (kapitalismin kohdalla porvariston valta ja sosialismin kohdalla proletariaatin valta), näkee valtion pelkästään luokkariiston välineenä, joka luokkavastakohtaisuuden hävittyä on tuomittu tuhoutumaan, eikä tunnusta valtiollisen järjestyksen autonomiaa, valtiollisen problematiikan pysyväisyyttä ihmisyhteiskunnissa, olkoonpa niiden taloudellinen organisaatio millainen tahansa.»[159]

Tällainen kysymyksenasettelu on ilmeisesti suunnattu marxilaisuutta vastaan, eikä se, että tieteellisen kommunismin vastustaja vastaa kysymykseen kieltävästi, ihmetytä ketään. Hämmästyttää toinen seikka, politiikan autonomiaa, riippumattomuutta koskevan teesin perustelemattomuus ja paikkansapitämättömyys; mainittu teesi on ilmeisessä ristiriidassa yhteiskuntatieteen käytettävissä olevien tosiasiatietojen kanssa.

Aronin asenne ei ole mikään poleemisesti kärjistetty kannanotto, vaan ilmentää pohjimmaltaan hänen todellista näkemystään talouselämän ja politiikan keskinäisestä yhteydestä; tämä näkemys saa johdonmukaisen ilmauksen hänen useissa teoksissaan.

Aron kirjoittaa: »Ne, jotka omistavat rahaa ja tuotantovälineitä, eivät ole valtion johtajia, olkoonpa heidän vaikutuksensa näihin millainen tahansa maasta ja olosuhteista riippuen.»[160]. Hän asettuu vastustamaan marxilaista oppia, joka puhuu muka ilman mitään perusteluja taloudellisten voimien determinoivasta vaikutuksesta politiikkaan. Aron vetoaa siihen, että taloudelliset näkökohdat eivät näy vaikuttavan edustajien äänestyskäyttäytymiseen ja että tässä kysymyksessä marxilaisuus on muka kaukana kapitalistisen valtion todellisuudesta. Hänen mielestään ainoastaan sosialistinen valtio yhdistää taloudellisen ja poliittisen vallan; kapitalismin vallitessa sitä vastoin taloudellinen ja poliittinen valta eivät muka keskity saman luokan käsiin. Aron vastustaa taloudellisen ja poliittisen vallan rinnastamista ja arvostelee amerikkalaisessa sosiologiassa yleistyneitä oppirakennelmia, jotka pitävät valtiollista elämää talouselämän jäljennöksenä, siinä vallitsevan kilpataistelun heijastumana.

Päinvastoin kuin Aron useat ranskalaiset sosiologit tunnustavat taloudellisten rakenteiden vaikutuksen valtiolliseen organisaatioon, joskaan he eivät anna luokkakantaista tulkintaa tästä ilmiöstä. Niinpä Touchard toteaa ranskalaisen sosiologian Saint-Simoniin palautuvan vankan tradition suhteuttaa valtiollinen kehitys yhteiskuntataloudelliseen kehitykseen, vaikka talouselämän ensisijaisuuden tunnustamisessa esiintyykin tiettyä metafyysisyyttä, horjuvuutta ja epäjohdonmukaisuutta.[161] Yleispäätelmä on silti merkillepantava, se on kiteytetty lauselmaan: »Varallisuuden uudelleenjako tuo mukanaan vallan uudelleenjaon.» Tähän ei voi olla yhtymättä.

Kuten tunnettua, sosiologi ei luo »norsunluutornissa», hän on tietyssä määrin yleisen mielipiteen vaikutuksen alainen. Ranskalaisten yleiselle mielipiteelle on kuvaavaa, että konkreettisissa sosiologisissa tutkimuksissa useimmat kansalaiset tunnustavat talouselämän määräävän vaikutuksen politiikkaan. Paitsi että yleinen mielipide tunnustaa ylimalkaisessa muodossa taloudellisten tekijöiden ja politiikan välisen yhteyden, suoritetaan konkreettisia tieteel-

lisiä tutkimuksia pääoman ja poliittisen vallan liitosta. Tässä mielessä tuntuu varteenotettavalta sosiologinen tutkimus Ranskan Tasavallan parlamentaarikkojen sosiaalisesta alkuperästä sadan viime vuoden ajalta. Tosiasia-aineiston yksityiskohtainen analyysi oikeuttaa päättelemään, että kapitalismin aikaisen vaalijärjestelmän suodattimet turvaavat porvaristolle valtaenemmistön parlamentissa.[162] Tutkimuksesta selviää, että sosiaalisella alkuperällä ja taloudellisella asemalla on suurempi merkitys poliittisen asennoitumisen määrittelylle kuin ammatilla. Tämä antaa avaimen henkilöstön poliittisen liikkuvuuden ja hierarkkisen valtapyramidin tarjoamien ylenemismahdollisuuksien ymmärtämiseen. Ei ole epäilystäkään siitä, että suurpankit vaikuttavat ratkaisevasti poliittiseen päätöksentekoon. Tyyppiesimerkkinä siitä on Rothschildien pankkihuoneen tunkeutuminen politiikkaan.[163] Selvimpänä ilmauksena poliittisen ja taloudellisen vallan yhteenkuuluvuudesta on monopolistisen suurpääoman edustajien hakeutuminen poliittisen valtarakenteen johtopaikoille. Tästä puhuu perustellusti amerikkalainen sosiologi Mills kirjassaan »The Power Elite», eikä ole sattumaa, että Aron asennoituu siihen jyrkän kielteisesti. Mills perustelee talouselämän ja politiikan välistä yhteyttä; hänen kantansa on ristiriidassa kapitalismin ulkokultaisten puolestapuhujien julistamien kaavojen kanssa, joiden mukaan politiikka on taloudellisten intressien ja tekijöiden vaikutuspiirin ulkopuolella.

Sen ohella että porvarillisessa demokraattisessa tasavallassa taloudellisesti hallitseva luokka vaikuttaa suoranaisesti valtion politiikkaan saamalla edustajiaan valtiolaivan ruorin ääreen, käytetään myös välillisiä menetelmiä taloudellisten etujen ajamiseksi porvarillisen poliittisen organisaation puitteissa. Näistä välillisistä menetelmistä mainitsi jo Engels.[164]

Marxismi-leninismi on paljastanut porvarillisen politiikan monimuotoisen yhteyden hallitsevan luokan etuihin. Ulkomaiset sosiologit esittävät runsaasti tietoja poliitikkojen omaisuudesta, vaalikampanjan aiheuttamista suunnattomista kustannuksista, hallituspaikoille päässeiden entisten tai nykyisten toimitusjohtajien ja liikemiesten lukumäärästä ja muista pääoman ja vallan välisen liiton ilmauksista.[165]

Analysoidessaan poliittisen ja taloudellisen vallan välistä yhteyttä Duverger tulee johtopäätöksiin, jotka ovat

täysin vastakkaisia Aronin väitteille talouselämän ja politiikan riippumattomuudesta. Duverger väittää: »Voiton tavoittelu on koko yhteiskuntaelämän olennainen käyttövoima. Siinäkin tapauksessa, että voiton tavoittelu pysyy tietyissä puitteissa, se tuottaa rahalle arvostuksen ja suunnattoman vallan, joka painaa raskaasti poliittista valtaa.»[166]

Duverger toteaa tietynlaiseksi tendenssiksi taloudellisen vallan voimistuvan vaikutuksen politiikkaan; politiikanteko käy yhä »kalliimmaksi», osallistuminen siihen vaatii suuria omaisuuksia, ja sen vuoksi politiikan yhteydet rahamaailmaan ovat nykyään kiinteämmät kuin sata vuotta sitten. Hänen mielestään pienyrittäjät eivät entisaikaan voineet yhtyä ja pystyttää täydellistä rahavaltaa, koska kilpailivat keskenään. Poliitikko saattoi vielä luovia yrittäjien etupyyteiden ristiaallokossa ja komeilla itsenäisyydellään ja riippumattomuudellaan. Nuo ajat kuuluvat auttamattomasti menneisyyteen. »Suurrahan» valta on alistanut politiikan hallintaansa lopullisesti ja kertakaikkisesti.

Kriittisissä johtopäätöksissään Duverger osoittaa huomiokykyä ja todellisuudentajua, jotka valitettavasti pettävät kun hän ryhtyy erittelemään sellaisia keinoja kapitalismin taloudelliselle ja poliittiselle järjestelmälle ominaisten epäkohtien poistamiseksi kuin vaalien, puoluelaitosten, lehdistön jne. julkinen rahoitus. Poliitikkojen kuuluvuus taloudellisesti hallitsevaan luokkaan ja tämän luokan poliittinen määräysvalta eivät ole kenellekään salaisuus Aronia lukuun ottamatta. Tämän tosiasian myöntävät niin sosiologit kuin eräät poliitikotkin.

Näin ollen Aronin tiukasti varjelemasta talouselämän ja politiikan välisestä yhteydestä on jo ajat sitten tullut julkinen salaisuus. Monopolit ovat oppineet taidon saada edustajansa vaalijärjestelmän labyrintin kautta poliittisen vallankäyttökoneiston ääreen. Vaalikampanjassa käytettäviä taitotemppuja ja sosiaalisia suodattimia on jo useaan otteeseen valaistu kapitalistimaiden edistyksellisessä kriittisessä kirjallisuudessa. Tässä voi kosketella vain eräitä uusia kehityspiirteitä.

Se, että kansanedustaja tai hallintomies kuuluu sosiaaliselta alkuperältään ja tosiasialliselta asemaltaan taloudellisesti hallitsevaan luokkaan, ei nykyoloissa enää riitä turvaamaan hallitsevan luokan etuja politiikan piirissä. Joka tapauksessa imperialistinen porvaristo ei tyydy tähän vaikutusmuotoon. Monopolit ovat viime vuosikymmeninä

ryhtyneet luomaan laajalle haarautuvaa valtajärjestelmää, joka liittää yhteen monopolien taloudellisen vallan ja poliittisen diktatuurin.

Niin sanotut painostusryhmät, joista lännen sosiologit ja lakimiehet niin paljon kirjoittavat, muodostavat monopolien valtajärjestelmän erityislaatuisen elementin. Tämän ilmiön marxilainen analyysi on käynyt sitäkin välttämättömämmäksi, kun ulkomailla on ilmestynyt varsin kunnioitettava määrä tätä kysymystä käsitteleviä artikkeleita ja tutkielmia.

On korostettava, että ensimmäiset tutkielmat antavat vain pääpiirteittäisen kuvan painostusryhmien toiminnasta. Niiden kirjoittajat suosivat tutkimuksen metodologisia ongelmia ja Meynaud'n tavoin viittaavat melkoisiin vaikeuksiin sekä painostusryhmiä koskevan informaation puutteellisuuteen. Kansanedustajat pitävät visusti salassa yhteyksiään painostusryhmiin, varsinkin vaalikampanjan aikana saamansa rahallisen tuen osalta.[167]

Kyseisten järjestöjen toimintaa verhoaa salaperäisyys. Niiden yhteydet poliittiseen valtaan ovat tiukasti varjeltu salaisuus. Sen jälkeen kun hallituspuolueiden jäsenten ja muiden kansanedustajien rahahuijaukset ovat tulleet yleiseen tietoon ja herättäneet tavatonta kohua koko maailman lehdistössä, kansanedustajien joukosta tuskin löytyy halukkaita paljastamaan yhteyksiään painostusryhmiin.

Parlamentaarisen forumin erikoisluonne aiheuttaa painostusryhmille tiettyjä vaikeuksia, koska harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta yleinen mielipide asennoituu niiden toimintaan varsin kielteisesti. Lehdistöön tihkuu tietoja virkamiesten ja joidenkin parlamentinjäsenten lahjomistapauksista. Siksi edustajat pitävät parempana olla puhumatta yhteyksistään painostusryhmään; se seikka, että lakiehdotus on painostusryhmän inspiroima, voi saattaa lakiehdotuksen huonoon valoon ja aiheuttaa lisävaikeuksia parlamenttikeskustelun aikana puhumattakaan siitä, että tämä yhteys saattaa vahingoittaa itse edustajan mainetta. Poikkeuksena ovat ne harvat tapaukset, jolloin painostusryhmän onnistuu propagandakampanjan avulla saada yleinen mielipide puolelleen. Tämä on kuitenkin melko vaikeaa, koska painostusryhmä edustaa itsekkäitä yksityisetuja.

Eräät painostusryhmät toimivat ylipäänsä salaa, tietoja niiden toiminnasta tulee vain niukalti julkisuuteen. Näihin ryhmiin kuuluvat mm. sotateollisuuskompleksien etujär-

jestöt. Tässä yhteydessä on mielenkiintoista havaita, että sosiologit jakavat painostusryhmät avoimiin ja suljettuihin (salaisiin). Seuraavassa tarkastelemme pääasiassa avoimia painostusryhmiä.

Mitkä ovat painostusryhmien rakenne, menetelmät ja tavoitteet?

Sauvyn mielestä painostusryhmän tavoitteena on olemassaolevan lainsäädännön ja valtionlaitosten uudistaminen tai pysyttäminen ennallaan (vaikuttamalla itse ryhmän jäseniin sisäisen yhtenäisyyden aikaansaamiseksi) sekä vaikutus yleiseen mielipiteeseen ja julkiseen valtaan — parlamenttiin ja hallitukseen.[168]

Painostusryhmät ajavat kyllä tällaista päämäärää, mutta pelkkä viittaus sen olemassaoloon ei vielä riitä painostusryhmän rakenteellisten ominaisuuksien ja erikoisluonteen selvittämiseksi.

Meynaud, yksi ensimmäisistä painostusryhmien tutkijoista, on sitä mieltä, että painostusryhmän käsite sosiologiassa kaipaa täsmentämistä. Painostusryhmillä ymmärretään joskus monilukuisia ja luonteeltaan varsin erilaisia järjestöjä kuten ammattiliittoja (vaikka niiden tehtäväkenttä on paljon laajempi), valtiokoneistoa tai sen yksityisiä rakenne-elementtejä, esimerkiksi maatalousministeriötä tai armeijaa.

Jos painostusryhmä käsitetään näin väljästi, on painostusryhmäksi katsottava jopa parlamenttikin, sillä se vaikuttaa toimeenpanovaltaan. Tällainen lähestymistapa on ilmeisesti kestämätön.

Meynaud pitää painostusryhmän ominaispiirteenä sen »eksterritoriaalista» toimintaa, kykyä vaikuttaa perustuslailliseen valtaan korvaamatta sitä. Toisin sanoen hän pitää erillään käsitteet »vallanelin», jonka toimintaa sääntelee laki tai hallitusmuoto, ja »painostusryhmä», jonka toimintaa ei laki eikä liioin hallitusmuoto sääntele. Nämä ryhmät eivät hänen mielestään voi olla vallanelimiä yksinpä siitä syystä, että niiden nimenomaisena tarkoituksena on vaikutus vallanelimiin.

Meynaud'n mielestä painostusryhmien toiminta tähtää siihen, että julkisen vallan päätöksenteko saataisiin sopusointuun jonkin sosiaaliryhmän aatteiden ja etupyrkimysten kanssa.[169]

Tämä määritelmä pysyy sittenkin hyvin väljänä, vaikka Meynaud pyrkiikin konkretisoimaan painostusryhmän kä-

sitteen: sen piiriin kuuluvat näet kaikki kansalaisjärjestöt.

Duverger on samalla kannalla kuin Meynaud. Hän arvelee, että painostusryhmä eroaa poliittisista järjestöistä, esimerkiksi puolueista siinä suhteessa, ettei se aseta päämääräkseen vallan haltuunottoa tai käyttöä, vaan pyrkii vaikuttamaan valtaan tarkoituksenaan lakiehdotuksen hyväksyminen tai kaataminen, hallituksen politiikan muuttaminen jossakin yksityiskysymyksessä tai yleisen poliittisen linjan pysyttäminen ennallaan.

Yleisesti ottaen ne kriteerit, joiden perusteella sosiologit lukevat joitakin kansalaisjärjestöjä tai -ryhmiä painostusryhmien piiriin, tuntuvat mielivaltaisilta. Esimerkiksi eräät heistä tunnustavat painostusryhmiksi liha- ja viinikauppiasyhdistykset, mutta eivät tunnusta sotaveteraaniyhdistyksiä. Tämä osoittaa, että monien tiedemiesten asennoituminen painostusryhmiin määräytyy heidän luokkasidonnaisuudestaan ja sosiaalisista motiiveistaan. Painostusryhmien luonne voidaan selvittää oikein vain ottamalla huomioon niiden osuus luokkataistelussa, ja analysoimalla ryhmän sosiaalista (luokka-) kokoonpanoa ja sen luokkatehtäviä valtasuhteiden järjestelmässä. Porvarilliset ryhmien tutkijat jättävät enimmäkseen tämän tärkeimmän aspektin huomiotta.

Käsitys painostusryhmistä järjestöinä, jotka eivät käytä valtaa, ei vastaa useiden painostusryhmien tosiasiallista asemaa ja antaa väärän kuvan työnantajajärjestöistä, joilla on tietysti käytettävissään reaalinen valta ja jotka pystyvät vaikuttamaan ratkaisevasti poliittisten vallanelinten päätöksentekoon. Painostusryhmä-käsitteen piiriin luetaan erotuksetta toisaalta kansalaisjärjestöt ja -yhtymät, joilla ei ole mitään valtaa ja joiden ehdotukset jäävät hurskaiksi toivomuksiksi, ja toisaalta järjestöt, jotka määräävät valtion politiikan suunnan ja luonteen ja jotka edustavat reaalista valtaa.

Painostusryhmien vallan mittasuhteista todistavat niiden käyttämät menetelmät ja keinot. Meynaud toteaa seuraavanlaiset painostusryhmien menettelytavat: hallitukselle ja yleiselle mielipiteelle osoitetut vakuutukset vaatimuksen oikeutuksesta (painostusryhmän eksperttien valmistamat asianomaiset aineistot ja lausunnot), edustajan uhkaaminen valitsematta jättämisellä (kirjeet, puhelinsoitot jne.), propagandakampanjan rahoitus, rahallisen avustuksen antaminen ryhmän myötäilijöille parlamentissa,

valtiokoneistossa ja kansalaisjärjestöissä, hallituksen toiminnan sabotointi, välittömät toimet, jotka saattavat hallituksen vaikeaan asemaan, kuten tavaratoimitusten keskeyttäminen, kiristys ja uhkailu sekä mielenosoitusten järjestäminen.[170]

Amerikkalaiset painostusryhmät ovat erityisen kekseliäitä ja häikäilemättömiä, ne käyttävät monenlaisia menetelmiä psykologisesta suggeroinnista fyysiseen terroriin ja pelotteluun. USA:n kongressin kaikkivoivista »lobbysta» ja varsinkin asetehtailijoiden ja nykyajan sionismin etujen ajajista on tullut yleinen puheenaihe.

Tutkiessaan painostusryhmien toimintatapoja monet sosiologit toteavat niiden erilaisuuden ja moniulotteisuuden: mielenosoitukset, lehdistökampanjat, kehotukset, uhkaukset, vapaaehtoisen avustuksen keskeyttäminen ja sabotaasi.[171] Pien- ja keskitason yrittäjien yleinen konfederaatio julistautuu mielenosoituksellisesti epäpoliittiseksi järjestöksi, mutta samalla pitää yllä yhteyksiään parlamentinjäseniin, painostaa ministereitä ja parlamenttia, lähettää uhkauskirjeitä ja julkistaa lausuntoja siitä, että työläisten palkankorotukset saattavat uhanalaiseksi itse yritysten olemassaolon jne.

Painostusryhmän käyttämät menettelytavat luonnehtivat tietysti paljolti sen olemusta, mutta niiden perusteella on hyvin vaikea ja joskus kerrassaan mahdoton tehdä eroa painostusryhmien välillä ja suorittaa sisällöllistä analyysia niiden toiminnasta. Useimmat työnantajaryhmät ja -liitot käyttävät samanlaisia menetelmiä, vaikka niiden osuus valtiollisessa elämässä on joskus varsin erilainen. Monet tutkijat pitävät sen vuoksi parempana etsiä toisenlaisia kriteerejä, jotka mahdollistavat ryhmän täsmällisen luonnehdinnan.

Ryhmän tunnusmerkkeihin luetaan usein sen harjoittaman painostuksen järjestelmällisyys (painostushan kuuluu ryhmän olemukseen), organisaation luonne (ammatillinen, ideologinen, poliittinen), toiminta-ala ja keinot (yleinen mielipide, propaganda, politiikka), toimintatavat (vakuuttelu, uhkailu, sabotaasi, lahjominen), vallan muodot, joita ryhmä käyttää tai havittelee, jne.

Erimielisyyksistään huolimatta useimmat sosiologit tunnustavat ainakin kolme tunnusmerkkiä: ensinnäkin painostusryhmä toimii virallisen valtarakenteen ulkopuolella; toiseksi sen tavoitteena on saada valtion toimielimet teke-

mään tiettyjä päätöksiä ryhmän etujen mukaisesti; kolmanneksi ryhmän vaatimukset ovat yksityisluonteisia ja edustavat jonkin sosiaalikerroksen tai kansalaisyhtymän etuja. Painostusryhmä-käsitteen piiriin eivät sen vuoksi kuulu ne kansalaisyhtymät, joiden jäsenet ratkaisevat kansalaisyhtymänsä sisäisiä ongelmia ja joiden tehtäväkenttä ei ylitä näitä puitteita, esimerkiksi kaikenlaiset taiteenharrastajayhdistykset. Nämäkin järjestöt joutuvat luokkataistelun pyörteisiin, koska tietyissä oloissa ne ajavat etujaan vallanelimissä. Porvarillisten sosiologien erimielisyydet painostusryhmien ja muiden kansalaisjärjestöjen erottamisperusteista sekä niihin liittyvä käsitesekaannus selittyvät osaksi siitä, että kukin kansalaisjärjestö asettaa (tai tietyissä oloissa voi asettaa) sellaisia tehtäviä, jotka eivät rajoitu sen jäsenten keskinäisten suhteiden sääntelyyn, vaan saattavat tämän järjestön kosketukseen esivallan kanssa.

Painostusryhmien lukumäärä saattaa sen vuoksi kasvaa sitä mukaa kuin ne kansalaisjärjestöt, jotka nykyään pysyttelevät erossa politiikasta, tulevat mukaan aktiiviseen poliittiseen toimintaan. Tätä ei voida sanoa työnantajaliitoista, joiden kautta liikemiespiirit vaikuttavat politiikkaan.

Tämän vaikutuksen muotojen selvittelylle on omistettu useita tutkielmia, joista selviää, että työnantajat, joihin yleinen mielipide on aina suhtautunut kielteisesti, suosivat nimenomaan välillisiä vaikutuskeinoja poliittiseen valtaan. He eivät osallistu välittömästi parlamenttitaisteluun ja karttavat esittämästä kannanottojaan yleisön edessä.[172]

Talouselämän vaikutus politiikkaan on monimuotoista. Niinpä yritys vaikuttaa äänestystuloksiin siinä vaalipiirissä, jossa se sijaitsee. Teolliselle kehitykselle on tunnusomaista yrityksen ja ympäristön keskinäisten yhteyksien lisäytyminen.[173] Nämä yhteydet moninaistuvat yhä pitemmälle. Kapitalistit ovat perustaneet omat järjestönsä hoitamaan vaalikampanjoita ja antavat kansanedustajille rahallista tukea vaalikampanjan aikana. Lainsäädäntö ei näet vaadi julkistamaan tämäntapaisia menoja tai sitten sen vaatimus jää pelkäksi muodollisuudeksi. Tavallisesti näiden menojen suuruus ja rahalähde pidetään visusti salassa, mutta jotkin lahjomistapaukset tulevat silti lehdistön tietoon. Pääoma varjelee poliittisia laskelmiaan ja juoniaan suurena salaisuutena.

Eräät painostusryhmät puuttuvat kuitenkin avoimesti vaalikampanjaan ja kehottavat äänestämään niitä ehdokkaita, jotka ovat sitoutuneet kannattamaan ryhmän ohjelmaa. Työnantajat käyttävät tällöin hyväkseen henkilökohtaista vaikutusvaltaansa työntekijäkuntaan, uhkailevat ja pelottelevat työläisiä irtisanomisella, elleivät nämä anna tukeaan. Valittu edustaja on jo alusta alkaen painostusryhmän antaman rahallisen tuen kahleissa. Hänen toimiessaan edustajatehtävissään riippuvuus työnantajista ei heikkene, vaan päinvastoin voimistuu. Yritykset irrottautua riippuvuussuhteesta tavallisesti epäonnistuvat. Siitä todistaa esimerkiksi seuraava tapaus: kun eräs edustaja oli alkanut valittaa, että liikennealan työnantajaliitto (yksi voimakkaimmista ja vaikutusvaltaisimmista järjestöistä) harjoittaa painostusta häntä vastaan, niin työnantajaliitto pani hänen tilalleen myöntyväisemmän edustajan.

Skandaalimainen korruptio ja parlamentinjäsenten osallistuminen rahahuijauksiin ovat saavuttaneet niin laajat mittasuhteet, että yleisen mielipiteen rauhoittamiseksi hallituksen oli pakko ottaa käsiteltäväkseen lakiehdotus, jonka tarkoituksena on jossain määrin rajoittaa kansanedustajien avointa ja häikäilemätöntä osallistumista liikemiespiirien rahahuijauksiin. Tämän lakiehdotuksen käsittely osoittaa, että esitetyt ratkaisut ovat luonteeltaan puolinaisia eivätkä kajoa pääoman ja poliittisen vallan välisen liiton perusteisiin.[174]

Tavallisesti kansanedustajalla ei ole käytettävissään sihteeristöä, joka voisi antaa hänelle teknistä apua hänen lainsäädäntötyössään. Valtiopäivillä on esillä valtava määrä lakiehdotuksia, ja vain vähäinen osa niistä tulee hyväksytyksi. Harvat edustajat pystyvät itsenäisesti arvioimaan lakiehdotusten juridista puolta, saati sitten kehittelemään omia lakiehdotuksiaan.

Näissä oloissa työnantajaliitot tarjoutuvat auttamaan edustajia teknisen palvelun järjestelyssä ja usein luovuttavat heille jo valmiita lakiehdotuksia, jotka on varustettu perusteluilla ja pätevästi muotoiltu. Valtiopäivien aikana parlamentti ja edustajat saavat valtavan määrän ehdotuksia, lakiesityksiä ja asiakirjoja työnantajajärjestöiltä, jotka pitävät välittömästi yhteyttä edustajien kanssa (yksityiset tapaamiset, lähetystöjen vierailut jne.).

Eräiden kapitalistimaiden lainsäädäntö kieltää muodostamasta parlamenttiin ryhmiä, joiden tehtävänä on

ajaa yksityis- ja paikallisetuja. Käytännössä muodostetaan kuitenkin tämän asemesta tutkimusryhmiä, joihin kuuluu sekä parlamentinjäseniä että liikemiespiirien edustajia. Monet parlamentin valiokunnat ovat muodostuneet painostusryhmien viralliseksi julkisivuksi puhumattakaan siitä, että liikemiespiirien edustajat parlamentissa eivät ole toimettomina, vaan vaikuttavat puolestaan kansanedustajiin parlamentin sisällä.

Työnantajajärjestöt harjoittavat painostusta etupäässä salaa, käyttäen välillisiä menetelmiä ja keinoja. Valtiokoneisto, hallinto tarjoaa tässä mielessä otollisen toimintakentän. Tutkielmia, jotka käsittelevät painostusryhmän vaikutusta valtion toimielimiin, on verraten niukalti. Tämä vaikutus on kuitenkin ilmeinen tosiasia, joka saa ilmauksensa yksityisetuja ajavan painostusryhmän ja hallinnon välisessä pysyväluonteisessa yhteistyössä.

Kapitalistien vaikutus valtiovallan käyttöön on moninaista. Yleisimpänä vaikutuskeinona pidetään kaikenlaisten neuvostojen ja valiokuntien perustamista valtion toimielinten yhteyteen; näihin neuvostoihin ja valiokuntiin kuuluu myös yhtiöiden edustajia.

Drancourt'in mukaan »taistelu valvontaoikeudesta investointitoimintaan on kaikkein tärkeintä vallan haltuunoton ja säilyttämisen kannalta».[175]

Kaikenmoiset työnantajajärjestöt ja niistä riippuvat liitot ja klubit edustavat monopolien luokkaetuja ja ajavat johdonmukaisesti monopolien linjaa.

Selvitellessään painostusryhmien käyttäytymistä tappion ja epäonnistumisen sattuessa sosiologit toteavat seuraavanlaiset toimintamallit. Ensinnäkin painostusryhmät katsovat tappion lopulliseksi ja alkavat toimia uudella pohjalla. Toiseksi ne asettuvat odotuskannalle ja arvioivat tilanteen epäsuotuisaksi ongelman ratkaisemiselle nykyoloissa. Kolmanneksi ne päättävät jatkaa taisteluaan keskeytyksettä tai aloittaa sen uudelleen lyhytaikaisen levähdystauon jälkeen.[176] Joskus tilanne muodostuu vaikeammaksi, nimittäin silloin kun painostusryhmä saa osan vaatimuksistaan viedyksi läpi toisen osan jäädessä toteuttamatta.

Tehdessään yhteenvetoa painostusryhmiä koskevasta tutkimuksestaan Sauvy päättelee, että vaikka eräät sosiologit näkevätkin painostusryhmät vallanjaon ja eri mielipidesuuntien välisen kilpailun periaatteen olennoitumaksi, painostusryhmät ilmentävät pohjimmaltaan »niiden mahti-

miesten riemuvoittoa, joilla on tukenaan raha, voima, paljous ja yhtenäisyys», ja ovat tulosta vallan räikeän epäoikeudenmukaisesta jakautumisesta kansalaisten kesken sekä yhteisetujen uhraamisesta yksityisetujen hyväksi. Lisäämme tähän, että painostusryhmien toiminnassa ilmenee kapitalistisen yhteiskunnan vallan luokkaolemus, monopolipääoman herruus.

Näiden epäkohtien poistamiskeinoiksi Sauvy ehdottaa painostusryhmien voimavarojen pakollista julkisuutta, niiden toimintaan kohdistuvien tieteellisten tutkimusten kehittämistä, yleisen mielipiteen asiallista informointia, toimeenpanovallan lujittamista sekä painostusryhmiä ympäröivän vaitiolon muurin hävittämistä.

Nämä keinot ovat tietenkin hyvin tärkeitä, mutta itse Sauvy ymmärtää, kuinka vaikeaa on soveltaa niitä käytännössä. Lisäksi on otettava huomioon, että painostusryhmä on vain yksi niistä keinoista, joiden avulla taloudellisesti hallitseva luokka valvoo etujaan imperialistisen porvariston poliittisen valtarakenteen piirissä.

Painostusryhmien lisäksi on olemassa paljon muitakin ryhmiä, joista jäljempänä.

3. YHTEISKUNNALLISET HERRUUS- JA ALISTUSSUHTEET

Nykymaailmassa on havaittavissa yhteiskuntakehityksen kaksi vastakkaista linjaa eli suuntausta. Toista edustaa sosialismin maailma, jossa kommunististen ja työväenpuolueiden harjoittaman tieteellisesti perustellun sosiaalipolitiikan ansiosta tapahtuu yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen sekä kansojen, luokkien ja sosiaalikerrosten yhtenäisyyden ja ystävyyden jatkuva lujittuminen yhteistuntoon, veljelliseen yhteistyöhön ja toverilliseen keskinäisapuun perustuvien yhteiskunnallisten suhteiden kehittämisen pohjalta.

Yhteiskuntakehityksen toista suuntausta edustaa kapitalistinen järjestelmä, missä yhteiskunnalliset suhteet ovat sovittamattomien ristiriitojen raatelemia ja mitä ankarimman luokkataistelun läpitunkemia; niihin on painanut lähtemättömän leimansa porvariston harjoittama riisto ja sen sosiaalinen herruus.

Amerikkalainen yhteiskuntatieteilijä Reich on piirtänyt mieleenpainuvan kuvan nykykapitalismin sosiaalisesta rappeutumisesta.[177] Hänen päätelmänsä voidaan tiivistää seuraavasti. Amerikkalaiset eivät pysty enää hallitsemaan yhteiskuntansa toimintamekanismia, joka on erittäin ankaran kroonisen kriisin kourissa. Yhteiskuntaelämä on joutunut häiriötilaan, laittomuus ja korruptio ovat tunkeutuneet kaikkiin tärkeimpiin sosiaalisiin instituutioihin ja muodostuneet erityisen vaarallisiksi, koska niihin liittyy militarismin ja antikommunismin riehunta, vastuuttomuus ja välinpitämättömyys näiden prosessien seurauksista. Ulkokultaisuus kuuluu nykyään amerikkalaisen elämäntavan olemukseen.

Yhteiskunnan kehityslait määräytyvät yhä useammin organisaatiosta ja virkavaltaistumisesta. Organisaation logiikka vallitsee kaikkia muita arvoja. Perustuslaki ja Bill of Rights ovat vähitellen menettäneet voimansa. Kansakunnasta on tullut hallinnollinen hierarkia, joka koostuu vähälukuisesta eliitistä ja valtavasta määrästä oikeudettomia ihmisiä. Demokratia häipyy vähitellen menneisyyteen, valtiovallan käyttö on enimmäkseen hallintokoneiston eikä kongressin varassa. Sääntelyn ja hallinnon voittaessa alaa vapaus joutuu yhä ahtaammalle, byrokratia syrjäyttää vähitellen lainalaisen vallan, ja poliisilaitos, sotilaskoneisto ja turvallisuuspalvelu paisuvat entisestäänkin.

Näiden prosessien sosiaaliset seuraamukset ilmenevät koko elintoiminnan kangistumisena vieraisiin ja valheellisiin käyttäytymiskaavoihin, jotka toiset ihmiset ovat luoneet ja pakottaneet omaksumaan, sekä perinteisten kollektiivien ja muiden yhteisömuotojen muuttumisena yksinäisyyden, vierautumisen ja eristäytyneisyyden pesiksi. Epäluuloisuus, kilpailu, vihamielisyys ja pelko ovat syrjäyttäneet ystävyyssuhteiden lämmön; ystävyys on aina tarjonnut ihmiselle suojan ulkonaisia vastoinkäymisiä vastaan.

Paradoksaalista kyllä byrokraattisten valtakeskusten paisuminen tuo mukanaan hallituksettomuuden tunnon, joka valtaa jopa hallintomiehetkin. Monet Reichin toteamista kapitalistisen yhteiskunnan kriisi-ilmiöistä kuuluvat yhteiskunnallisten suhteiden piiriin, joita sääntelee vallan erityinen muoto.

Marxismi-leninismin klassikot ovat useaan otteeseen viitanneet siihen, että sosiaalinen valta näyttelee tärkeää osaa porvariston luokkaherruuden järjestelmässä. Teoksessaan »Työväenluokan asema Englannissa» Engels puhuu työväen taistelusta sortajien »sosiaalista ja poliittista valtaa» vastaan.[178] Marxin, Engelsin ja Leninin teoksiin sisältyy paljon huomautuksia pääoman sosiaalisen vallan moninaisista ilmenemismuodoista.

Marx ja Engels kirjoittivat: »Ehdot, joiden vallitessa tiettyjä tuotantovoimia voidaan käyttää, ovat tietyn yhteiskuntaluokan herruuden ehtoja; tämän luokan sosiaalinen valta, joka johtuu sen varallisuusasemasta, saa *käytännöllis*-idealistisen ilmauksensa kulloinkin vallitsevassa valtiomuodossa.»[179]

Tässä toteamuksessa sosiaalinen valta luonnehditaan taloudellisten ja poliittisten valtasuhteiden erityislaatuiseksi välirenkaaksi; sosiaalinen valta määräytyy taloudellisista ehdoista ja vaikuttaa poliittiseen, valtiolliseen valtaan. Sosiaaliselle vallalle on tunnusomaista ensinnäkin sääntelyn erikoislaatuinen kohde (yhteiskunnalliset suhteet); toiseksi erikoislaatuisten sosiaalisten pakotusmenetelmien käyttö; kolmanneksi erikoinen subjekti ja kantaja, jollaisena esiintyvät sosiaaliset organisaatiot sellaisinaan; neljänneksi elimellinen yhteys sosiaalisiin normeihin ja viidenneksi erityislaatuinen tehtäväkenttä, nimittäin yhteiskuntaelämän sosiaalisten prosessien johtaminen.

Sosiaalisen vallan tutkimuksessa ilmenee marxilaisen ja porvarillisen metodologisen lähestymistavan syvällinen vastakkaisuus. Tämä koskee lähinnä sosiaalisten suhteiden tulkintaa; näiden suhteiden erikoisluonteen selvittely tuottaa melkoisia vaikeuksia.

Marxilaisessa tieteellisessä kirjallisuudessa korostetaan, että käsite »sosiaalinen» on väljempi kuin käsite »luokkakohtainen» ja että ne on erotettava toisistaan eräissä muissakin tapauksissa esimerkiksi luokkien sisäisistä eroista puhuttaessa. Eräät yhteiskunnalliset suhteet eivät samastu luokkasuhteisiin (esimerkiksi perhesuhteet, eräiden kansalaisjärjestöjen sisäiset suhteet jne.).

Sosiaalisen vallan ominaislaadun selvittämiseksi sosiaalinen valta on rajattava irti toisaalta taloudellisesta vallasta ja toisaalta poliittisesta vallasta; sosiaalinen valta näet punoutuu kiinteästi yhteen taloudellisen ja poliittisen vallan kanssa. Marxilaiset sosiologit ovat suorittaneet mielenkiintoisia tutkimuksia yhteiskunnan sosiaalisesta rakenteesta. He esittävät sosiaalisten suhteiden erilaisia tunnusmerkkejä ja niiden erottamisperusteita. Niinpä todetaan, että sosiaaliset suhteet liittyvät välittömästi taloudellisiin suhteisiin ja että ne ovat eräänlaisessa väliasemassa taloudellisten ja poliittisten suhteiden välillä (niiden kautta talouselämä vaikuttaa politiikkaan ja muihin päällysrakenteeseen kuuluviin ilmiöihin). Sosiaaliset suhteet sulkevat piiriinsä sekä perustan että päällysrakenteen elementtejä, ne ovat sosiaaliryhmien ja työyhteisöjen välisiä suhteita jne. Käsite »sosiaaliset suhteet» on monimerkityksinen ja kaipaa tarkentamista.

Vuodesta 1831 lähtien käsitettä »sosiaalinen kysymys» on ranskalaisessa poliittisessa kirjallisuudessa käytetty

tarkoittamaan muuta kuin elämän taloudellisia ja poliittisia ongelmia. Jo silloin sosiaalinen kysymys asetettiin usein »poliittisen» kysymyksen vastakohdaksi, ja vähitellen tämä eronteko sai yhä selvemmän muodon.[180] On mielenkiintoista tarkata tämän termin alkuperäistä käyttöä, jolloin puhuttiin »sosiaalisesta despotismista» erotukseksi »poliittisesta despotismista». On merkillepantavaa, että Proudhon erotti kansakunnan »poliittisena elimistönä» »sosiaalisesta elimistöstä». Blanquin mielestä käsite »poliittinen vallankumous» ei riitä; hän esitti, että siirtymistä kommunismiin pidettäisiin sosiaalisena vallankumouksena. Considerant ja Fourier viittaavat jopa erityisen puolueen olemassaoloon ja kutsuvat tätä puoluetta »sosiaaliseksi puolueeksi».

Jo sinä aikana puhuttiin sosiaalisesta vastakohtaisuudesta, hallinnosta, tasosta, kysymyksestä, järjestyksestä, pahuudesta, elimistöstä, sosiaalisesta demokratiasta, hierarkiasta, taistelusta, ongelmasta, uudistuksesta, tasavallasta, vallankumouksesta, rauhasta ja jopa sodankäynnistä. Hyvin lyhyessä ajassa muodostui kokonainen sanapesye, joka luonnehtii sosiaalista kysymystä tähdentäviä oppirakennelmia: sosialismi, sosialisointi ja sosiologia. Joka tapauksessa terminkäytön etymologinen ja semanttinen analyysi osoittaa, että yhteiskunnallisten ongelmien taloudellisilla, sosiaalisilla ja poliittisilla ratkaisumalleilla on takanaan pitkä historia tieteellisessä kirjallisuudessa ja että ne perustuvat asianomaiseen käsitteistöön.

Siitä huolimatta käsite »sosiaaliset suhteet» on sisällöltään vielä monessa suhteessa hämärä ja epäselvä. Tavanomaisimpana on eronteko, jonka mukaan käsite »sosiaalinen» suhteutetaan ihmisiin ja käsite »taloudellinen» esineisiin. Valitettavasti ongelman tieteellinen ratkaisu ei suinkaan aina ole yksinkertainen. Sosiaaliset suhteet saattavat olla luonteeltaan aineellis-esineellisiä samalla tavoin kuin taloudelliset suhteet saattavat olla sosiaalisia, ts. saattavat edustaa sellaisia suhteita, joihin ihmiset ryhtyvät aineellisten hyödykkeiden yhteydessä.

Työntekijän sosiaalinen riippuvuus on samalla hänen taloudellisen riippuvuutensa erikoislaatuinen ilmenemismuoto, se sisältää jotain muuta kuin varsinaisesti taloudellisia orjuutusmuotoja: siinä hahmottuvat ja eriytyvät pääoman uudet vallanvälineet. Niinpä autonrenkaita valmistavan Michelin-monopoliyhtymän palveluksessa oleva

työläinen (heitä on yli 50 000) tekee työtä jossakin yhtiön omistamassa tuotantolaitoksessa, asuu yhtiön tarjoamassa työsuhdeasunnossa, ostaa elintarvikkeita yhtiön liikkeistä, käyttää lapsiaan yhtiön kouluissa jne. Yhtiö valvoo työntekijänsä monia mahdollisia elämänilmauksia kodinhoitokursseja, virkistys- ja kulttuuritoimintaa ja vieläpä postimerkkeilyä myöten. Työläiset ilmaisevat asian kuvaannollisesti näin: »Yhtiölle kuuluu kaikki hautausmaata myöten.»

Tämäntapainen työläisen riippuvuus kapitalistista on sosiaalisen orjuutuksen erikoismuoto, jolla on tietysti oma taloudellinen sisältönsä ja taustansa. Neekereiden palkkasyrjintä täyttää myös tietyn sosiaalisen tehtävän monopolien taistelussa työväestön vallankumousliikettä vastaan: se luo ja kasaa keinotekoisia yhteiskunnallisia raja-aitoja työläisten välille asettamalla työväenluokan eri kerroksia vastakkain (neekerit ja valkoiset, vanhat ja nuoret, miehet ja naiset jne.). Sellainen sosiaalipsykologinen ilmiö kuin työläisen pelko työpaikan menettämisestä sisältää paitsi taloudellisen myös sosiaalisen aspektin: se vaikuttaa tietyssä määrin työntekijän yhteiskunnalliseen asemaan ja käyttäytymiseen. Erityinen osuus on rakenteeltaan monimutkaisella työläisen tietoisuudella, joka niin ikään kuuluu sosiaaliseen käyttäytymiseen vaikuttavien tekijöiden joukkoon.

Näin ollen suuntautuminen »sosiaalisen ominaislaadun» tutkimiseen, taloudellisista suhteista eroavien sosiaalisten suhteiden erikoisluonteen etsimiseen ja selvittämiseen ei sinänsä sisällä mitään tuomittavaa. Tällainen lähestymistapa ei sulje pois spesifisten sosiaalisten ilmiöiden olemassaoloa, vaan se kohdistuu näiden ilmiöiden virheellistä ja metodologisesti kestämätöntä tulkintaa vastaan, jolloin sosiaalista suhdetta tarkastellaan irrallaan taloudellisten, tuotannollisten suhteiden määräävästä osuudesta. Ei ole siis kysymys siitä, onko spesifisiä sosiaalisia suhteita olemassa vai ei, vaan metodologisesta asennoitumisesta näiden suhteiden analyysiin, niiden materialistisesta tai idealistisesta tulkinnasta.

Sosiaalisten suhteiden erottaminen ahtaassa mielessä edellyttää materialistisen determinismin mukaista yhteiskunnallisten suhteiden differentiointia. Ilman tällaista erontekoa taloudellisten suhteiden ensisijaisuuden korostus sekä sosiaalisen käsite menettävät merkityksensä.

Korostettakoon, että pohtiessaan sosiaalisten suhteiden yksityisiä erikoispiirteitä neuvostoliittolaiset sosiologit ovat yksimielisiä metodologisen peruskysymyksen ratkaisutavasta: he tähdentävät materiaalisten suhteiden ensisijaisuutta sosiaalisiin suhteisiin nähden. Tässä kysymyksessä marxilainen sosiologia on periaatteellisesti erilaisella kannalla kuin porvarillinen sosiologia.

Parsons toteaa sosiaalisen kerrostuneisuuden mallissaan, että hän asettaa kysymyksen yhteiskunnan sosiaalisesta eikä taloudellisesta tai poliittisesta jakautumisesta. Sosiaalisten ilmiöiden tutkimuksessa on vallalla empiirinen lähestymistapa, pyrkimys loitota 1800-luvun sekä 1900-luvun alkupuolen porvarillisten sosiologien luomista »synteettisistä» oppijärjestelmistä (Comte, Spencer, Tarde, Giddings); sen ajan yhteiskuntatieteilijät käsittivät sosiologian tieteeksi yhteiskunnan liikkeen ja olemassaolon yleisimmistä laeista.

Monien nykyisten länsimaisten oppirakennelmien olennaispiirteenä on sen vuoksi yhteiskuntakehityksen yleisten lainmukaisuuksien sivuuttaminen sekä yritys eliminoida spesifiset sosiaaliset kohteet yleisten lakien vaikutuspiiristä. Tällainen lähestymistapa on ilmeisesti kestämätön.

Sosiologit käsittävät ns. käyttäytymistieteen erityistieteeksi, joka analysoi sitä reaalisesti olemassaolevaa yhteistä, mitä ihmisten suhteissa ja toiminnassa on ja mikä poikkeaa heidän toimintansa ja suhteidensa taloudellisesta, poliittisesta, juridisesta ym. sisällöstä ja muodoista. Tässä yhteydessä tuntuu mielenkiintoiselta »erityisesti sosiaalista» koskevan kysymyksen asettelu ja ratkaisu amerikkalaisten sosiologien teoksissa (Znaniecki, Thomas, Sorokin, MacIver). Etsiessään jotakin yhteistä ihmisten kaikille toimintalajeille nämä tutkijat abstrahoituvat niiden taloudellisesta ja poliittisesta sisällöstä ja löytävät lopulta tämän yhteisen momentin tietoisuuden piiriin kuuluvista ilmiöistä (emootiot, tunteet, mielialat, arvot yms.).

Länsimaiset sosiologit yhdistävät sosiaalisen kommunikaatioon ja ihmisten keskinäisten suhteiden sopusointuisuuteen; näitä suhteita he tarkastelevat psykologisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Tällaisen lähestymistavan vallitessa sosiaalinen katoaa, se liukenee yhteiskunnallisten suhteiden kokonaiskenttään, sillä yhteiskuntaelämässä esiintyvät tietoisuuden ja tahdon omaavat ihmiset, mikä painaa

leimansa paitsi sosiaalisiin myös taloudellisiin, poliittisiin ja ideologisiin suhteisiin.

Sosiaaliset suhteet kuuluvat vallankäyttöön perustuvan sääntelyn piiriin; sen vuoksi sosiaalisen vallan ominaislaatu määräytyy sen perusteella, mitä sosiaalisten suhteiden sisällöllä tarkoitetaan.

Marx käsitti sosiaaliset suhteet laajassa mielessä ja luki niihin myös poliittiset suhteet. Hän kirjoitti: »Ihmisten väliset *poliittiset* suhteet ovat luonnollisestikin myös *sosiaalisia*, *yhteiskunnallisia* suhteita, kuten kaikki suhteet, joihin ihmiset rupeavat. Sen vuoksi kaikki ihmisten keskinäisiä suhteita koskevat kysymykset ovat myös sosiaalisia kysymyksiä.»[181] Tunnetussa määritelmässään materialistisesta historiankäsityksestä Marx tarkasteli samalla sosiaalisia prosesseja sanan ahtaassa mielessä.[182]

Nämä toteamukset antavat avaimen sosiaalisen vallan luonteen ja erikoispiirteiden ymmärtämiseen; sosiaalinen valta on yhteiskunnallisten prosessien erikoinen sääntelymuoto. Eräs ulkomaisista sosiologeista on huomauttanut ironisesti, että tiedemiehet ovat tietävinään kaikki, kunnes heiltä kysäistään, mitä sosiaalinen valta on. Sosiaalisesta vallasta ei todellakaan ole yksimielisyyttä. On täysin vastakkaisia lausuntoja, joissa joko kielletään sosiaalinen valta erityisenä ilmiönä tai päinvastoin vahvistetaan sen olemassaolo.

Esimerkiksi Lhomme arvelee, että olisi väärin tulkita käsitettä »sosiaalinen valta» väljästi, käyttää sitä vallan synonyymina yleensä. Hänen mielestään sosiaalinen valta on vallan erikoismuoto. Burdeau sitä vastoin on sitä mieltä, että yhteiskunnassa on »monenlaista sosiaalista valtaa». Hän tulkitsee sosiaalisen vallan hyvin väljästi, vallan yhteisnimityksenä. Burdeau myöntää kuitenkin, että valta käsitetään ahtaassakin mielessä, jolloin esimerkiksi ammattiliiton valtaa pidetään erityisenä sosiaalisena valtana, joka poikkeaa taloudellisesta vallasta.

Kehitellessään valtaoppiaan Lhomme on yksityiskohtaisesti eritellyt porvariston vallankäytön puolen vuosisadan ajalta ja omistanut tälle ongelmalle sosiologisen tutkielman, jossa hän selvittelee todellisia valtasuhteita ja harrastaa vähemmän käsitteellisiä rakennelmia.

Lhomme'in mukaan porvariston senaikaiselle vallankäytölle oli tunnusomaista se, että suurporvaristo oli muo-

vautunut erityiseksi kerrostumaksi kapitalistiluokan sisällä ja ottanut ensin taloudellisen ja sitten sosiaalisen ja poliittisen vallan haltuunsa. Sosiaalisen vallan erikoispiirteenä on se, että suurporvaristo pyrkii omistamaan jotakin muuta rikkauden ja poliittisen vallan lisäksi. Tämä »lisäksi» saa ilmauksensa yleisen mielipiteen erityislaatuisessa asennoitumisessa kyseiseen sosiaaliryhmään, sen roolissa ja asemassa valtion hallintokoneistossa, sen auktoriteetissa ja sosiaalisessa tehtävässä.[183]

Lhomme'in mielestä porvariston valtaanpääsyn tärkeänä edellytyksenä on se, että porvaristo on tajunnut ja »saanut aikaan kolmen valtalajin välisen yhteyden». Rikkaus antaa mahdollisuuden päästä osalliseksi poliittisesta vallasta, ei kuitenkaan jokaiselle varakkaalle yksilölle, vaan ainoastaan niille, jotka ovat ylittäneet tietyn melko korkean tulotason. Poliittinen vallankäyttö ei silti ole mikään itsetarkoitus, vaan taloudellisten etujen valvomiskeino ja palkkatyöläisten kurissapitoväline. Näin ollen poliittinen valta muodostuu taloudellisen vallan lujittamiskeinoksi, samalla kun sosiaalinen valta ikään kuin täydentää taloudellista ja poliittista valtaa. Lhomme on lausunut varsin mielenkiintoisen ajatuksen, että edustajan valtakirjan tai hallituspaikan saanut pankkiiri tai yrittäjä käyttää suurempaa valtaa kuin taloudellinen tai poliittinen valta on erikseen.[184]

Lhomme'in käsityskantaa, että sosiaalinen valta pelkistyy vaikutusvallaksi yleiseen mielipiteeseen, tarkastelemme yksityiskohtaisesti tutkielman loppujaksossa. Tässä yhteydessä osoitamme kestämättömiksi yritykset esittää sosiaalinen valta taloudellisen ja poliittisen vallan kruunuksi.

Sosiaalisen vallan käsite sisältää kaksi momenttia: ensinnäkin varsinainen sosiaalinen valta vallan erikoismuotona ja toiseksi kahden tai useamman vallan dialektinen vuorovaikutus. Yhteiskunnassa esiintyvästä valtakokonaisuudesta käytetään yhteisnimitystä eli käsitettä »yhteiskunnallinen valta». Mutta mitä nimitystä on käytettävä vallasta silloin, kun yksi subjekti ei keskitä käsiinsä koko valtaa, vaan ainoastaan vallan erikoismuotoja, kuten taloudellisen ja poliittisen vallan, poliittisen ja sosiaalisen vallan, sosiaalisen ja taloudellisen vallan. Jos tähän lisätään ideologinen valta ja kaikki mahdolliset yhdistelmät, niin ongelma käy vielä vaikeammaksi ratkaista. Todellisuus

tarjoaa useita esimerkkejä vallan erikoismuotojen vuorovaikutuksesta, joka on valitettavasti jäänyt vähälle huomiolle.

Lhomme ei vaivaudu etsimään erityisesti sosiaalista ja yksinkertaisesti lukee sosiaalinen valta -käsitteen piiriin kaiken, mikä liittyy vallan erikoismuotojen vuorovaikutusmekanismiin. Hän vetoaa siihen, että kyseinen vuorovaikutus on jotakin enempää kuin kukin vallan erikoismuoto erikseen, ja nimittää sitä sosiaaliseksi vallaksi. Siinä on kyllä järkeä, mutta sosiaalisen vallan käsite ei siitä suinkaan selkiinny. Vallan erikoismuotojen vuorovaikutusjärjestelmästä käytetään nimitystä »yhteiskunnallinen valta»; vuorovaikutuksen elementtien sisäiset keskinäissuhteet vaativat konkreettisempia käsitteitä.[185]

Lhomme käyttää sosiaalisen vallan käsitettä valtasuhteiden luokkaolemuksen salaamiseen tavanomaisen pluralistisen mallin hengessä. »Kun jokin vallan erikoismuoto», kirjoittaa Lhomme, »on helppo tai ainakin suhteellisen helppo paikallistaa, niin valtakokonaisuuden kyseessä ollen tilanne jää epämääräiseksi. On kerrassaan epäselvää, mikä luokka on valta-asemassa. Tosiasiahavainnot antavat aihetta ajatella, ettei mikään. Tässä mielessä maassamme ei ole hallitsevaa luokkaa — —.»[186]

Suurporvaristo on hänen mielestään lakannut olemasta vallan ja herruuden ainoana subjektina, ja luokan yksinvalta on jäänyt menneisyyteen: nykyään valta jakautuu suur- ja pikkuporvariston kesken. Hän tekee tästä johtopäätöksen, että vaikka suurporvaristo onkin jatkuvasti etuoikeutetussa asemassa, se on »vain voima muiden voimien joukossa, jotka vastustavat sitä ja kilpailevat sen kanssa». Tämän lisäksi myönnetään, että viime vuosisataan verrattuna nykyistä vuosisataa leimaavat myrskyisämmät järkytykset (kaksi maailmansotaa, sosialistisen järjestelmän synty), jotka ovat aiheuttaneet muutoksia valtarakenteessa. Tästä tehdään jälleen kerran se virheellinen johtopäätös, ettei nykyoloissa mikään luokka, varsinkaan vähemmistönä oleva suurporvaristo kykene enää pitämään valtaa yksin; eri luokat joutuvat näin ollen liittoutumaan keskenään.

Lhomme joko ei huomaa tai yrittää salata sitä ilmeistä tosiasiaa, että kapitalismi kehittyy imperialismiksi, jolloin monopolit keskittävät käsiinsä sosiaalisen, taloudellisen, poliittisen ja ideologisen vallan. Hän näyttää olevan

sen käsityksen lumoissa, että vallankäyttö on tulosta vallan erikoismuotojen kilpailusta; todellisuudessa tällaiselle kilpailulle ei ole jäänyt jalansijaa.

Yhteiskuntakehityksen kaksi linjaa ilmenevät nykymaailmassa vallan laadullisesti erilaisena suhtautumisena ihmisyksilöön ja työväenjärjestöihin.[187] Työyhteisön oikeudet ovat yksi tärkeimmistä demokratian kehitystason mittapuista. Tässä samoin kuin muillakin alueilla sosialismilla on kiistattomia etuisuuksia kapitalismiin verrattuna.

Sosialismissa työyhteisö esiintyy taloudellisen ja sosiaalisen vallan suvereenina subjektina ja harjoittaa merkittävää vaikutusvaltaa poliittisten vallanelinten muodostamiseen ja niiden toimintaan (ehdokasasettelu, paikallisten ja keskusvallanelinten vaalit jne.). Tarkastelkaamme lähemmin työyhteisön roolia sosiaalisen vallan subjektina.

Tässä yhteydessä huomio kiintyy siihen tosiasiaan, että nimenomaan sosiaalisten suhteiden sääntelyn alueella sosialistinen valtio myöntää työyhteisölle mitä laajimmat oikeudet ja aloitevallan. Sen vuoksi työyhteisön sosiaalinen valta pääsee jo sosialismin alkuvaiheissa kehittymään melko pitkälle. Siitä todistavat esimerkiksi neuvostovallan asetukset toverioikeuksista sekä uudet lait, jotka myöntävät näille elimille suuret valtuudet. Nykyään ammattiliittojen, tuotannollisten neuvottelukuntien, toverioikeuksien ja muiden julkisten elinten toimivalta on hyvin laaja, ne ovat oikeutettuja ratkaisemaan monia sosiaalisia kysymyksiä.

Työyhteisö käyttää sosiaalista valtaansa monenlaisten kansalaisjärjestöjen ja elinten kautta: kollektiivin jäsenten yleinen kokous, tuotannollinen neuvottelukunta, ammattiliitto, toverioikeus, vapaaehtoinen kansandružina (järjestystä valvomaan asetettu vapaaehtoisten ryhmä) ja muut omatoimiset kansalaisjärjestöt. Moninaiset välittömän demokratian muodot kehittyvät jatkuvasti. Esimerkiksi Neuvostoliiton lainsäädännön mukaisesti yleisten kokousten valtuuksia on huomattavasti laajennettu; yleiset kokoukset kuulevat laitosten johtajien selonteot taloustoiminnasta, pohtivat kollektiivin sosiaalisia kehityssuunnitelmia ja hyväksyvät ne. Työyhteisöjen kehityksen sosiaalisuunnittelu tarjoaa ilmeisesti varsin käyttökelpoisen lähtökohdan varsinaisten sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen vallan erikoisluonteen selvittämiselle.

Kun on kysymys sosiaalisen vallan subjektista ja objektista, halutaan, aiheellisesti kyllä, määritellä ne yhtä tarkasti ja ankarasti kuin oikeustieteilijät määrittelevät valtiovallan. Valtio on ollut olemassa useita vuosituhansia, mutta väittely valtiovallan tunnusmerkeistä jatkuu nykyäänkin. Sosiaalisen vallan subjektille ja objektille ominaisten tunnusmerkkien kiistanalaisuudella on niin ikään melko painavat syynsä. Niinpä työyhteisö sosiaalisen vallan subjektina on vasta kehityksensä alkuasteella. Ei sovi unohtaa myöskään sitä, että ihmiskunnan vuosituhansia käsittävän luokkahistorian kuluessa työyhteisö on ollut riiston kohteena, että yksityisomistukselliset suhteet ovat lamauttaneet työyhteisön sosiaalisen kehityskyvyn ja tukahduttaneet sitä kaikin tavoin.

Sosialismi tekee ensi kerran työyhteisöstä suvereenisen vallankäyttäjän. Vallan koko sisältörikkaus tulee kuitenkin esille sitä mukaa kuin kaikki siihen välttämättömät edellytykset (aineelliset, ideologiset jne.) kypsyvät.[188]

Nykyajan kapitalismi edustaa päinvastaista kehityssuuntaa, joka saa ilmauksensa monopolien jatkuvissa yrityksissä muuttaa työyhteisö manipuloinnin oikeudettomaksi kohteeksi.

Pääoma käyttää laajalti sosiaalisia pakotus- ja painostuskeinoja: työläistä ahdistavaa irtisanomisen uhkaa, »sosiaalipedagogiikan» uusimpia menettelytapoja, eri työläisryhmien vastakkainasettelua, työläisten valitsemien elinten toimintapiirin kaventamista, ns. ei-muodollisten ryhmien muodostamista ja hyväksikäyttämistä työyhteisön puitteissa, hallintokoneiston orientointia sosiaalisten selkkausten paikallistamiseen ja voittamiseen sekä otollisen »sosiaalisen ilmaston» luomiseen tuotantolaitokseen yms.

Porvarillinen teollisuussosiologia on viime vuosina kohdistanut päähuomionsa kapitalistisen yrityksen toiminnan sosiaalioikeudellisiin aspekteihin, ts. uusien sosiaalisten pakotusmenetelmien kehittämiseen.

Lännen sosiologiassa on Durkheimista lähtien kiinnitetty erityistä huomiota sosiaalisen pakotuksen erikoispiirteiden tutkimukseen. Vuosina 1926 — 1930 kansainvälinen sosiologinen aikakauslehti sekä Pariisin ja Genèven sosiologiyhdistys suorittivat tutkimuksen sosiaalisen pakotuksen eri lajeista. Sen tuloksena oli mitä erilaisimpien pakotusmuotojen systematisointi.[189] Todettakoon, että vaikka tutkijat tulkitsevatkin sosiaalisen pakotuksen liian väljästi,

heidän analyysinsa kuvastaa myös joitakin sosiaalisen pakotuksen erikoismuotoja: boikotti ja työnsulku, työnteon säännöstely, sen ohjaaminen ja koordinoiminen hallintokoneiston välityksellä, tavat ja perinteet jne. Edellä mainituissa ilmiöissä on todellakin havaittavissa monimuotoista sosiaalista pakotusta, jota porvaristo harjoittaa herruutensa lujittamiseksi.

Työväenluokka pyrkii kaikin tavoin rajoittamaan monopolien sosiaalista valtaa ja tehostaa taisteluaan sellaisten takeiden aikaansaamiseksi, jotka olisivat kapitalististen yritysten ja kansalaisjärjestöjen työntekijöiden henkilöllisyyden turvana. Tässä mielessä ovat kuvaavia työväenluokan aikaansaannokset sen taistelussa palkkasyrjinnän poistamiseksi, sosiaaliturvan kehittämiseksi, ammattiyhdistyksen ja muiden työpaikkakohtaisten edustuselinten oikeuksien tunnustamiseksi, työläisen ihmisarvon kunnioittamiseksi, jatkokoulutukselle otollisten olojen luomiseksi, työläisten työ- ja elinehtojen parantamiseksi jne.

Porvarilliset ideologit käyttävät näitä työväenluokan saavuttamia oikeuksia todistaakseen, että työläis- ja toimitsijakollektiivi sekä ammattiliitto käyttävät muka valtaa kapitalismin vallitessa. He väittävät, että vallankäyttö on jotain dynaamista, se ei ole mikään vakio, vaan muistuttaa vuoksen ja luoteen vaihtelua. Kyseessä ovat eräänlaiset yhtyvät astiat, joissa vastoin fysiikan lakeja neste ei kaikista vaihteluista huolimatta asetu koskaan samalle tasolle.

Länsimaisten sosiologien huomiokykyä ei voida kieltää, mutta useat heistä eivät jostain syystä ole huomaavinaan, että epäyhdenvertaisuus ei koskaan koidu työväenluokan hyödyksi. Tämäntapaiset käsitykset edellyttävät, että ammattiliitto ja yrityksen hallinto käyttävät (olkoonkin, että epäsuhtaisesti) valtaa, joka niiden etupyrkimysten törmätessä vastakkain jakautuu uudelleen milloin toisen, milloin toisen osapuolen hyväksi asianhaarojen mukaan.

Valtasuhteiden alueella saattaa tulla kysymykseen kaksi vaihtoehtoa osapuolten tahtojen keskinäisestä suhteesta riippuen: ensiksikin suhteet, joiden osapuolet ovat yhdenvertaisia, esimerkiksi yhteisön jäsenet, jotka tekevät yhteispäätöksen; tultuaan hyväksytyksi tämä päätös esiintyy eräänlaisena velvoitteena tekijöitään kohtaan; toiseksi suhteet, joiden osapuolet yhteispäätöksen tekohetkelläkin eroavat laadullisesti toisistaan, ovat epäyhdenvertaisia

keskenään: toinen osapuoli on valta-asemassa toiseen nähden.

Viimeksi mainittujen suhteiden joukkoon kuuluvat kapitalistin ja työväenjärjestöjen väliset suhteet. Kapitalisti omistaa tuotantovälineet ja nauttii tukea valtion taholta. Tehtaan työläiset ja ammattiliitto ovat tätä vailla. Kyseessä ovat siis alkuperältään ja olemukseltaan epäyhdenvertaiset suhteet. Tässä tapauksessa voidaan puhua vain kansalaisjärjestöjen vaikutusvallasta hallinnon päätöksentekoon, mutta ei tahtojen ja vallan yhtäläisyydestä.

Kuten eräät tutkijat toteavat, yhtiön päämies on sosiaaliryhmien vaikutuksen alainen; näiden ryhmien joukossa tärkeimpiä ovat muut johtajat ja niiden apulaiset, toimitsijat sekä ammattiliitto. Mutta tässäkin on kyseessä vaikutusvalta eikä vallankäyttö.

Kysymykseen, käyttääkö ammattiliitto valtaa, voidaan vastata vain ottaen huomioon konkreettiset olosuhteet. Ammattiliitto tekee vallankäyttöä edellyttäviä päätöksiä, sen organisaatio palvelee sen jäsenten tahdon läpivientiä, se on oikeutettu soveltamaan jäseniinsä pakkotoimia, sanalla sanoen se toimii vallanelimenä.

Ammattiliitto samoin kuin mikä työväenjärjestö tahansa esiintyy kuitenkin kapitalismin aikana vallanelimenä vain tietyssä mielessä, nimittäin silloin kun on kysymys sen sisäisestä rakenteesta ja organisaatiosta, sen jäsenten keskinäisten suhteiden sääntelystä. Kyseessä on niin sanoaksemme sisäänpäin kääntynyt valta. Se, missä määrin ammattiliitto on valtasuhteiden osapuoli tuotantolaitoksen tai koko yhteiskunnan mitassa, riippuu siitä, millainen kyseisen yhteiskunnan valtarakenne on, missä määrin se kytkee ammattiliiton koko yhteiskunnan tai yksityisen tuotantolaitoksen valtajärjestelmään, tunnustetaanko vai kielletään ammattiliiton valtaoikeudet.

Kapitalismin oloissa ammattiliitto ei yrityksen hallinnon suhteen esiinny vallankäyttäjänä. Siitä todistavat lukuisat esimerkit. Kapitalistien asennoituminen työväen kansalaisjärjestöihin tuotantolaitoksissa on kaksijakoista.

Nykyajan tuotantovoimat, tuotannon tekninen perusta ja organisaatio vaativat työyhteisön osallistumista hallintoon, yhteisöllisten yhteyksien korkeaa kehitystasoa ja täydellisyyttä sekä toiminnan yhtenäisyyttä. Tuotantotapahtuman osanottajien yhteisöllisten toimintamuotojen kehittyminen on kapitalistille edullista siinä määrin, missä

se tuottaa voittoa. Voitonlisäys todellakin tapahtuu tältä pohjalta.

Kapitalismin oloissa kollektiivin voimistuminen ja sen jäsenten välisten yhteyksien lujittuminen vaarantavat kuitenkin suuresti työnantajien etuja, ne lisäävät moninkertaisesti työläisten mahdollisuuksia riistokoneiston järjestyneeseen vastustamiseen. Sen vuoksi suhtautumisessaan työyhteisöön kapitalisti heittelehtii Skyllan ja Kharybdiksen välillä, häntä raatelevat ristiriitaiset tunteet ja arvioinnit, hän syöksähtelee toisesta äärimmäisyydestä toiseen. Vallitsevana on kuitenkin pyrkimys pitää yhteisö aisoissa, ylläpitää vain niitä yhteisön elämänilmauksia, jotka ovat omiaan tuottamaan voittoa ja voimistamaan kapitalistin valtaa.

Sen vuoksi monet demokraattiset oikeudet ja vapaudet, joita kansalainen periaatteessa voi käyttää porvarillisessa yhteiskunnassa, menettävät voimansa siitä hetkestä lähtien, kun hän on astunut kapitalistisen tuotantolaitoksen kynnyksen yli. Nämä oikeudet heikentävät omistajan valtaa, eikä hän niistä suuriakaan välitä.

Niissä kapitalistisissa tehtaissa, joiden omistajat eivät suosi liberalismia, järjestyssäännöt kieltävät kollektiivin, ammattiliiton ja muiden kansalaisjärjestöjen kokousten pidon, sanomalehtien ja lentolehtisten levityksen, julisteiden ja ilmoitusten ripustamisen, eikä lehdistön edustajilla ole vapaata pääsyä tuotantolaitoksen alueelle. Yrityksestä tuoda tehtaaseen »asiakirjoja ja aineistoja, joilla ei ole tekemistä työnteon kanssa», rangaistaan ankarasti, enimmäkseen irtisanomisella; työläisten henkilökohtaisia esineitä tarkastetaan. Usein tehtaanjohto toimittaa läpikulkuhuoneessa etsinnän lentolehtisten takavarikoimiseksi käyttäen tekosyynä muka sattunutta kavallusta. Useilla yrityksillä on oma yksityinen poliisinsa ja eräänlaiset »iskujoukkonsa».

Kuten ammattiliittolehdistö toteaa, aktiivin, luottamusmiehen liikkumista tuotantolaitoksen alueella ankarasti valvotaan, häntä vaaditaan ilmoittamaan yrityksen johdolle jo etukäteen, missä hän aikoo tavata henkilöstöä. Johto harjoittaa suoranaista ja alituista painostusta luottamusmiehiä vastaan ja sanoo heille: »Teillä ei ole yhtiössämme mitään etenemismahdollisuuksia.» Lakon aikana tehtaanjohdon edustajia kävi työläisten kodeissa suostuttelemassa heitä menemään työhön ja varoittamassa, että muuten he menettävät paikkansa.

Länsimaisessa lehdistössä esitetään multakin todisteita omistajan mielivallasta, hänen pyrkimyksestään olla »kaikkivaltainen ja yksinvaltias». Työnantajat vastustivat pitkän aikaa yrityksen ammattiosaston oikeuksien tunnustamista, ja ammatillinen toiminta oli itse asiassa maanalaista.[190]

Usein ilmoituksia ammattiliittokokouksista nähdään satunnaisilla tauluilla tai tuotantolaitokseen johtavien teiden varsilla kasvaviin puihin kiinnitettyinä. Pysytellen loitommalla tehtaan portista aktiivit kuuluttavat huutotorvilla aiottuja toimenpiteitä. Näin siksi, että julkinen toiminta ei voi tapahtua tuotantolaitokseen rajoittuvalla alueella, koska tavallisesti se on tuotantolaitoksen omistuksessa.

Yleislakon aikana 1968 julistettiin Ranskassa tunnus, joka vaati työnantajia tunnustamaan »ammattiliittovallan». Tämä termi esiintyi usein lentolehtisissä. Itse asiassa kysymys oli siitä, että työntekijöille tunnustettaisiin oikeus vapaaseen ammatilliseen järjestäytymiseen.

Ammattiliittovallan käsitettä tarkennettiin seuraavasti: oikeus ammattiosaston muodostamiseen tuotantolaitokseen, ammattiliiton tiedotustoiminnan yleinen vapaus ja ammattiliittolehdistön vapaa levitys, jäsenmaksujen vapaa keräys, ammattiliittotoimitsijoiden toimintaa koskevien rajoitusten lakkauttaminen sekä tuotantokomiteaan kuuluvien henkilöiden koskemattomuuden turvaaminen, ammattiliittojohtajien vapaa pääsy tuotantolaitokseen. Tähän on lisättävä myös työläisten oikeus asettaa vaatimuksia yrityksen johdolle ja puolustaa niitä, lakkovapautta koskevien rajoitusten lakkauttaminen, työväen kaikkien luottamusmiesten palauttaminen virkaan (siinä tapauksessa, että heidät on sanottu irti luottamustehtäviensä vuoksi), oikeus pitää kokouksia tuotantolaitoksessa työaikana (kaksi tuntia kuukaudessa), työnsulun ja irtisanomisten kieltäminen, ammattiliiton oikeus kannanottojensa vapaaseen esittämiseen yleisradiossa.

Työnantajien oli pakko suostua eräisiin vaatimuksiin, tehdä myönnytyksiä työväestön kärkevän luokkataistelun painostuksesta. Tämä ei kuitenkaan aiheuttanut mitään rakennemuutoksia kapitalistin vallassa eikä periaatteessa horjuttanut sitä. Kaikesta päätellen monopolipääoma ei aiokaan sopeutua siihen, että siltä on kiskottu joitakin myönnytyksiä; näiden myönnytysten mitätöimiseksi mono-

polipääomalla on käytettävissään suuri kokemus ja konstikkaat keinot, jotka se on hankkinut käydessään pitkällistä taistelua työväenjärjestöjä vastaan.

Tässä mielessä tuotantokomiteoiden syntyvaiheet ja toiminta ovat varsin kuvaavia. Ranskassa ensimmäiset lait yrityksen edustuselimistä hyväksyttiin toisen maailmansodan jälkeen. Porvarillinen hallitus ei voinut julkisesti vastustaa liikkeenjohtamisen kansanvaltaistamisvaatimuksia; vallankumousliikkeen nousun oloissa sen oli pakko tehdä melkoisia myönnytyksiä.

Jatkuva taistelu näiden edustuselinten ympärillä kuvastuu kapitalististen maiden lainsäädäntötyössä. Kuten tunnettua, Ranskassa toisen maailmansodan jälkeisiltä vuosilta periytyvä yrityksen edustuselimiä koskeva lainsäädäntö joutui olennaisen tarkastuksen kohteeksi parlamentin 18. kesäkuuta 1966 antamassa laissa samoin kuin sitä edeltäneissä säädöksissä (lait elokuun 12. päivältä 1950, joulukuun 9. päivältä 1951, tammikuun 9. päivältä 1954, helmikuun 26. päivältä 1958; asetus kesäkuun 24. päivältä 1960). Nämä lait sisältävät paljon hyviä toivomuksia, mutta käytännössä niitä on tavattoman vaikeaa toteuttaa.

Sen vuoksi porvarillisten sosiologien kaikki uusimmat tutkimukset yrityksen edustuselinten todellisesta asemasta toteavat ne suuret vaikeudet, jotka kohtaavat näiden elinten toimintaa.[191] Perusristiriita piilee tuotantokomitean edustamien etujen vastakohtaisuudessa: tässä valinnaisessa elimessä ovat näet edusteilla sekä tuotantolaitoksen työntekijäkunta että hallinto toimitusjohtajan hahmossa; sääntöjen mukaan toimitusjohtaja on samalla tuotantokomitean puheenjohtaja.

Ranskalaisissa tuotantolaitoksissa on muodostunut seuraavanlainen edustuselinten (tuotantokomitea, työntekijäkunnan luottamusmiehet, ammattiosasto) järjestelmä, joka on lännen edistyksellisin.[192] Kuitenkaan $^{3}/_{4}$:ssa tuotantolaitoksista, jotka työllistävät yli kymmenen henkeä, ei ole luottamusmiehiä eikä $^{2}/_{3}$:ssa tuotantolaitoksista ole lakisääteistä komiteaa.

Ranskalle on luonteenomaista valtava määrä pienyrityksiä, joiden työntekijäkunta on vähälukuinen, heikosti järjestäytynyt ja työnantajan todella rajattoman yksinvallan alainen. Lainsäädäntö ei vaadi muodostamaan komiteoita näihin yrityksiin. Mitä suuryrityksiin tulee, niin työnantajat eivät kaihda sellaistakaan keinoa kuin yrityksen

jakaminen valeyhtiöihin, kun vain työntekijöiden lukumäärä olisi komitean perustamiseen vaadittavan määrän alapuolella. Tuomioistuinten komiteapäätöksien täytäntöönpanoa viivytellään.

Lainsäädännön edellyttämää varsin monimutkaista vaalimenettelyä[193] täydentävät kaikenmoiset esteet ja juonet hallinnon taholta. Kuten länsimaiset sosiologit toteavat, edustuksellisten instituutioiden tukahduttamismenetelmiä on harkittu yksityiskohtia myöten. Niinpä yksityisyrityksissä tuotantokomitealla on yksi ilmoitustaulu tuhansia työntekijöitä kohden, se on tavallisesti niissä paikoissa, joihin teknisistä tai psykologisista syistä ei ole halukkaita menemään, esimerkiksi hallintorakennuksen ikkunoiden alla, jolloin erikoispalvelu pitää lukua henkilöistä, jotka osoittavat tavallista vilkkaampaa mielenkiintoa kansalaisjärjestöjen toimintaan. Sosiologit toteavat, että ilmoitusten tekstikin on epäselvä ja vaikealukuinen, tehtaanjohto kirjoituttaa sen koneella, se ripustetaan hyvin korkealle, joten ohikulkijan on suorastaan mahdoton saada selvää ilmoituksen tekstistä äänestyspaikasta ja -ajasta puhumattakaan.

Vaalit toimitetaan usein sen jälkeen kun työläisten perusjoukko on lähtenyt linja-autoilla kotimatkalle, ahtaissa tiloissa, jonne työläisiä päästetään yksitellen tai pieninä ryhminä muutamaksi minuutiksi, koska tuotantolinjat ovat jatkuvasti toiminnassa. Joskus tehtaanjohto toimittaa vaalit yllättäen, sanalla sanoen sen tarkoituksena on joko lyödä asia myttyyn tai saada mieleisensä ehdokkaat läpi.

Citroën'in tehtaissa, jotka ovat tunnettuja totalitaarisesta järjestyksestään, johto torjui toukokuun yleislakon aikana kaikkein sinnikkäimmin ja ankarimmin vaatimukset kansalaisjärjestöjen oikeuksien tunnustamisesta. Komitean vaaleihin osallistui hyvin vähän työläisiä; tyhjää äänestäneiden lukumäärä nousi ennätyslukemiin.

Sosiaalista manipulointivälineistöä uudistetaan jatkuvasti. Esimerkiksi lakon aikana tehtaanjohto alkoi yllättäen esittää, että työntekijäkunta päättäisi työn alkamisajankohdasta salaisella eikä avoimella äänestyksellä, kuten aiemmin oli ollut tapana. Vaikka salainen äänestys näyttääkin luovan suotuisampia edellytyksiä työläisten tahdon ilmituomiselle, työläisten todellista tahtoa vääristeltiin harjoittamalla sosiaalista painostusta. Työläiset joutuivat mielipideterrorin, pelottelun ja kiristyksen kohteeksi, vaa-

lit toimitettiin johdon valvonnan tai oikeammin silmälläpidon alaisena, ja äänestystuloksia usein vääristeltiin.

Käytettiin hyväksi myös psykologista tekijää siinä toivossa, että salainen äänestys synnyttää tiettyä hajanaisuutta äänestäjien keskuuteen, tekee mahdolliseksi harjoittaa yksilökohtaista muokkausta ja voimistaa tuloksen epämääräisyydestä johtuvaa horjuvuutta. Avoin äänestys supistaa näitä vaikutusmahdollisuuksia: kädennostolla äänestettäessä yhteistunnon ja välittömän demokratian psykologinen mekanismi sekä kollektivistiset perinteet tekevät kyllä tehtävänsä. Hallinnon harjoittamasta painostuksesta johtuu, että komiteoiden vaaleihin osallistumattomien lukumäärä on viime vuosina lisääntynyt kolminkertaiseksi ja eräissä tuotantolaitoksissa jopa kymmenkertaiseksikin.

Perustetut komiteat joutuvat hallinnon erityisen »huolenpidon ja holhouksen» alaisiksi.

Moninaisia painostusmenetelmiä käyttävän hallinnon ylivalta lamauttaa ja tukahduttaa tuotantokomitean toiminnan. Yritysten muodollisia toimintamalleja muutetaan ennen kaikkea siten, etteivät komitean edustajat voisi olla läsnä hallintoneuvoston istunnoissa. Niissä tapauksissa, jolloin komitean edustajat osallistuvat lain mukaisesti yrityksen hallintoelinten istuntoihin, pidetään tavallisesti kaksi istuntoa: toisessa istunnossa ratkaistaan tuotantokomitean edustajien läsnäollessa vähäpätöisiä kysymyksiä ja toisessa istunnossa, johon komitean edustajat eivät osallistu, tärkeitä, periaatteellisia kysymyksiä. Johtokunnan toimintaselostukset laaditaan vaikeaselkoiseen muotoon; toimikunnan kyselyihin tehtaanjohto ei tavallisesti vastaa vedoten liikesalaisuuteen.

Hallinto käyttää laajalti komitean »nukutusta» ohjaamalla sen ratkaisemaan vähämerkityksisiä sosiaalisia kysymyksiä ja ongelmia, siirtämällä komitean jäseniä hallintotehtäviin, palkitsemalla ja lahjomalla »myöntyväisiä» ja erottamalla »uppiniskaisia», aktiivisia taistelijoita. Työnantaja turvautuu komitean päätösten jarrutukseen ja sabotointiin, jättää sen ehdotukset huomiotta, mikä synnyttää komitean jäsenissä epäuskoa voimiinsa ja kykyynsä vaikuttaa yrityksen asioiden hoitoon.

Melkoinen osuus on yrityksillä nostattaa tuotantolaitoksen työntekijät komiteaa vastaan. Seuraavassa kuvaava esimerkki. Sodanjälkeisinä vuosina, jolloin elintarviketi-

lanne oli vielä vaikea ja elintarvikevarastoista pidettiin tarkkaa lukua, erään sokerikakkutehtaan tuotantokomitea löysi sen varastosta ylimääräisiä raaka-ainevaroja ja ilmoitti siitä hallituselimille. Raaka-aine takavarikoitiin. Sen jälkeen tehtaanjohto irtisanoi huomattavan osan työntekijäkunnasta vedoten raaka-aineen puutteeseen. Se lykkäsi syyn komitean niskoille ja nostatti siten työläisiä komiteaa vastaan. Komitean työ oli pitkän aikaa lamassa.

Paitsi että hallinto pyrkii saattamaan tuotantokomitean työn sekasortoon, se yrittää alistaa niitä omien etujensa palvelukseen, käyttää niitä hyväkseen työn voimaperäistämistarkoituksessa, pakottaa työläisiä ajamaan niinkin luonnonvastaista asiaa kuin heihin kohdistuvan riiston tehostaminen. Tässä tarkoituksessa työnantaja on valmis myöntämään joitakin oikeuksia, mutta ei sen enempää.

Tuotantokomitea käyttää jonkinlaista määräysvaltaa sosiaalipalvelun alalla, mutta ei kylläkään yrityksen liiketoiminnan alalla.[194] Yrittäjät antavatkin siten niin sanoaksemme empiirisen vastauksensa yhteiskuntatieteilijöiden teoreettiseen väittelyyn siitä, onko erityisesti sosiaalisia suhteita olemassa vai ei. He yksinkertaisesti rajoittavat komitean työn sosiaalisten kysymysten piiriin eivätkä päästä komiteaa taloudelliseen ongelmakenttään. Lain mukaan työnantajan tulee neuvotella komitean kanssa uusien järjestyssääntöjen voimaansaattamisesta tai voimassaolevien järjestyssääntöjen muuttamisesta sekä työhygieniaa ja työturvallisuutta koskevista kysymyksistä. Näissä tapauksissa komitea esiintyy pelkästään neuvoa-antavana elimenä; neuvottelumenettely on tällöin joko ehdonvaltaista tai pakollista. Työnantaja on lain mukaan velvollinen neuvottelemaan komitean kanssa valmistellessaan henkilöstön ammattikoulutusta sekä jatko- ja täydennyskoulutusta koskevia päätöksiään. Kuitenkin päätösvalta näissä asioissa kuuluu tavallisesti yksinomaan työnantajalle.

Monet sosiologit puhuvat komitean vallankäytön dualismista ja sen sisäisestä ristiriidasta: toisaalta komitean puheenjohtaja ja jäsenet ratkaisevat yhdessä sosiaalisia kysymyksiä, toisaalta puheenjohtaja ratkaisee yksin taloudellisia kysymyksiä, kun taas komitea voi käyttää ainoastaan neuvottelevaa äänioikeutta. Komitean edessä on ratkaisematon tehtävä: »sovittaa yhteen johtajan ratkaisuvallan vapaus ja komitean mielipide». Kuten sosiologit toteavat, tämä tehtävä on komitealle ylivoimainen; komitean

talousasioita koskevat ehdotukset jäävät pelkäksi paperiksi, ne joutuvat unohduksiin tai menevät myyttyyn toteutusvaiheessa. Montuclard esittää erään työnantajan kyynisyydessään varsin kuvaavan lausunnon: »Voi suostua siihen, että toimikunta hoitaisi käymälöiden puhtaanapitoa tai julkisia puistoja koskevia asioita, mutta komitean osallistuminen yrityksen hallintoon on julkeutta.»[195]
Komitean istunnoissa esitettyjen ehdotusten analyysi osoittaa, että määräysvalta tässä elimessä kuuluu puheenjohtajalle. Tätä virkaa hoitaa yhtiön johtaja tai hänen edustajansa, joka määrää sekä päiväjärjestyksestä että kokousajasta. Ammattiliiton edustajat eivät käytännöllisesti katsoen osallistu komitean työhön, heidän ehdotustensa prosentuaalinen osuus on hyvin vähäinen.

Valta-asema kuuluu puheenjohtajalle, hän esittää paljon enemmän ehdotuksia kuin komitean jäsenet; nämä eivät usein pysty vastustamaan hallinnon painostusta. Puheenjohtajan aloitteesta tehtyjen päätösten lukumäärä on jonkin verran suurempi kuin hänen ehdotustensa lukumäärä. Tämä johtuu siitä, että kun vastakkaiset ehdotukset menevät ristiin, puheenjohtaja esittää sovitteluratkaisua, joka tavallisesti hyväksytään.

Näin ollen vaikka myönnettäisiinkin oikeaksi porvarillisten sosiologien teesi, että tuotantokomitea on yksi kapitalistisen yrityksen vallankäyttäjistä (mikä olettamus olisi ristiriidassa tämän neuvoa-antavan elimen oikeusaseman kanssa), niin päätösten sisältö ja tausta paljastavat työnantajan peittelemättömän määräysvallan.

Tämäntapaisista syistä johtuu, että useat tuotantokomiteat tulevat tehtaanjohdon leikkikaluksi, joutuvat loppujen lopuksi toimettomiksi ja menettävät arvovallan työläisten ja ammattiliittojen silmissä. On luonnollista, että ammattiliitot tulevat mieluummin itse tekemisiin johdon kanssa työriitoja soviteltaessa. Ne eivät voi hyväksyä johdon valta-asemaa komiteassa. Niin kauan kuin ei ole ehdotettu (eikä sitä ehdoteta koskaan) käyttökelpoista tapaa komitean perustana olevien etujen vastakkaisuuden voittamiseksi, työläiset ovat pitäneet parempana toimia edustuselintensä kautta (lakkokomiteat ja yhdistykset), joissa tehtaanjohdolla ei ole edustusta. Ammattiosaston tunnustaminen tuotantolaitoksissa voimistaa tätä ristiriitaa entisestään, tuotantokomiteoiden kriisi syvenee ja kärjistyy jatkuvasti. »Yritysdemokratian» innokkaimmatkin puolestapuhujat por-

varillisten sosiologien keskuudessa menettävät optimisminsa, kun joutuvat erittelemään tuotantokomiteoiden oikeudetonta asemaa.

Erilaisia »päätöksentekoon osallistumismuotoja» koskevien lakien laatijat pitävät ohjeenaan paikkansapitämätöntä ajatusta »työn ja pääoman liitosta». He käsittävät nämä osallistumismuodot kapitalistien ja työläisten välisen luokkayhteistyön elimiksi, joissa määräämisvalta kuuluu yksityisomistajalle. Samanaikaisesti he yrittävät asettaa nämä elimet ammattiliittoja vastaan.

Kommunistit ovat alusta alkaen pitäneet yritysten tuotantokomiteoita kapitalistien vallankäytön rajoittamiskeinona, paljastaneet taruja luokkien välisestä yhteistyöstä ja pyrkineet muuttamaan komiteoita pääoman vastaisen taistelun välineeksi. He käyttivät tätä elintä eräänä julkisena organisaatiomuotona oloissa, jolloin laki kielsi muodostamasta ammattiosastoja tuotantolaitoksiin ja jolloin mitään virallisesti hyväksyttyjä työväestön etujärjestöjä ei käytännöllisesti katsoen ollut olemassa. Nykyään tilanne on olennaisesti muuttunut. Ammattiosaston toiminta on järjestetty lainalaiselle kannalle ja lyö itsensä läpi työnantajien vastustuksesta huolimatta. Komiteoillakin on omat ansiopuolensa. Ammattiosaston etuna on kuitenkin se, että ammattiosasto on itsenäinen työväenjärjestö, joka on elimellisessä yhteydessä alakohtaiseen tai koko maan käsittävään ammattiliittoon ja toimii sen alaisena.

Eräissä tuotantolaitoksissa, esimerkiksi Renault'n tehtaassa kommunistit ovat onnistuneet kohottamaan olennaisesti komitean vaikutusvaltaa ja auktoriteettia, muuttamaan sen taisteluhenkiseksi elimeksi. Yleisesti ottaen porvaristo yrittää kuitenkin käyttää komiteaa ja muita »päätöksentekoon osallistumismuotoja» työläisten valvonnan tehostamiseksi, »työn ja pääoman välinen liitto» -tyyppisten kuvitelmien levittämiseksi, kärjen taittamiseksi luokkataistelulta sekä selkkausten »kanavoimiseksi». Työläisten tarkoitukset ovat toisenlaisia.

Lenin ehdotti »kapitalisteihin kohdistuvaa valvontaa» erääksi ylimenokauden toimenpiteeksi. Hän kirjoitti: »Itse asiassa koko valvontakysymys on siinä, kuka ketä valvoo, ts. mikä luokka on valvova ja mikä valvottava.»[196]

Ulospääsyn kriisistä osoittavat kommunistiset ja työväenpuolueet, joiden ohjelmat edellyttävät perustavia toimenpiteitä koko hallintojärjestelmän, mm. tuotannon joh-

tojärjestelmän kansanvaltaistamiseksi, monopolien diktatuurin hävittämistä ja työväestön vallan vakiinnuttamista. Tähän pääsemiseksi tarvitaan kärkevän luokkataistelun vallankumouksellisia keinoja, joilla ei ole mitään tekemistä »työn ja pääoman välisen liiton» kanssa.

Lopuksi on korostettava, että monopolien sosiaalinen valta on luokkaherruuden järjestelmän tärkeä rengas. Sosiaalisen vallan pääasiallisia subjekteja ovat yksityisen tuotantolaitoksen kapitalisti sekä porvaristo riistäjäluokkana, jotka käyttävät sosiaalisen pakotuksen ja painostuksen laajalle haarautuvaa koneistoa, kaikenmoisia elimiä, muotoja ja välineitä. Työväenluokan ja työtätekevien kansalaisjärjestöjen asema osoittaa luokkien yhteistyötä puolustelevat käsiterakennelmat ja myytit kestämättömiksi ja asettaa etualalle talouselämän hallinnon johdonmukaisen ja syvällekäyvän kansanvaltaistamisen tehtävän. Tämä tehtävä on ratkaistavissa vain toteuttamalla syvällisiä ja perusteellisia vallankumouksellisia uudistuksia omistussuhteiden sekä taloudellisten, sosiaalisten ja poliittisten valtasuhteiden alueella.

3. luku

POLIITTISEN JA IDEOLOGISEN VALLAN MEKANISMI

1. POLIITTISEN VALLAN ERIKOISPIIRTEET

Erotukseksi taloudellisesta ja varsinkin sosiaalisesta vallasta poliittista valtaa on tutkittu seikkaperäisesti ja syvällisesti kaikissa ilmenemismuodoissaan ja yksityiskohdissaan. Se on ollut oikeustieteen perinteisenä tutkimuskohteena yhteiskunnan poliittisen organisaation kehityksen alkuvaiheista lähtien.[197] Vaikka poliittisesta vallasta on kirjoitettu useita kirjoja, kysymys sen olemuksesta ja tärkeimmistä erikoispiirteistä pysyy edelleenkin mitä ankarimman ideologisen taistelun kohteena. Eräiden tutkijoiden mielestä politiikan väljä tulkintatapa on nykyään päässyt vallitsevaksi sekä Ranskassa että muissa maissa. Ahtaampi tulkinta, joka rajoittaa politiikan valtion piiriin, on tullut tietyssä määrin voitetuksi. Politiikan piiriin luetaan jopa urheilukin,[198] vaikka jotkut ovat sitä mieltä, että politiikan väljä tulkinta ei lisää mitään valtion käsitteeseen eikä mitään selkeytä.

Politiikan käsite edustaa poliittisen vallan toiminnallista aspektia poliittisten suhteiden, organisaation ja ideologian lisäksi.

Lenin määritteli politiikan luokkien väliseksi suhteeksi valtiovallan yhteydessä.

Länsimaiset tutkijat sivuuttavat politiikan luokkaolemuksen ja tarkastelevat sitä suhteessa vallankäyttöön ja hallintoon varsin ylimalkaisessa muodossa. Esimerkiksi Goguel ja Grosset määrittelevät politiikan »niiden toimintojen ja instituutioiden kokonaisuudeksi, jotka koskevat maan julkisten asioiden hoitoa sekä määräävät vallan luomisen,

sen toiminnan valvonnan ja mahdollisuuden vaihtaa vallankäyttäjiä».[199] Nämä kirjoittajat lähtevät poliittisen vallan ja instituutioiden väljästä tulkinnasta ja arvostelevat mielestään virheellistä, liian ahdasta näkemystä politiikasta, jolloin politiikka yhdistetään yksinomaan valtion toimintaan. He leimaavat tällaisen näkemyksen vanhentuneeksi, sillä poliittisen vallan kohde on 1900-luvun alkuun verrattuna muuttunut olennaisesti. He esittävät, että poliittisen tieteen tutkimuskohteen määritelmä sopeutettaisiin tätä muutosprosessia vastaavaksi.

Tähän mennessä poliittisen tieteen tutkimuskohteen väljä tulkinta on liittynyt kiinteästi käsityksiin vallasta laajassa mielessä (poliittinen valta) tai ahtaassa mielessä (valtiovalta). Nykyään tällaisen lähestymistavan oikeutus kiistetään.

Esimerkiksi Bergeron on sitä mieltä, että poliittista valtaa koskeva oppi, jolle on leimallista laajakantoinen lähestymistapa ja joka operoi yleiskäsittein, on esittänyt suurta osaa poliittisen tieteen kehityksessä. Poliittinen tiede on sille kiitollisuudenvelassa monista saavutuksistaan viime vuosikymmenien ajalta. Nykyään tämä oppi on kuitenkin käyttänyt mahdollisuutensa loppuun. Bergeronin havainto pitää paikkansa. Otettuaan vallan poliittisen tieteen tutkimuskohteeksi politologit alkoivat lukea valta-käsitteen piiriin sellaisia suhteita, joilla ei ole mitään tekemistä vallan kanssa. Valtaoppi on paisunut niin, että se on osoittautunut »tieteellisesti vajavaiseksi merkitystehtävien liikarunsauden vuoksi». Vallan käsite alkoi esittää poliittisen tieteen asiantuntijoilla samanlaista osaa kuin jumaluusoppi esittää panteisteilla: he pyrkivät näkemään ja näkevätkin jumaluutensa kaikkialla.

Bergeron vastustaa tällaista ennakkonäkemystä poliittisen tieteen tutkimuskohteesta ja suhtautuu kielteisesti valtaopin liioitteluihin. Hän esittää, että poliittisen tieteen tutkimuskohteena ovat poliittiset suhteet. Kysymys on vain poliittisten suhteiden erikoislaadun määrittelystä. Bergeron rajoittuu kuitenkin varsin ylimalkaisiin järkeilyihin. Hän lukee poliittisten suhteiden joukkoon sosiaaliset suhteet; viimeksi mainittuja tulkitaan kuitenkin erityisellä tavalla, erityisten menetelmien avulla (globaalistaminen tai miniatyrisoiminen), ja ne »saavat poliittisen ominaislaadun».[200] Bergeron näyttää itse asiassa kieltävän poliittisten suhteiden objektiivisen luonteen ja pelkistävän

ne tietoisuuden ilmauksiksi. Tämä on ilmeinen erehdys, koska poliittiset suhteet eivät synny ymmärryksen luokittelutoiminnan tuloksena, vaan ovat seurausta yhteiskunnan aineellisista elinehdoista, poliittisten prosessien lainmukaisesta kehityksestä.

Bergeronin mielestä »poliittinen suhde on pelkästään tavanomaisen sosiaalisen suhteen jatke, ei sen enempää».[201] Hän ehdottaa, että näitä suhteita konkretisoitaisiin tarkastelemalla niitä »ehdottoman yhteiskuntasidonnaisuutensa» näkökulmasta, mistä johtuu pakon ja kaikkien muiden vallanvälineiden välttämättömyys ja mahdollisuus. Hänelle on tärkeintä näiden suhteiden abstraktinen sidonnaisuus eikä niiden konkreettiset ilmenemismuodot. Hän vaatii käsittämään poliittisen sosiologian »politiikan totaalisuudeksi sosiaalisen kokonaisalueella»,[202] mikä laajentaa poliittisen tieteen tutkimuskohdetta rajattomiin.[203]

Tämä käsiterakennelma pyrkii ilmeisesti avartamaan perinteistä tutkimuskenttää; siinä saa ilmauksensa eräänlainen poliittisen tieteen eskalaatio, sen tutkimuskohteen »paisuminen», politiikan murtautuminen uusille yhteiskuntaelämän aloille sekä tämän kehitysprosessin välttämättömyyden perustelu.

Valtasuhteet ovat vain osa (tärkeä osa, mutta sittenkin vain osa) poliittisista suhteista, joita ei voida pelkistää valtasuhteiksi viimeksi mainittujen erityislaadun vuoksi, josta olemme jo paljon puhuneet.

Politologian tutkimuskohteen väljä tulkinta voidaan selittää käytännön tarpeilla ja hyötynäkökohdilla, jotka saavat porvarillisten yhteiskuntatieteilijöiden teoksissa mystifioidun ilmauksen. Taustalla on pyrkimys vaikuttaa mahdollisimman laajaan yhteiskunnallisten suhteiden kenttään, koska mistä tahansa yhteiskunnallisesta kysymyksestä saattaa asianhaaroista riippuen tulla poliittissävyinen. Esimerkiksi imperialistinen valtio on viime vuosina tunkeutunut jatkuvasti monopolien etujen mukaisesti mitä erilaisimmille elämänaloille »poliittisista tarkoituksenmukaisuussyistä», ajankohtaisen poliittisen päätöksenteon varjolla jne. »Politiikan globaalistuminen» on osoittautunut monopolien määräämisvallan voimistumiseksi varsinaisten sosiaalisten ongelmien alueella ja monopolien työväestön oikeuksia vastaan kohdistuvan hyökkäyksen puolusteluksi. Työväenluokka vastustaa tällaista politiikkaa.

Bergeronin tulkitsemana politiikan »globaalistuminen» on ilmaus idealistisesta subjektivismista ja poliittisesta voluntarismista. Se johtaa taloudellisten ja sosiaalisten suhteiden omavaltaiseen alistamiseen monopolien etuja palvelevan poliittisen sääntelyn alaisiksi. Juuri monopolit toteuttavat poliittisen vallan aluevaltauksia ja voimistavat sen määräämisvaltaa ihmisiin. Tällaisen lähestymistavan vallitessa sosiaalisten ja poliittisten suhteiden objektiiviset erottamisperusteet häviävät ja käsitteet yhteiskunnan »sosiaalinen» ja »poliittinen» elämä samastuvat.[204]

Väljentäessään politiikan käsitettä sosiologit tekevät vakavan metodologisen virheen: he korvaavat poliittisen vaikutuksen kohteen, jollaisena saattavat esiintyä ei-poliittiset ilmiöt, laitokset ja instituutiot, poliittisen vallan subjektilla, jollaisena saattaa esiintyä ainoastaan vallan poliittinen organisaatio sellaisenaan.

Siitä tosiseikasta, että perhe joutuu tietyissä oloissa poliittisen vallan vaikutuspiiriin, ei suinkaan seuraa, että perhe muuttuisi siten poliittiseksi organisaatioksi. Samaa voidaan sanoa talouselämästä, jolla on omat kehitys- ja toimintalakinsa, jotka ovat erilaisia kuin poliittiset lait. Poliittisen sääntelyn kohteita on varsin monenlaisia. Niinpä puhutaan teollisuus-, maatalous-, raha-, asunto- ym. politiikasta. Nämä ilmaukset viittaavat ainoastaan poliittisen vaikutuksen piiriin, mutta eivät yhteiskunnan varsinaisen poliittisen organisaation rakenteellisiin elementteihin ja rajoihin.

Tässä yhteydessä on tärkeätä pitää tarkoin erillään valtasuhteiden kaksi laadullisesti erilaista tyyppiä: ensinnäkin suhteet, joissa toisena osapuolena on epäpoliittinen organisaatio ja toisena osapuolena poliittinen organisaatio (klassisena esimerkkinä mainittakoon perheen ja valtion keskinäiset suhteet); toiseksi poliittisten organisaatioiden, poliittisen vallan subjektien väliset suhteet sellaisinaan.

Tällainen eronteko mahdollistaa johdonmukaisen luokkakantaisen asennoitumisen poliittisen valtaorganisaation osa-alueiden hahmottamiseen sekä poliittisten hallintomenetelmien erikoisluonteen selvittämisen. Esimerkiksi perhesuhteita sääntelevät paitsi sosiaalisen vallan myös poliittisen vallan subjektit, taloudellisia suhteita sääntelevät poliittisen ja taloudellisen vallan subjektit jne. Herää kysymys vallan erikoismuotojen keskinäisestä suhteesta, niiden vai-

kutuspiirien ja sääntelymenetelmien paikallistamisesta saman objektin osalta.

Selvitellessään poliittisen vallan erikoislaatua Lavau toteaa, että käsitettä »poliittinen valta» käytetään usein hyvin väljässä merkityksessä, mikä hänen mielestään on täysin aiheellista, koska ammattiliitoilla, klubeilla, sukukunnilla, kirkolla ja perheellä on oma poliittinen rakenteensa.

Lavau erottaa neljä poliittisen vallan tunnusmerkkiä: ensinnäkin se on ainoa valta, joka ajaa yhteisetua; yhteisedun nimissä se käyttää pakkoa, langettaa tuomioita ja julkaisee lakeja; toiseksi tämä valta käyttää hyväkseen tunteiden vaikutusvoimaa, joka liittyy isänmaalliseen mielenlaatuun, nationalismiin, perinteisiin ja historiaan; kolmanneksi sillä on käytettävissään rajattomat mahdollisuudet; neljänneksi se on ainoa valta, joka on oikeutettu esiintymään ja toimimaan valtioiden välisten suhteiden alueella.[205]

Tämä käsitys on monessa suhteessa merkillepantava. Paradoksaalista kyllä: siirtyessään analysoimaan poliittisen vallan tunnusmerkkejä kirjoittajat luopuvat politiikan väljästä tulkinnasta. Ne pelkistetään kokonaan valtiovallan tunnusmerkeiksi, joita on seikkaperäisesti kuvailtu valtioopillisessa kirjallisuudessa.

Vaikka vallitsevana on käsitys, että politiikkaa ei voida pelkistää valtiollisiksi ilmenemismuodoikseen, itse asiassa poliittinen valta samastetaan valtiolliseen valtaan.

Tosiaankin, edellä mainitut poliittisen vallan tunnusmerkit kuten kyky esiintyä koko yhteiskunnan nimissä, julkaista lakeja, toimia valtioiden välisten suhteiden piirissä ovat ominaisia yksinomaan valtiolle.

On merkillepantavaa, että poliittisen vallan täydellistä »toimintavapautta» puolustellaan painottamalla sellaista poliittisen vallan tunnusmerkkiä kuin kyky esiintyä yhteiskunnan nimissä ja mahdollisuus harjoittaa globaalia vaikutusvaltaa yhteiskunnallisten suhteiden kaikilla aloilla, jolloin poliittisen vallan käyttäjällä on mahdollisuus turvautua fyysiseen pakkoon ehdottoman tottelevaisuuden aikaansaamiseksi.[206]

Useat kirjoittajat toteavat poliittisen vallan kyvyn alistaa kaikki yhteiskuntaelämän alat sääntelevän vaikutuksensa alaiseksi. Selviteltäessä poliittisen vallan yhteyksiä niihin laitoksiin, jotka vaikuttavat yhteiskuntaelämään

kokonaisuudessaan, päädytään yhä uudelleen valtioon, koska yksinomaan valtio pystyy harjoittamaan näin laajaulotteista vaikutusvaltaa yhteiskuntaelämään.

Politologian yleismääritelmä, jonka mukaan tämä tiede tutkii poliittista valtaa sen kaikissa ilmenemismuodoissa, on ilmeisessä ristiriidassa poliittisen vallan käsitteen kanssa, mikäli tämän käsitteen ala rajoitetaan valtiovaltaan. Onhan valtiovallan lisäksi olemassa poliittisen puolueen valta, jonka tunnusmerkit ovat erilaiset kuin valtiovallan.

Duverger näkee aiheellisesti poliittisen tieteen tutkimuskohteen ja vallan määritelmässä sisäisen ristiriidan kirjoittaessaan, että »poliittisen sosiologian määritteleminen tieteeksi globaalin yhteiskunnan vallankäytöstä on samaa tai ei ainakaan ole sen parempaa kuin sanoa, että se on tiede valtiovallasta».[207]

Duverger esittää poliittisen vallan väljää tulkintaa vetoamalla seuraaviin näkökohtiin:

ensinnäkin eronteko yhdistettyjen ryhmien, joiden kohdalla useimpien sosiologien mielestä voidaan puhua poliittisesta vallasta, ja perusryhmien välillä tuntuu hänestä suhteelliselta ja ehdolliselta, koska jokaisella perusryhmällä on monimutkainen sisäinen rakenne ja »makro-» ja »mikropolitiikka» ovat vaikeasti erotettavissa toisistaan;

toiseksi globaalisten, yhteisetuja valvovien yhdyskuntien ja yksityisluonteisten, omia erityisetujaan ajavien yhdyskuntien välinen ero (poliittisen vallan tunnusmerkkejä koskevat opit pitävät lähtökohtanaan nimenomaan näitä erityisetuja) ei ole tarpeeksi selvä, sillä vallankäyttö on yksityisen sosiaaliryhmän etujen valvomista.

Vallankäytön vertaileva tutkimus, jonka näköaloja ja etuja Duverger maalailee niin kirkkaasti ja houkuttelevasti, on kokonaan vailla pohjaa ja ristiriidassa Duverger'n itsensä esittämän toteamuksen kanssa, että »vallankäyttö valtiossa ei pohjimmaltaan eroa muiden ihmisyhdyskuntien vallankäytöstä tai eroaa vain sisäisen organisaationsa täydellisyyden sekä kansalaistensa tottelevaisuuden puolesta».[208] Itse asiassa poliittisen, mm. valtiollisen vallan ja muiden julkisyhdyskuntien vallan välillä vallitsee laadullinen eikä pelkästään määrällinen eroavuus, ne poikkeavat periaatteellisesti toisistaan.

Poliittisen vallan ydin on siinä, että sen subjektina ja kantajana on hallitseva luokka. Duverger korvaa poliittisten valtasuhteiden luokkaluonteen johtajien ja johdetta-

vien välisillä suhteilla, yksityisten henkilöiden ja sosiaaliryhmien välisillä eturistiriidoilla: »Poliittinen taistelu kehkeytyy kahteen suuntaan: toisaalta ihmisten, ryhmien ja luokkien välillä, jotka taistelevat vallan haltuunotosta, jaosta tai vaikutuksesta valtaan, ja toisaalta johtotoimintaa harjoittavan vallan ja sitä vastustavien kansalaisten välillä.»[209]

Duverger'n mukaan poliittisen vallan piirissä yksilöt käyvät ankaraa taistelua parlamenttiedustajan paikasta, prefektin virasta, ministerinsalkusta, kenraalin tähdistä, kardinaalin purppurakaavusta. Suuryhteisöissä tätä taistelua täydentävät yhdyskuntien, provinssien, kansakuntien, rotujen, luokkien ja ideologioiden väliset konfliktit ja kilpailu.

Tässä luettelossa on sekoitettuna kaikenlaisia sosiaalisia konflikteja; niitä tulkitaan abstrahoituen ajasta ja yhteiskunnan luokkarakenteesta.

Tällaisiin näkemyksiin ei voi mitenkään yhtyä.

Ensiksikin johtajien ja johdettavien välinen vastakohtaisuus puuttuu luokattomasta alkuyhteiskunnasta sekä sosialistisesta yhteiskunnasta, josta riistäjäluokat on hävitetty. Valtasuhteiden antagonismi johtuu antagonististen luokkien olemassaolosta eikä johtajien ja johdettavien välisestä yleissosiologisesta ristiriidasta. Tämä antagonismi häviää vihamielisten luokkien mukana.

Toiseksi niin suurimerkityksisiä kuin johtajien ja johdettavien väliset ristiriidat antagonistisessa yhteiskunnassa ovatkin laajasta sosiologisesta näkökulmasta katsoen, niin pitkälle kuin ne ulottuvatkin vihamielisten luokkien välisten suhteiden ulkopuolelle (esimerkiksi valtataistelu porvariluokan sisällä), luokka-antagonismi on sittenkin tärkein ja ratkaiseva. Nimenomaan luokka-antagonismi kuuluu nykyajan porvarilliselle yhteiskunnalle ominaisten valtasuhteiden olemukseen. Tämä on pääasia, olkoonpa kardinaalin tai professorin viitasta käytävä taistelu kuinka tärkeää tahansa.

Kolmanneksi marxilaisuus pitää lähtökohtanaan proletariaatin ja porvariston välisen vastakohtaisuuden sovittamattomuutta kapitalistisessa yhteiskunnassa, kun taas Duverger julistaa tämän vastakohtaisuuden häviämistä tieteellisteknisen kumouksen saavutusten pohjalla.

Kuten näemme, määritelmien radikaalisuus ja omintakeisuus eivät vielä merkitse sitä, että kirjoittaja yhtyy mar-

xilaiseen käsitykseen poliittisen vallan olemuksesta. Kannanottojen periaatteellinen erilaisuus säilyy ja on varsin selvästi tuntuvissa. Tämä koskee myös pikkuporvarillista vallankumouksellisuutta, joka on porvarillisen apologetiikan nurja puoli.

Vuoden 1968 touko—kesäkuun tapahtumien aikana Ranskassa vasemmistolaiset äärimmäisyysryhmittymät väittivät, että he olivat suorittamassa vallankumousta, ja syyttivät poliittisia vastustajiaan siitä, että kieltäytyessään vallan otosta nämä kavaltavat vallankumouksen asian. Sinä aikana oli havaittavissa eräänlainen anarkismin »uusi hyökyaalto», vaikka aiemmin näyttikin siltä, että anarkismi oli huomattavassa määrin menettänyt vaikutusvaltaansa ja oli aatevirtauksena poistunut poliittiselta näyttämöltä. Kysymys ei ole vain niistä nuorista, jotka innostuneina heiluttelivat mustia lippuja, järjestivät kokouksia anarkistisin tunnuksin ja myivät anarkistista kirjallisuutta. Heidän vaikutusvaltansa perustui pääasiassa menettelytapojen ja symboliikan epätavallisuuteen, iskulauseiden paradoksaalisuuteen eikä ollut juuri sanottavaa. Joka tapauksessa useilla nuorilla, jotka kannattivat anarkismia, oli hyvin epäselvä, hatara ja kovin pintapuolinen käsitys tästä oppirakennelmasta. He olivat tavallaan »tunneanarkisteja», joiden mieltä kiehtoi ns. älyllinen vallankumous, vastustusasenne esivaltaan. Anarkismin vaikutus kohdistui etupäässä mielialoihin ja oli luonteeltaan symbolista ja ohimenevää.

Paljon vakavampi vaara uhkasi aktivoituneen anarkosyndikaalistisen liikkeen taholta, jonka edustajat yrittivät elvyttää eloon anarkismin teoreettisia opinkappaleita. Anarkistisen asenteen ydin on ollut ja on siinä, että kielletään proletariaatin keskitetyn poliittisen vallan välttämättömyys sosialistisen vallankumouksen voiton turvaamiseksi ja vallankumouksen päätökseen viemiseksi. Vaatiessaan »autonomista itsehallintoa» anarkistisesti suuntautuneet »vasemmistolaiset» äärimmäisyysainekset (niin suuresti kuin niiden poliittista valtaa koskevat kannanotot vaihtelevatkin) kiistävät sen väittämän, että työväenluokan ja sen liittolaisten on välttämätöntä korvata porvarillinen valtio sosialistisella valtiolla, proletariaatin diktatuurilla.

Yhtyneen sosialistipuolueen (PSU) tunnuksissa päänpaino pantiin työläisten vallan (pouvoir ouvrier), talonpoikien vallan (pouvoir paysan) ja opiskelijoiden vallan (pouvoir

étudiant) luomiseen paikallisessa mitassa ja sivuutettiin kokonaan periaatteellinen kysymys siitä, kenen on otettava käsiinsä yhteiskunnan poliittinen valta. Edellytettiin vain, että työläisten, talonpoikien ja opiskelijoiden »autonomisissa itsehallintoyksiköissä» otetaan esille kysymys »uuden yhteiskunnan muodoista». Tässä sai ilmauksensa anarkistien nihilistinen asennoituminen poliittiseen valtaan, suunta »autonomisten valtarakenteiden» pystyttämiseen, jolloin tiedetään jo etukäteen, että porvariston valta ei tule sietämään niiden olemassaoloa.

Ranskalainen marxilainen Krasucki toteaa aivan oikein, että käyttäen kilpenään yltiövallankumouksellisia fraaseja anarkosyndikalistit kieltävät proletariaatin diktatuurin ja teoriassa karttavat asettamasta ja ratkaisemasta sosialistisen vallankumouksen ydinkysymystä — kysymystä poliittisen vallan valtauksesta — eivätkä esitä vaatimusta tuotantovälineiden yhteiskunnallistamisesta.[210] Jos »vasemmistolaisten» äärimmäisyysainesten tavoin käsitteestä »sosialistinen vallankumous» jätetään pois kaksi perustehtävää, nimittäin poliittisen vallan valtaus (proletariaatin diktatuurin pystyttäminen), tuotantovälineiden yksityisomistuksen hävittäminen ja sosialistisen omistuksen vakiinnuttaminen, niin sosialistisesta vallankumouksesta ei jää mitään jäljelle.[211]

Valtaorganisaation väheksyminen on joutunut niin syvälliseen ristiriitaan nykyajan tieteellisteknisen kumouksen kanssa, että anarkistit joutuvat tässä kysymyksessä tarkistamaan perinteistä kantaansa.

»Vasemmistolaisen» ekstremismin kriisi synnyttää sen teoreetikkojen aatteellista horjuntaa, heittelehtimistä äärimmäisyydestä toiseen, yllättäviä liittoja ja »hybridejä». Esimerkiksi Guérin, anarkosyndikalismin teoreetikko yrittää käsiterakennelmissaan sovittaa yhteen trotskilaisuutta ja anarkismia. Hän ehdottaa, että suoritettaisiin »anarkismin injektio marxilaisuuteen», muunnettaisiin ja ajanmukaistettaisiin anarkististen teorioiden eräitä väittämiä, jotka ovat räikeässä ristiriidassa nykyisyyden kanssa. Hän väittää, että nykyajan anarkismi ei suinkaan merkitse hajotustoimintaa, että se tunnustaa tietyssä määrin ja tietyssä muodossa vallan ja kurin olemassaolon ja että se ei ole vanhentunut »yliorganisoinnin byrokraattista moukaria» vastaan kohdistuvana teoreettisena oppirakennelmana. Guérin sanoo valtaa »onnettomaksi termiksi» ja on sitä miel-

tä, että marxilaisuus kaipaa »anarkismin terveyskylpyä»; anarkismi nähkääs kieltää determinismin ja fatalismin, epäjärjestyksen ja virkavaltaisuuden, tiiviin ja yhtenäisen puolueen fetisismin.[212] Kaikista varauksista huolimatta anarkismi vastustaa työväenluokan keskitettyä poliittista valtaa ja märehtii Proudhonin federalismin vanhentuneita opinkappaleita.

Luokkataistelun kehitys kapitalistisissa maissa osoittaa, kuinka tärkeää on nykyoloissa jokaisen poliittisen puolueen määritellä oikein hallitsevan luokan valtajärjestelmän tila ja kehittää konkreettisten historiallisten olojen mukaiset strategiset ja taktiset tavoitteet tämän valtajärjestelmän suhteen. Näissä oloissa poliittista valtaa koskevaa leniniläistä teoriaa vastaan kohdistuvien antikommunististen ja revisionististen hyökkäysten torjuminen saa ratkaisevan merkityksen.

Marxilais-leniniläinen teoria poliittisesta vallasta on porvarillisten valtaoppien arvostelun metodologinen perusta. Marxismi-leninismin klassikot totesivat luokkaherruuden poliittisen vallan erääksi tärkeimmäksi tunnusmerkiksi.

Marxilaisuuden vastustajat salaavat porvariston poliittisen vallan diktatorista luokkaluonnetta. Viime vuosina valtasuhteiden vääristelymenetelmät ovat kuitenkin jossain määrin muuttuneet. Aikaisemmin monopolien vallankäytön puolestapuhujille oli tunnusomaista se, että he kuvasivat monopolien vallan yhteisedun valvomisvälineeksi, taidoksi »yhdistää lukematon paljous hajallaan olevia ihmisiä sopusointuiseksi kokonaisuudeksi».[213] Nykyään otetaan käyttöön uusia menettelytapoja.

Länsimaisen sosiologian perinteinen käsitys vallankäytöstä yhteishyvää, yhteisiä etuja ja tavoitteita palvelevana toimintana elää ankaran kriisin aikaa. Tämänkaltaisten näkemysten kannattajat ovat kyllä tietoisia niiden vanhentuneisuudesta, mutta pitävät sittenkin mahdollisena uudistaa ja kehittää tätä vuosisatojen takaa juontuvaa valtakäsitystä uusia oloja vastaavasti. Näkemystä vallasta yhteishyvänä on nykyään yhä vaikeampi saattaa sopusointuun talouselämän tarjoaman kuvan kanssa, missä erilaiset etupyrkimykset törmäävät vastakkain ja missä eri sosiaaliryhmät tyrkyttävät poliittiselle vallalle omaa käsitystään »yhteishyvästä». Tämä ristiriita pakottaa yhteiskuntatieteilijöitä etsimään uusia asennoitumistapoja poliittisen vallan analyysiin ja sen arviointiin.

Sosiologien keskuudessa voittaa alaa käsityskanta, jonka mukaan politiikka on ilmaus vastakkaisten voimien, ryhmien ja pyrkimysten taistelusta yhteiskuntaelämässä. Niinpä Duverger arvelee, että »politiikka on pohjimmaltaan taistelua vallasta, jonka turvin yksilöt ja ryhmät, jotka saavat sen haltuunsa, varmistavat herruutensa yhteiskunnassa ja saavat tästä asemastaan tiettyä hyötyä.»[214] Hänen mielestään politiikka turvaa vähemmistön etujen ensisijaisuuden enemmistön etuihin nähden, ja hän asettaa kantansa tietoisesti sitä sosiologien keskuudessa yleistä käsitystä vastaan, että politiikka on etujen sopusoinnuttamista.

Tämä näkemys politiikasta saa yhä enemmän kannatusta. Eräissä teoksissa se tuodaan ilmi melko kategorisessa muodossa. Niinpä eräät ranskalaiset sosiologit muuntavat Clausewitzin tunnettua lauselmaa sodasta soveltaen sitä politiikkaan: »Politiikka on sodankäyntiä, jota jatketaan toisenlaisissa muodoissa».[215]

Kriisi, johon käsitys poliittisesta vallasta etujen sopusointuna on ajautunut, johtuu luokkataistelun jatkuvasta kehityksestä, jolloin tämän teoria vastaan sotivan näkemyksen kestämättömyys tulee varsin selvästi esille. Tällainen näkemys saattaa vain vahingoittaa kannattajiensa tieteellistä mainetta ja herättää aiheellista epäilyä heidän omantunnontarkkuudestaan.

On kuvaavaa, että kun aiemmin sosiologia täytti pääasiassa riistoon perustuvan yhteiskuntajärjestelmän teoreettisen puolustelun tehtävän, niin sovellettujen sosiaalipoliittisten tutkimusten kehittyessä tilanne on olennaisesti muuttunut.

Sosiologien tehtävänä on kehittää tehokkaita keinoja ja menetelmiä monopolien vallan lujittamiseksi, poliittisia manipulointiotteita, turvata monopolien etujen ja politiikan ajaminen ankaran luokkataistelun oloissa. Sosiologit tunnustavat, että käsitys politiikasta taisteluna on realistisempi, käyttökelpoisempi ja lähempänä operationalismia kuin politiikan pohjalla olevien konfliktien kieltäminen.

Lännessä marxismi-leninismin menestyminen arvioidaan usein tulokseksi politiikan realistisesta tulkinnasta, jonka pohjaksi on otettu luokkataisteluajatus. Siitä useat yritykset yhdistää »poliittisen tieteen kaksi syntyteoriaa,

jotka tätä nykyä ovat ristiriidassa keskenään (länsimainen ja marxilainen teoria), käsittämällä ne osittaisiksi ja suhteellisiksi synteeseiksi, jotka täytyy ottaa mukaan kokonaisvaltaiseen synteesiin».[216]

On erotettava toisistaan »konvergenssi»-teoreetikkojen provokaatioluonteiset käsiterakennelmat ja marxilais-leniniläisen poliittisen teorian ja valtiollisen rakennustyön käytännön vakava analyysi, joka on yhä useammin tavattavissa ulkomaisten politologien teoksissa ja joka johtuu kasvavasta mielenkiinnosta sosialismin poliittisen organisaation kehitykseen. Tällaista mielenkiintoa osoittavat monet ranskalaiset sosiologit ja oikeustieteilijät, mm. Collignon, joka on valottanut tutkielmassaan koko kansan valtion luomisen teoreettisia periaatteita ja neuvostoliittolaista kokemusta.[217]

Siitä huolimatta kapitalistiselle yhteiskunnalle ominaisten sosiaalisten selkkausten pelkkä tunnustaminen ei vielä tee sosiologeja marxilaisiksi. On havaittavissa ilmeinen ristiriita toisaalta radikalismin ja hallituksen poliittiseen käytäntöön, yksityisiin oikeusinstituutteihin ja valtionlaitoksiin kohdistetun kärkevän kritiikin ja toisaalta niiden teoreettisten premissien välillä, joista tutkija lähtee ja jotka osoittautuvat valtaosaltaan varsin rajoittuneiksi ja ristiriitaisiksi ja ovat vailla sitä uutuuden viehätystä, joka on leimallista hallituksen kokonaisohjelman tai sen osa-alueiden arvostelulle. Tutkija saattaa viehättää päättäväisyydellään ja omintakeisuudellaan, mutta hänen kritiikkinsä ei juuri koskaan kajoa nykyajan porvarillisen yhteiskunnan perusteisiin.

Uudet tendenssit poliittisten prosessien kuvailussa ja teoreettisessa tulkinnassa saavat usein ajattelemaan, että »toisen käsiterakennelman tilalle on tullut toinen». Toisen valtaopin korvaaminen toisella on kuitenkin varsin monitahoinen prosessi, joka melko harvoin tuottaa »puhdastyylisen» tuloksen. Tavallisesti on havaittavissa vanhan ja uuden rinnakkaiseloa, perinteisten käsitysten mukauttamista uusiin luokkataisteluoloihin. Näkemys poliittisesta vallasta taistelun ja herruuden välineenä ei korvaa, vaan täydentää perinteistä käsitystä vallasta yhteishyvän saavuttamiskeinona. Useimmiten nämä katsomukset nivoutuvat elimellisesti yhteen. Jouvenel näkee politiikassa toisaalta valtataistelun ja toisaalta tietyn toimintamuodon, vallankäytön.

Duverger vertaa valtaa kaksikasvoiseen Janukseen: »Vallalla on kahdet kasvot samanaikaisesti: toisaalta se on sortaja ja toisaalta koossapitävä voima.»[218]
Siitä huolimatta hän pitää valtaa koossapitävänä voimana ja yhteisetujen ajajana.

Calvez yhdistää nämä kaksi käsitystä omalaatuisella tavalla: hänen mukaansa poliittinen suhde edellyttää samalla kertaa »päämäärien yhteisyyttä ja leppymätöntä taistelua».[219] Tämäntapaisia käsityksiä arvosteltaessa on otettava huomioon niiden todellisuuspohja.

Vallankäytössä esiintyy todellakin solidaarisuutta ja etujen yhteisyyttä, mikäli on kysymys hallitsevan luokan etujen yhteisyydestä. Porvarillisilta ideologeilta jää kuitenkin tavallisesti mainitsematta, että ankarasta kilpataistelusta huolimatta porvariston eri ryhmillä on ajettavanaan yhteisiä etuja suhteessa riistettyyn ja taistelevaan proletariaattiin ja että ne havaitsevat toiminnan yhtenäisyyden välttämättömäksi. Näin ollen solidaarisuus ja yhteenkuuluvuus eivät ole tyhjänpäiväisiä fraaseja ja mystifiointia. Kysymys on vain siitä, että tämän yhteenkuuluvuuden luokkasisältöä naamioidaan ulottamalla solidaarisuus-käsite koko yhteiskuntaan.

Hallituksen toimesta ranskalaiset sosiologit suorittivat mielipidekyselyn saadakseen selville kansalaisten asennoitumisen valtioon. Vastaukset osoittivat, että yleisessä mielipiteessä on tapahtumassa uusia asennemuutoksia.[220] On syytä tarkastella lähemmin tämän mielipidekyselyn tärkeimpiä tuloksia.

Kysymykseen: »Onko valtio varakkaimpien luokkien väline, rikkaiden etujen valvomiskeino?» 69% vastasi myöntävästi ja 9% kieltävästi; 18% oli horjuvalla kannalla kallistuen siihen käsitykseen, että valtio on luokkien yläpuolella oleva voima; 47% oli sitä mieltä, että valtio ajaa lähinnä rikkaiden etuja, ja ainoastaan 8% väitti, että valtio suojelee köyhiä; 20% näki valtion yhteisetujen riippumattomana puolustajana.

Tekijöistä, jotka voimakkaimmin vaikuttavat valtioon, 48% mainitsi kansainvälisen pääoman, 39% suurmonopolit, 38% pankit, 36% ammattiliitot, 23% tuotantolaitosten omistajat, 14% teknokraatit, 7% intellektuellit, 7% liikemiehet ja 7% kirkon. Vain 8% arvelee, ettei mikään voima pysty reaalisesti vaikuttamaan valtioon, joka on täysin itsenäinen ja vapaa valitsemaan politiikkansa. Mai-

nittakoon kuvan täydennykseksi, että 73% on sitä mieltä, ettei heillä itsellään ole mitään vaikutusvaltaa valtion politiikkaan, koska se menee yli heidän ymmärryksensä. Nämä numerotiedot antavat aihetta päätellä, että käsitys kapitalistisesta valtiosta luokkien yläpuolella olevana tuomarina ja tämän käsityksen synnyttämät kuvitelmat ovat joutuneet kovalle koetteelle. Yleinen mielipide on yhä taipuvaisempi arvioimaan realistisesti imperialistisen valtion todellista roolia ja sosiaalisia tehtäviä. Todettakoon, että näiden kuvitelmien romahdus on vasta alkuvaiheessa; valtion toiminnan poliittiset aspektit ovat perinpohjaisen tarkistuksen kohteena.

»Arvojen uudelleenarviointi» koskee paljon vähemmässä määrin valtakäsitysten luokkajuuria. Tässä mielessä on merkillepantavaa, että vain 6% haastatelluista kieltää yhteisetujen olemassaolon; monet uskovat puheet yhteiseduista todeksi, joskin tarkoittavat niillä eri asioita (useat käsittävät yhteisedun köyhimpien kerrosten tarpeiden ja toiveiden ilmentymäksi).

Lainkuuliaisuuden motiiveja tulkitaan eri tavalla: 40% arvelee, että lainkuuliaisuus palvelee yhteishyvää, 31% selittää tottelevaisuuden johtuvan pakon pelosta, 24% moraalisista näkökohdista ja vain 3% konformismista.

Poliittisia kuvitelmia, joihin käsitys valtiosta »yhteisedun suojelijana» perustuu, on eriteltävä kaikessa mutkikkuudessaan ja monitahoisuudessaan. Useiden kansalaisten jyrkän kielteiseen asennoitumiseen imperialistisen valtion politiikkaan liittyy harhakäsityksiä luokkasovun ja etujen yhteisyyden mahdollisuudesta.

Kriittistä suhtautumista valtioon myötäilee usein vanhoillinen kokonaisnäkemys yhteiskunnasta. Esimerkiksi käsitys valtiosta rikkaiden etujen puolustamisvälineenä sopii yhteen niiden solidaarisuuskuvitelmien kanssa, jotka tähdentävät luokkaetujen yhteisyyttä koko yhteiskunnan mitassa.

Todettakoon, että pääoman ratkaisevan vaikutusvallan nykyvaltion koko politiikkaan tunnustavat paitsi edistysmieliset politologit myös niiden sivistyneistökerrosten edustajat, jotka aikaisemmin olivat perinteisellä vanhoillisella kannalla. Niihin kuuluu mm. ns. tuomarisääty, jonka keskuudessa alkaa vaikea ja vaivalloinen selkiintymisprosessi; jotkut alkavat vapautua virhekäsityksistä. Tarkastelkaamme lähemmin eräitä varsin kuvaavia kehityspiirteitä.

Joulukuussa 1972 Ranskan tuomarien kansallinen ammattiyhdistys, joka tavallisesti karttoi käsittelemästä arkaluonteisia asioita peläten joutuvansa huonoihin väleihin oikeusministeriön kanssa, esitti rohkeasti symposiumin pohdittavaksi aiheen »Oikeus ja raha». Huomautettakoon, että tämä ammattiyhdistys edustaa 28% Ranskan tuomaristosta ja on vielä melko nuori. Se perustettiin 6. kesäkuuta 1938, jolloin Ranska oli ankaran luokkataistelun kourissa. Symposiumi oli varsin edustava: sen 300 osanottajaa edustivat useita Ranskan kaupunkeja.

Porvarillinen oikeus varjelee edelleenkin luokkasidonnaisuuttaan suurena »salaisuutena», se pyrkii vaikuttamaan puolueettomalta ja ennakkoluulottomalta. Virkaintoiset tuomarit ovat aina täyttäneet tehtävänsä ilman pienintäkään epäilystä välittämättä oikeusjutun herättämästä kohusta ja julkisuuteen tulleista sensaatiomaisista paljastuksista. He ovat kaukana epäröinnistä ja vallitsevien olojen arvostelusta. Tuomarinvirkojen luokkaperiaatteeseen perustuva täyttämisjärjestys on turvannut tuomarien lojaalin asenteen. Vain varsin painavat seikat ovat saattaneet pakottaa tuomarit kannantarkistuksiin. Mitkä nämä seikat ovat?

Useiden sosiologien mielestä vallanelinten yhteydet rahamaailmaan ovat ylittäneet kaikki rajat.[221] Ranskan mielipiteentutkimusinstituutin antamien tietojen mukaan 30% ranskalaisista katsoo oikeuden ilmeisen riippuvaksi rahavallasta, 27% jossain määrin riippuvaksi ja vain 12% pitää sitä täysin riippumattomana; 31% kieltäytyi syystä tai toisesta lausumasta mielipidettään.

Nämä numerotiedot selittävätkin tuomarien huolestuneisuuden: yleinen mielipide ei anna heille suurtakaan arvoa. Sosiologit myöntävät, että vaikka tuomari saattaakin olla subjektiivisesti pyyteetön, itse järjestelmä tyrkyttää hänelle tiettyä toimintatapaa, joka tähtää pääoman etujen puolustamiseen. Mainitussa symposiumissa tuotiin julki joukko mielenkiintoisia näkökohtia, jotka todistavat oikeuden ennakkoluuloisuudesta. Niinpä todettiin, että oikeudenkäyttö kuvastaa omalaatuisesti sosiaalista ja omistuksellista eriarvoisuutta. Väestölle annettavaa oikeusapua koskevan lakiehdotuksen käsittely Ranskan parlamentissa on osoittanut äskettäin, että yli puolet ranskalaisista ei pysty kustantamaan oikeudenkäyntikuluja. Rikkaat ovat ilmeisesti etuoikeutetussa asemassa, koska heillä

on varaa ostaa kokeneiden asianajajien neuvoja ja maksaa kaikki välttämättömät menot.

Vika ei kuitenkaan ole tuomareissa, vaan lainsäädännössä, joka luo ja vakiinnuttaa tosiasiallista eriarvoisuutta. Oikeuslaitos suojelee sosiaalisia etuoikeuksia; tuomarit taas vain soveltavat lakeja, jotka puolustavat omistavien luokkien etuja.

Kuten sosiologit toteavat, oikeuslaitos voi aivan viattomana tuomita vankeuteen tuhansia pieniä lainrikkojia, mutta samalla arastelee käydä käsiksi miljoonien kavaltajaan.

Sosiologit selittävät oikeuslaitoksen arkuuden ja voimattomuuden suurbisneksen edessä johtuvaksi siitä, että tuomarit pitävät ohjeenaan lainrikkomuksen käsitettä eivätkä ole selvillä rikollisuuden taustasta ja syistä.

Tuomareilla on väärä käsitys työläisten asemasta tuotantolaitoksessa, he kannattavat myyttiä »työn ja pääoman liitosta»; työnantajan autoritaarinen valtajärjestelmä tuntuu heistä sopusointuiselta ja työväenkysymys haennaiselta.

Useimmat ulkomaiset sosiologit ovat jo ajat sitten panneet merkille, että oikeuslaitos on taipuvainen osoittamaan työnantajalle rajatonta luottamusta ja pitämään lainsäädäntöä yrittäjänvapauden epäoikeudenmukaisena kaventamisena. Yrityksen isännän lausunto painaa oikeudessa enemmän kuin hänen palveluksessaan olevan työntekijän todistajanlausunto.

Symposiumissa hyväksytyt päätöslauselmat ovat luonteeltaan päättäväisiä. Tuomariston perinteisestä vanhoillisuudesta huolimatta niissä ehdotetaan, että luotaisiin »kaikille yhtäläinen» oikeus, järjestettäisiin oikeusapu omistamattomille, määrättäisiin asianajajien ohjepalkkiot jne. Tuomarit tuovat julki haluttomuutensa olla samassa juonessa työnantajien kanssa ja yrittävät hälventää sen epäsuotuisan vaikutelman, jonka oikeuden puolueellisuus on jättänyt kansalaispiireihin.

Joidenkin johtopäätösten ja parannusehdotusten radikalismista huolimatta kapitalistisen lainkäyttöjärjestelmän arvostelu tuomarien taholta on sittenkin rajoittunutta. Jopa radikaalisti suuntautuneet tuomarit väittävät, että on pysyteltävä puolueiden ja poliittisen taistelun ulkopuolella, luotava »puhdasta oikeusoppia» vastakohtana »likaiselle politiikalle». Puheet »depolitisoitumisesta», joiden

lumoissa useat tuomarit ovat, taittavat kritiikiltä kärjen ja riistävät vastalauseliikkeeltä selvät näköalat ja poliittiset suuntaviivat.

Siitä huolimatta on selvää, että vastustaessaan oikeuden »politisoitumista» ja vaatiessaan sen »erottamista politiikasta» tuomarit yrittävät siten asettaa sulun esivallan raa'alle määräilylle ja painostukselle. He väittävät, että toimeenpanovallalle on tullut huonoksi tavaksi muuttaa oikeus omaksi välikappaleekseen ja että tuomioistuinten riippumattomuutta koskeva julkilausuma on kaukana todellisesta asiaintilasta: valta alistaa oikeuden hallintaansa erilaisia keinoja käyttäen.

Ei pidä unohtaa, että luokkayhteiskunnassa on aina ollut ja on luokkapolitiikan väline ja että se ei voi pysytellä politiikan ulkopuolella. Siksi on turha levittää harhakuvitelmia luokkien yläpuolella olevasta depolitisoituneesta oikeudesta.

Toisaalta taas tuomarit pelkäävät »menevänsä liian pitkälle». Tuomarit haluaisivat sellaisia muutoksia, jotka eivät kajoaisi kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen perusteisiin; he haluaisivat vain rajoittaa yksityisomistuksen valtapiiriä lakkauttamatta tätä instituutiota kokonaan.

Kuitenkin se, että aikaisemmin niin varmakäyttöisen porvarillisen kurissapitokoneiston eräät edustajat ovat lakanneet tottelemasta, on varsin oireellista nykyajan imperialismin, sen poliittisen ideologian syvenevälle kriisille.

Länsimaiset sosiologit näkevät, syystä kyllä, edellä esitetyissä tosiasioissa niiden myrskyjen ja järkytysten ensimmäiset aallot, jotka porvarillinen oikeus joutuu kokemaan, ennen kuin se pääsee palvelemaan uutta tarkoitusta.

Luonnehtiessaan poliittista valtaa Lenin mainitsi sen yhtenä tärkeimpänä tunnusmerkkinä erityisen ihmisryhmän, sosiaalikerroksen olemassaolon; tämä ihmisryhmä harjoittaa hallintoa ammatikseen. Nykyoloissa tämä poliittisen vallan tunnusmerkki ansaitsee erityistä huomiota.

2. BYROKRATIA JA TEKNOKRATIA

Länsimaisen poliittisen ajattelun kaukonäköisimmät edustajat ovat jo pitkän aikaa olleet huolestuneita imperialistisen valtiokoneiston voimistuvasta virkavaltaistumisesta. Kysymys ei ole vain myötätunnosta »pientä ihmistä», ihmisyksilöä kohtaan, joka on joutunut säälimättömän manipuloinnin ja painostuksen kohteeksi, vaan myös siitä suuresta vaarasta, joka uhkaa demokratiaa hirvittävästi paisuneen hallintokoneiston taholta. Jokapäiväisessä elämässä sitä edustavat ajanmukaisen koulutuksen saaneet täysin säädyllisen näköiset virkamiehet.

Mitä rakennemuutoksia tapahtuu monopolien poliittisessa koneistossa? Mitkä osat joutuvat epäkuntoon murtaen ja rikkoen muita koneiston rattaita?

Ulkomaiset sosiologit käyttävät byrokratian käsitettä ainakin kolmessa merkitystehtävässä.

Ensinnäkin byrokratialla tarkoitetaan toimiston, ts. valtiokoneiston kautta tapahtuvaa hallintoa; tämä koneisto koostuu virkamiehistä, joita ei valita, vaan nimitetään, he muodostavat hierarkian ja ovat kokonaan riippuvaisia vallasta.[222] Byrokratian vallankäyttö on lainalaista ja järjestynyttä; hallintoa hoidetaan kuitenkin ilman kansalaisten osanottoa.

Toiseksi byrokratialla ymmärretään Weberin kaavan mukaisesti yhteisöjen ja järjestöjen toiminnan järkeistämistä, sellaisten yleisluonteisten sääntöjen ja normien kehittämistä, joiden mukaan toimivalta ja vastuu jaetaan.

Kolmanneksi kansanjoukot tarkoittavat byrokratialla

valtiokoneiston vierautumista, sen rutiinia ja virastokankeutta, välinpitämättömyyttä työväestön tarpeista, virkavaltaisuutta, muodollisuutta, vastuuttomuutta, yms.

Marxismi-leninismi näkee riistovaltion byrokraattisen olemuksen siinä, että valtiokoneisto on erillään kansanjoukoista, täyttää sorto- ja kurissapitotehtävät ja puolustaa riistäjien muodostaman vähemmistön etuja. Tässä ilmenee ennen kaikkea byrokratian luokkaolemus.

Useissa sosiologisissa tutkielmissa kuvaillaan byrokratian yksityisiä ilmenemismuotoja, mutta ei selvitetä sen luokkaolemusta, riistoon perustuvan hallintojärjestelmän perusluonnetta. Vaikka näistä tutkimuksista puuttuukin teoreettisia johtopäätöksiä, joitakin virkavaltaistumiskehityksen puolia on niissä valaistu oikein.

Kuten tunnettua, orjuutus ei ole siunaukseksi orjuuttajallekaan. Imperialistinen poliittisen tukahduttamisen koneisto, joka pitää työtätekevät joukot kurissa, musertaa byrokratiansa painolla myös omia työntekijöitään. Sitä todistaa laaja dokumenttiaineisto, jonka sosiologit ovat keränneet vallanelinten toimintaan kohdistuvan konkreettisen sosiologisen tutkimuksen yhteydessä.

Eritellessään byrokratian ilmentymiä laitosten toiminnassa Croizier tulee johtopäätökseen, että byrokraattinen hallintojärjestelmä on syynä työntekijän liikarasitukseen, tyytymättömyyteen ja turhautumiseen, yksinäisyyden tunteseen sekä yhteisön sisäisten henkilösuhteiden kalseuteen. Toimistotyö käy vastenmieliseksi ja herättää vaihtelunhalua. Crozier'n mukaan lähes 40%:lla työntekijöistä ei ole ystäviä toimipaikalla, koska he pitävät parempana solmia ystävyyssuhteita kollektiivin ulkopuolella.[223]

Crozier on kuitenkin sitä mieltä, että inhimillinen toiminta liittyy väistämättömästi suhteiden formalisointiin organisaation puitteissa; tämän seurauksena on vallan keskittyminen ylimmille virka-asteille. Organisaation jäsenet eivät tällöin lainkaan osallistu johtotoimintaan, heille varataan passiivisen toimeepanijan tehtävä; alaiset kokevat johtajan vieraana ja vihamielisenä voimana. Croizier'n mukaan vain 15% henkilöstöstä mainitsi mielipiteentutkimuksessa kosketuksista hallintoon (lyhyt keskustelu, tervehdys, sananvaihto jne.). Monopolien vallan byrokratisoituminen voimistuu kaikilla tasoilla. Nykyajan imperialistisen valtion hallintokoneisto on joutunut byrokraattisten muodonvaihdosten pyörteisiin.

Moulinin klubin teknokraattinen eliitti yhdistää valtiovallan uudet rakennemuutokset tieteen, erikoistumisen ja johtamistaidon (pätevyyden) osuuden kohoamiseen.[224]

Vaikka jokapäiväisessä kielenkäytössä ja arkipäiväisajattelussa sanoja »teknokraatti» ja »byrokraatti» käytetään samassa pejoratiivisessa merkityksessä tarkoittamaan hallintokoneiston ainesosia, byrokraatin eroavuus teknokraatista on eräiden sosiologien mielestä siinä, että byrokraatin vallankäyttö perustuu hänen arvoasemaansa hallintokoneistossa, kun taas teknokraatin vallankäyttö perustuu hänen pätevyyteensä, tietoihinsa.[225]

Lisäksi todetaan teknokraattisen kerrostuman sisäisiä eroja. Niinpä Bon ja Burnier kirjoittavat: »Liberaalin sivistyneistön tilalle ei ole tulossa yksi, vaan kaksi sivistyneistön kerrosta: toisen tehtävänä on vallankäyttö (teknokraatit), toisen taas tietäminen (spesialistit).»[226]

Joskus yritetään tehdä ero teknokraatin ja byrokraatin välillä selvittämällä heidän toimintansa motiivit: teknokraattia askarruttaa muka teknisesti edullisimman ratkaisun etsintä; sen sijaan byrokraatti edustaa järjestöä tai ryhmää ulospäin, hän pitää ohjeenaan ulkonaisia motiiveja, ylempien vallanelinten määräyksiä ja muita ulkoapäin tulevia vaikutteita.

Tarkastelkaamme lähinnä byrokratian määritelmää.

Meynaud erottaa neljä byrokratian tunnusmerkkiä: tehtävien erikoistaminen, vallan hierarkia, toiminnan tiukka ja täsmällinen säännöstely sekä mieskohtaisen tekijän sivuuttaminen.[227]

Hän käyttää termiä »byrokratia» neutraalissa merkityksessä tarkoittamaan »organisaatiotekniikkaa» ja jättää syrjään tämän termin pejoratiivisen merkitysvivahteen, jonka se on saanut yleisessä kielenkäytössä. Byrokratian luokkaluonne jää tällöin selvittämättä.

Valtiokoneiston liiallinen ja perustelematon keskitys aiheuttaa sen, että keskuslaitokset ja -virastot tekevät kaikki tärkeät päätökset neuvottelematta paikallisten vallan- ja hallintoelinten kanssa.[228] Keskusvallan ja paikallisviranomaisten keskinäissuhteille ovat leimallisia erilaiset poliittisen, taloudellisen ja sosiaalisen vieraantumisen muodot.

Useimmat tutkijat toteavat valtiokoneiston paisumisen, virkamieskunnan kasvun nykyajan poliittisten prosessien tärkeimmäksi tendenssiksi. Tämän yhteydessä Siegfried on huomauttanut sattuvasti, että kivi-, pronssi- ja

rautakauden jälkeen ihmiskunta on astunut hallintokauteen. Eräät yhteiskuntatieteilijät puhuvat jopa »hallinnollisesta vallankumouksesta». Joka tapauksessa poliittinen manipulointikoneisto hämmästyttää ennen kaikkea sen palveluksessa olevien virkamiesten lukumäärällä.[229]

Valtiokoneiston menojen osuus kapitalististen maiden valtionbudjetissa kasvaa jatkuvasti. Suurimman kustannuserän muodostavat tällöin palkkausmenot eivätkä menot kaluston hankkimiseen, hallintorakennusten rakentamiseen. Valtiokoneisto käy veronmaksajalle yhä kalliimmaksi. »Halvan hallituksen» tunnus on imperialistisen valtion oloissa osoittautunut utopiaksi. Valtiokoneiston koko toiminta on tähdätty demokratiaa vastaan.

Hallintokoneiston mittasuhteiden ja ylläpitokustannusten kasvu nykyajan tieteellisteknisen kumouksen oloissa on tietyssä mielessä oikeutettua eikä sinänsä ole ratkaiseva todiste vallan byrokratisoitumisesta. Tärkeintä on kasvun suuntautuneisuus, sillä sairaalloinen paisuminen on leimallista erityisesti sille valtiokoneiston osalle, jonka tehtäviin kuuluu sorretun luokan kurissapitäminen.

Monopolien vallan byrokratisoitumisen ytimenä on sen yhä kasvava vierautuminen kansasta, joka kokee valtion vieraaksi ja vihamieliseksi voimaksi. Siegfried analysoi teoksissaan yksityiskohtaisesti ja syvällisesti muutoksia, jotka ovat tapahtuneet eri sosiaaliryhmien asennoitumisessa valtioon historiallisen kehityksen eri vaiheissa. Selvitellessään demokraattisten vasemmistovoimien suhtautumista valtaan hän kirjoittaa: »Vasemmistolaisten eräänlaisena vaistona on ollut pyrkimys heikentää valtaa, jonka he käsittävät pohjimmaltaan taantumukselliseksi ilmiöksi. Tällainen oli heidän asenteensa esiteollisen demokratian vallitessa.»[230]

Siegfriedin mielestä hallinnon riistäytyminen parlamentaarikkojen valvonnan alaisuudesta on byrokratian yksi tärkeimmistä ilmenemismuodoista. Aluksi kansanedustaja oli kiinteässä yhdeydessä valitsijoihinsa, jopa henkilökohtaisessakin kosketuksessa heidän kanssaan; valitsijat pitivät häntä mahtimiehenä, ja hän käytti todellakin tiettyä valtaa. Hänelle osoitetut kansalaisten kirjeet alkoivat tavallisesti näin: »Te, joka käytätte niin suurta valtaa». Nykyään valitsijan viimeinenkin hatara yhteys hallitusvaltaan (kansanedustajan kautta) on käytännöllisesti katsoen katkennut, ja valtiokoneiston ylivalta on suurimmillaan.

Siegfried kirjoittaa edelleen: »Kansa ei tunne, että valtio suojelee sitä. Se kokee valtion mahtavaksi ja valtavaksi voimaksi, joka on kuitenkin vailla sydäntä ja sielua, itsenäiseksi voimaksi, joka ei ole sen hallittavissa, joka on itsenäinen ja jolta ei saa minkäänlaista henkilökohtaista tukea.»[231] Tällä seikalla Siegfried selittääkin tietyn vastustusasenteen valtioon. Kansalaisen ja kapitalistisen valtion, keskinäiset suhteet ovat samanlaisia kuin siihen aikaan, jolloin Hegel tarkasteli valtiota kansalaisyhteiskunnan ulkopuolisena voimana.[232] Tähän mennessä kaikki yritykset eliminoida johtajien ja johdettavien vastakohtaisuutta hipova vierautuminen ovat kokonaan epäonnistuneet.

Yksi tärkeimmistä rakennemuutoksista valtionhallinnon järjestelmässä on valtionvirkailijoiden sisäinen eriytyminen, valtavien toimistotyöntekijäjoukkojen proletarisoituminen. Toimistovirkailijat menettävät palkkaetujaan ja joutuvat itse poliittisen manipuloinnin kohteeksi.

Tavallisen virkailijan ja työläisen väliset palkkaerot supistuvat olennaisesti. Virkailijat lähentyvät taloudelliselta ja sosiaaliselta asemaltaan työläisiä, joskin työläispiiristä lähteneiden virkailijoiden osuus onkin vähainen: eräiden tietojen mukaan se on korkeintaan 13%. Talonpoikaisperheistä lähteneiden virkamiesten osuus on kaiken kaikkiaan 4%, ja ylimmän johtohenkilöstön keskuudessa tämä luku on vielä pienempi. Samanaikaisesti sosiaalinen eriytyminen on voimistunut: ylimmän johtohenkilöstön ja työläisen palkkatulojen keskinäissuhde, joka viime vuosisadalla oli 1:25, on nykyään kasvanut, samalla kun keskivertovirkailijan ja ammattitaitoisen työläisen palkat ovat käytännöllisesti katsoen samansuuruisia.[233] Eräiden sosiologien esittämien tietojen mukaan virkailijoiden huippukerroksen tulot ylittävät muun virkamieskunnan tulot 40-kertaisesti, asumiskustannukset 10-kertaisesti, menot kulttuuritarpeisiin 16-kertaisesti ja menot virkistykseen ja lomanviettoon 60-kertaisesti.

Työläiset ja virkailijoiden alempi kerros lähentyvät toisiinsa muidenkin elin- ja työehtojen osalta. Niinpä virkailijoiden tehtäväkenttä ja heidän työnsä sisältö muuttuvat; toimistossa otetaan käyttöön koneita ja kokonaisia liukuhihnoja dokumenttiaineiston käsittelyä varten, työvaiheet muuttuvat luonteeltaan mekaanisiksi, valvonta ja työtahti kiristyvät. Ulkomaiset teollisuussosiologit ovat jo kauan puhuneet »teollisuustyön piinasta», joka painaa

työläistä. Nykyään vakiintuu käyttöön sanonta »kansliatyön piina», joka vaivaa nykyajan virkailijaa.

Virkailijan asema on kuitenkin ilmeisen kaksinainen: toisaalta hän kärsii riistosta, toisaalta taas toimii hallintotehtävissä, mikä synnyttää hänessä ristiriitaisia kuvitelmia ja pitää yllä toivetta »päästä ihmisiin», kohota ylemmäksi yhteiskunnan arvoasteikossa. Nämä toiveet saavat virikettä henkilökohtaisista kosketuksista johtajiin, tavallista korkeammasta sivistysmäärästä (esim. työläisen koulutukseen verrattuna) jne. Huomattava osa virkailijoista kokee työnsä ja asemansa epätyydyttäväksi.

Crozierin tietojen mukaan 25% virkailijoista pitää työtään hyvin mielenkiintoisena, 37% melko mielenkiintoisena, 29% mielenkiinnottomana ja 9% kerrassaan mielenkiinnottomana. On toisenlaisiakin arvioita: 9% sanoo olevansa täysin tyytyväisiä työhönsä, 41% tyytyväisiä, 28% tyytymättömiä, 2% kerrassaan tyytymättömiä ja 17% ei ole vastannut. Crozier päättelee, että virkailijoiden tyytymättömyys työhönsä kasvaa hallinon eri tasoilla.[234]

Nämä numerotiedot osoittavat, että virkailijoiden käsitykset asemastaan ovat varsin monimutkaisia ja ristiriitaisia: virkamieskunnan keskikerroksen tyytymättömyys työhönsä ja asemaansa johtaa sen osallistumiseen hallintokoneiston byrokratisoitumista vastaan kohdistuviin mielenosoituksiin.

Imperialismin kaudella luonteenomainen vallan keskittyminen monopolien käsiin johtaa lainmukaisesti siihen että monopolienvastaisen taistelun sosiaalinen pohja laajenee ja että huomattava osa hallintokoneiston työntekijöistä kieltäytyy olemasta »hallitsevan huippukerroksen» jakamien käskyjen oikeudettomia ja vastaansanomattomia toimeenpanijoita. Poliittisen manipulointikoneiston yksityiset renkaat lakkaavat tottelemasta, mutta huippukerros pysyy kuitenkin uskollisena monopoleille. Hallintokoneiston kokoonpano on epäyhtenäinen, siihen kuuluvat sekä ylin johtohenkilöstö, joka keskittää kaiken vallan käsiinsä, että tavalliset käskyjen toimeenpanijat.

Sen vuoksi hallintokoneiston tehtäväkenttää on analysoitava eri tasoilla. Ennen kaikkea on otettava huomioon, että itse vallankäyttö luo vallan haltijalle tiettyjä etuja. On pantu merkille, että se, joka hoitaa hallintotehtäviä pitkän aikaa, käyttää suurempaa valtaa kuin se, joka on näissä tehtävissä väliaikaisesti; ministerit lähtevät, kun

taas hallintokoneiston johtohenkilöt jäävät. Sen vuoksi sosiologit katsovat hallinnon huippukerroksella olevan enemmän vaikutusta ja valtaa kuin ministereillä. Edelleen, se, joka on hankkinut syvällisiä tietoja hallinto-opin alalta, käyttää suurempaa valtaa kuin maallikko. Johtajien huippukerros, johtamistaidollisen koulutuksen saaneet henkilöt harjoittavat yhä suurempaa vaikutusvaltaa ministereihin, koska hallintotoiminnan erikoistuminen lisää heidän merkitystään.

Sosiologit korostavat määrätietoisuuden osuutta. Ne, jotka tietävät, mitä he haluavat, saavat aina yliotteen häilyväisistä ja epäröivistä. Ministerit ovat »horjuvalla» kannalla, parlamentti on jakautunut ryhmittymiin; sen sijaan hallinnon johtohenkilöstön asenne on täysin selvä, ja tätä asennetta se pyrkii tyrkyttämään alaisilleen.

Hallintokoneiston kaikkivalta, sen kontrolloimattomuus, vastuuttomuus ja vakinaisuus ilmenevät monella tavalla imperialismin yleisen kriisin kaudella ja kehittyvät jatkuvasti. Valtiokoneistolla on tietynlainen virallinen asema, mikä seikka jossain määrin estää monopoleja käyttämästä sitä hyväkseen.

Vallan keskittymisprosessi on viime vuosina johtanut siihen, että on alettu muodostaa uusia instituutioita, kaikenlaisia varjokabinetteja ja »aivotrusteja»; vaikka niillä ei olekaan mitään virallista arvoasemaa hallintokoneistossa eivätkä ne ole kenellekään vastuussa toimistaan, ne keskittävät silti käsiinsä suunnattoman vallan ja mahdin. Kuten edellä mainitsimme, joskin byrokraatti ja teknokraatti asetetaan usein vastakkain, he ovat niin sanoaksemme saman mitalin — porvarillisen hallintojärjestelmän — kaksi puolta. Käsitettä »teknokraatti» ei kuitenkaan käytetä yksiselitteisesti, sillä näyttää olevan useita merkitystehtäviä ja -vivahteita. Teknokraattisten oppirakennelmien aatteelliset alkulähteet niin ikään vaihtelevat.

Joskus teknokratian käsite asetetaan yhteyteen Platonin sofokratian ja Comten sosiokratian kanssa. Jotkut (esimerkiksi Friedmann) ovat sitä mieltä, että Cournot'n näkemys teknokratiasta on lähimpänä nykyaikaisia käsityksiä. Useimmat sosiologit ovat kuitenkin taipuvaisia tunnustamaan, että nykykaudella nimenomaan Saint-Simon on kaikkein korostetuimmin tuonut esille teknokratian osuuden hallinnossa perustellessaan ajatusta, että ilman poliitikkoja kansakunta eläisi jatkuvasti kukoistustaan, mutta

ilman teknisiä asiantuntijoita, insinöörejä ja tiedemiehiä se joutuisi loppujen lopuksi perikatoon.

Saint- Simon totesi aikoinaan teknisten asiantuntijoiden suotuisan vaikutuksen yhteiskuntaelämään.[235] Nykyään heidän roolinsa arvioidaan pikemminkin kielteiseksi.

Teknokratian määritelmät ovat kuitenkin useimmiten neutraaleja. Teknokratialla tarkoitetaan »teknisen koulutuksen saaneen ja johtajan ohjaaman pienen ihmisryhmän yleisluonteista ja järjestynyttä ratkaisuvaltaa talouselämässä, teollisuudessa, liike-elämässä, valtiossa tai suuryrityksessä.»[236]

Tämä valta ei perustu sen perinteisiin hankkimismuotoihin (demokraattinen delegointi, perimys, kooptaatio) eikä liity pääoman hallintaan. Sen alkulähteenä on eräiden sosiologien mielestä pätevyys. Korostetaan, että teknokraattisen ja poliittisen vallan vuorovaikutusta leimaa kilpailuhenki, vaikka ne antavatkin toisilleen melkoista apua.

Nimitystä »teknokratia» ei tavallisesti käytetä niistä insinööreistä, teknikoista ja tutkijoista, joiden päätöksenteko ei välittömästi vaikuta talouselämän tai yrityksen kokonaiskehitykseen. Jo Siegfried ehdotti aikoinaan, että johtajat, järjestäjät ja teknikot erotettaisiin toisistaan.

Tutkijat mainitsevat erilaisia teknokraattikerroksen muodostumiseen välttämättömiä edellytyksiä. Tärkeimpiä niistä ovat talouselämän korkea teollistumis- ja organisaatiotaso, talouselämän sääntely valtion taholta sekä yritysten keskitys. Lisäksi henkilöryhmän, joka harjoittaa hallintotyötä ammatikseen, on oltava huomattava sosiaalikerros, jolle ovat leimallisia sisäinen yhtenäisyys ja sosiaalinen liikkuvuus, korkea koulutus ja tulotaso sekä riippumattomuus poliittisesta vallasta.

Meynaud'n mukaan ongelman ydin on siinä, että nykyoloissa vallankäyttäjä joutuu päätöksenteon yhteydessä turvautumaan pätevien asiantuntijoiden neuvoihin ja ehdotuksiin, koska hänen tietonsa ja mahdollisuutensa eivät riitä ongelman yksityiskohtaiseen ja syvälliseen selvittämiseen. Hän tekee päätöksen lausuntojen ja ehdotusten perusteella; viimeksi mainitut ovat peräisin henkilöiltä, joilla ei ole ratkaisuvaltaa ja jotka eivät kanna vastuuta päätöksestä. Tästä johtuu ristiriitojen mahdollisuus; kullakin hallintotoiminnan alueella on omat ristiriitansa. Meynaud erottaa seuraavat henkilöryhmät, jotka kuuluvat teknokraatti-käsit-

teen piiriin: valtiokoneiston toimitsijat, jotka muodostavat kiinteän ryhmän, mutta jotka usein kilpailevat keskenään; erikoistuntijat, esimerkiksi yliopiston professori; laskelmointiasiantuntijat, sotilashenkilöt, joiden osuus on toisen maailmansodan jälkeen jatkuvasti kasvanut; ammattimaiset neuvonantajat (yksityiset tai järjestäytyneet) sekä tiedemiehet, joiden merkitys valtiollisessa elämässä ja päätöksenteossa kasvaa.[237]

Meynaud erottaa toisistaan teknokraatti-teknikot, jotka ovat suppea-alaisia asiantuntijoita ja toimeenpanijoita, ja teknobyrokratian, joka hoitaa yleisluonteisia hallintotehtäviä ja jolla on laajemmat tiedot ihmiskäsittelystä. Hän vastustaa käsitystä, että teknikkojen valtapiirin laajeneminen on tulosta heidän yhteiskuntaa vastaan kohdistuvasta salaliitostaan, ja näkee tämän prosessin nykyajan sivilisaation luonnollisena seurauksena.

Kuitenkin Meynaud näkee teknokratiassa myös poikkeamisen vastuunalaisuusperiaatteesta, koska teknokraatti ei ole vastuunalainen kansalle, kuten esimerkiksi kansanedustaja tai joku muu luottamuskenkilö.[238]

Edellä mainittujen teknokratian tunnusmerkkien lisäksi erotetaan myös ideologia teknokratian poliittista roolia koskevien mielipiteiden ja käsitysten kokonaisuutena. On merkillepantavaa, että ideologian alalla teknokraatit pyrkivät ratkaisemaan yhteiskunnallisia ongelmia vedoten älyllisiin lahjoihinsa ja vastuuntuntoonsa, sillä päinvastoin kuin poliitikot he eivät muka ole alttiita yksityisetujen vaikutukselle. Teknokraattisissa oppirakennelmissa on omat äärimmäisyysmiehensä jos maltillisetkin; useimmat hallintotehtävissä toimivat teknokraatit sanoutuvat kuitenkin irti teknokraattisten oppirakennelmien äärimmäisyyksistä. Kirjallisuudessa esitetään teknokraateille vihamielisiä kannanottoja, heitä syytetään taipumuksesta toimia salaa ja vastuun pakoilusta. Yleensä teknokratiaa verhoaa salaperäisyys.

»Pysytellen puolueiden ulkopuolella, mutta meidän vieressämme, ministeriyhdistelmien yläpuolella, mutta ministereiden virkahuoneissa, mielenosoitusten ja joukkoliikkeiden ulkopuolella, mutta pyrkien kuitenkin valvomaan niitä he kuuluvat klubeihin, seuroihin ja vapaamuurariloošeihin, jotka ovat yhtä salaperäisiä kuin vähälukuisiakin»,[239] Bauchard kirjoittaa viitaten teknokratian salaperäiseen luonteeseen.

Teknokraattisilla teorioilla on todellisuuspohjansa, nimenomaan vallan vieraantuminen kapitalistisessa yhteiskunnassa, jolloin yksilö tuntee olevansa voimaton vaikuttamaan valtaan ja kokee sen kontrolloimattomana, vapaaksi ryöstäytyneenä voimana.

Teknokraatit eivät ole mikään erityinen yhteiskuntaluokka. Kyseessä on vain tietty sosiaaliryhmä, joka harjoittaa hallintotyötä ammatikseen ja ajaa hallitsevan luokan etuja. Meynaud arvelee, että käsite »teknokratia» merkitsee vallan siirtymistä perinteisiltä vallankäyttäjiltä teknisten asiantuntijoiden käsiin.[240] Hänen mielestään ihmisiin kohdistuvan johtotoiminnan muodot eivät vuosituhansien aikana ole suurestikaan muuttuneet; nuo muodot ovat omansa verhoamaan vallan luonteessa tapahtuneita syvällisiä muutoksia. On historian ivaa, että roomalaisen senaattorin ei olisi kovinkaan vaikeaa osallistua nykyajan parlamenttikeskusteluun.

Sosiologit toteavat seuraavat teknokraattisen ideologian erikoispiirteet: a) teknisten asiantuntijoiden merkityksen yliarvioiminen; b) poliitikkoihin kohdistettu arvostelu ja c) politiikan pelkistäminen tekniikaksi. Teknokraatit käyttävät seuraavia vaikutusmuotoja valtaan: a) vastarinta ja vastustus, jonka tarkoituksena on estää päätösten toteuttaminen tai ainakin hidastaa sitä (paperisota, sabotaasi, vastalauseet); b) ehdotusten ja neuvojen jakaminen päätösvaltaisille henkilöille ja järjestöille ja c) erityisvaltuuksien myöntäminen teknokraateille (esimerkiksi välitystoiminta).[241]

Teknokraattisten teorioiden metodologisesti johdonmukainen arvostelu edellyttää teknisen ja sosiaalisen johtotoiminnan välistä erontekoa. Kun ongelman tekninen puoli kuuluu teknisten asiantuntijoiden toimivaltaan, niin ongelman sosiaalinen aspekti edellyttää demokraattista menettelyä — ongelman alistamista kansan pohdittavaksi. Tekniset asiantuntijat eivät ole mystisia varjo-olentoja, vaan he edustavat tiettyä sosiaalikerrostumaa, joka hoitaa yhteiskunnallisia hallintotehtäviä. Heidän osuuntensa voidaan ymmärtää ja arvioida oikein vain ottamalla huomioon heidän sosiaaliset tehtävänsä.

Suuren merkityksen saa nykyoloissa niiden teorioiden kestämättömyyden paljastaminen, jotka julistavat tieteellisteknisten asiantuntijoiden epäpoliittisuutta ja piittaamattomuutta ideologiasta. Näiden teorioiden kannattajat

puhuvat paljon yhteiskuntaelämän deideologisoitumisesta, teknisen asiantuntijan selkeän poliittisen ja ideologisen asennoitumisen tarpeettomuudesta.[242] Näissä teorioissa saavat ilmauksensa yritykset vastustaa marxilais-leniniläisen ideologian kasvavaa vaikutusta kapitalististen maiden insinööri- ja teknikkokuntaan; useat teknisen sivistyneistön edustajat asettuvat aktiivisesti kannattamaan kommunistisen puolueen politiikkaa ja liittyvät puolueen jäseniksi.[243] Teknisten ja yleensä tieteellisten asiantuntijoiden paljon puhutusta itsenäisyydestä ei pidä tehdä fetissiä, koska kysymys ei ole heistä itsestään, vaan sen vallan luonteesta, jota he palvelevat.

Sosialististen uudistusten käytäntö on havainnollisesti osoittanut, etteivät tekniset asiantuntijat ja tieteenharjoittajat edes sosialistisen rakennustyön alkuvaiheissa ole mikään fataalinen, voittamaton este kansan etujen ajamiselle kaikilla yhteiskuntaelämän aloilla. Näitä asiantuntijoita voidaan käyttää varsin tehokkaasti sosialistisessa rakennustyössä, mikäli järjestetään oikein heidän toimintansa valvonta.[244]

Eräiden valtaoppien idealistinen luonne ilmenee yrityksissä irroittaa valtasuhteet niiden aineellisesta perustasta ja esittää ne pätevyyteen perustuviksi. Termi »pätevyys» on hyvin väljä ja epämääräinen. Senpä vuoksi sitä käytetäänkin valtasuhteiden mystifioimiseksi.

Marx totesi byrokraatin »tietojen mekaanisen luonteen», jolla ei ole mitään yhteistä todellisen moraalisen ja älyllisen kulttuurin kanssa.[245] Luonnehtiessaan Kommuunin kokemusta Marx huomautti, että kun työläiset olivat ottaneet vallan käsiinsä, «hävisi harhaluulo, ikään kuin hallinnollinen ja poliittinen johtotoiminta olisivat jonkinlaisia salaisuuksia, transsendentteja tehtäviä, jotka voidaan uskoa yksinomaan valtiollisista loiseläjistä, anteliaasti palkatuista urkkijoista ja korkeapalkaisten virkojen haltijoista koostuvalle koulutetulle kastalle, joka imee itseensä joukkojen sivistyneitä aineksia— ylimmillä virkapaikoilla.»[246]

Tieteellisen kommunismin klassikkojen ansiota on, että he ovat kohdistaneet kaikinpuolisen arvostelun »johtajaeliittiä» koskevaan teoriaan, jonka mukaan vain pienellä henkilöryhmällä on muka jonkinlainen yliluonnollinen kyky päättää valtion asioista. Kommuunin kokemukseen nojaten he ovat osoittaneet työväenluokalle tien kohti valtiotaidon omaksumista. Nykyoloissa ensimmäisenä askeleena tähän

suuntaan on kaikkiin hallintoportaisiin ulottuvan demokraattisen valvonnan kehittäminen.

Jos kerran monopolien puolestapuhujat uskovat vilpittömästi, että työväenluokka ei pysty ottamaan selvää kapitalistisen yrityksen monimutkaisesta tilinpidosta, hallintotoiminnan juridisesta taustasta, niin miksi sitten tätä tilinpitoa niin visusti salataan ulkopuolisilta, ammattiliittojen ja muiden työväenjärjestöjen edustajilta sekä työväenlehdistöltä? Miksi asiantuntijakomiteat ja -neuvostot kehittelevät esityksiään ja ratkaisuehdotuksiaan täysin salaa, miksi he karttavat julkisuutta, asian ennakkokäsittelyä lehdistössä?

Länsimaisessa sosiologiassa on yleistynyt käsitys, että hallintotyön erikoistuminen, joka edellyttää hallintomiehiltä tiettyä pätevyyttä, on saattanut demokratian umpikujaan: joukot eivät pysty arvioimaan päätöksen aiheellisuutta, tämän voivat tehdä ainoastaan harvat pätevät asiantuntijat. Tästä päätellään, että demokratia enemmistön mielipiteeseen suuntautuvana päätöksentekona on aikansa elänyt.

Tämä väittämä ei pidä alkuunkaan paikkaansa.

Ensiksikin se perustelu, että laajat kansalaispiirit eivät voi ymmärtää esimerkiksi talousalan asiantuntijoiden päätöksiä, on todellisten vaikeuksien ilmeistä liioittelua. Vallankumoustaistelun käytäntö osoittaa, että työväenluokka pääsee melko nopeasti selville imperialistisen valtion kulloisistakin taloudellisista toimenpiteistä ja niiden todellisesta tarkoituksesta kaikesta hämäyksestä ja mielipiteenmuokkauksesta huolimatta.

Toiseksi kansa kokee valtapäätöksiä valmistelevan teknisen asiantuntijakunnan itselleen vieraana voimana, eräänä vieraantumismuotona, koska nämä asiantuntijat ovat monopolipääoman palveluksessa. Työväenluokan poliittisen vallan pystyttäminen muuttaa koko asian: tekniset asiantuntijat asetetaan palvelemaan kansan etuja, jolloin päätösten tekninen valmistelu- ja toimeenpanokoneisto on uuden vallan käytettävissä. Tässä ilmenee monia vaikeuksia ja ongelmia, mutta siitä huolimatta on selvää, että tekniset asiantuntijat eivät periaatteessa voi riistäytyä vallan harjoittaman kontrollin alaisuudesta.

Kolmanneksi ne päätökset, joiden valmistelu ja teko edellyttävät erikoistietoja, voidaan alistaa pätevien henkilöiden käsittelyyn niiden kehittelyssä mukana olleen suppean asiantuntijapiirin ulkopuolellakin. Demokratian kehit-

täminen itse teknisten asiantuntijoiden keskuudessa on tärkeä keino päätösten teossa ja toimeenpanossa ilmenevän subjektivismin torjumiseksi.

Neljänneksi demokratia edellyttää hallintotehtäviä hoitavien asiantuntijoiden tehokasta julkista valvontaa sekä heidän tilivelvollisuuttaan.

Näin ollen tekniset ja tieteelliset asiantuntijat sinänsä eivät vaaranna demokratiaa hallinnon piirissä; tällainen vaara ei johdu tämän sosiaalikerroksen erikoisasemasta, vaan monopolipääoman vallan antagonistisesta luonteesta, sen kansanvastaisesta olemuksesta.

Marxilaisuuden vastustajien kiivaimmat hyökkäykset kohdistuvat tieteellisen kommunismin klassikoiden johtopäätökseen »ammattimaisten johtajien muodostaman erityiskerrostuman häviämisestä».

Kuten tunnettua, tämä väittämä liittyy marxilais-leniniläisessä poliittisessa teoriassa elimellisesti kysymykseen valtiolaitoksen kuoleutumisesta kommunismiin siirryttäessä sillä tällaisen erityiskerrostuman olemassaolo on yksi valtiolaitoksen tunnusmerkeistä.

Eräät sosiologit tulkitsevat tämän väittämän yksinkertaistetusti siinä mielessä, että marxismi-leninismi muka tarkoittaa ammattimaisten johtajien muodostaman erityiskerrostuman häviämisellä johtotoiminnan häviämistä ylipäänsä, hallintokoneiston ja -elinten häviämistä.[247] Tämä on ilmeinen erehdys, joka valitettavasti on vielä havaittavissa.

Korostettakoon lähinnä, että marxilaisessa teoriassa on kysymys poliittisen hallinon eikä kaikkinaisen hallinnon kuoleutumisesta, poliittisten hallintoelinten muuttumisesta julkisiksi itsehallintoelimiksi, jotka eivät ole luonteeltaan poliittisia.

Marxismi-leninismi ei aseta tehtäväksi johtajainsituution lakkauttamista (ilman johtamistaidollisen koulutuksen saaneita hallintomiehiä on mahdoton ohjata nyky-yhteiskunnassa käynnissä olevia prosesseja), vaan monopolien, pääoman vallan ja yksityisomistuksellisten suhteiden hävittämisen, työväestön valtajärjestelmän pystyttämisen ja kehittämisen, jolloin insinööri- ja teknikkokunta asetetaan palvelemaan kansan etuja.

3. PUOLUEEN PAIKKA VALTAJÄRJESTELMÄSSÄ

Porvarillisten hallituspuolueiden rakenne ei pitkään aikaan saanut valaistusta sosiologisissa tutkimuksissa.[248] Nämä puolueet ovat suljettuja ryhmittymiä, jotka pitävät syvästi salassa sisäistä organisaatiotaan ja varsinkin vaikutusmahdollisuuksiaan valtiovaltaan.

Viime aikoina lännessä on ilmestynyt varsin mielenkiintoisia sosiologisia erikoistutkielmia hallituspuolueiden toimintamekanismista ja niiden paikasta monopolien valtajärjestelmässä. Näiden tutkielmien heikkoutena on teoreettisten yleistysten puute tai vajavaisuus; poliittisen puolueen luonne ja sen tehtävät luokkayhteiskunnan poliittisen organisaation erityislaatuisena elementtinä ovat jääneet selvittämättä.

Porvarillisten poliittisten puolueiden päätehtäviä ovat väestöön kohdistuva mielipiteenmuokkaustoiminta sekä porvariston edustajien saaminen keskus- ja paikallisiin vallanelimiin ja niiden enemmistöaseman turvaaminen. Lisäksi puolueet osallistuvat lainsäädäntötyöhön, hallituksen muodostamiseen ja valtionpäämiehen valitsemiseen, parlamentin ja hallituksen toiminnan koordinoimiseen sekä monopolien etujen valvomiseen yhteiskunnan poliittisen organisaation piirissä.

Porvarillista hallituspuoluetta voidaan pitää kapitalismin aikaisen poliittisen vallan subjektina.

Politologiassa harvoin väitetään suoraan, että hallituspuolue on vallan subjekti, joskin puolueen määritelmissä mainitaan usein, että puolueen tavoitteena on vallan haltuunotto ja käyttö. »Poliittinen puolue», Goguel kirjoittaa, »on

paikallisella, alueellisella tai kansallisella tasolla järjestäytynyt ihmisryhmä, jonka tarkoituksena on osallistuminen poliittisiin laitoksiin ja vallankäyttöön sen jäsenten aatteiden ja etujen ajamiseksi.»[249]

Hallituspuolue on yksi monopolien diktatuurin elementeistä, joka on sitäkin käyttökelpoisempi, että oikeusnormit eivät tuota monopoleille välitöntä haittaa. Poliittinen puolue ei esiinny vallan subjektina porvarillisten valtioiden lainsäädännöllisissä toimenpiteissä, joilla suurin piirtein säännellään puoluejärjestöjen toimintaa vaalikampanjan aikana, eikä parlamentissa.

Mistä tämä johtuu?

Ennen kaikkea lännen poliittisen sosiologian perinteet vaativat tunnustamaan lähtökohdaksi kansan yleisen tahdon suvereenisuuden ja täysivaltaisuuden, jotka olennoituvat valinnaisissa edustuslaitoksissa, esimerkiksi parlamentissa. Käytäntö poikkeaa kuitenkin tämäntapaisista käsityksistä, koska monopolien poliittisen herruuden oloissa yhteistahto ei tule kysymykseen. Se on ilmeinen harhaluulo.

Alun perin politologit pitivät sekä muodollisista syistä että asiallisesti mahdottomana tunnustaa korkeimman vallan ja kansallisen suvereniteetin haltijaksi muita elimiä kuin valinnainen edustuslaitos. Tämän käsityksen johdonmukaisimpana ilmentäjänä oli Rousseau, joka asennoitui kielteisesti poliittisiin puolueisiin. Luokkaristiriitojen sekä proletariaatin ja porvariston välisen poliittisen taistelun kehittyessä porvaristo alkoi kuitenkin asettaa parlamentin vastakohdaksi muita »yhteistahdon» ilmauksia (tässä mielessä on luonteenomaista yleisellä äänestyksellä valitun presidentin asettaminen parlamenttia vastaan).

Tässä yhteydessä huomio kiintyy Goguel'in käsityskantaan, jonka mukaan poliittiset puolueet ovat vallan suvereenisia haltijoita yhteiskunnassa: »Kansallinen suvereniteetti on jaettu, niin että jokainen puolue omistaa osan kansallista suvereniteettia.»[250]

Puolue- ja valtiovallan keskinäistä suhdetta koskevien porvarillisten teorioiden metodologinen vika on siinä, että ne tahallisesti tai tahattomasti samastavat nämä valtalajit.

Marxismi-leninismi pitää erillään käsitteet »puoluevalta» ja »valtiovalta». Kommunistisen puolueen vallankäyttö on luonteeltaan poliittista johtotoimintaa, joka poikkeaa valtion toimielinten vallankäytöstä sekä sisällöltään että mene-

telmiltään. Esimerkiksi puolue ei käytä oikeudellista pakkoa, joka on tunnusomaista valtiolle, vaan käyttää erityisiä puolueenjohdon menetelmiä.

Marxilais-leniniläinen tiede lähtee siitä periaatteellisesta väittämästä, että on välttämätöntä tehdä tarkka ero puolue- ja valtiovallan, puolueen ja valtion tehtäväkentän välillä, ja orientoi tähän suuntaan puolue- ja valtioelinten käytännöllisen toiminnan. Sosialismin vallitessa kommunistinen puolue on erityislaatuinen poliittisen johtotoiminnan subjekti.

Kapitalismin oloissa hallituspuolue alistaa valtiokoneiston hallintaansa, asettaa sen palvelemaan monopolien itsekkäitä etuja. Puolue- ja valtiokoneiston yhteenkasvamisprosessi on täydessä käynnissä.

Sosiologiassa saavat jalansijaa paitsi ne teoriat, joissa puolustellaan valtio- ja puoluevallan keskittymistä imperialismin kaudella, myös monipuoluejärjestelmää koskevat oppirakennelmat. Viimeksi mainituissa valtiovaltaa tarkastellaan puolueiden välisen kilpailun kohteena ja puoluetta vallan haltuunoton ja käytön välineenä.[251]

Puhuessaan poliittisten puolueiden taistelusta valtiovallasta länsimaiset sosiologit luonnehtivat pikemminkin itse prosessia kuin sen lopputulosta.

Mitä tapahtuu, kun puolue ottaa valtiovallan käsiinsä? Tuleeko puolueesta vallan subjekti?

Monille sosiologeille tämä on ratkaisematon ristiriita, koska perinteisen käsityskannan mukaan poliittisen vallan subjektina on äänestyksellä valittu edustuselin.

Puolueen tultua valtaan monopolien poliittisessa diktatuurijärjestelmässä syntyy poliittisen vallan uusi erikoismuoto — hallituspuolueen valta, joka perustuu valtiokoneiston käyttöön monopolien etujen puolustamiseksi. Tämä uusi valta ei sulje pois valtiovaltaa vallan erityisenä subjektina ja kantajana, vaan alistaa sen peruselementit hallintaansa. Puolueesta tulee valtiomahti, mutta puolue- ja valtiokoneiston välinen ero ei koskaan häviä olemattomiin, vaikka ne kietoutuvatkin elimellisesti yhteen.

Porvarillisen hallituspuolueen vallankäyttö kuvastaa kaiken vallan keskittymistä monopoleille, nämä käyttävät poliittista puoluetta hyväkseen kansalaisjärjestönä, joka ajaa tiettyjä ideologisesti muotoiltuja luokkaetuja. Monopolit pyrkivät valvomaan näitä etuja taistellessaan valtiovallan haltuunotosta ja käytöstä.

Engels kirjoitti, että »jokainen poliittinen puolue pyrkii saavuttamaan valtiossa herruuden»[252]

Ei-marxilaisten puolueoppien perusvikana on puolueen luokkaluonteen kieltäminen.

Lenin viittasi usein puolueen yhteyteen tiettyyn luokkaan tai sen yksityisiin kerrostumiin korostaen, että puolue on tietyn luokan etujen ilmentäjä.[253] Tässä tapauksessa on yhdentekevää, ajaako puolue tiettyjä luokkaetuja itsenäisesti vai liitossa muiden puolueiden kanssa, ottaako se valtiovallan käsiinsä omin neuvoin vai liittoutumalla muiden puolueiden kanssa, julistaako se avoimesti luokkasidonnaisuuttaan vai salaa sitä: poliittinen puolue on objektiiviselta olemukseltaan luokkaorganisaatio.

Lenin kirjoitti: »— — ainakin nykyisissä sivistysmaissa luokkia johtavat tavallisesti ja useimmiten poliittiset puolueet.»[254] »Puolueitten taistelu on luokkien poliittisen taistelun ehein, täydellisin ja muotonsa saanut ilmaus.»[255]

Puolue ajaa ja suojelee monopolien etuja käyttäen hyväkseen varsin moninaisia yhteyksiään valtiokoneistoon.

Länsimaisessa puoluesosiologiassa ilmenee kaksi äärimmäisyyttä. Siinä joko viljellään ylimalkaisia teoreettisia järkeilyjä puolueiden luonteesta valaisten niitä historiasta lainatuilla esimerkeillä tai suoritetaan yksityiskohtainen sosiologinen analyysi hallituspuolueen toimintamekanismista, kuitenkin ilman syvällisiä teoreettisia yleistyksiä.

Jälkimmäistä tutkimussuuntaa edustaa esimerkiksi ranskalainen sosiologi Charlot, joka erittelee seikkaperäisesti nykyajan Ranskan hallituspuolueen rakennetta ja tehtäväpiiriä.[256]

Charlot'n mukaan puolueen perussolukon rakenne vastaa täysin sen tehtävää: turvata ehdokkaidensa voitto valtion keskus- ja paikallisten toimielinten vaaleissa. Tässä tarkoituksessa muodostetaan puolueen departementtineuvostoja, jotka puolestaan jakautuvat vaalipiireihin; viimeksi mainitut koostuvat perusjaostoista, jotka toimivat kunnan tai kantonin tasolla. Tarpeen vaatiessa voidaan muodostaa vielä pienemmät yksiköt.

Alajärjestöjen tehtävät ja velvollisuudet ovat moninaisia; päätehtävänä on puolueiden mahdollisimman suuren vaikutusvallan turvaaminen kullakin hallintoalueella. Tässä tarkoituksessa puoluejärjestö on velvollinen hankkimaan uusia jäseniä, nimittämään henkilöitä, jotka ovat vastuussa kussakin vaalipiirissä ja mahdollisesti kantonissa suoritetta-

vesta työstä, toimimaan keskuksen laatiman ohjelman mukaisesti, harjoittamaan tiedotustoimintaa puolueen politiikan tunnetuksitekemiseksi ja täyttämään keskuselinten ohjeet. Jokaisella puolueen jäsenellä pitäisi olla tarkka tehtävä, jonka suorittamisesta hän olisi vastuunalainen ja tilivelvollinen; on kohotettava järjestöjen toiminnan tehokkuutta ja jäsenistön kurinalaisuutta. Tähän tähtäävät sellaiset toimenpiteet kuin passiivisten ja saamattomien toimitsijoiden korvaaminen suorituskykyisillä kaikissa portaissa, aktiivinen osal listuminen nuoriso- ja yhteiskunnalliseen liikkeeseen, puolueen jäsenten liittyminen mahdollisimman useisiin kansalaisjärjestöihin, jotka toimivat vaalipiirin rajoissa.

Hallituspuolueen paikallisosaston toiminta tapahtuu ylempää tulevien ohjeiden mukaisesti kolmeen pääsuuntaan: ensiksikin puolueen jäsenkunnan poliittinen kasvatus. Tässä tarkoituksessa järjestetään poliittisen kirjallisuuden opiskelu, vastustetaan ryhmäkuntalaisuutta, tuodaan kaikkialla esiin kentän ja keskuselinten yhteenkuuluvuus, pyritään tekemään loppu ideologisista erimielisyyksistä ja riidoista, turvaamaan ajattelukuri yms. Toiseksi edellytetään toimenpiteitä puolueen tavoitteiden tunnetuksitekemiseksi tarkoituksena muuttaa se joukkojärjestöksi, lisätä sen jäsenmäärää vaalipiirin parhaan ihmisaineksen turvin. Kolmanneksi asetetaan tehtäväksi »aloittaa ulospäin suuntautuva liike», »kokoontua päivän valossa» liittymällä kaikkiin kansalaisjärjestöihin: urheiluseuroihin, kulttuuriyhdistyksiin ja ammatillisiin järjestöihin. Ohjeena pidetään seuraavaa periaatetta: »Jos sinä et tule mukaan puolueeseen, puolue tulee luoksesi».

Poliittinen puolue julistautuu jonkinlaiseksi luokkien yläpuolella olevaksi voimaksi. Se sopeuttaa »ideaalikuvansa» eri luokkien ja sosiaalikerrostumien arvokäsityksiä vastaavaksi. Niinpä työläisille se esittäytyy »työväestön etuja ajavaksi uudistusten puolueeksi», tekniselle sivistyneistölle »dynaamiseksi puolueeksi», joka pohjautuu tieteeseen ja käyttää nykyaikaisia hallintomenetelmiä, ja vihdoin vanhoillisille aineksille (taaskin heidän pyrkimyksiään vastaavasti) järjestyksen »suojelijaksi» ja »totalitaarisen kommunismin» vastustajaksi.

Nykyisen hallituspuolueen perustajat ja johtajat omistavat runsaasti huomiota sekä jäsenhankinnalle että ehdokasasettelulle vaaleissa. Nämä puoluetoiminnan alat ovat

tiukasti keskusjohtoisia. Puolueen perustamisvaiheessa sen johtajia askarrutti pikemminkin jäsenhankinnan valvonnan ongelma kuin puolueen rivien kasvu; he asettivat tehtäväksi estää »moraalisesti tai poliittisesti epämieluisia aineksia» tunkeutumasta puolueeseen. Siitä, että suodatinjärjestelmä toimii varsin tehokkaasti, todistaa vaikkapa se tosiasia, että vuonna 1958 puoluetta perustettaessa sen jäsenyyttä haki 280 000 henkeä, joista virallisesti hyväksyttiin 24 000 henkeä, käytännöllisesti katsoen vain joka kymmenes pyrkijöistä.

Puolueeseen hyväksyminen on tiukasti keskitetty, monivaiheinen menettely, jonka tarkoituksena on johtoportaan »poliittisen eliitin» valikoiminen. Lähtökohtana pidetään periaatetta, että hallituspuolueen osuus valtajärjestelmässä määräytyy ennakolta niiden henkilöiden valikoitumisesta, joilla on jo tietty asema (joskus ratkaiseva) valtajärjestelmässä paikallisella tai kansallisella tasolla.

Hallituspuolueella on jo syntyhetkestään lähtien ollut käytettävissään oma henkilökunta valtiokoneistossa, vieläpä avainasemissakin; tämä helpotti koneiston muiden portaiden valtausta sekä puolueen vaikutusvallan laajentamista. Oikeus ehdokasasetteluun paikallisten hallintoelinten vaaleissa kuuluu puolueen keskuselimille, jotka käyttävät päätäntävaltaa.

Poliittiset puolueet vaikuttavat aktiivisesti valtiovallan toimielinten muodostamiseen.[257] Aikaisemmin valtuutettu edusti piirikuntaa, maantieteellistä aluetta, mutta ei puoluetta. Nykyään puolueen osuuden kasvaessa sen vaikutus kansanedustajan vaaleihin voimistuu ja sen mukana kasvaa tietysti kansanedustajan riippuvuus puolueesta. Kansanedustajan kiinteitä yhteyksiä puolueeseen, joka on häntä tukenut, täydentää liittoutuminen hallitusviranomaisten kanssa, joiden joukkoon hän itse kuului.

Puolueen enemmistö saa ratkaisuvallan edustuselimissä vain siinä tapauksessa, että puolueen jäsenet ovat täysin yksimielisiä poliittisen linjan määrittelyssä ja valtiollisten päätösten teossa. Siksi puolue- ja valtiokoneisto pyritään yhdistämään muodostamalla ankaran kurin ja keskityksen pohjalla puolueentoimintayksiköitä edustuslaitosten puitteissa. Jo ensimmäinen hallituspuolueen parlamenttiryhmä muistutti järjestöllisessä suhteessa sotilaallista alayksikköä.[258] Kuria pidetään yllä ankarin autoritaarisin toimenpitein, poliittisin sanktioin sekä järjestöllisin keinoin määräämällä parlamenttiryhmän johtaja, joka on vastuunalainen

puoluejohdolle. Parlamenttiryhmän johtajalle myönnetään laajat edustusoikeudet ja päätäntävalta, jonka turvin hän kutsuu ryhmänsä koolle ylimääräisiin istuntoihin, pitää yllä kuria ja valvoo ryhmän statuuttien noudattamista. Jotta puolueen parlamenttiryhmää olisi helpompi johtaa, se jaetaan alaryhmiin; kunkin alaryhmän johdossa on joku poliittisen toimikunnan jäsen.

Hallituspuolueen ja valtiokoneiston yhteenkasvaminen saa moninaisia ilmenemismuotoja puolueryhmän toiminnassa parlamentin ja senaatin puitteissa.

Charlot'n mukaan tärkeimpänä yhdyssiteenä puolueryhmän ja hallinnon välillä on puolueryhmän poliittinen toimikunta. Poliittinen toimikunta pitää kuitenkin yhteyttä parlamenttilaitoksiin vain johtajiensa kautta, vaikka sen osuus puolueryhmän korkeimpana portaana on poikkeuksellisen suuri.

Puolueryhmän istunnot eivät ole julkisia, pöytäkirja laaditaan vain yhtenä kappaleena, ja sitä voivat käyttää ainoastaan ryhmän jäsenet. Näissä istunnoissa määritellään poliittinen linja ja annetaan kansanedustajille ja jopa lainsäädäntövaliokunnille vihjeitä äänestyksestä.[259]

Sääntöjen mukaan ryhmä tekee päätöksensä ainoastaan »poliittisen toimikunnan aloitteesta»; ryhmän sisäisessä ohjesäännössä edellytetään, että »ryhmä ei voi käsitellä mitään päätöstä, ellei toimikunta ole ottanut sitä päiväjärjestykseen; toimikunta määrää lisäksi yhden tai useamman alustajan». Tosiaankin, poliittinen aloite- ja päätösvalta kuuluu toimikunnalle, joka keskittää kaiken vallan käsiinsä.

Joskus puheenjohtajan on pakko tehdä joitakin myönnytyksiä, jotta päästäisiin yksimielisyyteen ja kiivaat väittelyt eivät vahingoittaisi ryhmän yleistä linjaa. Loppujen lopuksi hän onnistuukin siinä käyttäen hyväkseen omaa valtaansa ja itse ryhmän toimintamekanismia, luovien lukuisien alaryhmien ja valiokuntien välillä.

Parlamenttiryhmän puheenjohtaja johtaa autoritaarisesti koko sen toimintaa ja edustaa sitä kaikilla parlamenttielämän aloilla sekä ulospäin. Hän tekee kiireimmät päätökset itse, ellei ryhmää voida kutsua koolle. Hän turvaa kurinpidon ja sisäisen ohjesäännön noudattamisen, määrää apulaisensa, jotka ovat tilivelvollisia hänelle eivätkä ryhmälle, ja valvoo edustajien alaryhmäjakoa.

Parlamenttiryhmän poliittinen toimikunta turvaa poliittisia kysymyksiä koskevien päätösten kehittelyn, määrää

ryhmän edustusperusteet valiokunnissa ja tekee päätöksen, jollei ryhmää voida kutsua koolle.

Puolueryhmän keskinäiset suhteet parlamentissa ja sen elimissä rakentuvat mitä ankarimman kurinpidon pohjalle, joka parlamenttitaistelun kärjistyessä voimistuu entisestäänkin.

Aikaisemmin edustaja, ryhmän jäsen, oli velvollinen äänestämään ryhmän päätöksen mukaisesti vain poliittisissa kysymyksissä, jotka koskevat liikkeen ja hallituspuolueen etuja. Nykyään kuri on ankaroitunut, ja äänestyspakko koskee käytännöllisesti katsoen kaikkia ryhmän päätöksiä. Sosiologit luonnehtivat tämän ilmiön »ylenpalttiseksi autoritaarisuudeksi». Ryhmän poliittinen toimikunta voi soveltaa kurin rikkojaan seuraavia kurinpitorangaistuksia: kutsua järjestykseen, kieltää häneltä osanotto-oikeus ryhmän kokouksiin istuntokauden loppuajaksi, kieltää valtakirjan käyttöoikeus, erottaa väliaikaisesti tai lopullisesti. Viimeksi mainittu toimenpide edellyttää, että rangaistava voi vedota ryhmään, joka pitää ylimääräisen istunnon ja ratkaisee erottamiskysymyksen äänten enemmistöllä.

Nämä hallinnolliset toimenpiteet eivät vielä anna täydellistä kuvaa ryhmän sisäisistä suhteista, joista monet jäävät instituutionaalistamatta, henkilösuhteiden asteelle.

Hallituspuolue turvaa vallankäyttönsä siten, että se järjestäytyy valtiovaltajärjestelmän piirissä sotilaskurin normien mukaisesti ja panee parlamentinjäseniä ajamaan politiikkaansa. Parlamenttiedustajat muodostavat tavallaan puolueen pienoiskoossa. Puolue, joka on enemmistönä parlamentissa ja siis myös valta-asemassa, varmistaa asemansa lujittamalla puolueen sisäistä kuria ja vaikuttamalla monella eri tavalla valtion politiikan muovautumiseen.

Puolueryhmän yhteydet hallitukseen ovat monenlaisia; tärkeimpiä niistä ovat seuraavat. Huomio kiintyy lähinnä kaikkien puolueryhmän ja hallituksen välisten suhteiden tiukkaan, ankaraan kuriin perustuvaan keskitykseen. Charlot'n mukaan ilman puolueen parlamenttiryhmän poliittisen toimikunnan suostumusta kansanedustaja ei voi käyttää puheenvuoroa, saati sitten esittää lakiehdotuksia ja tehdä parlamentille suullisessa tai kirjallisessa muodossa poliittisluonteisia välikysymyksiä. Ilman johdon suostumusta kukaan ryhmän jäsenistä ei saa panna nimeään muiden ryhmien esittämään lakiehdotukseen.

Hallituspuolue on ajautunut vaikeaan kriisiin uusien luokkataisteluolojen ja sisäisten spontaanien prosessien johdosta. Tämä ei voi olla aiheuttamatta tiettyä aatteellista kuohuntaa, jota ankara järjestökuri on tähän asti kahlehtinut.

Puoluekokousvalmistelujen aikana (puoluekokous pidettiin Strassburgissa marraskuussa 1971) tuli esille kaksi kannanottoa puolueen sisäisestä kehityksestä, jotka ennakoivat puoluekokouksessa käytyä keskustelua. Toiset intoilevat puolueen järjestyneisyyden lujittamisen puolesta pitäen puoluetta kiinteänä rakenteena. Toiset taas vastustavat strukturointia ja asettavat etualalle »liikkeen».

Oli miten oli, ankara puoluekuri säilyy ennallaan. Sitä verhoavat propagandistiset fraasit »mielipiteiden vapaudesta», dynaamisuudesta, jota eivät mitkään järjestölliset rajoitukset kahlehdi.

Ennen kuin hallitus tekee mitään aloitetta parlamentissa, se alistaa esityksensä poliittisen toimikunnan käsiteltäväksi ja ilmoittaa sille aikomuksistaan; vasta tämän jälkeen hallitus antaa parlamentille virallisen lakiesityksen. Niinpä poliittisen toimikunnan istunnoissa on läsnä hallituksen edustaja, joka pitää pysyvää yhteyttä ryhmän kanssa. Samanaikaisesti hän toimii ryhmän äänitorvena hallitukseen nähden ja hankkii asianomaisen ministerin istuntoon, jos esillä oleva asia vaatii neuvottelemaan hänen kanssaan tai edellyttää kutakuinkin laajaa informaatiota.

Merkillepantavia ovat pääministerin kosketukset ryhmän edustajiin. Hän ottaa säännöllisesti vastaan valtiosihteerin, joka hoitaa yhteyksiä puolueryhmään ja selostaa sen ehdotuksia. Kun aikaisemmin pääministerin esiintyminen ryhmän edessä tuli kysymykseen vain poikkeustapauksissa, niin nykyään nämä esiintymiset ovat saaneet säännöllisen ja pysyvän luonteen.

Yleisesti ottaen hallituksen ja puolueryhmän väliset yhteydet ovat viime vuosina lisäytyneet. Ennen valtiopäivien alkua pääministeri sopii ryhmän kanssa päiväjärjestyksestä, kaikista poliittisista kysymyksistä sekä hallituksen valmistelemista tärkeimmistä ratkaisuehdotuksista. Parlamentin sisäisen taistelun kärjistyessä pääministerin ja puolueryhmän väliset kosketuksenotot tihenevät.

Hallituksen ja puolueryhmän välisten perinteisten yhteysmuotojen lisäksi hallituspuolue ottaa käyttöön uusia muotoja. Pääministeri tapaa ryhmän poliittisen toi-

mikunnan jäseniä kahdesti tai kolmesti valtiopäiväkauden aikana ja ryhmän puheenjohtajan joka viikko valtiopäiväkauden kestäessä ja kaksi kertaa kuukaudessa valtiopäivien päätyttyä. Hän osallistuu ryhmän kokouksiin ja selostaa hallituksen politiikkaa sekä sopii välittömästi ryhmän kanssa tärkeimmistä parlamentti-, radio- ja tv-puheistaan.

Sääntönä on, että ministerit ovat järjestelmällisesti saapuvilla puolueryhmän kokouksissa vastatakseen esille tuleviin kysymyksiin ja selostaakseen hallituksen kantaa. Lisäksi kabinetin edustajat saavat tehtäväkseen hoitaa pysyviä yhteyksiä puolueryhmään.

Virallisten kosketusten lisäksi on olemassa epävirallisiakin, esimerkiksi ryhmän jäsenten kutsuminen aamiais- ja lounasvieraiksi, ryhmän ja kabinetin jäsenten perinteinen yhdessäolo- ja virkistystilaisuus esikaupunkihuvilassa, kaikenlaiset keskustelutilaisuudet ja muut henkilökohtaiset kosketuksenotot.

Puolueryhmän ja valtiokoneiston välisen yhteyden toisena muotona on puolueryhmän jäsenten osallistuminen parlamenttivaliokuntiin. Päästyään valtaan tai paremminkin jo syntymästään saakka hallituspuolue asettaa tehtäväkseen saada omat miehensä valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien virkoihin ja soluttaa runsaasti edustajiaan valiokuntien kokoonpanoon.

Puolueen parlamenttiryhmän toiminta rakentuu siten, että ryhmä voisi mahdollisuuksien mukaan korvata tiettyjä valiokuntia esittämällä niissä hallituspuolueen kannanottoja ilmaisevia ehdotuksia. Tässä tarkoituksessa muodostetaan puolueryhmän puitteissa erityisiä tutkimusryhmiä, joiden tehtäväkenttä käy yhteen vastaavien parlamenttivaliokuntien tehtäväkentän kanssa (kulttuuri-, perhe- ja sosiaalivaliokunta, ulkoasiainvaliokunta, maanpuolustus- ja asevoimavaliokunta, valtiovarain-, talous- ja suunnitteluvaliokunta, perustuslaki-, oikeus- ja hallintovaliokunta sekä tuotanto- ja vaihdantavaliokunta).

On merkillepantavaa, että tehokkaimmin toimivat ne tutkimysryhmät, jotka kokevat maatalouden piirissä muovautuneiden painostusryhmien voimakasta vaikutusta. (Huomautettakoon muuten, että melkoinen osa hallituspuolueen edustajista on valittu perinteisestä vanhoillisuudestaan tunnetuilla maaseutualueilla.) Tutkimusryhmät ilmentävät raharuhtinaiden ja suurliikemiesten vaikutusvaltaa, ne

esittävät suurimman määrän ehdotuksia ja vaativat sinnikkäästi niiden läpivientiä lainsäädäntökäytännössä. Ryhmät, jotka tutkivat sosiaalisia ongelmia (näiden ongelmien ratkaisemisen hallituspuolue on julistanut päätavoitteekseen), muuttuvat vähitellen passiivisiksi ja jäävät taka-alalle. Hallituksen valiokunnat ja hallituspuolueen tutkimusryhmät valmistelevat yhdessä monenlaisia lakiehdotuksia.

Puolueen ja valtiokoneiston yhteenkasvaminen ilmenee selvimpänä siinä, että puolueen keskuselimet muodostetaan parlamentinjäsenistä, ministereistä, valtiokoneiston ylimmästä johtoportaasta sekä puolueen jäsenistä suhteellisen edustuksen pohjalla.

Ideologian alueella on pantava merkille yritykset tehostaa puolueen poliittisen ohjelman antikommunistista suuntausta sekä »kylmään sotaan» vivahtavat hyökkäykset kommunisteja vastaan.[260] Puolueen johtoportaan rakenteessa on havaittavissa keskittymiskehitystä.

Puolue- ja valtiokoneiston pitkälle menevä yhteenkasvamisprosessi tulee erityisen selvästi esille analysoitaessa puolueen keskuselinten muodostamisperiaatteita.

Puolueen kaikki keskuselimet, esimerkiksi kansallisneuvosto, koostuvat parlamenttiedustajista, valtion talous- ja sosiaalineuvoston jäsenistä, departementtiliittojen pääsihteereistä ja senaattoreista, joiden lukumäärä turvaa puolueen edustuksen parlamentissa.

Keskuskomitea, jonka tehtävänä on johtaa liikettä kansallisen konferenssin ja neuvoston ohjeiden mukaisesti, koostuu kansalliskokouksen edustajista, hallituspuolueeseen kuuluvista ministereistä ja valtiosihteereistä, puolueen parlamenttiryhmän puheenjohtajasta, talous- ja sosiaalineuvoston edustajasta, entisistä pääsihteereistä, ministereistä ja valtiosihteereistä sekä parlamentinjäsenistä, joista osa valitaan. Huomio kiintyy siihen seikkaan, ettei valtiokoneiston edustus puolueen keskuselimissä perustu vaalimenettelyyn, vaan valtiokoneiston edustautumisperiaatteeseen (edellyttäen, että valtiokoneiston edustajat kuuluvat puolueeseen).

On merkillepantavaa, että keskuskomitean kokoonpanosta päättää useampi kuin yksi elin, esimerkiksi kansallinen konferenssi, kansalliskokouksen parlamenttiryhmä ja senaatin puolueryhmä.

Lisäksi eräät keskuskomitean jäsenet kuuluvat sen kokoonpanoon virka-asemansa puolesta, kuten pääministeri, entiset ministerit, presidentit, entiset kansalliskokouksen

puheenjohtajat sekä eräät ministerit, jotka tehtäviensä vuoksi ovat kiinteässä yhteydessä puoluekoneistoon.

Periaatteessa keskuskomitea tuo julki poliittisen linjan kansallisten konferenssien sekä kansallisneuvoston hyväksymien päätöslauselmien puitteissa, vahvistaa pääsihteerin toimintaselostuksen, asettaa valiokuntia sekä delegoi valtaoikeuksia valtuutetuille (väliaikaisille tai vakinaisille). Se määrää ohjelman, vaalitaktiikan ja ehdokasasettelun sekä päättää kurinpitotoimista kansallisen konferenssin asettaman sovintolautakunnan esityksen perusteella. Keskuskomitea on vähitellen siirtänyt valtuutensa suppeammalle elimelle, joka määrää puolueen elintoiminnan kaikki suunnat.

Kuten Charlot toteaa, puolueen »päätöksentekokeskusta» ei käytännöllisesti katsoen valita, vaan muodostetaan keskuskomitean uumenissa; siihen tulevat mukaan ministerit, kansalliskokouksen ja sen ryhmien puheenjohtajat, pääsihteerit ja rahastonhoitaja, entiset pääsihteerit ja ministerit sekä muutamat keskuskomitean valitsemat henkilöt.

Ylin johtoporras on pysyvä sulkeinen instituutio, johdon pyhättö, jossa vihitään vallankäytön salaisuuksiin. Keskuskomitea on tavallaan uusille henkilöille tarkoitettu odotushuone tai koetuslaitos, pääsy siihen on melko vapaa, mutta karsintakin on mutkatonta.

Useat ranskalaiset tutkijat toteavat hallituspuolueen pyrkimyksen harvainvaltaan. Tämä pyrkimys ilmenee siinä, että keskuselinten jäseniä nimetään eikä valita; vallan huipputasolla tendenssi kohti harvainvaltaa ilmenee selvimmin: »poliittisen valiokunnan jäsenet kooptoidaan» tai sitten he muodostavat johtajiston alun perin muovautuneen ydinjoukon. Näissä oloissa johtoportaan uusiminen on vaikeaa, ja etusija annetaan sen vuoksi kooptoinnille. Tendenssi kohti harvainvaltaa edistyy nopeaa vauhtia; kooptoitujen jäsenten lukumäärä kasvaa jatkuvasti.

Charlot puhuu vallan siirtymisestä yhä suppeamman henkilöryhmän käsiin, »joka on tarpeeksi suppea voidakseen komentaa ja jolla on tarpeeksi valtaa pakottaakseen kuuliaisuuteen».[261]

Millaisia johtopäätöksiä sosiologit tekevät analysoidessaan hallituspuolueen paikkaa ja roolia poliittisen vallan koneistossa?

On ilmeistä, että hallituspuolue on kaukana todella demokraattisesta päätöksentekomenettelystä, että sille on luonteenomaista johtajien muodostaman harvaliston suhteet-

toman suuri osuus. Tärkeimpiä virkoja täytettäessä hallituspuolue asettaa kooptoinnin vaalimenettelyn edelle; sille on leimallista ankara keskitys ja kurinpito, puolue- ja valtiokoneiston organisatorinen yhteenkuuluvuus sekä toimeenpanotehtäviä suorittavien rivijäsenten kerrassaan mitätön osuus.

Tätä luonnehdintaa voitaisiin täydentää analysoimalla vaalijärjestystä ja poliittisten puolueiden asemaa koskevia uusia lakeja sekä USA:n, Englannin, Saksan Liittotasavallan ym. hallituspuolueiden käytännön toimintaa.

Hallituspuolue esiintyy ennen kaikkea vallan subjektina ja kantajana porvarillisen yhteiskunnan poliittisen organisaation järjestelmässä; se turvaa vallan herruusjärjestelmän edustuslaitoksen ja hallintokoneiston kaikissa ratkaisevissa portaissa. Siksi parlamentti ei ole koko yhteiskunnan kansantahdon ilmentäjä, vaan porvariston luokkaherruuden ilmenemismuoto. Porvariston luokkaherruus olennoituu hallituspuolueessa, joka käyttää valtiokoneistoa porvariston luokkaetujen valvomisvälineenä.

Kun otetaan huomioon ankara keskitys ja totalitaarinen sanelu, jotka ulottuvat hallituspuolueiden koneiston kaikkiin portaisiin, sekä hallituspuolueille ominaiset toimintatavat, niin antikommunismin puolestapuhujien yritykset esittää nämä puolueet demokraattisten ihanteiden olennoitumaksi tuntuvat kerrassaan perusteettomilta.

4. VALLAN IDEOLOGISET TEHTÄVÄT

Jo Hobbes kuvitteli valtiota Leviataniksi, vaikka silloin oli kyseessä porvarillisen valtiolaitoksen »kulta-aika», byrokratian »lapsuudenaika», jolloin ei ollut vielä tietoa sotateollisuuskompleksista eikä valtiomonopolistisesta hirviöstä, jonka lonkerot ulottuvat kaikille yhteiskuntaelämän aloille. Tässä voisi esittää paljon länsimaisten politologien kuvaannollisia lausumia nykyajan imperialistisesta valtiosta joissa he antavat jyrkästi kielteisen ja joskus luotaantyöntävänkin kuvan sen toiminnasta ja tehtävistä.

Marxilais-leniniläisessä valtio-opissa valtion funktioita tarkastellaan sen toiminnan pääasiallisina, tärkeimpinä suuntina, jotka vastaavat valtion perustehtäviä. Valtion toimintamekanismin sisältö, sellaisena kuin se ilmenee valtion perustehtävissä, kuvastaa kulloisenkin valtiotyypin olennaisimpia piirteitä.

Valtio-opissa perustellaan aiheellisesti väittämää, että imperialistisella valtiolla on suoritettavanaan paitsi talouselämän sääntelytehtävä myös joukkojen poliittisen ja ideologisen kurissapitämisen tehtävä. Tällöin joukkojen ideologisen muokkaustoiminnan todetaan kuuluneen jo feodaalisen ja vieläpä orjanomistuksellisenkin valtiontehtäväalueeseen.

Meidän mielestämme on korkea aika siirtyä ylimalkaisista ja abstraktisista väittelyistä siitä, onko imperialistisella valtiolla ideologinen tehtävä vai ei, tämän valtiollisen funktion sisällölliseen analyysiin.

Perustellessaan eriytynyttä asennoitumistapaa imperialistisen valtion toiminnan sisällölliseen analyysiin marxi-

laiset selvittelevät imperialistisen valtion moniulotteisia toiminnallisia aspekteja. Tässä yhteydessä erotetaan toisistaan imperialistisen valtion neljä sisäistä perus- eli päätehtävää: a) riistettyjen luokkien vastarinnan tukahduttaminen; b) talouselämän sääntely; c) sosiaalinen toiminta sekä d) ideologinen tominta.

Edellä mainitut valtion tehtävät tähtäävät monopolien koko sosiaalis-taloudellisen poliittisen järjestelmän suojelemiseen sekä riistettyjen luokkien vastarinnan tukahduttamiseen.

Valtion tehtävien pääasiallisena erottamisperusteena ovat niiden erityislaatuiset vaikutuskohteet; viimeksi mainitut muodostavat tietyn rakennekokonaisuuden ja järjestelmän sekä viittaavat valtion toiminnan perussuuntaan, joka kuuluu valtion olemukseen. Tehtävä ymmärretään valtiovallan sisällön, muotojen ja toteuttamistapojen konkreettiseksi ykseydeksi, joka vastaa yhteiskunnan tietyn historiallisen kehitysvaiheen esiin nostamien tehtävien ratkaisua. Valtion tehtävissä saa ilmauksensa valtion olemus ja sen sosiaalispoliittinen luonne.

Ideologinen tehtävä on ominaista imperialistiselle valtiolle, vaikka se on esiintynyt aikaisemminkin muodossa tai toisessa. Mutta vasta nykykaudella ideologinen tehtävä on kehittynyt täydelleen valtion toiminnassa.

Marx ja Engels selittivät ensimmäisinä valtion ideologisen tehtävän olemuksen ja luonteen. He kirjoittivat: »Hallitsevan luokan ajatukset ovat jokaisena aikakautena hallitsevia ajatuksia, ts. se luokka, joka on yhteiskunnan hallitseva *aineellinen* voima, on samalla sen hallitseva *henkinen* voima.»[262]

Marx ja Engels paljastivat riistäjäluokan ideologisen herruuden mekanismin ja osoittivat, että »luokka, jolla on käytössään aineellisen tuotannon välineet, määrää samalla henkisen tuotannon välineistä, niin että henkisen tuotannon välineitä omistamattomien ajatukset ovat yleensä tuon luokan alaisia.»[263]

Marx, Engels ja Lenin korostivat useaan otteeseen, että riistäjäluokka käyttää herruuttaan henkisen elämän piirissä valtansa lujittamiseksi.

Monopolien puolestapuhujat ovat aina kiinnittäneet suurta huomiota luokkaherruuden mekanismiin. Ideologisten vaikutuskeinojen avulla he juurruttavat nykyään ihmisiin konformistista asennetta esivallan päätöksentekoon.

Nykyajan kapitalistisen yhteiskunnan henkisessä elämässä tapahtuu mutkikkaita prosesseja, joita monipuolisesti valaistaan tieteellisessä kirjallisuudessa. Viime vuosina on erityisen paljon puhuttu uusimpaan tekniseen välineistöön perustuvan ideologisen manipuloinnin voimistumisesta. Siinä saavat ilmauksensa luokkaherruuden eräät uudet aspektit henkisen ym. elämän piirissä. Mutta olkoon tämä manipulointi miten konstikasta tahansa, tuntukoot sen seuraukset miten kielteisiltä tahansa (kansanjoukkoihin kohdistuvan henkisen painostuksen voimistumisen mielessä), ei saa unohtaa päinvastaista prosessia.

Riistäjien henkinen herruus työväenluokkaan on järkkynyt, koska luokkataistelun kehittyessä ja kommunististen puolueiden vaikutusvallan voimistuessa työväenluokka vapautuu vähitellen porvarillisen ideologian pauloista ja siirtyy sosialistisen vallankumouksellisen ideologian kannalle. Tieteellisen kommunismin aatteet hallitsevat ihmiskunnan huomattavan osan mieliä, niiden vaikutus maailmanhistorian kulkuun voimistuu ja laajenee vääjäämättömästi, ja ne ovat saaneet vankan jalansijan myös kapitalistisissa maissa. Erotukseksi taloudellisista, sosiaalisista ja poliittisista suhteista, missä monopolien herruus olennoituu valtarakenteissa, ideologisten suhteiden alueella luokkaherruus ilmenee erikoislaatuisissa muodoissa.

Valta ei pysty vaikuttamaan ihmisten tietoisuuteen eikä alistamaan sitä hallintaansa yhtä yksiselitteisesti kuin se määrää ihmisten tahtotoiminnan ja käyttäytymisen. Viljellessään laajalti termiä »henkinen valta» länsimaiset sosiologit jättävät tämän olennaisen näkökohdan huomiotta. Ajatus henkisen vallan olemassaolosta on peräisin Comte'ilta, joka piti henkistä valtaa (pouvoir spirituel) poliittisesta vallasta riippumattomana ja erotti sen kaksi lajia (älyn valta ja kiintymyksen, mieltymyksen valta). Tällä näkemyksellä on useita kannattajia.[264]

Henkisen vallan käsitettä käytetään kuitenkin erilaisissa ja joskus vastakkaisissakin merkitystehtävissä; usein henkisestä vallasta käytetään muita nimityksiä. Esimerkiksi Lhomme määrittelee sosiaalisen vallan kyvyksi muokata mielipidettä ja vaikuttaa siihen tarkoituksena sosiaaliryhmän valta-aseman turvaaminen ja ylläpitäminen: »Sosiaalinen valta on sen kantajan (subjektin) kyky saada ryhmän yleinen mielipide tunnustamaan kannanottonsa ja auktoriteettinsa.»[265]

Monet kirjoittajat näkevät mahdollisuuden ja kyvyn vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen milloin milläkin nimellä käyvän henkisen vallan erikoispiirteenä. Asian ydin ei tietenkään ole muodollisissa seikoissa, kysymys ei ole siitä, onko tiettyä ilmiötä kutsuttava valtion ja poliittisten puolueiden »henkiseksi vallaksi» vai »ideologiseksi tehtäväksi».

Kummallakin termillä on omat puutteellisuutensa, jos etunsakin. Tärkeintä on ottaa kunkin porvarillisen valtiotyypin kohdalla huomioon henkisen herruuden luokkaluonne. Ideologiset suhteet ovat vallan harjoittaman sääntelyn erikoislaatuinen kohde; ideologiselle toiminnalle kuuluu tärkeä ja yhä kasvava sija riistovaltion ja poliittisten puolueiden toiminnassa. Antaako edellä sanottu aihetta erottaa henkinen valta vallankäytön erikoismuotona?

Tällainen erottaminen tuntuu tietyssä määrin ehdolliselta ja keinotekoiselta. Tosiaankin, eikö ideologinen toiminta olekin poliittisen, sosiaalisen ja taloudellisen vallan pääasiallisia huolen aiheita? Siitä ei ole epäilystäkään, ja siksi henkisen vallan erottaminen on tietyssä mielessä perusteetonta, se on vallan todellisen dialektisen ykseyden karkeistamista.

Toisaalta nykyajan äärivallankumoukselliset panevat pääpainon henkisen vallan valtaukseen, he pyrkivät suorittamaan »vallankumouksen tietoisuudessa» kajoamatta monopolien taloudelliseen, sosiaaliseen ja poliittiseen valtaan. Tuollainen »henkisen vallan» ylikorostus synnyttää harhaluulon, ikään kuin koko olemassaolevan valtajärjestelmän uudistaminen on mahdollista »hengen alueella tapahtuvan mullistuksen» tuloksena.

Hengenelämän piirissä ei tietenkään voida hallita samalla tavoin kuin muilla elämänaloilla, ajattelutapaa ei voida määrätä tai tyrkyttää yhtä helposti kuin toimintatapaa. Joukkojen käytännöllisiin toimiin hallitseva luokka voi »vastata *tykeillä*, heti kun nämä toimet käyvät vaarallisiksi; sen sijaan *aatteet*, jotka hallitsevat ajatteluamme, alistavat vakaumuksemme valtaansa ja joihin järki ankkuroi omantuntomme, ovat sellaisia siteitä, joista ei voi riistäytyä irti repimättä omaa sydäntään; ne ovat demoneja, jotka ihminen pystyy voittamaan vain alistumalla niiden alaisuuteen.»[266]

Tunnettu ranskalainen sosiologi Althusser toteaa aivan oikein, että riistäjäluokka antaa suuren merkityksen paitsi työvoiman uusintamiselle myös »työvoiman sen alistussuh-

teen uusintamiselle, joka kytkee työväen säädettyyn järjestykseen», riippuvuussuhteelle vallitsevaan ideologiaan. Pohjustaessaan keskustelua hän ehdottaa, että erotettaisiin toisistaan »valtiovalta» ja »valtiokoneisto», jolle on ominaista suhteellinen pysyvyys sosiaalisista ja poliittisista järkytyksistä huolimatta.[267] Hänen mielestään valtiokoneiston erilaisten rakenteellisten elementtien kaikinpuolinen analyysi on käynyt välttämättömäksi; tällöin ei kuitenkaan pidä sekoittaa varsinaista väkivaltaa harjoittavaa kurissapitokoneistoa (armeija, poliisilaitos, tuomioistuimet ja vankilat) »ideologisiin laitoksiin», jotka vaikuttavat tietoisuuteen erikoislaatuisten menetelmien avulla.

Ideologisten laitosten eli »koneistojen» joukossa Althusser erottaa poliittiset (puolueet), uskonnolliset (kirkot), tiedotus- (lehdistö, radio ja televisio) ja kulttuurilaitokset (urheilu ja taide), koululaitokset, yksityiset ja julkiset laitokset, juridiset ja perhelaitokset. Olennaisimman eron valtion kurissapitokoneiston ja ideologisten laitosten välillä hän näkee seuraavassa: »Kaikki valtiolaitokset toimivat alusta alkaen käyttämällä pakkoa ja ideologista vaikutusta; erona on se, että valtion kurissapitokoneisto toimii etupäässä joukkomittaisten vainotoimien pohjalla, kun taas valtion ideologiset laitokset käyttävät etupäässä joukkomittaista ideologista vaikutusta.»[268]

Tämä eronteko koneistojen välillä on tietyssä määrin ehdollista, koska ei ole olemassa »puhtaasti repressiivista» vallankäyttökoneistoa, jos ei »puhtaasti ideologistakaan». Myös armeija ja poliisilaitos turvautuvat ideologiseen vaikutukseen niin sanotun »henkisen yhtenäisyyden» turvaamiseksi puhumattakaan siitä väestöön kohdistuvasta valtavasta militaristisesta propagandatoiminnasta, jota monien kapitalististen maiden armeijat, kärjessä USA:n Pentagon, ovat viime vuosina harjoittaneet.

Vakoilulaitos näyttelee tärkeätä osaa ulkopoliittisen propagandan strategian määrittelyssä ja sen toteuttamisessa. Toisaalta taas kirkko, joka on ideologinen laitos, turvautuu uskonnollisiin vainotoimiin (kirkosta erottaminen, sensuuri- yms.).

Siksi eri laitoksille ominaisten repressiivisten ja ideologisten menetelmien omalaatuisessa yhdistelmässä on pidettävä erillään pääasialliset ja alisteiset menetelmät ottaen huomioon sen, mitkä menetelmät ovat ensisijaisia ja vallitsevia.

Eräänä antikommunistisen propagandan vakiomenetelmänä on se, että porvarillinen tiedotustoiminta kuvataan demagogisesti »vapauden, riippumattomuuden ja itsenäisyyden periaatteiden» ilmentymäksi ja hyökkäillään sosialististen maiden lehdistöä, radiota ja televisiota vastaan. Kuten tunnettua, järjestäessään ja toteuttaessaan sosialististen maiden vastaista tihutyötä imperialismi suuntaa pääiskunsa joukkotiedotusjärjestelmää vastaan pyrkien hajottamaan sen, alistamaan sen vaikutusvaltaansa ja tekemään siitä omien aatteidensa ajajan.

Tiedotustoiminta, demokratia ja valta kuuluvat elimellisesti yhteen. Alhaalta käsin tapahtuva vallanelinten ja niiden edustajien tehokas valvonta on mahdollista vain sillä ehdolla, että kansalaisilla on asiallista tietoa niiden toiminnasta.

Sauvy päättelee, että asian ydin, »demokratian avain» ei ole perustuslaissa, ei edustuslaitoksen kamarien lukumäärässä, ei vaalijärjestyksessä eikä poliisilaitoksessa, vaan tiedotustoiminnassa. Hän lausuu joukon mielenkiintoisia ajatuksia vallan ja tiedotustoiminnan välisestä yhteydestä. Luullaan, että kansa on korkeimman vallan haltija, mutta jos se ei ole perillä asioista eikä ehdokkaidensa ominaisuuksista, niin sen valta jää riippumaan ilmaan. Tuskin voidaan kiistää Sauvyn älykästä huomautusta, että kansalaiset ovat joskus hyvin selvillä Ludvig XIV:n lemmenseikkailuista, mutta heillä on melko hatara käsitys valtion asioiden hoidosta.

Sauvyn mielestä yhteiskunnassa on olemassa vielä neljäs valtalaji, tiedotustoimintaan liittyvä valta; tätä valtaa käyttävät ihmiset, joilla ei ole varsinaisia valtaoikeuksia, mutta kylläkin varsin tehokkaita vaikutuskeinoja. Hän ehdottaa, että etsittäisiin keinoa tiedottajien mielivallan heikentämiseksi, jotta voitaisiin »vapauttaa heidän valtansa pauloista vangittu suvereeni, kansa».

Nykyajan tiedotusjärjestelmän tunnusmerkeiksi todetaan sen universaalisuus ja informaation suunnaton leviämisnopeus. Tämän mahdollistaa uusi tekninen välineistö, jonka avulla informaatiota voidaan lähettää ja ottaa vastaan käytännöllisesti katsoen missä tahansa maapallon kolkassa. Samanaikaisesti länsimaiset sosiologit toteavat, että on paljon esteitä ihmisille tarkoitetun informaation leviämiselle tiedotustoiminnalle epäsuotuisa poliittinen tilanne, kansainvälinen jännitystila ja selkkaukset, yksityisomistuksen valta

ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus; sen vuoksi omistamattomien on hyvin vaikeaa saada ääntään kuuluville.

Tekninen välineistö ja tiede turvaavat täydessä määrin sellaisen tiedotusjärjestelmän luomisen, jolla on rajattomat tekniset mahdollisuudet. Kysymys on nyt siitä, että tälle järjestelmälle luotaisiin välttämättömät taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset edellytykset, jotta se voisi palvella ihmisen edistystä, ja voitettaisiin porvarillisen tiedotusjärjestelmän demokratianvastaisuus. Imperialistisen valtion ideologisella toiminnalla on runsaslukuisia ilmenemismuotoja kapitalistisissa maissa. Ei voi olla näkemättä, että on muodostunut ja toimii ihmisten, »inhimillisen tietoisuuden» »henkisen manipuloinnin» erikoislaatuinen järjestelmä.

Imperialistisen valtion harjoittama tietoisuuden manipulointi merkitsee sitä, että kansa joutuu henkisen muokkaustoiminnan kohteeksi, että siltä riistetään kaikki välttämättömät, aktiiviset luovat kyvyt ja toiminnot, että joukkojen ajattelua ja tunteita ohjataan. Tehtäväksi asetetaan alistaa valtavan ihmisjoukon tietoisuus, ihmisten maailmankäsitys, ajattelutapa, moraaliset ja esteettiset arvostukset imperialismin taantumuksellisten luokkaetujen palvelukseen, kokonaan yhdenmukaistaa ihmisten tietoisuus, madaltaa ihminen ulkoapäin ohjattavan esineen tasolle ja muuttaa hänet valtiomonopolistisen kapitalistisen koneiston rattaaksi. Ideologista tehtävää toteutettaessa ratkaiseva merkitys annetaan »ylhäältä alaspäin suuntautuvalle orientoivalle informaatiovirralle».

Porvarillinen tiedotusjärjestelmä turvaa vallan yksinpuhelun, mutta ei suinkaan kaksinpuhelua kansalaisten kanssa, joille varataan passiivisten kuuntelijoiden osa. Siitä on useita todisteita. Esimerkiksi eri poliittisten mielipidesuuntien edustajien esiintymisaika televisiossa vaihtelee kahden ja puolen tunnin (pääministerin kohdalla) ja kolmen ja puolen minuutin (opposition edustajan kohdalla) välillä.

Valtio harjoittaa radio- ja tv-toimintaan nähden ankaraa valvontaa. Yleisradio on kokonaan valtion hallinnassa, valtio määrää sille valtionlaitoksen statuutit ja varaa itselleen sen henkilökunnan nimitys- ja erottamisoikeuden. Viranomaisilla on oikeus esiintyä yleisradiossa hallitusvallan nimissä; tämän oikeuden turvin he panevat toimeen laajoja propagandakampanjoita kommunisteja ja vasemmistolaisesti suuntautuneita demokraattisia voimia vastaan.[269]

On kuvaavaa, että radion ja television työntekijät osallistuvat usein taisteluun monopolien määräysvaltaa vastaan; he kannattavat vasemmistovoimien esittämiä vaatimuksia radion ja television, poliittisen tiedotustoiminnan tärkeiden keskusten johtojärjestelmän demokratisoimisesta ja vastustavat antikommunistista propagandaa. Demokratisointivaatimuksen ydin on siinä, että oppositiolle myönnettäisiin samanlaiset oikeudet ja mahdollisuudet kannanottojensa esittämiseen julkisuudessa kuin viranomaisille, hävitettäisiin viranomaisten yksinoikeus poliittiseen propagandavälineistöön ja turvattaisiin radion ja television henkilökunnan itsenäisyys ja riippumattomuus valtiosta. Tämä vaatimus saa laajaa kannatusta yleisen mielipiteen taholta.

Imperialistisen valtion ideologiselle toiminnalle ovat leimallisia joukkotiedotusvälineiden monimutkaiset suoranaiset ja välilliset riippuvuussuhteet monopolipääomaan sekä pääisäntään — valtioon.

Lehdistön ja valtiokoneiston keskinäinen yhteys sekä tehtävien yhteisyys kapitalismin vallitessa selittyvät siitä, että lehdistö ja valtiokoneisto ovat yksityisomistuksellisten suhteiden tuote ja että nämä suhteet ovat painaneet niihin lähtemättömän leimansa. Chwoebel, yksi »Le Monden» toimittajista, myöntää, että kapitalismin aikana informaatio esiintyy muiden palvelusten lailla tavarana, jota voi myydä jokainen, jolla on pääomaa.[270]

Viimeksi mainitulle seikalle annetaan tiedotustoiminnan ongelmaa tutkivassa porvarillisessa sosiologiassa erityinen merkitys. On yleisesti tunnettua, että lehden julkaisemiseen tarvitaan valtava pääoma, joka on huomattavasti suurempi kuin kapitalistisen yrityksen hankkimiseen välttämätön summa. Lännessä lehden julkaisemiseen tarvitaan muutaman miljoonan suuruinen pääoma.[271] On merkillepantavaa, että tämä alkupääoma kasvaa jatkuvasti, koska lehden toiminnasta aiheutuvat menot vaativat suunnattomia varoja. Siksi kapitalistisen lehdistön syntyhistorialle on leimallista yhteys nimenomaan suureen monopolipääomaan.

Lukijat eivät useimmiten osaa vastata kysymykseen, kuka on heidän lehtensä isäntä. Tiedotusvälineisiin sijoitettu pääoma karttaa julkisuutta. Sanoma- tai aikakauslehden omistaja pitää visusti salassa sitä seikkaa, että ne ovat hänen hallinnassaan yksityisomaisuutena. Yleisesti ottaen nykylehdistön persoonaton luonne muodostaa vastakohdan 1800-luvulla tai jopa 1900-luvun alkupuolella vallinneelle asiainti-

lalle; siihen aikaan lehdet samastuivat niiden konkreettisiin julkaisijoihin, jotka määräsivät lehden sävyn.[272] Demokraattisesti suuntautuneet kansalaispiirit asettivat vaatimuksen, että konkreettinen henkilö olisi vastuussa julkaisutoiminnasta. Tämä vaatimus sai ilmauksensa Ranskan sodanjälkeisessä lainsäädännössä; se muuttui kuitenkin muodollisuudeksi. Monien lehtien johtajilla ei ole kerrassaan mitään määräysvaltaa.

Lehdistön ja suurmonopolipääoman keskinäisen yhteyden eräänä ilmauksena on lehdistön keskittymiskehitys, »tiedotuskeskusten paljouden» häviäminen, lehdistön kasautuminen harvalukuisten monopolistiryhmien käsiin.

Tieteellisessä kirjallisuudessa on virinnyt väittely siitä, minkä maan lehdistö on monopolisoitunut ja keskittynyt pisimmälle. Jotkut ovat sitä mieltä, että esimerkiksi ranskalainen lehdistö on vähemmän keskittynyt kuin amerikkalainen, missä »Hearstin imperiumin» olemassaolo on havainnollisena todisteena tiedotustoiminnan monopolisoitumisen kielteisistä seurauksista. Ranskalaisen lehdistön keskittymiskehitystä hidastivat tietysti jonkin verran ne toimenpiteet, joihin ryhdyttiin ensimmäisinä sodanjälkeisinä vuosina lehdistön demokratisoimiseksi (kollaboraattorien lehdistöä vastaan kohdistuvat vainotoimet, tulo- ja menoarvion julkistamispakko yms.). Nykyään keskittymiskehitys saa uutta vauhtia.

Lehdistön riippuvuussuhde pääomaan ilmenee myös siinä, että lehti julkaisee yhtiöiden mainosilmoituksia, jotka tuottavat sille suurta tuloa. Esimerkiksi Ranskan päälehtien budjetissa ilmoitustulot käsittävät peräti 80%. Lehden irtonumeron omakustannusarvo on paljon suurempi kuin valtion määräämä myyntihinta. Ja kun lehti jatkaa näissä oloissa olemassaoloaan ja tuottaa omistajilleen tuloa, niin tämä on mahodollista huomattavassa määrin mainonnasta saatavien tulojen ansiosta. Lehden mainossivu (paikasta riippuen) maksaa suunnattoman paljon. Tästä selittyy, miksi mainonnalle varataan niin paljon tilaa (yli puolet lehden sivumäärästä on omistettu usein mainoksille).

Oppositiolehdet tietävät varmasti, että jos ne osoittavat tiettyä myöntyväisyyttä, ne voivat saada suuria tilauksia, varsin edullisia ilmoituksia ja mainoksia valtionlainoista, arpajaisista yms. Mainosten julkaiseminen on eräs tapa tukea kätyreitään sekä poliittinen taistelukeino niitä vastaan, jotka lakkaavat tottelemasta.

Avoimen ja peittelemättömän mainostoiminnan lisäksi lehdet harjoittavat epäsuoraa, verhottua mainontaa, esimerkiksi ilmoittamalla jonkin alan edistymisestä. Vaitiolokin arvioidaan joskus palvelukseksi, jota varten on olemassa erityinen arvosteluasteikko ja tariffi: asiasta voidaan näet vaieta kolmen neljänneksen tai puolen verran tai sitten kokonaan.

Monopolit ja suuryritykset purkavat mainosten julkaisusopimuksen, jos lehti julkaisee niille epämieluisia tietoja. Siitä on useita esimerkkejä.

Monet sosiologit myöntävät, että lehti ei voi asettua kannattamaan lakkolaisia, jos tehtaan johtokunta on ilmoitusten tilaaja, tai ajaa raittiusaatetta, jos tilaaja on alkoholin tuottaja.

Kansalaispiirit ovat vakaasti sitä mieltä, että lehdistö on pysyvässä riippuvuussuhteessa mainosten antajiin, suuriin monopoliyhtymiin. Useat väittävät, että mainosten tilaajat vaikuttavat lehden suuntaukseen, sen poliittiseen linjaan.[273] Joskus käy niin, että mainostilaukset saavat lehden lopettamaan yhtiötä vastaan aloittamansa kampanjan; jos lehti julkaisee yhtiölle epäsuotuisia tietoja, yhtiö tavallisesti purkaa mainontasopimuksen. Eräiden amerikkalaisten lehtien toimittajille annetaan jopa luettelo niistä yrityksistä, joita ei saa arvostella.

Huomautettakoon, että lehdistön riippuvuus yksityisyhtiöistä ei suinkaan aina ole niin suoraviivainen, vaan käytetään laajalti myös julkaisutoiminnan välillisiä valvontamenetelmiä.

Eräät ranskalaiset lehdet ottavat perinteisen vastustusasenteen: paljastavat trustien ja lobbyen vaikutusvallan hallitukseen, pörssihuijauksia ja sosiaalisia vastakohtia, finanssiharvaliston vehkeilyjä, ulkomaisen pääoman tunkeutumisen maan talouselämään jne.

Kuten tunnettua, ranskalainen lehdistö tuottaa valtaosaltaan paljon päänvaivaa viranomaisille hallitusta vastaan kohdistuvilla hyökkäyksillään. Hallitus päätti lopulta asettaa lehdistön ankaraan valvontaan ja alistaa sen valtaansa. Isku annettiin hyvin harkitusti, vieläpä hyvin arkaan kohtaan. Kuten edellä mainitsimme, lehdistö pysyy pystyssä pääasiassa ilmoitustulojensa turvin. Juuri tämä tulolähde asetettiinkin uhanalaiseksi. Tässä tarkoituksessa ranskalaisen television sääntöihin tehtiin muutos ja televisiolle myönnettiin oikeus harjoittaa mainostoimintaa, mikä aikai-

semmin oli kiellettyä. Monet yhtiöt jättivät uudistamatta vuotuiset mainontasopimuksensa lehtien kanssa. Lehdet asettuivat vastustamaan lakiesitystä[274] ennennäkemättömällä yksimielisyydellä, mutta hallitus sai kuin saikin ankarassa taistelussa tv-mainontaa koskevan lakiesityksen läpi parlamentin kautta.

Valta kahlitsee lehdistöä itseensä riippuvuussiteillä, joista ei tavallisesti mainita mitään, mutta jotka siitä huolimatta ovat olemassa. Pysähdymme tarkastelemaan vähemmän tunnettuja riippuvuussuhteita.

Santini selvittelee kirjassaan valtion vaikutusmuotoja lehdistöön ja mainitsee niistä seuraavat:

a) erilaiset rahalliset edut ja huojennukset, kauppatoimista kannettavan veron keventäminen, 15 prosentin suuruinen korvaus aineistojen hankinnasta aiheutuviin menoihin (näihin tarkoituksiin myönnetään melkoisia määrärahoja tiedotusministerin budjetista). Veropolitiikka tekee eräille lehdille mahdolliseksi saada suuria apurahoja;

b) postikuluja, puhelimenkäyttöä ja matkustusta koskevat huojennukset. Esimerkiksi kansainvälisistä puheluista lehdistön edustajat maksavat puolta halvemman tariffin mukaan kuin muut kansalaiset. Päästäkseen osalliseksi tästä edusta on käännyttävä asianomaisten virastojen puoleen. Samoin on sähke- ja liikennemaksujen laita; lehdistölle tarkoitetuista sähkeistä maksetaan vain puolet niiden tariffiarvosta.

Postitaksaa on lehdistön kohdalla melkoisesti alennettu; tämä merkitsee varsin olennaista huojennusta, joka pelkästään postikulujen osalta maksaa valtiolle miljoonia.

Lisäksi menoja korvataan myöntämällä apurahoja paperitehtailijoille eikä välittömästi lehdille. Paperi pysyy lehdistön eräänä kalleimpana elementtinä: »Le Monde» lehden paperimenot olivat samaa suuruusluokkaa kuin palkkausmenot. Paperitehtailijoita on vähän, he ovat perinteellisesti vanhoillisia ja vastustavat lehdistön vapautta.

Santini asettaa kysymyksen, mitkä ovat ne perusteet, joiden nojalla valtio antaa lehdistölle apua. Hän päättelee, että nämä perusteet, esimerkiksi vaatimus »yhteisetujen ilmentämisestä», ovat epämääräisiä.[275] Selvien perusteiden puuttumisesta johtuu, että ministeriö kieltäytyy myöntämästä huojennuksia eräille lehdille eikä edes vaivaudu selittämään kieltonsa syitä.

Usein parlamentin puhujakorokkeelta esitetään lehdis-

tölle lasku hallituksen myöntämistä apurahoista.[276] Siitä käy ilmi, että ranskalainen lehdistö on puhelin-, sähke- ja liikennemaksuja, kalustomenoja yms. koskevien huojennusten muodossa saanut valtiolta suunnattoman rahallisen tuen.

Näin ollen on ilmeistä, että lehdistö joutuu rahapoliittisen järjestelmän kautta yhä riippuvaisemmaksi valtiovallasta. Lisäksi on olemassa tietynsuuntaisen lehdistön salaisia tukirahastoja sekä muita valtiovalvonnan muotoja (määrärahat, valuutta, tietotoimistojen valvonta jne.).[277]

Tärkeitä painostuskeinoja lehdistöä vastaan on kansalaisten ja viranomaisten oikeus julkaista vastineensa heidän etujaan vahingoittavan kirjoittelun johdosta. Huomautettakoon, että kyseisen instituution oikeudellinen sääntely tuli Ranskan lainsäädännössä kysymykseen jo 1800-luvulla, jolloin hallitus käytti sitä taistelussaan oppositiolehdistöä vastaan. Sanoma- tai aikakauslehti oli velvollinen julkaisemaan kiireellisesti viranomaisten, vallanelinten aineistoja ja tiedonantoja. Lopulta vastausoikeus tunnustettiin myös kansalaisille, jolloin sitä koskeviin sääntöihin tehtiin tiettyjä muutoksia. On merkillepantavaa, että valtioelimet, kansalaisjärjestöt ja lehdet sellaisinaan eivät nauti vastausoikeutta, se on mieskohtainen, henkilöllinen oikeus, ja sen subjektina voi esiintyä vain kansalainen tai konkreettinen viranomainen.

Vastausoikeus ei tule kysymykseen ainoastaan silloin, kun asianomaista vastaan hyökätään lehdistön palstoilla, vaan myös silloin, kun hän katsoo nimensä mainitsemisenkin syystä tai toisesta epäsuotuiseksi. Lainsäätäjä velvoittaa lehden johtajan julkaisemaan jokaisen henkilön vastineen, jos hänen nimensä on tullut mainituksi lehdessä tai aikakausjulkaisussa. Ranskalaiset oikeustieteilijät sanovat tätä oikeutta yleiseksi ja ehdottomaksi, mikä merkitsee, ettei sitä voida mielivaltaisesti rajoittaa. Käytännöllisesti katsoen sen piiriin kuuluu varsin runsaslukuinen henkilöryhmä, mm. ne, joista julkaisussa mainitaan vain sivumennen tai jotka ovat lehdistössä mainittujen henkilöiden perillisiä. Vastausoikeutta voi käyttää konkreettinen henkilö, ja oikeuskäytäntö noudattaa tiukasti tätä sääntöä.

Lehti tai aikakausjulkaisu ei sen vuoksi nauti vastausoikeutta, vaikka kirjallisuudessa vaaditaankin vastausoikeuden myöntämistä lehdistölle. Toistaiseksi on vallitsevana päinvastainen kanta, jonka mukaan vastausoikeus on yksilön

eikä itse lehdistön puolustuskeino sanoma- tai aikakauslehteä vastaan.

Huomautettakoon, että vastausoikeus rajoittuu vain lehtien kirjoitteluun. Se ei ulotu radioon, televisioon, dokumentti- tai taide-elokuviin eikä myöskään siihen julkaisutoimintaan, josta lehti ei ole vastuussa, esimerkiksi lakitekstien tai tuomiopäätösten julkistamiseen.

Toisin kuin yksityishenkilöt viranomaiset eivät käytä vastausoikeutta vaan täsmennysoikeutta (le droit de rectification). Tämä on iältään vanhempi instituutio ja merkitsee »yhteiskunnallisen vallan haltijoiden» oikeutta tehdä korjauksia julkaistuihin tiedonantoihin. Jotta viranomainen voisi turvautua tähän oikeuteen, riittää, että hänen virantoimitustaan tai hänen johtamansa elimen toimintaa koskevaan esitykseen on pujahtanut epätarkkuus tai virhe. Yleisiä ongelmia koskeville viranomaisten täsmennyksille annetaan aina etusija yksityishenkilöiden vastineisiin verrattuna.[278]

Täsmennysoikeuden subjektilla täytyy ehdottomasti olla eräs ominaisuus: hänen on oltava »vallan haltija»; vallan haltijoita ovat tuomari, prokuraattori, määri, kunnallisneuvos, poliisikomisario jne. Vallan haltijoihin eivät kuitenkaan kuulu kunnallishallinnon sihteeri, notaari, asianajaja, joiden tehtävät eivät edellytä vallankäyttöä. Valtiomiehet (ministerit ym. arvohenkilöt) käyttävät vastausoikeutta perin harvoin, vaikka lehdistö antaakin siihen usein aihetta. Lehdistön huomion kohteeksi joutunut liikemies ymmärtää, että tieto hänen tuotteidensa ala-arvoisuudesta voi jäädä huomaamatta; vastausoikeuden käyttö sen sijaan herättäisi huomiota, ja hän menettäisi osan asiakaskunnastaan (tosin vastausoikeutta voidaan käyttää myös mainostarkoituksessa).

Hyvien tapojen vastaisten kirjojen takavarikoimista koskeva lainsäädäntö sekä oikeuskäytäntö todistavat tuomioistuinten käyttämien arvosteluperusteiden hataruudesta ja epämääräisyydestä. Tämäntapaisten asioiden oikeuskäsittelyä edeltää pakollinen asiantuntijalausunto. Asiantuntijavaliokunta koostuu seitsemästä henkilöstä, joista vain yksi edustaa kirjallisia piirejä.[279] Rangaistuskeinona ovat kirjallisuustuotteen takavarikoiminen ja hävittäminen, tekijän ja hänen rikoskumppaniensa kuukauden tai parin kuukauden pituinen vankeusrangaistus ja rahasakko, jonka yläraja on melkoisen korkea.

Joukkotiedotusvälineiden oikeudelliseen sääntelyyn kohdistuva tutkimus tekee mahdolliseksi paljastaa imperialistisen valtion ideologisen tehtävän toteuttamismekanismin ja osoittaa, että monopolien valvonta ja sanelu tiedotustoiminnan piirissä voimistuu.

Monien länsimaiden lainsäädäntö edellyttää rangaistuksia sellaisista lehtimiesten teoista, joita aikaisemmin ei katsottu rangaistaviksi: »syyllistyneen» lehden levityskielto, ankarat rangaistukset (sanoma- ja aikakauslehtien takavarikoiminen yms.) salaisten tietojen ja tosiasioiden julkistamisesta.

Mutta nämä kaikki ovat vain yksityisseikkoja. Tärkeintä on se, että repressiivinen lainsäädäntö luo normijärjestelmän monopolistisen valtion herruuden turvaamiseksi tiedonvälityksen piirissä; valtio suorittaa ideologista tehtäväänsä valtiosta riippuvaisen lehdistön, radion, television, oppi-, kulttuuri- ym. laitosten välityksellä.

Melkein kaikkien kapitalististen maiden lainsäädäntö sisältää ankaria rangaistusmääräyksiä olemassaolevaa järjestelmää vastaan kohdistuvasta propagandasta; olemassaolevan järjestelmän halventaminen ulkomailla katsotaan usein rangaistavaksi teoksi. Esimerkiksi Italian rikoslain 269. luvun mukaan »kansalainen, joka levittää tai ilmoittaa valtion alueen ulkopuolella vääriä, liioiteltuja tai tendenssimäisiä tietoja valtion sisäisestä tilasta, jotka saattavat heikentää valtion moraalista luottoa tai arvostusta, tai joka ylipäänsä harjoittaa kansallisia etuja vahingoittavaa toimintaa, tuomitaan vankeusrangaistukseen vähintään viideksi vuodeksi».

Mitä tulee imperialistisen valtion sisällä harjoitettavaan vallan perusteiden ja instituutioiden vastaiseen propagandaan, niin oikeuden käytettävänä on vuosisatojen kuluessa muovautunut voimakas toisinajattelevien kurissapitämiskoneisto. Esimerkiksi Englannin hallituksen ja yhteiskunnan vastaisia rikoksia koskevissa laeissa mainitaan sellainen rikos kuin tihutyö. Vuonna 1799 annetussa asetuksessa (2. luku, 1053 §.) tihutyöllä tarkoitetaan seuraavaa:

»1) Tekoja, julkaistuja tai lausuttuja sanoja tai käsikirjoituksia, joiden tarkoituksena on halventaa tai herättää suuttumusta suvereenia, hallitusta, Yhdistyneen Kuningaskunnan perustuslakia, jompaakumpaa kamaria tai oikeusjärjestelmää vastaan.

2) Hänen majesteettinsa alamaisten kehottamista ratkai-

semaan valtiollisia ja kirkollisia ongelmia muunlaisin kuin lain edellyttämin keinoin.

3) Ihmisten kiihotusta yleistä rauhaa (oikeusjärjestystä) vastaan kohdistuviin rikoksiin.

4) Tyytymättömyyden tai suuttumuksen aiheuttamista hänen majesteettinsa alamaisten keskuudessa.

5) Vihan ja eripuraisuuden lietsomista eri luokkiin kuuluvien alamaisten keskuuteen. Tihutyöstä rangaistaan vankeudella ja sakolla tai vankeudella ilman sakkoa.»

Lakimääräykset muotoillaan siten, että tihutyön piiriin voitaisiin lukea hallituksen vastainen propaganda sekä kaikenlaiset arvostelevat lausumat. Arvosteluvapauden julistamiseen liittyy useita varauksia ja rajoituksia. Esimerkiksi Englannin lainsäädännössä myönnetään, että kirjoittaja on vapaa arvostelemaan tai tuomitsemaan kuningattaren palvelijoiden käyttäytymisen tai hallituksen toimia sillä ehdolla, että arvostelu tai tuomitseminen on harmitonta, ei johdu siveettömistä tai rikollisista aikomuksista eikä sisällä parjausta tai jumalanpilkkaa. Itse asiassa nämä lakimääräykset eivät puolusta olemassaolevaa valtiorakennetta ja oikeusjärjestystä niinkään paljon rikollisia hyökkäyksiä kuin arvostelua vastaan, joka lain tulkinnanvaraisen ja hämärän sanamuodon vuoksi voidaan haluttaessa esittää »kehotukseksi kapinaan» yms.

Oikeuskäytäntö osoittaa, että »kapinalliseksi» eli tuholaistoiminnaksi katsotaan mitkä tahansa kirjalliset tai suulliset kriittiset lausunnot tai niiden henkilöiden teot, joita hallitus syystä tai toisesta ei siedä. »Kapinaan kehotuksesta» rankaisevien lakien perusteella hallitsevat luokat ovat usein yrittäneet taittaa kärjen vastalauseliikkeiltä, ryhtyä rangaistustoimenpiteisiin kommunisteja ym. edistysmielisiä julkisuuden henkilöitä vastaan, jotka arvostelevat vallitsevia oloja tai yksinkertaisesti esittävät omia näkemyksiään.

Kapitalististen maiden lainsäädännössä, oikeuskäytännössä ja hallintotoiminnassa on viime vuosina turvauduttu mitä moninaisimpiin taistelukeinoihin järjestelmän poliittisia ja aatteellisia vastustajia vastaan: heitä on syytetty jopa kriminaalirikoksista. Illojaali ja epäsovinnainen »ajattelutapa» antaa aiheen vetää asianomaisen jonkin tekosyyn varjolla rikosoikeudelliseen vastuuseen. Aktiivinen kansalaisoikeustaistelija, Englannin parlamentin edustaja B. Devlin tuomittiin 1971 vankeuteen kuudeksi kuukaudeksi; häntä oli valheellisesti syytetty kriminaalirikoksesta. Parla-

mentinjäsenen koskemattomuusperiaatetta oli tuolloin törkeästi rikottu.

Rikosprosessia poliittisten ja aatteellisten vastustajien nujertamiskeinona käytettiin myös Angela Davisin ja monien muiden kohdalla.

Kuten tunnettua, tämäntapaisia menetelmiä ei käytetä ainoastaan kansalaisoikeustaistelijoita vastaan. Ne kohdistuvat kommunisteja, toisinajattelevia, vastalauseliikkeiden ja -mielenosoitusten osanottajia vastaan, joita useimmiten syytetään yleisen järjestyksen rikkomisesta. Sodanvastaisten liikkeiden ollessa voimakkaimmillaan USA:ssa vedottiin usein järjestysrikkomuksiin joukkomittaisten vainotoimien puolustamiseksi. Tässä tarkoituksessa turvaudutaan USA:ssa 8. syyskuuta 1970 voimaan astuneeseen lakiin järjestyneen rikollisuuden torjunnasta. Kuten amerikkalainen lehdistö toteaa, tuollaiset lait ovat järjestetty ja koordinoitu hyökkäys »poliittisia arvostelijoita ja yhteiskunnan turvattomimpia jäseniä vastaan, niiden maalitauluna on yhteiskunnallinen ja sivistyksellinen epäsovinnaisuus eikä rikollisuus.»[280]

Ranskan parlamentin 8. kesäkuuta 1970 hyväksymän lain »Rikollisuuden uusien muotojen torjunnasta» demokraattinen lehdistö leimaa vastalauseliikkeiden, mielenosoitusten ja kokousten tukahduttamiskeinoksi. Kuvaavaa on, että tämän lain edellyttämien rangaistustoimenpiteiden kohteeksi eivät todellisuudessa joudu räyhääjät tai järjestyksen rikkojat, vaan työväenjärjestöjen edustajat, mielenosoitusten ja kokousten järjestäjät, joita vaaditaan tilille siitäkin, mikä tapahtui heidän tietämättään. Järjestysrikosten joukkoon luetaan myös vallan auktoriteetin halventamisyritys, joka on melko tulkinnanvarainen käsite.

Kapitalististen maiden edistyksellisessä lehdistössä todetaan, että lainsäädännön ja oikeuskäytännön taipumus pitää kriittistä ajattelutapaa ja sen eri ilmaisumuotoja rangaistustoimenpiteiden soveltamisperusteena vaarantaa suuresti demokraattisia vapauksia.

Esimerkkinä uusista vainotoimenpiteistä, jotka kapitalistiset valtiot kohdistavat toisinajatteleviin, on ulkomaisessa lehdistössä mainittu usein se, että henkilöiltä, jotka edustavat tiettyjä poliittisia katsomuksia tai kuuluvat tiettyyn järjestöön, kiellettiin pääsy valtionvirkoihin.

Tämäntapaisiin kieltoihin on turvauduttu aikaisemminkin, kuitenkin vain tiettyjen olosuhteiden vallitessa. Esi-

merkiksi USA:n lakikokoelman 18. jakson 105. ja 115. luvussa mainitaan joukko rikoksia, jotka liittyvät sellaisten painotuotteiden tai käsikirjoitusten valmistukseen, toimitukseen, myyntiin tai julkiseen levitykseen, jotka neuvovat, kehottavat tai yllyttävät hallituksen kukistamiseen. Rangaistusasteikko edellyttää 20 000 dollarin sakkoa tai vankeutta enintään 20 vuodeksi taikka kumpaakin. On kuvaavaa, että tämän lakimääräyksen mukaan voidaan asianomainen tuomita menettämään oikeus hoitaa valtionvirkaa viideksi vuodeksi vankeusajan päätyttyä.

Tämä todistaa, että hallituksenvastaisesta »ajattelutavasta» tuomittujen henkilöiden sulkeminen pois oikeudesta hoitaa valtionvirkoja ei periaatteessa ole uusi ilmiö porvarillisessa lainsäädännössä. Uutta on se, että tämäntapaisia rangaistuskeinoja käytetään laajalti hallintotoimenpiteenä niissäkin tapauksissa, jolloin asianomainen ei ole suorittanut mitään voimassaolevan lainsäädännön vastaista tekoa ja jolloin häntä ei ole pantu syytteeseen.

USA:n lainsäädäntö sisältää joukon säännöksiä (Smithin, MacCarranin ym. lait), joita käytetään valtiokoneiston »puhdistamiseksi» epälojaaleista aineksista ja tihutyöntekijöistä. Vainotoimien kohteeksi joutuvat taaskin edistyksellisesti asennoituneet ihmiset, jotka esittävät kommunistisia kannanottoja tai joita epäillään myötämielisyydestä kommunisteille.

Marx ja Lenin kirjoittivat, että ajattelutavasta vainoaminen kuuluu hallitsevan riistäjäluokan järjestelmällisesti käyttämän henkisen pakkovallan luonteeseen. Tämä pakkovalta ulottuu melko laajoihin väestöpiireihin. On kuvaavaa, että USA:ssa eräiden etujen myöntäminen sosiaalipalvelun alalla (esimerkiksi lääkärinavun järjestäminen vanhuksille) edellytti valallista lausuntoa siitä, että asianomaiset eivät viime vuoden aikana kuuluneet mihinkään kommunistiseen järjestöön tai järjestöön, joka on liittoutunut kommunistien kanssa tai johon on soluttautunut kommunisteja.[281] Tämän vaatimuksen esittivät USA:n terveys-, opetus- ja sosiaaliministeriö; se koski kahta miljoonaa 65-vuotiasta amerikkalaista.

On ilmeistä, että aatteiden, ihmisten ja tiedonvälityksen vapauden julistajat, jotka eivät ole huomaavinaan monopolien tiedonvälityksen piirissä harjoittamaa ankaraa valvontaa ja sanelua, ovat sotkeutuneet syvällisiin ristiriitoihin.

Puhuessaan Moskovassa 1973 pidetyssä Maailman Rauhanvoimien Kongressissa Leonid Brežnev korosti, että lännessä eräät piirit ovat viime aikoina ehdottaneet »kylmän sodan», »psykologisen sodankäynnin» uutta nimitystä. Kyseessä on propagandakampanja, joka tähtää muka »ihmisoikeuksien puolustamiseen» sosialistisissa maissa.

Eräät tämän kampanjan alullepanijoista väittävät, että jännityksen laukeaminen on mahdotonta, ellei tapahdu sisäisiä muutoksia sosialististen maiden järjestelmässä. Toiset taas ovat olevinaan jännityksen lievenemiskehityksen kannalla, mutta samalla tunnustavat hämmästyttävän avomielisesti, että aikovat käyttää tätä prosessia sosialistisen järjestelmän heikentämiseksi ja viime kädessä sen hajottamiseksi. Laajalle yleisölle tätä taktikointia esitellään ihmisoikeuksien suojeluna tai sosialistisen järjestelmän ns. liberalisointina.

Jos asioita nimitetään niiden oikeilla nimillä, niin kaikki nuo puheet vapaudesta, demokratiasta ja ihmisoikeuksista palvelevat yhtä päämäärää: verhota yritykset puuttua sosialististen maiden sisäisiin asioihin, naamioida imperialistisen politiikan tavoitteet. »Liberalisoinnilla» tarkoitetaan itse asiassa sosialismin todellisten aikaansaannosten hävittämistä, sosialististen maiden kansojen sosiaalisten ja poliittisten oikeuksien horjuttamista.

Sosialismi luo ihmisoikeuksille vankat reaaliset takeet ja turvaa poliittisten, demokraattisten vapauksien toteuttamisen. Sosialismin voitto Neuvostoliitossa on turvannut työtätekevän ihmisen oikeudet, kuuluipa hän mihin kansalaisuuteen tahansa, miljoonien työtätekevien oikeuden työhön, koulutukseen, sosiaaliturvaan jne.

Edellä puhuimme jo ihmisen ja kansalaisen laillisten oikeuksien ja vapauksien kaventamisesta kapitalististen maiden lainsäädännössä. Tämä on yksi syy siihen, miksi monet länsimaat eivät ole vieläkään liittyneet ihmisen sosiaalisten ja poliittisten oikeuksien turvaamista koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin.

Neuvostoliiton lait, sanoi Leonid Brežnev Maailman Rauhanvoimien Kongressissa, antavat kansalaisille laajat poliittiset vapaudet. Samalla ne suojaavat neuvostojärjestelmää ja neuvostokansan etuja kaikilta yrityksiltä käyttää näitä vapauksia väärin. Tämä vastaa täysin Neuvostoliiton ratifioimaa kansainvälistä sopimusta ihmisoikeuksista, jossa sanotaan, että siinä mainitut oikeudet »eivät voi olla min-

kään rajoituksen kohteena, paitsi niitä jotka laissa on edellytetty, jotka ovat välttämättömiä valtion turvallisuuden, yleisen järjestyksen, väestön terveyden tai siveyden taikka muiden ihmisoikeuksien ja vapauksien suojaamiseksi».

Tämä suvereniteetti ei ole este kosketusten ja vaihdon tiellä vaan kansan hankkimien oikeuksien ja vapauksien vankka tae. Neuvostoliitossa on esimerkiksi laki, joka kieltää sodan propagandan kaikissa muodoissa. On lakeja, jotka kieltävät lietsomasta kansallista eripuraisuutta ja rotuvihaa tai levittämästä jonkin kansan arvoa halventavia aatteita. On lakeja, jotka tähtäävät moraalittomien ilmiöiden ehkäisemiseen, yhteiskunnan moraalista rappeutumista vastaan. Olisi mieletöntä ehdottaa, että vapaan ajatustenvaihdon ja tiedonvälityksen nimessä neuvostoihmiset luopuisivat tällaisista laeista. Tämä ei suinkaan edistäisi jännityksen lievenemistä ja kansojen välistä lähentymistä.

»Joko muuttakaa elämäntapaanne, tai jatketaan kylmää sotaa» — tällainen on jännityksen lievenemiskehityksen vastustajien kelvoton logiikka.

Tieteellistekninen kumous tunkeutuu yhteiskunnan henkiseen elämään ainakin kahdella suunnalla: ensiksikin ideologit tarkastelevat yhteiskunnan kehitysongelmia tieteellisteknisen kumouksen yhteydessä, joka määrää paljolti aatteellisten väittelyjen sisällön ja pohdittavien kysymysten luonteen; toiseksi nykyajan tiede ja tekniikka luovat propagandalle uutta teknistä perustaa ja uusia mahdollisuuksia, minkä yhteydessä herää kysymys, miten näitä mahdollisuuksia käytetään: rauhan ja koko ihmiskunnan etujen mukaisesti vai niiden vastaisesti.

Kuten tunnettua, sosialistiset maat kehottavat alistamaan uudet tekniset joukkotiedotusvälineet rauhan ja sosiaalisen edistyksen palvelukseen, ettei niitä voitaisi käyttää psykologisen sodankäynnin välineinä.

Neuvostoliiton aloitteesta YK:n yleiskokouksen 27. istunnon käsiteltäväksi esitettiin sopimusluonnos »Periaatteista, joita valtioiden tulee noudattaa tekokuiden käytössä välittömässä tv-toiminnassa». Yleiskokous hyväksyi päätöslauselman tällaisen sopimuksen valmistelusta. Nykyään on selvää, että tiedotustoiminnan ja kulttuurivaihdon alalla tapahtuva uuden teknisen välineistön käytön kansainvälisoikeudellinen sääntely saa tulevaisuudessa suuren merkityksen; uusi tekniikka tulee palvelemaan yksinomaan rauhan ja edistyksen etuja, yhteisymmärryksen ja ystävyyssuhteiden

lujittumista kaikkien maiden ja kansojen välillä. On päästävä siihen, että valtiot sitoutuvat poistamaan ulkopoliittisesta propagandastaan sodan, militarismin ja natsismin ja luopumaan kansallis- ja rotuvihan lietsonnasta, moraalittomien ja kiihotusluonteisten aineistojen käytöstä, jotka merkitsevät puuttumista muiden valtioiden sisäisiin asioihin tai niiden ulkopolitiikkaan.

Tarvitaan suuria ponnistuksia, jotta kansainvälisoikeudellisissa instituutioissa ja käytännössä tunnustettaisiin kansainvälisen oikeuden vastaisiksi kaikki yritykset käyttää uusimpia teknisiä välineitä sellaisen informaation levittämiseen, joka saattaa vahingoittaa maailmanrauhan ja turvallisuuden asiaa, joka merkitsee puuttumista valtion sisäisiin konflikteihin, ihmisen perusoikeuksien, yksilön ihmisarvon halventamista, kaikkien ihmisten — rotuun, sukupuoleen, kieleen ja uskontoon katsomatta — perusvapauksien loukkaamista. Yhtä tuomittavia ovat väkivallan, kauhujen, pornografian ja huumeiden propaganda sekä yritykset käyttää tiedotusvälineitä paikallisen sivilisaation, kulttuurin perusteiden horjuttamiseksi, paikallisväestön elintapojen, perinteiden ja kielen halventamiseksi harhaanjohtavan tiedotustoiminnan avulla.

Maailman yleistä mielipidettä askarruttaa kovasti se, miten voitaisiin asettaa tehokas sulku taantumusvoimien yrityksille käyttää tieteellisteknisen kumouksen saavutuksia »psykologisen sodankäynnin» tarkoituksissa edistyksen voimia vastaan.

Monopolistisen valtion puuttuminen henkisten, ideologisten suhteiden sääntelyyn, monopolien yritys päästä valta-asemaan ideologian ja kulttuurin alueella huolellisesti kehiteltyjen oikeussäännösten sekä kommunististen puolueiden lehdistöä vastaan kohdistuvien rankaisutoimenpiteiden avulla kuuluvat imperialismin ideologisen manipulointijärjestelmän olemukseen.

Nykyään imperialistinen porvaristo etsii kuumeisesti keinoja valtansa säilyttämiseksi ja pyrkii voimistamaan ihmisen riippuvuutta monopolien vallasta. Orjuuttamiseen ei suinkaan aina tarvita rautakahleita; sosiaalisten riippuvuussuhteiden ilmaukset muistuttavat joskus mitä hienointa, tuskin erottuvaa hämähäkinseittiä ja vaikuttavat vähämerkityksisiltä. Gulliveria hymyilyttivät kääpiöiden yritykset sitoa hänet langoilla, jotka oli helppo katkaista. Mutta määrä muuttuu laaduksi, useasta langasta kudottu

riippuvuussuhteiden verkko on varsin konstikas järjestelmä, erittäin luja verkko, jonka avulla voidaan kaataa ja lamauttaa jättiläinen.

Monopolien vallan vaarallisuus piilee sen sosiaalisessa mimikryssä, kyvyssä harjoittaa välillistä ja verhottua vaikutusta ihmisiin ja laitoksiin.

»Tyrannia tulee sumun tavoin vähitellen, hiipien hiljaa kuin kissa. Se etenee askel askeleelta kaventaen vapauksia ja rajoittaen oikeuksia yhtä toisensa jälkeen. Se ottaa käyttöön poliisivaltion menettelytapoja ja samalla vakuuttelee julkeasti kaikille, ettei mitään poliisivaltiota ole olemassakaan.» Nämä sanat on lainattu eräästä New York Times -lehden pääartikkelista; tätä lehteä tuskin voidaan epäillä liioittelusta.

* * *

Vallan moninaisten tehtävien toteuttaminen, valtioiden ulko- ja sisäpolitiikan alalla tekemät ratkaisut koskettavat miljoonien ihmisten ja usein koko ihmiskunnan kohtaloita. Yhteiskuntatieteen tehtävänä on myötävaikuttaa siihen, että politiikka vastaisi kansan etuja, että viranomaisten vallankäyttö ja päätöksenteko olisivat täysin tieteellisiä, ihmisystävällisiä ja perustuisivat vastuuntuntoon.

NKP:n 24. edustajakokouksen ehdottama rauhanohjelma, jossa kehitetään edelleen ulkopolitiikan leniniläisiä periaatteita, saa yhä kasvavaa kannatusta maailmassa ja toteutuu menestyksellisesti.

Valitettavasti militarististen, revanssististen voimien hyökkäystoimet ja rikolliset hankkeet sekä muut kielteiset poliittiset tapahtumat todistavat, että poliittinen elämä herättää maailman yleisessä mielipiteessä erityistä huolestuneisuutta, jota tuntevat myös tiedemiehet. Sen vuoksi tiedemies, joka julistaa epäpoliittisuutta, kuuluu yhä enemmän menneisyyteen. Eräät tieteenharjoittajat muistuttavat usein Molièren sankaria, joka saa hämmästyksekseen tietää, että hän on puhunut proosaa.

Oloissa, jolloin politiikka tempaa pyörteisiinsä ja herättää elämään passiivisimpiakin yhteiskuntakerroksia, tiedemiehen lausunto siitä, että hän pysyttelee politiikan ulkopuolella, herättää hänen kollegoissaan vain valittelua ja

aiheellista epäilyä vilpittömyydestä. Joka tapauksessa poliittinen todellisuus osoittaa tämäntapaiset lausunnot kestämättömiksi; julkilausumat »poliittisesta välinpitämättömyydestä» eivät alkuunkaan vastaa elämää.

Valtiovalta hoitaa vaikeita ja vastuullisia ulkopoliittisia tehtäviä, jotka liittyvät suhteiden kehittämiseen ulkovaltoihin. Näiden tehtävien sisältö määräytyy valtion luokkaluonteesta. Valtiovallan lisäksi maailman yleinen mielipide esittää suurta ja alati kasvavaa osaa kansainvälisen elämän tärkeiden ongelmien ratkaisussa. Kansanjoukkojen, niiden järjestöjen ja poliittisten puolueiden aktiivinen osallistuminen sodan ja rauhan ongelmien ratkaisuun on nykyajan kansainvälisen kehityksen tärkeimpiä käyttövoimia. Muisto ensimmäisen ja toisen maailmansodan karvaista kokemuksista ja tietoisuus siitä, että ydinaseiden käyttö voi johtaa hirveisiin seurauksiin, kannustavat ihmisiä aktiiviseen toimintaan ydinasesodan ehkäisemiseksi.

Ydinaikanamme on syntymässä uusi, entistä voimakkaampi tunne kansojen yhteenkuuluvuudesta rauhantaistelussa; kansat tuntevat yhä selvemmin olevansa yhteisvastuussa maailman kohtaloista.

Puhuessaan Maailman Rauhanvoimien Kongressissa Leonid Brežnev totesi: »Valtiomiehen todellinen osuus ja poliittinen merkitys määräytyvät aikanamme huomattavasti siitä, miten syvällisesti hän ymmärtää rauhan säilyttämisen ja varmistamisen ongelman merkityksen ja mitä tekee käytännöllisesti tämän nykyajan tärkeimmän ongelman ratkaisemiseksi.»[282]

Vallan suhtautuminen rauhan säilyttämiseen ja lujittamiseen liittyviin ongelmiin on yksi niistä koetinkivistä, jonka avulla määritellään vallan auktoriteetti maassa ja kansainvälisellä näyttämöllä. Uusimman historian kokemus todistaa, että imperialistisen valtion harjoittama hyökkäyksen ja sotilaallisten seikkailujen politiikka ennemmin tai myöhemmin romahtaa, johtaa väistämättömästi hyökkääjän täydelliseen vararikkoon, jolloin se menettää moraalispoliittisen arvovaltansa oman kansan ja maailman kansojen silmissä. Kuten tunnettua, nimenomaan Israelin hallitsevien piirien seikkailuhenkinen politiikka on johtanut niiden kansainväliseen eristykseen, tämän maan kansainvälisen arvostuksen romahdusmaiseen laskemiseen sekä sisäisten ristiriitojen syvenemiseen hyökkäyshaluisen ulkopoliittisen strategian vararikkoutumisen seurauksena.

Toisaalta taas näemme, kuinka vääjäämättömästi kasvaa niiden maiden kansainvälinen arvovalta, jotka noudattavat rauhan ja hyvien naapuruussuhteiden politiikkaa.

Neuvostoliiton ja Suomen väliset suhteet ovat mieleenpainuva esimerkki kahden yhteiskuntajärjestelmältään erilaisen valtion rauhanomaisesta rinnakkainolosta ja kaikinpuolisesta yhteistyöstä.

Ensi kerran yhteiskunnallisen ajattelun historiassa marxilaisuus selvitti tieteellisesti sotien luokkajuuret ja osoitti välttämättömäksi työväenluokan taistelun porvariston hyökkäys- ja ryöstösotia vastaan, jonka tarkoituksena on poistaa sota ihmisyhteiskunnan elämästä vallankumouksellisten uudistusten tietä. Tunnus »Rauha kansoille» oli piirrettynä lippuihin, joiden alla maamme kansat suorittivat Lokakuun sosialistisen vallankumouksen ensimmäisen maailmansodan riehuessa hurjimmillaan.

Kuten tunnettua, neuvostovaltion ensimmäisenä lainsäädäntötoimenpiteenä oli Asetus rauhasta. Lenin perusteli kaikinpuolisesti yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten valtioiden rauhanomaisen rinnakkainolon periaatteet; kommunistit asettuivat johtamaan kansanjoukkojen taistelua näiden periaatteiden toteuttamiseksi ja yhdessä demokraattisesti asennoituneiden edistyksellisten voimien kanssa saavuttivat tässä taistelussa maailmanhistoriallisia voittoja.

Rauhanpyrkimykset kuuluvat neuvostokansan, uuden historiallisen ihmisyhteisön olemukseen; sosialismin oloissa ei ole sellaisia yhteiskuntakerroksia ja -ryhmiä, jotka olisivat kiinnostuneita sodasta.

Maassamme ei kai ole perhettä, joka ei olisi menettänyt jotakuta läheisistään toisen maailmansodan vuosina. Esimerkiksi Valko-Venäjällä joka neljäs asukas sai surmansa sodan aikana, ja vasta äskettäin tasavalta on saavuttanut sodanedellisen väestömäärän.

Samalla ei pidä jättää huomiotta sitä seikkaa, että antikommunistinen propaganda on vuosikausia lietsonut sotahysteriaa, iskostanut ihmisten mieleen ajatusta, että kommunismi muka vaarantaa rauhan, viljellyt harhakäsityksiä venäläisten »aggressiivisuuskompleksista» yms. Menneiden vuosien porvarillisessa lehdistössä voi tavata houreajatuksia tämän luulotellun aggressiivisuuden alkujuurista. Esimerkiksi sovjetologit pohtivat vakavissaan, miten venäläisten tapa kapaloida lapsia vaikuttaa venäläisen luonteen »aggressiivisuuteen».

Antikommunismin ja »neuvostouhasta» kirkuvan valhepropagandan huumaava vaikutus hälvenee hitaammin kuin olisi suotavaa. Nykyäänkin länsimaisessa lehdistössä kehotetaan joskus olemaan luottamatta »ojennetun käden politiikkaan», levitetään jos minkinlaisia sepustuksia neuvostopolitiikan »salaisista aikomusperistä» yms. Valitettavasti on vielä halukkaita vääristelemään neuvostoihmisten ajattelutapaa ja leniniläisen rauhanomaisen ulkopolitiikan sisältöä.

NKP:n Keskuskomitean toimintaselostuksessa NKP:n 24. edustajakokoukselle sanotaan: »Joka kerta kun imperialistit joutuvat verhoamaan aggressiivisia toimenpiteitään, he yrittävät elvyttää tarun »neuvostovaarasta». He etsivät tällaisen vaaran merkkejä sekä Intian valtameren syvyyksistä että Kordilieerien huipuilta. Ja jos taas katsotaan NATO:n kiikareilla Euroopan tasankoja, niin siellä ei yleensäkään näy mitään muuta kuin neuvostoliittolaisia divisioonia, jotka ovat valmiit ryntäämään länteen.»[283]

Antikommunistisen propagandan väitteillä sosialismin »aggressiivisuudesta» ei ole mitään yhteistä todellisuuden kanssa, ne ovat kaikkea perää vailla. Tällaisten tarumaisten »vaarojen» keksijät sivuuttavat vaikenemalla marxilaisen teorian ja vallankumouksellisen käytännön perusperiaatteen, jonka mukaan kansainvälisen kommunistisen liikkeen luokkataistelun kehittämisellä ei ole mitään tekemistä vallankumouksen »viennin», vallankumoustapahtumien »työntämisen» ja väkivaltaisen jouduttamisen kanssa. Tämä vika vaivaa nimenomaan »vasemmistolaisen» ekstremismin teoreettisia ja taktisia kannanottoja, joita vastaan marxilais-leniniläiset käyvät päättävää taistelua. Vallankumouksia, jotka perin pohjin muuttavat vallan luonteen, ei tunnetusti tuoda ulkomailta vaunuissa kuten Bourboneja, vaan ne ovat välttämätön tulos kapitalismin sisäisten sovittamattomien ristiriitojen kehittymisestä.

Paljastaessaan Trotskin seikkailuhenkiset kehotukset vallankumouksen »työntämiseen» Lenin lähti siitä, että rauhanomaisessa taloudellisessa kilpailussa kapitalismin kanssa sosialismi tuo lainmukaisesti esiin historialliset etuisuutensa ja todistaa käytännössä sosialismin edistyksellisen luonteen.

Arvostellessaan vasemmistolaisten ääriainesten seikkailuhenkistä politiikkaa ja selvitellessään yhteiskuntakehityksen objektiivisten lakien vaikutusta Lenin ei suinkaan perustanut toiveitaan siihen, että nämä lait johtavat ilman muuta kapitalismin luhistumiseen. Tarvitaan joukkojen

aktiivista toimintaa uuden elämän perusteiden luomiseksi, on käytettävä hyväksi myönteisen esimerkin vaikutusvoimaa. Lenin oli tietoinen siitä, että ihmiskunnan historiassa on alkanut uusi aikakausi, jolloin uusi yhteiskuntajärjestelmä, uusi, todella demokraattinen valta, uudentyyppinen, sosialistinen valtio edustavat historiallisen kehityksen edistyksellistä linjaa ja esiintyvät lainmukaisesti esimerkkinä. Työväenluokan historiallinen aloitteellisuus vallankumoustaistelussa saa konkreettisen ilmauksensa uuden, sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän perusteiden luomisessa, kansanvallassa, joka toteuttaa yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten valtioiden rauhanomaisen rinnakkainolon ohjelmaa.

Leninin toteamus, että vallankumouksia ei tehdä tilauksesta eikä sopimuksesta, sisältää myös sen syvällisen ajatuksen, että vallankumousta, luokkataistelua ja vapautusliikettä ei voida myöskään peruuttaa tilauksesta tai sopimuksesta. Nykymaailma on vallankumouksellisten uudistusten alainen, se siirtyy lainmukaisesti kapitalismista sosialismiin, eikä kukaan voi kääntää taaksepäin yhteiskuntaelämän uudistamisprosessia.

Vallan auktoriteetti riippuu ratkaisevassa määrin siitä, millaisia sosiaalisia voimia maan hallitus tukee kansainvälisellä näyttämöllä. Maailman sosialistisen kansainyhteisön korkea arvovalta johtuu siitä, että sosialistiset maat ovat aina olleet ja tulevat olemaan yhteiskunnallisen edistyksen voimien puolella, ilmaisevat avoimesti ja vilpittömästi solidaarisuutensa luokkaveljilleen, jotka taistelevat kapitalistisissa maissa monopolien valtaa vastaan, ja tukevat imperialisminvastaisia vapautusliikkeitä. Taistelu rauhan puolesta liittyy erottamattomasti taisteluun suotuisten kansainvälisten edellytysten turvaamiseksi kaikkien maiden ja kansojen sosiaalisen edistyksen asian eteenpäinviemiselle.

Työväenluokka ja sen ympärille yhdistyneet edistykselliset voimat ovat saaneet suojatuksi tämän päivän rauhan sitkeässä taistelussa imperialistisia taantumusvoimia vastaan. Tämä on tulos rauhan voimien yli puoli vuosisataa kestäneestä taistelusta sodan ja hyökkäyksen voimia vastaan.

Kansainvälisissä suhteissa tapahtuvalla käänteellä sotilaallisesta vastakkainolosta turvallisuuden lujittumista ja rauhanomaista yhteistyötä kohti, »kylmästä sodasta» jännityksen lievenemistä kohti on historiallinen merkitys. Syntyy valtioiden välisten suhteiden uusia muotoja, on muodostumassa sopimusjärjestelmä, joka sääntelee uudella

tavalla yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten valtioiden välistä yhteistyötä.

Ei voi olla näkemättä, että lännessä erilaiset yhteiskunnalliset voimat arvioivat jännityksen lievenemiskehitystä omista asenteistaan käsin; sillä on omat kannattajansa, jos vastustajansakin; toiset iloitsevat siitä, toisia taas se katkeroittaa. Esimerkiksi amerikkalainen politologi Brzezinski kirjoittaa: »Sitä mukaa kuin toinen sukupolvi lähtee ja toinen varttuu, me alamme kohta yhä kasvavan kaipauksen tuntein ajatella »kylmän sodan» aikaa melko rauhalliseksi kaudeksi. Ja kun minä puhun tällaisin sanakääntein, niin en siksi, että olisin sidoksissa kylmän sodan mielialoihin, vaan siksi, että silloin vallitsi se henkinen yhteys, jota vailla nykykausi mielestäni on ja jota seuraavina vuosina tullaan kaipaamaan yhä kipeämmin. Tulevaisuudessa se aletaan asettaa sellaista asiaintilaa vastaan, joka hahmottuu nykymaailmassa ja joka ilmenee levottomuutena, hämmennyksenä ja neuvottomuutena.»[284]

Hämminki jännityksen lievenemisen vastustajien leirissä ei johdu Brzezinskin mainitsemasta sukupolvien konfliktista, vaan imperialismin hyökkäyshaluisen strategian romahduksesta. Jotkut ovat sitä mieltä, että kansainvälisen jännityksen jatkuva lievenemiskehitys vaatii ideologisen taistelun lientymistä, kommunistien myönnytyksiä teorian alalla, »ideologioiden rauhanomaista rinnakkainoloa», »ideologista aseriisuntaa», »puolueettomuutta» yms.

Antikommunismi sivuuttaa vaieten sen tosiasian, että nimenomaan voimasuhteiden muuttuminen sosialismin eduksi on pakottanut imperialismin suostumaan kansainvälisen jännityksen laukaisemiseen. Tämän on mahdollistanut vain sosialismin ja edistyksen voimien monivuotinen sitkeä ja uhrautuva taistelu imperialismin politiikkaa ja militaristista ideologiaa vastaan. Nimenomaan tämä taistelu pakottaa taantumuksen ja hyökkäyksen voimat perääntymään. Ideologisen taistelun kehittäminen imperialismia vastaan muodostaa välttämättömän edellytyksen saavutettujen voittojen varmistamiselle, niiden peruuttamattomuudelle, »kylmän sodan» elpymisen ehkäisemiselle ja kansainvälisen jännityksen jatkuvalle laukeamiselle.

Korostettakoon, että kommunisteille osoitettu kehotus luopua aatteellisista asenteistaan jännityksen laukaisemisen nimessä on vähintään epälooginen, se perustuu todellisen kehityssuunnan vääristelyyn. Marxismi-leninismin ideolo-

gisen taistelun ja rauhanoffensiivin heikentäminen merkitsisi imperialistisen ideologian, militarismin ja hyökkäyksen voimien aktivoitumista, paluuta kylmän sodan aikoihin, mikä nykyoloissa olisi erityisen vaarallista. Antikommunistinen teesi luokkataistelun laantumisesta, kapitalismin ja sosialismin konvergenssista sekä rauhanomaisesta rinnakkainolosta ideologian alalla on kohdistettu vallankumouksellisille voimille; sen tarkoituksena on heikentää vallankumouksellisten voimien valppautta ja houkutella ne ansaan. Itse imperialismi ei suinkaan aio pitää näitä tunnuksia ohjeenaan, se tehostaa rankaisutoimenpiteitä kapitalististen ja kehitysmaiden vallankumousliikettä vastaan ja kärjistää ideologista taisteluaan marxilaisuutta vastaan.

Valtaan ja politiikkaan kohdistuvan tutkimuksen suuntauksia tarkasteltaessa huomio kiintyy siihen seikkaan, että eri käsiterakennelmien sisäinen ristiriitaisuus voimistuu. Ne muistuttavat yhä enemmän antinomioita: ideologisointi — deideologisointi, politisointi — depolitisointi, vastakkainolo — integraatio (yhdentyminen), kehotukset ideologiseen pluralismiin — vaatimus aatteellisesta yhdistymisestä (monismi), autoritaarisuus — anarkismi, kosmopolitismi — nationalismi, teknologinen fetisismi — tieteen kieltäminen, futurologinen optimismi — pessimistinen ennustetoiminta jne. Tämäntapaiset antinomiat todistavat oppirakennelmien metodologisesta vajavaisuudesta, asennoitumistapajoen tietystä ennakkoluuloisuudesta ja keinotekoisuudesta, oppien manipulointiluonteesta.

Todetessaan informaatiovirran valtavan kasvun ja informaation rajallisten omaksumismahdollisuuksien välisen epäsuhteen eräät länsimaiset sosiologit päättelevät, että vain älyllinen eliitti pystyy ajattelemaan globaalisin kategorioin ja suunnistautumaan yhteiskuntakehityksen määrääviä tendenssejä koskevissa kysymyksissä.

Marxilaiset ovat periaatteellisesti päinvastaisella kannalla. Lenin opettaa, että politiikka on miljoonien asia, joiden täytyy olla selvillä luokkien välisistä voimasuhteista.

Nykyajan ihmiselle syydetään valtavaa informaatiota kansainvälisen elämän tapahtumista. Antikommunismi yrittää käyttää tätä informaatiovirtaa ihmismielien harhauttamiseksi, sen tarkoituksena on estää ihmiset muodostamasta selvää mielipidettä asiasta, iskostaa ihmisten mieleen virheellisiä käsityksiä kansainvälisestä politiikasta, saada heidät unohtamaan historia. Antikommunismi (neuvostovas-

taisuus) vaarantaa paitsi rauhaa myös demokraattisia vapauksia, se hyökkäilee ihmisen pyhiä oikeuksia vastaan. Voisimme esittää johtavien länsimaiden korkea-arvoisten valtiomiesten lausuntoja siitä, että ammattimaisten militaristien ja sodankäyntivälineitä tuottavien monopolien välisestä liitosta on muodostunut todellinen valtiomahti, itsenäinen voima.

Sotateollisuuskompleksi, joka vaarantaa suuresti rauhan ja kansojen turvallisuuden, ruokkii ja nostaa valtaan ääritaantumuksellisia, tyrannimaisia, fasistisia valtakomentoja ja polkee demokraattisia vapauksia. Jännityksen laukaisemisen pahimpiin vastustajiin kuuluvat NATO:n sotilaspiirit, israelilaiset hyökkääjät, siirtomaarankaisijat ja rotuvihanlietsojat Afrikassa sekä imperialismin asiamiehet Latinalaisessa Amerikassa ja Aasiassa. Jännityksen laukaisemista vastustavat yhdessä oikeistolaisten taantumusvoimien kanssa myös pekingiläiset dogmaatikot, jotka kehottavat lujittamaan NATO:a; he asettuvat itse asiassa kannattamaan uusfasististen ryhmien esittämiä teesejä, joissa asetetaan kyseenalaiseksi Euroopan nykyisten valtakunnanrajojen loukkaamattomuus. Lenin kirjoitti: »Joka on luullut, että rauhan aikaansaaminen on helppoa, että ei tarvitse muuta kuin hiiskahtaa rauhasta, niin porvaristo tarjoaa sen meille lautasella, se on kovin naiivi ihminen.»[285]

Helsingissä kesällä 1973 pidetty monenkeskinen kansainvälinen neuvottelukokous oli tärkeä askel kohti pysyvän turvallisuus- ja yhteistyöjärjestelmän luomista Eurooppaan. Sosialistiset maat samoit kuin muutkin maat esittivät neuvottelukokouksessa joukon ehdotuksia. Neuvostoliiton valtuuskunta esitti ehdotuksen julkilausumaksi »Euroopan turvallisuuden perusteista ja Euroopan valtioiden välisten suhteiden periaatteista», Puolan Kansantasavallan ja Bulgarian Kansantasavallan edustajat kollektiiviset ehdotukset kulttuuriyhteistyön, kosketusten ja tiedotustoiminnan kehittämisestä, Saksan Demokraattisen Tasavallan ja Unkarin Kansantasavallan edustajat ehdotuksen sopimukseksi yhteistyön kehittämisestä talouden, kaupan, tieteen ja tekniikan sekä ympäristönsuojelun alalla.

Kansainvälinen oikeus astuu uuteen kehitysvaiheeseen, sitä rikastetaan uusilla oikeusnormeilla, joilla on periaatteellinen merkitys.

Viime aikoina solmittujen kansainvälisten sopimusten lukumäärälle ei löydy vertaa diplomatian historiasta. Mutta

kysymys ei ole vain sopimusten lukumäärästä. Huomio kiintyy siihen, että kyseessä ovat uudenlaiset sopimukset, jotka palvelevat rauhan asiaa, joissa ilmenee tietoisuus siitä, että rauha on tärkein edellytys nykyajan sivilisaation keskeisten ongelmien ratkaisemiselle. Nälänhädän ja vaarallisten tautien hävittämisen välttämättömänä ehtona ovat ympäristönsuojelu, energianongelman ratkaiseminen, luonnonvarojen, mm. maailmanmeren alistaminen ihmisen palvelukseen jne.

Maailmankirjallisuuden mestariteoksessa, karjalaissuomalaisessa Kalevala-kansaneepoksessa sankarit etsivät sampoa, ikuisen onnen tuojaa. Runojen johtoajatus on siinä, että onnen perustana on rauhanomainen työ, joka on mitä suurin arvo. Kansan nero on tuominnut sodan runoissa, joissa kerrotaan raudan kapinoinnista ihmistä vastaan:

Rauta raivoksi rupesi,
Petti, vaivainen, valansa,
Söi kuin koira kunniansa:
Veisti, raukka, veljeänsä,
Sukuansa suin piteli,
Veren päästi vuotamahan,
Hurmehen hurahtamahan.» — —
»Ku käski pahalle työlle,
Kenp' on kehnolle kehoitti?
Isosiko vai emosi
Vaiko vanhin veljiäsi
Vai nuorin sisariasi
Vaiko muu sukusi suuri?
»Ei isosi, ei emosi
Eikä vanhin veljiäsi,
Ei nuori sisariasi
Eikä muu sukusi suuri:
Itse teit tihua työtä,
Katkoit kalmankarvallista.»[286]

Siitä asti kun nämä runot helähtivät kuuluviin, ihmiskunnan ajattelu on monien vuosisatojen ajan tutkiskellut väsymättä sotien syitä, kunnes hallitsevien riistäjäluokkien hyökkäyshenkisten etupyrkimysten ja ryöstösotien välinen yhteys on vihdoin tullut tieteellisesti selvitetyksi ja paljastetuksi. Marxilaisuus ja reaalinen sosialismi ovat osoittaneet, että työ ja rauha kuuluvat erottamattomasti yhteen.

Nykyaikana kasvaa tavattomasti vallankäyttäjien vastuu rauhan säilyttämisestä, yhteiskunnan eteenpäinmenosta, kansainvälisen yhteistyön kehittämisestä, nykyisyyden monien ajankohtaisten tehtävien suorittamisesta sekä tulevaisuuden ongelmien ratkaisemisesta.

Maailman Rauhanvoimien Kongressissa puhuttiin siitä, että useita vuosia kestänyt »kylmä sota» on jättänyt jälkensä joidenkin ihmisten tietoisuuteen. Jotkut pitävät kilpavarustelua vanhasta tottumuksesta itsestään selvänä ja jopa väistämättömänäkin. Tämä vaarallinen tottumus on voitettava. Sellaiset periaatteet kuin Euroopan ja muiden mantereiden kaikkien valtioiden alueellinen koskemattomuus ja rajojen pysyvyys, voiman käytöstä tai voimalla uhkailusta luopuminen valtioiden välisissä suhteissa, toistensa sisäisiin asioihin puuttumattomuus ja molemminpuolisesti edullisen yhteistyön kehittäminen tällä pohjalla on tehtävä kansainvälisten suhteiden käytännön tinkimättömiksi periaatteiksi; nämä periaatteet on juurrutettava ihmisten tietoisuuteen, mentaliteettiin.

Kunkin valtion koko valtajärjestelmän velvollisuutena on edistää kansainvälisen jännityksen jatkuvaa laukaisemista; tämä on myös kaikkien kansalaisjärjestöjen tehtävä. Maailman Rauhanvoimien Kongressi on osoittanut, että rauhanomaisen rinnakkainolon aatteet voittavat yhä enemmän alaa sekä hallituksissa että niiden ulkopuolella. Yhä useammat ihmiset alkavat ymmärtää, että huolenpito rauhasta ja kansojen turvallisuudesta ei voi olla vain harvalukuisten suurvaltojen asia. Tietoisuus siitä kannustaa valtioita — suuria, keskisuuria ja pieniä, eri liittoihin ja ryhmittymiin kuuluvia ja sitoutumattomia — myötävaikuttamaan yhä aktiivisemmin jännityksen syvenevään laukeamisprosessiin, merkittävään käänteeseen vihamielisyydestä, vastakkainolosta ja eristyksestä kohti asiallista, tasa-arvoista yhteistyötä.

Tämä johtopäätös, joka ilmentää maailman laajojen yhteiskuntapiirien tahtoa, on tuotu esiin Maailman Rauhanvoimien Kongressin hyväksymässä julkilausumassa »Kansainvälisen turvallisuuden ja aseriisunnan puolesta, kansallisen riippumattomuuden, yhteistyön ja rauhan puolesta».

Hallitusten ja kansalaisjärjestöjen tärkeimpiä tehtäviä on nykyaikana edistää vielä ilmenevien aseellisten selkkausten selvittämistä oikeudenmukaisella pohjalla sekä kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän luomista Eurooppaan ja

sittemmin myös Aasiaan, mikä tekisi mahdolliseksi voittaa vähitellen maailman nykyisen jakautumisen sotilaspoliittisiin liittoihin. Sotilaallisen vastakkainolon aineellisen pohjan vähitellen tapahtuva kaventaminen saa suuren merkityksen; tämä edellyttää kilpavarustelun lopettamista valtioiden vapaaehtoisesti ottamien sitoumusten rehellisen täyttämisen pohjalla sekä kaikkien maiden — niin suurten kuin pientenkin — kytkeytymistä tähän prosessiin.

Jännityksen jatkuva laukeaminen ei ole ajateltavissa ilman taloudellisen, tieteellisteknisen ja sivistyksellisen yhteistyön kehittämistä täydellisen tasa-arvoisuuden, ja molemminpuolisen hyödyn pohjalla ilman mitään syrjintää ja toistensa sisäisiin asioihin puuttumisyrityksiä.

Maailman Rauhanvoimien Kongressi on tehnyt tärkeän johtopäätöksen, että rauhan ja kansojen turvallisuuden lujittamiseksi on käytettävä kaikkia vallan vipusimia, yhdistettävä ponnistukset rauhanomaisen rinnakkainolon periaatteiden vakiinnuttamiseksi — niin valtiollisella tasolla kuin hallituksen ulkopuolellakin — käyttäen hyväksi yleisen mielipiteen voimaa ja vaikutusvaltaa sekä maailmanlaajuisten ja alueellisten kansainvälisten järjestöjen auktoriteettia. Joukkoluonteisten kansalaisjärjestöjen osuuden kohoaminen tärkeimpien kansainvälisten ongelmien ratkaisemisessa sekä yleisen mielipiteen moninaiset osallistumismuodot maailman asioiden hoitoon ovat ilmausta nykykauden objektiivisesta lainmukaisuudesta — kansanjoukkojen osuuden ja merkityksen kohoamisesta historiallisessa prosessissa.

Rauhanfilosofia on historiallisen optimismin filosofiaa, joka on selvittänyt yhteiskunnallisen kehityksen sekä demokratian, kansanvallan, rauhan ja sosiaalisen edistyksen puolesta käytävän taistelun lait.

VIITTEITÄ JA SELITYKSIÄ

[1] B. de Jouvenel, Du pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance, Génève 1947.

[2] V. I. Lenin, Teokset, 24. osa, s. 20. Ks. myös Marx—Engels, Werke, Bd. 1, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. 409.

[3] Monet sosiologit ymmärtävät kuinka tärkeä tämä kysymys on marxilaisessa teoriassa. Raymond Aron kirjoittaa, että »nimenomaan valtataistelu on marxilaisen oppirakennelman ydin» (R. Aron, La lutte de classes, P., 1964, p. 108).

[4] Kyseessä ovat ns. »tuotantolaitoksen johtoon osallistumiselimet», joihin valitaan ammattiyhdistysten, kansalaisjärjestöjen sekä insinööri- ja teknikkokunnan edustajia.

[5] G. Ferrero, Pouvoir, P., 1943, p. 259.

[6] »Pouvoir et Société», P., 1966, p. 42.

[7] Valtaa analysoitaessa voidaan käyttää erilaisia tieteellisiä menetelmiä: filosofista, sosiologista, oikeustieteellistä, teoreettista ja empiiristä, historiallista, arvo-opillista, hallintotieteellistä, kyberneettistä, kielitieteellistä (etymologista) ym. Tiedemiesten suorittama muinaiskreikan semanttinen analyysi osoittaa, että sana »valta» liittyy elimellisesti omaisuuden hallintaan. Semanttisesti valta tarkoittaa erästä yksityisomistuksen attribuuttia; kuitenkin yksityisomistukseen perustuvat suhteet ovat ilmeisesti myöhempää perua. Esimerkiksi sana »arista» merkitsi alkuaan tähkää, eloa ja vasta myöhemmin alkoi tarkoittaa henkilöä, joka omistaa pellon ja käyttää tiettyä valtaa,— aristokraattia. Samoin on »johtaja» (arkhos) sanan laita. Eepoksessa tätä sanaa ei käytetä niinkään paljon tarkoittamaan vallankäyttäjää sellaisenaan kuin »edellä kulkevaa», johtotehtävissä toimivaa. Etymologisestikin sanoilla »johtaminen» ja »hallinto» on alkuaan ollut oma erikoismerkityksensä, joka poikkeaa käsitteestä »valta»; erikoistermi »valta» on syntynyt paljon myöhemmin, ja sanan kirjoitusasu todistaa sen olevan myöhäsyntyinen partisiippi. Homeroksen eepoksessa ensimmäisenä semanttisena kerrostumana on käsite »johtajuus», »esimiehyys» ja vasta toisena kerrostumana käsite »valta», »hallitus».

[8] Karl Marx—Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 11.

[9] Friedrich Engels, Luonnon dialektiikka, kustannusliike Edistys, Moskova 1971, s. 223.

[10] К. Маркс — Ф. Энгельс, Соч., т. 46, ч. I, стр. 491.

[11] M. Marsal, L'autorité, P., 1958, p. 9.

[12] Ks. A. Pose, Philosophie du pouvoir, P., 1948, p. 14.

[13] B. de Jouvenel, op. cit., p. 34.

[14] Ks. M. Duverger, Institutions politiques et droit constitutionnel, P., 1966, p. 17.

[15] Ks. M. Duverger, Introduction à la politique, P., 1964, p. 40.

[16] Marx—Engels, Werke, Bd. 1, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. 212—213.

[17] Ihmisen ja luonnon keskinäisestä yhteydestä puhuttaessa on aiheellista käyttää toista termiä, joka ilmaisee tarkemmin luonnonlakien alistamista ihmisen palvelukseen. On ilmeistä, että mitä vajavaisemmin jonkin käsitteen tai termin sisältö on vakiintunut ja kiteytynyt kirjallisuuteen, sitä useammin tätä termiä käytetään merkitsemään ilmiöitä, joilla itse asiassa on hyvin vähän yhteistä varsinaisen tarkoitteen kanssa. Fysikaalisia prosesseja luonnehdittaessa puhutaan usein yleisen gravitaatiolain vallasta, luonnonvoimien vallasta yms., vaikka näiden lakien vaikutuksella ei varsinaisesti ole juuri mitään tekemistä vallan kanssa. Fysikaalisia prosesseja tulkittaessa käytettiin joskus käsitettä »voima»; kuten tunnettua, käsitteet »voima» ja »valta» ovat useissa kielissä synonyymejä. Engels osoitti voima-käsitettä käytetyn epätarkasti, mikä johtui lain luonteen ja vaikutustavan vajavaisesta tuntemuksesta (ks. Friedrich Engels, Luonnon dialektiikka, kustannusliike Edistys, Moskova 1971, s. 100.).

[18] Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 454.

[19] Ks. Б. Г. Ананьев, «Человек как предмет познания», изд-во ЛГУ, 1969, стр. 5—33.

[20] J. Lhomme, Pouvoir et société economique, P., 1966, p. 24.

[21] Ks. J. Lhomme, op. cit., p. 31.

[22] Karl Marx, Filosofian kurjuus, kustannusliike Edistys, Moskova 1971, s. 143.

[23] Marx — Engels, Werke, Bd. 13, Dietz Verlag, Berlin 1969, S. 632.

[24] M. D. Duverger, Institutions politiques et droit constitutionnel, p. 16.

[25] Ibid., p. 15.

[26] J.-W. Lapierre, Essai sur le fondement du pouvoir politique, Aix-en-Provence, 1968, p. 11.

[27] »Archives européennes de sociologie», 1964, n° 1, pp. 52—53.

[28] V. I. Lenin, Teokset, 12. osa, s. 478.

[29] F. Bourricaud, Pouvoir et société dans le Pérou Contemporain, P., 1967, p. 13.

[30] Marx—Engels, Werke, Bd. 13, Dietz Verlag, Berlin 1968, S. 632.

[31] F. Bourricaud, Esquisse d'une théorie de l'autorité, p. 19.

[32] Korostettakoon, että tämän tutkielman ilmestyttyä Bourricaud'n näkemys vallasta on muuttunut siten, että hän on päätynyt

tunnustamaan hallitsevien ja hallittavien välisen kärkevän ristiriidan. Bourricaud on asettanut Daniel Bellin jälkiteollista yhteiskuntaa koskevan oppirakennelman arvostelun alaiseksi ja esittänyt joukon mielenkiintoisia huomautuksia, mm. että USA:n tapaus osoittaa sen poliittisen järjestelmän kykenemättömyyden ratkaisemaan yhteiskunnan perusristiriitoja, että valtiovallan puuttuminen talouselämään on omiaan parantamaan etuoikeutettujen asemaa ja voimistamaan sosiaalista epäyhdenvertaisuutta. Hänen mielestään hallitseva eliitti käyttää teknisen edistyksen mahdollisuuksia valtansa lujittamiseksi, hallitsevat ja hallittavat erottautuvat toisistaan ja poliittinen taistelu kärjistyy. Bourricaud poikkeaa siis näissä lausunnoissaan vallankäyttäjien ja vallanalaisten dialogi- (vuorovaikutus-) kaavasta ja päätyy realistiseen käsitystapaan, jonka mukaan vallankäyttäjien ja vallanalaisten väliset suhteet ilmenevät vastakkainolona, taisteluna (»Survey», 1971, N 1, pp. 43—60).

[33] Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 124, 134.

[34] M. Marsal, L'autorité, P., 1958, p. 113.

[35] Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 341.

[36] M. Duverger, Sociologie politique, P., 1968, p. 20.

[37] Ks. Friedrich Engels, Anti-Dühring, Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1971, s. 114.

[38] Karl Marx, Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 89.

[39] Ks. Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 341.

[40] Karl Marx, Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 303.

[41] Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 343.

[42] Karl Marx, Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 304.

[43] Y. Malighon, »Dictionnaire de politique», P., 1967, pp. 320—321.

[44] H. D. Lasswell, A. Kaplan, Power and Society, N. Y., 1950.

[45] Ks. «Социология сегодня», «Прогресс», 1965, стр. 140.

[46] M. Weber, Wirtschaft und Gesellschaft, Tübingen 1922, S. 28. Mary Follet on sopeuttanut tämän valtaopin amerikkalaista hallintokäytäntöä vastaavaksi: hänen mukaansa valta on »kyky saada aikaan tiettyjä asioita, olla niiden syynä, aiheuttaa muutoksia» (lainaus kirjasta: Д. М. Гвишиани, Организация и управление, Социологический анализ буржуазных теорий, «Наука», 1970, стр. 134 — D. Gvishiani, Organisation and Management).

[47] »A Dictionary of the Social Sciences», ed Sy. W. L. Kolb, J. Gould, Lnd, 1964, p. 524.

[48] A. Birou, Vocabulaire pratique des sciences sociales, P., 1966, p. 210. Etymologisissa sanakirjoissa mainitaan valta-käsitteen monilukuisten merkitystehtävien joukossa »kyky, mahdollisuus harjoittaa jotakin toimintaa»; ranskankielinen »pouvoir» merkitsee sekä valtaa että kykyä, mahdollisuutta.

John Locke tulkitsi käsitteen »valta» mahdollisuudeksi, kyvyksi

muuttaa toisia tai olla muutoksen alainen (passiivinen tai aktiivinen valta). Luonnonilmiöiden piirissä valtaa edustaa esimerkiksi tulen kyky sulattaa vaha ja vahan kyky olla sulassa tilassa, yhteiskuntaelämässä ihmisen kyky hallita ja olla hallittavana jne.

[49] Ks. «Социология сегодня», стр. 139.

[50] »Archives européennes de sociologie», 1964, n° 1, p. 32.

[51] »Revue française de science politique», 1962, n° 1, p. 10.

[52] M. Duverger, Méthodes des sciences sociales, P., 1961, p. 52.

[53] «Revue française de science politique», 1951, n° 1—2, p. 89.

[54] G. Ferrero, Pouvoir. Les génies de la cité, P., 1942, pp. 43, 46.

[55] Kuten tunnettua, Napoleon totesi voimaan perustuvan vallankäytön aiheuttaman pelon merkityksen. Hän väitti: »Jotta voitaisiin hallita maailmaa, ei tarvitse muuta kuin olla voimakas; voima ei tunne virheitä eikä harhaluuloja» (lainaus kirjasta: A. З. Манфред, Наполеон Бонапарт, «Мысль» 1971, стр. 546).

[56] Marx—Engels, Werke, Bd. 3, Dietz Verlag, Berlin 1969, S. 303—304.

[57] R. Barraine, Dictionnaire de droit, P., 1967, p. 15.

[58] G. Bergeron, Fonctionnement de l'état, P., 1961, pp. 39—42.

[59] E. Willems, Dictionnaire de sociologie, P., 1961, p. 56.

[60] »Revue française de sociologie», 1967, n° 1, p. 81.

[61] W. Fulbright, The Pentagon Propaganda Machine, N. Y., 1971, p. 143.

[62] V. I. Lenin, Teokset, 29. osa, s. 451.

[63] »Dictionnaire de droit», t. 2, P., 1966, p. 342.

[64] V. I. Lenin, Teokset, 1. osa, s. 407.

[65] Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 343.

[66] E. Engelerg, The Spy in Corporate Structure and the Right to Privacy, N. Y., 1967; E. Long, The Intruders. The Invasion of Privacy by Government and Industry, N. Y., 1967; O. Carrison, Spy Government the Emerging Police State in America, N. Y., 1967.

[67] I. Perry, The New Politics. The Expanding Technology of Political Manipulation, N. Y., 1968.

[68] S. Lipset, Political Man, N. Y., 1960, p. 77.

[69] B. de Jouvenel, Du pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance, pp. 11—25.

[70] Marx—Engels, Werke, Bd. 2, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. 488.

[71] R. Aron, Dimension de la conscience historique, P., 1961, p. 312.

[72] Ks. Marx—Engels, Werke, Bd. 1, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. 130; Bd. 16, S. 274.

[73] Ks. Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 266.

[74] Ks. Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 295.

[75] Ks. Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 167.

[76] M a r x—E n g e l s, Werke, Bd. 2, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. 118.
[77] Ks. V. I. L e n i n, Teokset, 1. osa, s. 407.
[78] V. I. L e n i n, Teokset, 7. osa, s. 353.
[79] A l a i n, Le citoyen contre les pouvoirs, P., 1926.
[80] Ks. V. I. L e n i n, Teokset, 31. osa, s. 74—88.
[81] D. B e l l, The End of Ideology, Glencoe 1960.
[82] Tarkoitamme André Lalande' in tulkintaa termeistä »valta» ja »auktoriteetti» (»Vocabulaire technique et critique de la philosophie», pp. 102—103, 801—802. P. 1960). Lalande'in teoksesta on otettu useita painoksia; 1966 ilmestyneessä sanakirjan kahdeksannessa laitoksessa on kuitenkin esitetty samanlainen kanta. Auktoriteettikäsitteen merkityssisältöä selvitellään useasta näkökulmasta käsin (psykologisesta, sosiologisesta, lakitieteellisestä, moraalisesta ym.). Käsittäessään auktoriteetin vapaaehtoiseen alistumiseen ja kunnioitukseen perustuvaksi vallaksi sosiologit käyttävät tätä käsitettä merkitsemään myös pakotusta alistumiseen.
[83] M. H a l b e c q, L'état, son autorité, son pouvoir, P., 1964, p. 20.
[84] M. H a l b e c q, op. cit., pp. 27—29.
[85] M. D u v e r g e r, Droit constitutionnel et institutions politiques; k s. m y ö s Sociologie politique.
[86] »Philosophisches Wörterbuch», Stuttgart 1955, S. 368.
[87] M a r x—E n g e l s, Werke, Bd. 1, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. 79.
[88] M. H a l b e c q, op. cit., p. 21.
[89] Tässä ilmenee poikkeamista poliittisten ilmiöiden rationalistisesta selitysmallista, joka oli ominainen porvarillisten vallankumousten aikaisille teoreetikoille. Kieltäessään uskonnollisen auktoriteetin Hobbes pani pääpainon moraaliseen auktoriteettiin, joka perustuu luottamukseen jonkun ihmisen tietoihin tai viisauteen: »Auktoriteetiksi sanon henkilöä, jonka neuvot ja jonka esimerkin joku omaksuu ohjeekseen luottaen tämän esikuvansa viisauteen». (T. H o b b e s. »Grundzüges der Philosophie», Leipzig 1918, S. 43.).
[90] R. B e n d i x, Max Weber, München 1964, S. 223.
[91] L. S a l l e r o n, Le fondement du pouvoir dans l'entreprise, P., 1965, pp. 23, 35, 40—41.
[92] A. T o u r a i n e, Sociologie de l'action, P., 1965, p. 62.
[93] L. S a l l e r o n, Autorité et commandement dans l'entreprise, P., 1960, p. 29.
[94] V. I. L e n i n, Teokset, 31. osa, s. 25.
[95] R.-P. W o l f f. In Defense of Anarchism, N. Y., 1970.
[96] A. M e y e r, The Soviet Political System Interpretation, N. Y., 1965, pp. 470, 471, 479.
[97] J.-M. D o m e n a c h, »Esprit», 1957, n° 11, p. 483.
[98] F. C h e v r e t t e, Essai d'examen critique de deux théorie de systeme politique. P., 1966.
[99] M. H a l b e c q, L'état, son autorite, son pouvoir, P., 1964, p. 56.
[100] S. L i p s e t, Political Man, N. Y., 1960, p. 77.
[101] J. B u r d e a u, Traité de science politique, t. 1, P., 1966. Burdeau'ta seuraten eräät ranskalaiset sosiologit erottavat yksilöllisen ja institutionaalisen vallan ohella yhteisöllisen vallan, jota he kutsuvat välittömäksi. Lappierre'in mielestä yhteisöllinen valta on

ominaista yhteiskunnallisen organisaation alkumuodoille (sukuyhteisölle ja heimolle); se ei edellytä erityistä vallankäyttäjäryhmää, ja sille on kuvaavaa perinteiden huomattava osuus sekä yhteiskunnan jäsenten melkoinen konformismi (J.-W. L a p p i e r r e, Le pouvoir politique, pp. 10—11).

[102] A. P o s e, Philosophie du pouvoir, P., 1948, p. 3.

[103] H.-D. L a s s w e l l, A. K a p l a n, Power and Society, N. Y., 1950.

[104] On pidettävä erillään vallan historialliset tyypit ja sen lajit jonkin maan yksityisen yhteiskuntamuodostuman puitteissa. Kapitalismin aikainen valtajärjestelmä kokonaisuudessaan ajaa yhtenäistä luokkatahtoa, hallitsevan luokan tahtoa, ja siinä mielessä valtalajien erottaminen on luonteeltaan ehdollista, suhteellista. Tältä kannalta katsoen valta on yhtenäinen ja jakamaton, eikä sen kantajien »useus» tule kysymykseen.

[105] K a r l M a r x — F r i e d r i c h E n g e l s, Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 39.

[106] »De l'esprit des lois» par Montesquieu, t. II, P., 1820, p. 41.

[107] M a r x—E n g e l s, Werke, Bd. 17, Dietz Verlag, Berlin 1968, S. 539.

[108] J. L h o m m e, Pouvoir et société économique, P., 1966, pp. 43—46, 52—54.

[109] G. B e r g e r o n, Fonctionement de l'État, P., 1965, pp. 152, 197.

[110] »La table ronde», P., 1966, n° 225, pp. 15—29.

[111] P. S a b o u r i n, Recherche sur la notion d'autorité administrative en droit français, P., 1967.

[112] »Dictionnaire de politique», P., 1967.

[113] »Revue française de science politique», 1954, t. IV, pp. 469—483.

[114] »Archives européennes de sociologie», 1964, t. 5, n° 1, pp. 29, 30, 35.

[115] I b i d., p. 29.

[116] R. A r o n, Les institution politiques de l'Occident dans le monde du XX siécle. La Democratie a l'epreuve du XX siécle, P., 1960, p. 36.

[117] V. I. L e n i n, Teokset, 24. osa, s. 45.

[118] Sama, s. 130.

[119] M a r x—E n g e l s, Werke, Bd. 17, Dietz Verlag, Berlin 1968, S. 516.

[120] M a r x—E n g e l s, Werke, Bd. 4, Dietz Verlag, Berlin 1969, S. 337.

[121] Ks. M a r x—E n g e l s, Werke, Bd. 16, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. 561. K a r l M a r x, Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 302, 303, 304; M a r x—E n g e l s, Werke, Bd. 25, Dietz Verlag, Berlin 1968, S. 274.

[122] »Revue économique», 1958, n° 6, p. 849.

[123] J. L h o m m e, Pouvoir et société économique, P., 1966, pp. 21—23.

[124] M. G r o z i e r, Disparition du pouvoir. Pouvoir et societé, P., 1966.

[125] J. L h o m m e, op. cit., p. 110.

[126] J. L h o m m e, La grande bourgeoisie au pouvoir. 1830—1880, P., 1960, p. 1.

[127] J. Lhomme, Le problème des classes. Doctrines et faits, P., 1938, p. 82.
[128] H. Lesire—Ogrel, Le syndicat dans l'entreprise, P., 1967, p. 69.
[129] R. Priouret, La France et le menagement, P., 1968, pp. 19—20.
[130] J. K. Galbraith, The New Industrial State, Boston 1967.
[131] Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 27.
[132] Ks. Karl Marx, Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 246.
[133] Karl Marx, Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 217—218, 242—243.
[134] J. Lhomme, Pouvoir et société économique, p. 103.
[135] Lenin mainitsee erilaisia taloudellisen ja sosiaalisen pakotuksen keinoja, joita monopolit käyttävät (ks. V. I. Lenin, Teokset, 22. osa, s. 199.).
[136] Karl Marx, Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 660.
[137] Ks. samaa, s. 680.
[138] Sama, s. 248.
[139] J. Galbraith, op. cit.
[140] Karl Marx, Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 383.
[141] Ks. samaa, s. 258—259.
[142] H. Lesire—Ogrel, Le syndicat dans l'entreprise, P., 1967, pp. 40, 70—72.
[143] R. Aron, Dix-huit lecons sur la societe industrielle, P., 1966.
[144] R. Aron, L. Armand, J. Fourastie, W. Baumgartner, La France dans la compétition économique, P., 1969, p. 17.
[145] On merkillepantavaa, että Ranskassa keväällä 1968 puhjenneen poliittisen kriisin aikana vasemmistolaiset ääriainekset kehottivat anastamaan vallan tuotantolaitoksissa, mutteivät kajoamaan yksityisomistukseen. Servan-Schreiber on antanut seuraavan arvion heidän katsomuksistaan ja taktisista kannanotoistaan: »Tämä liike ei vaadi pystyttämään 'kansanvaltaa' eikä ole luonteeltaan sosialistinen sanan perinteisessä ja dogmaattisessa merkityksessä. Omistus ei ole taistelun päätavoitteena, sitä pidetään sivuseikkana; avainkysymyksenä on kysymys vallasta ja auktoriteetista. Kyseinen liike ei pyri anastamaan tuotantovälineitä, vaan hallintokeskukset. Tapahtumat kehittyvät siihen suuntaan, ikään kuin niiden osanottajat olisivat tajunneet, että nykyajan taistelujen pääongelmana ei ole enää omistus, vaan valta» (»Le Monde», 28 mai 1968).
Nämä väittämät ovat yritys tulkita vasemmistolaisten ääriainesten toimintaa muotiin tulleen porvarillisen teorian hengessä, joka julistaa vallan eroamista omistuksesta ja sen keskittymistä johtajien käsiin.
[146] J. Galbraith, op. cit.
[147] Marx—Engels, Werke, Bd. 25, Dietz Verlag, Berlin 1968, S. 401.
[148] A. Berle, G. Means, The Modern Corporation and Private Property, N. Y., 1932; A. Berle, The Twentieth Century Capitalist Revolutions, N. Y., 1954; E. Berle, Power without Property, N. Y., 1959.

[149] F. Bloch-Lainé, Pour une réforme de l'entreprise, P., 1967, p. 13.

[150] Tämä prosessi sai alkunsa Kansanrintaman muodostamisesta 1935. Sanonta »kaksi sataa perhettä» on peräisin ensimmäisen keisarikunnan ajoilta, tarkemmin sanoen vuodelta 1806, jolloin Ranskan pankin sääntöihin otettiin kohta, jossa kahdelle sadalle suurosakkaalle myönnettiin ratkaisuoikeus finanssipolitiikan periaatekysymyksissä, loppujen neljänkymmenen tuhannen tallettajan tahdosta ei siis välitetty tuon taivaallista. Kansanrintaman painostuksesta parlamentti mitätöi tämän kohdan. Tähän vaikuttivat lisäksi useiden yritysten kansallistaminen sekä sodanjälkeisessä teollisuudessa tapahtunut rakennemuutos.

[151] J. Baumier, Les grandes affaires françaises, P., 1967, pp. 239, 250.

[152] J.-J. Servan-Schreider, Le défi americain, P., 1967.

[153] Jopa kansainvälisten suuryhtiöiden puheenjohtajat ovat pelkkiä USA:n monopoleista lähtevien käskyjen toimeenpanijoita. Amerikkalainen taloustieteilijä Kolde kirjoittaa: »Ulkomaille perustettujen yritysten tosiasiallinen johto eroaa juridisesta johdosta — —. Todellisina johtajina ovat useimmiten muut henkilöt kuin lain mukaisesti määrätyt toimitusjohtajat ym. hallintomiehet» (E. J. Kolde, International Business Enterprise, N. Y., 1968, p. 255).

[154] Esimerkiksi Salleron on sitä mieltä, että omistus on taloudellisen vallan pääasiallinen hankkimistapa: »Niin kauan kuin raha pysyy taloustoiminnan hermona ja pääoma yritysten tärkeimpänä perustamiskeinona ainoastaan rahan (pääoman) hallinta tekee mahdolliseksi käyttää taloudellista valtaa.» Hän julistaa samalla »työläisten osallistumisen osakkeisiin» melkoisen taloudellisen vallan hankkimiskeinoksi, jonka ohessa käytetään poliittisia keinoja työntekijöiden oikeuksien laajentamiseksi (yritysten uudistaminen lainsäädäntöteitse yms.) — L. Salleron, L'organisation du pouvoir dans l'entreprise, P., 1966, pp. 87—88.

[155] Ks. Д. М. Гвишиани, Организация и управление. Социологический анализ буржуазных теорий. «Наука», 1970 (D. Gvishiani, Organisation and Management).

[156] Ks. И. И. Беглов. США: собственность и власть, «Наука», 1971.

[157] F. Lundberg, The Rich and the Super-Rich, N. Y., 1968.

[158] Р. Миллс, Властвующая элита, ИЛ, 1959, стр. 119 (W. Mills, »The Power Elite»).

[159] »Revue française de science politique», 1962, n° 1, p. 6.

[160] »Revue économique», 1958, n° 6, p. 856.

[161] J. Touchard, Histoire des idées politiques, P., 1965, p. 560.

[162] »Revue française de Sociologie», 1967, t. VIII, n° 4, pp. 469—471.

[163] J. Bouvier, Les Rothschild, P., 1967, pp. 314, 328—329.

[164] Ks. Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset, 3. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 296.

[165] Talouselämän ja politiikan keskinäistä yhteyttä koskevassa kysymyksessä ne porvarilliset sosiologiset oppirakennelmat, jotka on tähdätty marxilaisuutta vastaan käytävän ideologisen taistelun kehittämiseen, joutuvat ristiriitaan sovellettujen tutkimusten kanssa.

Näiden tutkimusten tulokset osoittavat puhtaasti käsitteelliset aaterakennelmat kestämättömiksi.
Tämäntapaiset ristiriidat yleisen sosiologisen teorian ja empiiristen tutkimusten välillä todistavat porvarillisen sosiologian ja lakitieteen yleisteoreettisten oppien ja johtopäätösten paikkansapitämättömyydestä.

[166] »Le Monde», 28—29 novembre 1971.

[167] »Revue française de science politique», 1959, n° 2, pp. 229—246, 470.

[168] »Politique et technique», P., 1958, p. 313.

[169] J. Meynaud, Les groupes de pression, P., 1960, p. 37.

[170] J. Meynaud, Les groupes de pression, pp. 54—55.

[171] »Revue française de science politique», 1955, n° 2, pp. 370—383.

[172] H. W. Ehrmann, La politique de patronat français 1936—1955, P., 1959, p. 184.

[173] »L'entreprise et l'économie du XX siècle», P., 1966.

[174] »Le Monde», 25 novembre 1971.

[175] M. Drancourt, Les clefs du pouvoir, P., 1964, p. 45.

[176] »Revue française de science politique», P., 1962, n° 1, pp. 27—28.

[177] Ch. Reich, The Greening of America.

[178] Marx — Engels, Werke, Bd. 2, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. 229.

[179] Marx — Engels, Werke, Bd. 3, Dietz Verlag, Berlin 1969, S. 69.

[180] J. Dubois, Le vocabulaire politique et sociale en France de 1869 à 1872, P., 1962, pp. 56—58.

[181] Marx — Engels, Werke, Bd. 4, S. 340, Dietz Verlag, Berlin 1969.

[182] Ks. Karl Marx — Friedrich Engels, Valitut teokset, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1972, s. 445—446.

[183] J. Lhomme, La grande bourgeoisie au pouvoir. 1830—1880, P., 1960, pp. 61, 65.

[184] Ibid., pp. 69, 70.

[185] Tieteellisen eronteon vallan erikoismuotojen kesken tulee tietysti kuvastaa niiden objektiivista eriytymistä tosioloissa. Luokkayhteiskunnassa valta on kaikesta monimuotoisuudestaan huolimatta yhtenäinen, sen subjektina ja kantajana on porvariluokka. Tältä yleiseltä kannalta katsoen sosiaalisen vallan samoin kuin muidenkin vallan erikoismuotojen erottaminen on sen vuoksi ehdollista, se edellyttää kokonaisuuden jakamista ainesosiin. Käsitteistön dialektisen joustavuuden tulee edistää tämän puutteellisuuden voittamista.

[186] J. Lhomme, La grande bourgeoisie au pouvoir. 1830—1880, p. 364.

[187] Vallan vaikutus yksilöön on tietynlaisen yhteiskunnallisen organisaation, esimerkiksi koko yhteiskunnan välittämää. Tämä monimutkainen järjestelmä eriytyy useihin riippuvuussuhteessa oleviin alajärjestelmiin ja osarakenteisiin, yhteiskunnallisiin instituutioihin. Vallan pääasiallinen vaikutus yksilöön tapahtuu nimenomaan tällaisen osarakenteen työyhteisön kautta, missä ihminen on huomattavan osan ajastaan mukana sääntelyn alaisessa työtapahtumassa; työtapahtuma varaa ihmiselle varsin selväpiirteisen tehtäväkentän ja määrää yhtä selväpiirteisen toimintatavan. Työtapahtuman ulko-

puolella ihmisen käyttäytyminen on vähemmässä määrin riippuvainen vallasta, valta vaikuttaa hänen käyttäytymiseensä pääasiassa välillisten menetelmien avulla.

Sen vuoksi työyhteisö tarjoaa ihanteellisen perustan valtasuhteiden monipuoliselle tutkimukselle puhumattakaan siitä, että kapitalismin vallitessa työväestö on pääasiallinen »rauhanhäiritsijä», porvarillisen yhteiskunnan monien ristiriitojen vaikutusalue.

188 Tämä prosessi tuo epäilemättä olennaisia täsmennyksiä käsityksiin sosiaalisesta vallasta, koska tutkija on tekemisissä vasta kehityksensä alkuasteella olevien vallan subjektien ja objektien kanssa ja monet niiden kehityksen muodot ovat vasta idullaan. Vallan käytön muotoja pienryhmissä (perheyhteisöissä jne.) on tutkittu yksityiskohtaisemmin, mutta analogiat ovat aina ehdollisia, semmitenkin tässä tapauksessa, sillä sosiaalinen valta työyhteisössä on eriytynyt verrattomasti pitemmälle, on mutkikkaampi ja monitahoisempi ilmiö kuin perheessä.

189 A. C u v i l l e r, Manuel de sociologie, t. 1, P., 1950, pp. 220—221.

190 H. L e s i r e - O g r e l, Le syndicat dans l'entreprise, P., 1967, p. 40.

191 P. A l l e m a n d o u, Les comités d'entreprises et interentreprises, P., 1966; M. M o n t u c l a r d, La dynamique des comités d'entreprise, P., 1963.

192 Ks. »L'Humanite», 12 décembre, 1972.

193 »Journal officiel», 1967, n° 1183.

194 A. G e n t i l, Les oeuvres sociales des comités d'entreprise, P., 1960.

195 M. M o n t u c l a r d, op. cit.

196 V. I. L e n i n, Teokset, 25. osa, s. 346.

197 Poliittisen vallan ongelmalle on omistettu useita tieteellisiä tutkielmia, joiden lukumäärä kasvaa geometrisena sarjana. Huomio kiintyy kuitenkin siihen seikkaan, että tutkimukset kohdistuvat valtaosaltaan poliittisen vallan yksityisiin ilmauksiin, sen tomintaan yhteiskuntaelämän eri osa-alueilla sekä sen harjoittaman sääntelyn kohteisiin. Toistaiseksi on vielä hyvin vähän tutkielmia, jotka selvittelevät poliittisen vallan käsitettä ja sisältävät sen olemuksen filosofisen analyysin.

198 J. M e y n a u d,' Sport et politique, P., 1966.

199 F. C o g u e l, A. Grosset, La politique en France, P., 1964, p. 6.

200 G. B e r g e r o n, Fonctionnement de l'état, P., 1965, pp. 25—28.

201 I b i d., pp. 29—30.

202 I b i d., pp. 30—33.

203 Freund pitää myös välttämättömänä luopua politologian ahtaasta tulkinnasta valtaa tutkivana tieteenä. Hän katsoo politologian tutkimuskohteeksi yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuuden, joka käsittää kolme perustyyppiä: a) komento- ja alistussuhteet, b) julkis- ja yksityissektorin suhteet ja c) vihamiesten ja ystävien suhteet (J. F r e u n d, L'essence du politique, P., 1965, p. 94).

204 Tunnettu teologi Calvez toteaa, että politiikan ominaislaadun määrittely on hyvin vaikeaa ja että monet kirjoittajat karttavat sitä tekemästä pitäen parempana erottaa sellaisia piirteitä, jotka ovat ominaisia sekä poliittiselle että muunlaiselle yhteiskunnalliselle organisaatiolle (J. Y. C a l v e z, Introduction à la vie politique,

P., 1967, p. 33). Poliittisen vallan tunnusmerkkien joukkoon luetaan tavallisesti vallan subjekteina ja käyttäjinä olevien johtajien olemassaolo, käskyt ja määräykset, jotka johtajat osoittavat johdettaville vallankäytön kohteena, fyysisen pakon käyttö alistuksen varmistamiseksi, vallanalaisen tottelevaisuus vallankäyttäjää kohtaan, erityisen vallanvälineen, nimittäin poliittisen organisaation erottuminen (tämä on globaali vallanväline ja siitä käydään alituista taistelua).

[205] »Pouvoir et société», P., 1966, pp. 22—32.

[206] »Revue économique», 1958, n° 6, p. 928.

[207] M. Duverger, Sociologie politique, p. 20.

[208] M. Duverger, Sociologie politique, p. 16.

[209] M. Duverger, Introduction à la politique, p. 27.

[210] H. Krasucki, Syndicats et lutte de classes, P., 1969.

[211] R. Andrieu, Les communistes et la révolution, P., 1968.

[212] D. Guerin, Front populaire, révolution manquée, P., 1970; D. Guerin, Pour un marxisme libertaire, P., 1969, pp. 14—17.

[213] R. Pucheu, Guide pour l'univers politique, P., 1967, pp. 62—63.

[214] M. Duverger, Introduction à la politique, p. 20.

[215] J. Moreau, G. Dupuis, J. Georgel, Élément de sociologie politique, P., 1966, p. 6.

[216] M. Duverger, Sociologie politique, p. 29.

[217] J.-G. Collignon, La théorie de l'état du peuple tout entier en Union Soviétique, P., 1967.

[218] M. Duverger, Sociologie politique, p. 29. Todettakoon, että Duverger paljastaa melko suoraan ja avomielisesti porvarillisen yhteiskunnan hallitsevan ryhmän poliittisia tavoitteita. Hän käsittää vallan etuoikeutetun vähemmistön välineeksi, joka kohdistuu sorrettua enemmistöä vastaan, ja tuo esiin ristiriidan julistettujen ja todellisten poliittisten tavoitteiden välillä jne.

[219] J. Y. Calvez, Introduction á la vie politique, p. 33.

[220] L. Perceval, »Les français et l'état: un sondage revelateur. Economie et politique 1971, Septembre, pp. 131—141.

[221] J.-D. Bredin, La justice et l'argent; M. Padovani, Le droit des plus forts. Le nouvel observateur. 6—12 decembre 1971, N 369, p. 24—26.

[222] Sauvyn mielestä termi »byrokratia» liittyy etymologisesti tietyn laitoksen (bureau) vallankäyttöön. Hän toteaa, että byrokratia puuttuu alkuyhteiskunnasta ja että se ilmaantuu vasta valtiolaitoksen mukana. Tämä johtopäätös on sitäkin mielenkiintoisempi, koska porvarillisessa sosiologiassa byrokratian syntyvaiheita tutkitaan varsin harvoin eikä sen luokkajuurista mainita mitään (A. Sauvy, La bureaucratie, P., 1961, p. 26).

[223] M. Crozier, Le phénoméne bureaucratique, P., 1963, pp. 49—51.

[224] »L'état et le citoyen», P., 1961, pp. 80—119.

[225] »L'état et le citoyen», pp. 101—123. Pätevyyttä vallankäytön perustana käsittelee seuraava teos: L. Armand, Simples propos, P., 1968, pp. 99—106.

[226] F. Bon, M.-A. Burnier, Les nouveaux intellectuels, P., 1966, pp. 78—79.

[227] J. Meynaud, Technocratie et politique, P., 1966, p. 31.

[228] »Les citoyens au pouvoir», P., 1968, p. 7. Tällöin todetaan, että keskushallinnon kaikkivalta on ylittänyt kaikki rajat ja käynyt

aivan sietämättömäksi. Monet asuntotuotantoa, yleisiä töitä ja koulutusta koskevat kysymykset on ratkaistava itse paikalla ottaen huomioon paikalliset tarpeet, mutta keskushallinto ei suostu tähän. Kapitalismin poliittinen manipulointijärjestelmä painaa paitsi yksityistä yksilöä, sosiaaliryhmiä ja luokkia myös kokonaisia yhdyskuntia ja joutuu ristiriitaan niiden kehitystarpeiden kanssa. Olisi väärin ihannoida yhdyskuntia »demokraattisen hengen viimeisenä tyyssijana». Paikallisviranomaiset ovat niin ikään saaneet byrokratian tartunnan. Lisäksi entisaikoina nurkkakuntalaisuus edusti usein vanhoillisia ja jopa äärimmäisen taantumuksellisiakin tendenssejä.

229 Hiukan yli sadan vuoden aikana Ranskan valtionvirkamiesten lukumäärä on lisääntynyt 5-kertaiseksi. Vuosien 1952—1967 välisenä aikana valtionvirkailijoiden lukumäärä kasvoi 55%. Samoin on laita muissakin kapitalistisissa maissa: Englannissa valtionvirkailijat muodostavat 9% aktiiviväestöstä, USA:ssa 14% ja Ranskassa 10%.

230 A. Siegfried, De la III à la IV République, P., 1956, p. 29.

231 Ibid., p. 254.

232 G. Mignot, Ph. D'Orsay, La machine administrative, P., 1968, p. 116.

233 J. Cheverny, Les cadres. Essai sur de nouveaux prolétaires, P., 1967, pp. 19—37.

234 M. Crozier, Le monde des employérs au bureau, P., 1963, pp. 37—42, 94—100.

235 Gurvitchin mielestä venäläinen filosofi V. Solovjev viittasi ensimmäisenä teknokratian kielteisiin seurauksiin, kun kuvasi eräässä teoksessaan insinöörin, joka yritti keksintönsä avulla anastaa maailmanvallan.

236 K. Billy, Les techniciens et le pouvoir, P., 1960, p. 14.

237 J. Meynaud, Technocratie et politique, pp. 18—27.

238 J. Meynaud, La technocratie. Mythe au réalité, P., 1964.

239 Ph. Bauchard, Les technocrates et les pouvoir, P., 1966, p. 10.

240 J. Meynaud, Technocratie et politique, p. 8.

241 J. Meynaud, Technocratie et politique, pp. 17—18.

242 J. Rigaud, Débat sur la France de demain, P., 1961, p. 77.

243 Kuitenkaan ei saa unohtaa reaalista vaaraa, joka uhkaa demokraattisia instituutioita monopolipääoman tahtoa ajavien toimitusjohtajien taholta; monopolipääoma käyttää nimittäin valtiokoneistoa omien itsekkäiden luokkaetujensa ajamiseen. He eivät ole varsinaisen teknisen edistyksen tuotetta, vaan välitön tulos vinoutuneista yhteiskunnallisista suhteista, joiden puitteissa tekniikka kehittyy kapitalistisessa yhteiskunnassa, tulos monopolien kaikkivallasta ja talouselämän militarisoinnista.

244 Ks. V. I. Lenin, Teokset, 41. osa, s. 381.

245 Marx—Engels, Werke, Bd. 1, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. Monet porvarilliset tutkijat arvostelevat kirpeästi nykyaikaista virkamieskuntaa, joka ei lainkaan tarvitse perusteellista juridista koulutusta ja tulee toimeen ilman virkatutkintoja. Sen vallankäyttö on eräänlaista »kansliadiktatuuria», jonka alaisuuteen kuuluvat kansalaiset (ks. P. Pasteur, La dictature des rondsdecuir, P., 1965, p. 16).

[246] M a r x — E n g e l s, Werke, Bd. 17, Dietz Verlag, Berlin 1968, S. 544.

[247] K. S t o y a n o v i t c h, La philosphie du droit en URSS. 1917—1953, P., 1965, p. 199; A. B r i m o, Les grands courants de la philosophie du droit et de l'état, P., 1967, pp. 239—240.

[248] Politologiassa poliittista puoluetta koskeva kysymys oli ylipäänsä »valkoinen läiskä»; tätä aihetta käsitteleviä tutkielmia oli vähän. Vuonna 1951 Duverger julkaisi teoksensa »Les partis politiques» (Poliittiset puolueet), jossa hän yritti analysoida poliittisten puolueiden erikoispiirteitä. Remond huomautti sarkastisesti että Duverger'n viitoittama tutkimussuunta on herättänyt toiveita, mutta ei ole saanut seuraajia.

[249] F. G o g u e l, La vie politique et les partis politiques en France, P., 1951, p. 179.

[250] F. G o g u e l, op. cit., 469.

[251] M. D u v e r g e r, Introduction à la politique, pp. 183—184.

[252] K a r l M a r x — F r i e d r i c h E n g e l s, Valitut teokset kolmessa osassa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 323.

[253] V. I. L e n i n, Teokset, 29, osa, s. 403; 10. osa, s. 85, 553; 11. osa, s. 214—215.

[254] V. I. L e n i n, Teokset, 31. osa, s. 25.

[255] V. I. L e n i n, Teokset, 10. osa, s. 66.

[256] J. C h a r l o t, L'Union pour la nouvelle République, Etude du pouvoir au sein d'un parti politique, P., 1967, p. 183.

[257] A. S i e g f r i e d, De la IV-e à la République, P., 1958, p. 15.

[258] Yhtäläisyyttä ilmeni myös siinä, että parlamentinjäsenet alokkaiden tavoin vannoivat valan ja sitoutuivat »noudattamaan äänestyskuria, jolloin päätösvalta tärkeissä, kansakunnan ja yhteisön elämää koskevissa kysymyksissä kuuluu ryhmän enemmistölle, ryhmämme yksimielisyyden ja liikkeemme hengen ylläpitämiseksi.» Tämä vaalivoiton huumassa tehty vala herätti lehdistössä sarkastisen ja kielteisen reaktion, se yritettiin kieltää, mutta loppujen lopuksi tunnustettiin (»Le Courrier de la nouvelle République», 1959, Mars, n° 1, p. 9).

[259] Sosiologit mainitsevat monia edistyksellisiä lakiehdotuksia, jotka hallituspuolueen parlamenttiryhmä on haudannut (»Le Monde», 18 novembre 1971).

[260] »Le Monde», 26—27 novembre 1967. Tämänsuuntaista »koepallojen» lähettämistä on havaittavissa nykyäänkin, yksikään hallituspuolueen kansallinen konferenssi ei tule toimeen ilman tavanomaisia antikommunistisia tunnuksia. Viimeksi mainittuja esiintyi myös Strassburgin puoluekokouksessa marraskuussa 1971, missä kehotettiin kokoamaan voimat taisteluun» »ikuista vihollista», kommunismia vastaan, kehiteltiin ja tuotiin julki uusia todisteita antikommunismin tueksi sekä julistettiin »kapitalismin arvoja». Tarkkailijoilta ei jäänyt huomaamatta se tulevaisuuden pelko, joka kuultaa virallisen optimismin ja yleisen omahyväisyyden takaa (»Aux assises nationales de Strasbourg», »Le Monde», 21—22 novembre 1971).

[261] J. C h a r l o t, op. cit., p. 141.

[262] K a r l M a r x — F r i e d r i c h E n g e l s, Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova, s. 39.

[263] Sama.

[264] R. A r o n, Les étapes de la pensée sociologique, P., 1967, p. 113.

[265] J. Lhomme, Pouvoir et sociéte èconomique, P., 1966, p. 277.

[266] Marx — Engels, Werke, Bd. 1, Dietz Verlag, Berlin 1972, S. 108.

[267] »La Pensée» 1970, Juin, n° 151, pp. 7, 11.

[268] L. Althusser, op. cit., p. 16.

[269] G.-A. Colliard, Libertés publiques, P., 1972, pp. 546—551.

[270] Lehdistön yhteys yhteiskunnassa vallitsevaan omistusjärjestelmään ja vallankäyttöön on havaittavissa lehdistön historian alkuvaiheista saakka (R. de Livois, Histoire de la presse française, P., 1965, tt. 1—2).

[271] R. Pinto, La liberté d'opinion et l'information, P., 1955.

[272] F. Archambault et M. Ambault, Un journal pour 30 centimes. Mythes et Réalités de la Presse Moderne, P., 1966, p. 11—14.

[273] J. Kayser, op. cit., pp. 86—90.

[274] »Analyses de presse», P., 1963, pp. 95, 100, 110.

[275] A. Santini, L'aide de l'état á la presse, P., 1966, pp. 52, 41—47.

[276] »Le Monde», 26 avril 1968.

[277] P. Boyer, La liberté de la presse, P., 1963, p. 62.

[278] Biolley, Le droit de rèponse en matiéré de presse, P., 1963, p. 93.

[279] D. Becourt, Livres condamnés — Livres interdits. Régime juridique du livre, P., pp. 92—93.

[280] »Saturday Review», 1970, nov. 21, p. 86.

[281] »The Worker», 10. 1. 1967.

[282] L. I. Brežnev, Oikeudenmukaisen, demokraattisen rauhan puolesta, kansojen turvallisuuden ja kansainvälisen yhteistyön puolesta, Karjala-kustantamo, Petroskoi 1973, s. 11.

[283] Leonid Brežnev, NKP:n Keskuskomitean toimintaselostus Neuvostoliiton Kommunistisen puolueen edustajakokoukselle, APN, Helsinki 1971, s. 38.

[284] Z. Brzezinski, Le conflit des gènèrations dans les relations planetaires, Preuves, 1973, N 13, p. 43.

[285] V. I. Lenin, Teokset, 26. osa, s. 330.

[286] »Kalevala», Karjalan ASNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi 1956, s. 43.

SISÄLTÖ

LUKIJALLE

Kustannusliike Edistys pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:
Zubovski bulvar, 21
Moskova, Neuvostoliitto

Nikolai Keizerov on tunnettu neuvostoliittolainen sosiologi, filosofian tohtori, professori.

Syntyi 1931 Valko-Venäjällä. Opiskeli lakitiedettä Leningradin yliopistossa. Hänen kynästään on lähtenyt yli 100 tieteellistä tutkielmaa, mm. »Valta ilman tulevaisuutta» (1967), »Vallan ongelmia nykyajan porvarillisessa sosiologiassa» (1968).

Kirja »Valta ja auktoriteetti» on yhteenveto tekijän monivuotisista tutkimuksista.

Siinä analysoidaan poliittisen tieteen ja sosiologisen teorian avainkysymyksiä: vallan luonnetta ja sosiaalisia tehtäviä, sen luokitteluperusteita sekä vallankäyttömenetelmiä.

Kirjassa esitetty omintakeinen valtakäsitys pohjautuu laajaan dokumenttiaineistoon, jota on tutkittu eri tieteiden kuten filosofian, sosiologian, oikeustieteen, hallintoteorian ja historian näkökulmasta.

Kirja on luonteeltaan poleeminen. Keskustelu tekee mahdolliseksi valottaa vallan vähän tutkittuja aspekteja, jotka luonnehtivat sitä sosiaalisten järjestelmien ja prossessien erikoislaatuisena johtamisvälineenä.